



R A P P O R T

VAN DE COMMISSIE VAN ONDERZOEK INZAKE
HET VERSTREKKEN VAN PAKKETTEN DOOR HET
RODE KRUIS EN ANDERE INSTANTIES AAN
NEDERLANDSE POLITIEKE GEVANGENEN IN HET
BUITENLAND GEDURENDE DE BEZETTINGSTIJD
ALSMED E INZAKE HET EVACUEREN VAN NEDER-
LANDSE GEVANGENEN KORT VOOR EN NA HET
EINDE VAN DE OORLOG.

R A P P O R T

VAN DE COMMISSIE VAN ONDERZOEK INZAKE
HET VERSTREKKEN VAN PAKKETTEN DOOR HET
RODE KRUIS EN ANDERE INSTANTIES AAN
NEDERLANDSE POLITIEKE GEVANGENEN IN HET
BUITENLAND GEDURENDE DE BEZETTINGSTIJD
ALSMEDE INZAKE HET EVACUEREN VAN NEDER-
LANDSE GEVANGENEN KORT VOOR EN 'NA HET
EINDE VAN DE OORLOG.

VOORWOORD.

Hierbij wordt U aangeboden het rapport, uitgebracht door de z.g. „Pakkettencommissie”.

Door deze Commissie is ten behoeve van het Rode Kruis een moeizaam werk verricht, waarvoor haar bij dezen dank wordt gebracht.

Wat betreft de haar verstrekte opdracht, deelt de Commissie op blz. 7 o.a. het navolgende mede:

„Aan bovengenoemde commissie werd opgedragen om in deze ernstige „zaak na te gaan, of er bij de pakkettenvoorziening fouten zijn gemaakt „en zo ja, welke instanties of personen daarvoor verantwoordelijk „gesteld moeten worden.

„Het onderzoek bepaalde zich oorspronkelijk tot pakketzendingen „aan politieke gevangenen. Door de samenhang met de pakketzendingen „aan andere categorieën gevangenen bleek het niet mogelijk om te „blijven werken volgens deze beperkte opdracht, zodat de taak der „commissie zich ten slotte niet alleen uitstrekte tot de politieke gevangenen, maar ook tot andere categorieën, zoals de gijzelaars, gedepor- „teerde Joden en krijgsgevangenen, alsmede het onderzoek inzake het „evacueren van Nederlandse gevangenen kort voor en na het einde „van de oorlog.”

Nadat de Commissie had medegedeeld, dat het rapport niet splitsbaar was, wendde het Dagelijks Bestuur zich tot de Regering met de vraag of zij zich kon verenigen met publiceren op 1 December 1947.

Van de Minister-President, Minister van Algemene Zaken, werd daarop ten antwoord ontvangen:

„De Regering is bereid het Dagelijks Bestuur van het Rode Kruis „toestemming te verlenen over te gaan tot publicatie van genoemd „rapport; zij verbindt daaraan echter uitdrukkelijk de opmerking, dat „zij het aanvechtbaar acht, dat een Commissie, die op initiatief van het „Rode Kruis en van de Grote Adviescommissie van de Illegaliteit werd „ingesteld, bij haar onderzoek in belangrijke mate is getreden op het „gebied van het regeringsbeleid, waarbij ernstige beschuldigingen zijn „geuit tegen ambtenaren, die h.i. niet voldoende in de gelegenheid zijn „geweest zich te verdedigen. Overigens had een aantal dezer grieven „betrekking op feiten, ter beoordeling waarvan reeds een commissie, „de z.g. „Commissie Cleveringa”, functioneerde.”

's-Gravenhage, 1 December 1947.

Het Dagelijks Bestuur van
het Nederlandsche Roode Kruis.

INHOUDSOVERZICHT VAN HET RAPPORT VAN DE COMMISSIE VAN ONDERZOEK, ENZ.

	blz.
Voorwoord	3
Inleiding	7
Opdracht	7
Werkwijze	8
Verzamelde gegevens	8
Hoofdstuk 1 — De voedseltoestand in de gevangenkampen ..	11
Hoofdstuk 2 — Van welke instanties had men hulp mogen verwachten en wat hebben die bereikt?	12
<i>a.</i> Het Nederlandse Rode Kruis	12
<i>b.</i> Het Internationale Comité van het Rode Kruis	14
<i>c.</i> Het London-Committee van het Neder- landse Rode Kruis	15
<i>d.</i> De Nederlandse Regering te Londen	16
Hoofdstuk 3 — Oorzaken, waarom men niet meer heeft kunnen bereiken. — Oordeel der Commissie	16
<i>a.</i> Het Nederlandse Rode Kruis (aansluitend: particuliere acties)	17
<i>b.</i> Het Internationale Comité van het Rode Kruis	19
<i>c.</i> Het London-Committee van het Neder- landse Rode Kruis en de Nederlandse Rege- ring te Londen	20
Hoofdstuk 4 — Moeilijkheden in het onderzoek	30
Hoofdstuk 5 — Evacuatie	32
<i>a.</i> Onbezet Frankrijk en Spanje	32
<i>b.</i> Zwitserland	33
<i>c.</i> Polen	36
<i>d.</i> Bergen-Belsen	36
<i>e.</i> Repatriëring na het einde van de oorlog ..	38
Samenvatting van de resultaten van het onderzoek	41
Chronologie van feiten en gebeurtenissen	43
Bijlagen	52
Overzicht der bijlagen (inhoud)	136
Protest van het voormalige Dag. Bestuur v.h. Ned. Rode Kruis	141
Antwoord van de Pakketten-Commissie	150
Naschrift van het Hoofdbestuur van het Ned. Rode Kruis	176

INLEIDING.

Na de oorlog werd uit verhalen van gerepatrieerden bekend, dat Nederlandse politieke gevangenen tijdens hun verblijf in concentratiekampen, tuchthuizen en gevangenissen in Duitsland, in vergelijking met gevangenen van vele andere nationaliteiten, op uiterst schrale wijze waren voorzien van Rode Kruis-pakketten, wat tot gevolg had, dat duizenden het leven hadden verloren, die bij een wat ruimere voorziening van pakketten waarschijnlijk het leven zouden hebben kunnen behouden.

In het Dagelijks Bestuur van het Nederlandse Rode Kruis werd in het najaar 1945 door de heer J. C. E. Baron van Lynden — eerste ondervoorzitter — de critiek van illegale zijde op deze zaak naar voren gebracht.

Om de gegrondheid van deze critiek te onderzoeken werd besloten om een commissie van vijf leden in het leven te roepen, t.w. één lid aan te wijzen door het Rode Kruis en vier leden, te benoemen door de Grote Adviescommissie der illegaliteit te Amsterdam.

Deze commissie werd op 29 November 1945 geïnstalleerd door de heer H. P. J. van Ketwich Verschuur, directeur-generaal van het Nederl. Rode Kruis. Als leden waren aangewezen: de heer K. Vorrink (voorzitter), mevrouw A. M. Boissevain—van Lennep, de heer W. A. H. C. Boellaard, de heer A. J. Teunissen (allen namens de G.A.C.) en Jhr. G. M. Verspyck (namens het N.R.K.).

Gedurende het onderzoek bleek het werk der commissie zo veelomvattend te zijn, dat de aanstelling van een rapporteur noodzakelijk was. Als zodanig werd in December 1945 de heer H. van der Maaden benoemd.

OPDRACHT.

Aan bovengenoemde commissie werd opgedragen om in deze ernstige zaak na te gaan, of er bij de pakkettenvoorziening fouten zijn gemaakt en zo ja, welke instanties of personen daarvoor verantwoordelijk gesteld moeten worden.

Het onderzoek bepaalde zich oorspronkelijk tot pakketzendingen aan politieke gevangenen. Door de samenhang met de pakketzendingen aan andere categorieën gevangenen bleek het niet mogelijk om te blijven werken volgens deze beperkte opdracht, zodat de taak der commissie zich tenslotte niet alleen uitstreckte tot de politieke gevangenen, maar ook tot andere categorieën, zoals de gijzelaars, gedeporteerde Joden en krijgsgevangenen, alsmede het onderzoek inzake het evacueren van Nederlandse gevangenen kort voor en na het einde van de oorlog.

Ter verduidelijking diene, dat, waar in dit rapport gesproken wordt over politieke gevangenen, hierbij ook gerekend moeten worden de

z.g. Engelandvaarders, die kortere of langere tijd in een kamp opgesloten werden gehouden.

De commissie heeft de meeste aandacht besteed — ingevolge haar oorspronkelijke opdracht — aan de Nederlandse politieke gevangenen. Toch moet er op gewezen worden, dat ten aanzien van de volledigheid enige reserve geboden is, daar de commissie er zich van bewust is, dat zij, ondanks haar vele bemoeienissen, er niet in geslaagd is, het onderzoek zo in te stellen, dat verklaard kan worden, dat *alle* gegevens opgespoord zijn.

WERKWIJZE.

De commissie is 19 maal in vergadering bijeen geweest.

Aan alle instanties en personen in binnen- en buitenland, waarvan verwacht kon worden, dat zij over deze zaak inlichtingen zouden kunnen verstrekken, werd gevraagd om schriftelijk rapport uit te brengen. Bovendien is een aantal personen, welke belangrijke verklaringen konden afleggen, zo mogelijk mondeling gehoord.

VERZAMELDE GEGEVENS.

Van de volgende personen en instanties zijn inlichtingen ontvangen, dan wel gegevens ter beschikking gesteld:

Over de toestand in de gevangenkampen in Duitsland.

De door de G.A.C. aangewezen commissieleden en de rapporteur.

S. J. van Coevorden (Lissabon).

Mevrouw J. Sanders—van Zelm (Amsterdam).

Mevrouw A. E. Flissebaalje—Cetzmann (Amsterdam).

A. Treurniet (Amsterdam).¹

J. Sparnaay (Amsterdam).

A. Bartels ('s-Gravenhage).

J. de Vries ('s-Gravenhage).

Over hulpverlening vanuit Nederland.

Het Nederlandse Rode Kruis (Hoofdbureau).

Zes leden van het voormalig Dagelijks Bestuur van het N.R.K., te weten: Mr. W. J. baron van Lynden, Dr. H. K. Offerhaus, W. J. Lucardie, J. J. M. de Waal, Dr. Ch. W. F. Winckel en Dr. H. H. Maas.

A. Zylmans (majoor K.N.I.L. b.d. — voormalig hoofd van de afdeling IV A van het Informatiebureau van het N.R.K.).

Mejuffrouw A. J. van Borselen (afdeling IV B van het Informatiebureau van het N.R.K.).

Jhr. G. M. Verspyck (directeur van het N.R.K.).

J. F. Klaassen (kapitein ter zee b.d. — toegevoegd aan het Hoofdbestuur van het N.R.K. voor de krijgsgevangenen).

Een aantal afdelingen van het N.R.K., waaronder als belangrijkste de afdeling Maastricht.

De kringcommissaris van de kring Limburg van het N.R.K.

Luc Somerhausen (Brussel).

Jhr. H. Beelaerts van Blokland (eerste secretaris van het Hoofdbestuur van het N.R.K.).

Mevrouw W. Honselaer (Amsterdam).

Mevrouw N. Ross—Regeur ('s-Gravenhage).

Mevrouw A. M. le Cosquino de Bussy—van der Lelie (Amsterdam).
 Mevrouw L. van Overeem ('s-Gravenhage).
 Mevrouw Ch. E. van Beuningen—Fentener van Vlissingen (Vught).
 A. Millenaar (kolonel — eertijds Nederlands ambtenaar aan het Zweedse Gezantschap te Berlijn).

Over hulpverlening vanuit Engeland en Amerika.

War Organisation of the British Red Cross Society and Order of St. John of Jerusalem (Miss S. J. Warner).

Jhr. Ir. O. C. A. van Lidth de Jeude (voormalig voorzitter van het London-Committee van 3 Juni 1940—September 1942).

Mr. B. Ph. Baron van Harinxma thoe Slooten (voormalig voorzitter van het London-Committee van 5 Maart 1943—September 1944).

Th. H. de Meester (voormalig voorzitter van het London-Committee vanaf September 1944).

Vrij Nederland (het tijdens de oorlog te Londen verschijnend weekblad, 10 Juni 1944—8 Juli 1944).

J. M. Brandel (voormalig directeur van „Vrij Nederland” — voormalig leider van de missie in Parijs van de repatriëringsdienst).

Dr. P. S. Gerbrandy (oud-ministerpresident te Londen).

Dr. J. v. d. Tempel (oud-minister van Sociale Zaken te Londen).

Mr. J. A. W. Burger (oud-minister van Binnenlandse Zaken te Londen).

Mr. J. Heusdens (burgemeester van Vlaardingen — voormalig hoofd der afdeling Openbare Orde en Veiligheid van het Departement van Binnenlandse Zaken).

G. F. Ferwerda (voormalig regeringscommissaris voor de repatriëring te Londen).

Mr. M. de Groot (voormalig hoofdambtenaar van het Departement van Sociale Zaken te Londen).

H. Dentz (voormalig ambtenaar van de repatriëringsdienst te Londen).

Het Rijksbureau voor Oorlogsdocumentatie te Amsterdam.

Het Ministerie van Oorlog (L. C. Rietveld, secretaris-generaal).

H. P. J. van Ketwich Verschuur (directeur-generaal van het N.R.K.).

De Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden te Washington (Mr. C. G. W. H. Baron van Boetzelaer van Oosterhout — Dr. H. N. Boon).

The Netherlands Purchasing Commission (P. Prins).

Over hulpverlening via onbezet Frankrijk en Spanje.

Mr. H. G. J. Maas Geesteranus (voormalig hoofd van de Nederlandse Inlichtingendienst te Lissabon).

L. H. Boas (oud-Engelandvaarder — Amsterdam).

G. K. Hooijer (oud-Engelandvaarder — Amsterdam).

Mevrouw S. H. Slors—Vredenburg (Amsterdam).

Mr. B. Ph. Baron van Harinxma thoe Slooten (voormalig regeringscommissaris voor vluchtelingenaangelegenheden te Lissabon tot 5 Maart 1943).

Over hulpverlening vanuit en via Zwitserland.

Comité International de la Croix-Rouge (Genève).

Jhr. C. H. C. Flugi van Aspermont (voormalig medewerker van de gedelegeerde van het London-Committee te Genève).

Dr. A. Polak Daniëls (voormalig leider van de hulp-équipe van de repatriëringdienst in Zwitserland).

M. H. Gans (voormalig organisator van de Joodse Coördinatie-commissie in Zwitserland).

Dr. W. A. Visser 't Hooft (secretaris-generaal van de Wereldraad der Kerken te Genève).

J. W. J. Baron de Vos van Steenwijk (voormalig gedelegeerde van het London-Committee te Genève).

Mr. J. J. B. Bosch ridder van Rosenthal (gezant te Bern).

Over hulpverlening via Zweden.

N. Woensdregt (voormalig vertegenwoordiger van de repatriëringdienst te Stockholm).

Mevrouw D. Gravesen (voormalig secretaresse van de heer N. Woensdregt).

Jhr. Mr. H. Th. A. M. van Rijckevorsel (voormalige medewerker van de heer N. Woensdregt).

Halvard Manthey Lange (Noors minister van Buitenlandse Zaken).

De heer Nissen (secretaris van minister H. M. Lange).

De heer Ditleff (Noors gezant te Helsinki — voormalig hoofd van het Noorse relief-centrum te Stockholm).

Mejuffrouw Markens (werkzaam bij het Noorse Rode Kruis).

Mr. Dag Finn Juel (voormalig leider van het betreffende bureau op het Noorse Ministerie van Sociale Zaken te Londen).

De heer Robber Stad (voormalig hoofd van de afdeling Politieke Handelszaken te Londen).

Mr. Bache (voormalig medewerker van de heer Ditleff te Stockholm).

Het Deense Rode Kruis (de heer Kai Hammerich, voorzitter — de heer Bagge, hoofd secretariaat en afd. personeel — J. Grev Moltke Huitfeld, medewerker).

Het Zweedse Rode Kruis (de heer Henrik Beer, secretaris-generaal — de heer Brunes, militair adviseur).

Over evacuatie na de oorlog.

W. A. H. C. Boellaard (commissie-lid).

W. Morée (gepensionneerd hoofdofficier van de Marine-stoomvaartdienst).

J. Elsendoorn (Amsterdam).

HOOFDSTUK I.

De voedseltoestand in de gevangenkampen.

Uit de rapporten en de getuigenverklaringen blijkt, dat de Nederlandse *krijgsgevangenen* gedurende de oorlog wel Rode Kruis-pakketten hebben ontvangen, doch in mindere mate dan krijgsgevangenen van andere nationaliteiten.

De voedingstoestand van de Nederlandse *politieke gevangenen* in de concentratiekampen was zeer slecht. Noren en Denen daarentegen ontvingen vanaf eind 1943 een voortdurende stroom van pakketten. Ook de gevangenen van andere nationaliteiten konden regelmatig op pakkettenvoorziening rekenen, in 't bijzonder ook de Tsjechen en Polen en — vanaf September 1944 — Fransen en Belgen. Nederlanders ontvingen zo weinig, dat dit aan duizenden het leven heeft gekost. Opgemerkt moet worden, dat de Russen en de meeste Balkanbewoners nooit iets kregen.

Door de ondervinding van enkele commissieleden en de rapporteur is bekend, dat in het concentratiekamp Sachsenhausen aan iedere Nederlandse gevangene in Augustus 1944 twee pakketten van het Internationale Rode Kruis werden uitgereikt, terwijl in December 1944 en voorjaar 1945 een half pakket per persoon werd verstrekt. Een klein aantal personen ontving zo nu en dan een pakket op naam van het C.I.C.R.*) terwijl in 1944 een aantal pakketten op naam werden ontvangen uit Nederland, als gevolg van particuliere acties in ons land. Ook van de heer Millenaar te Berlijn ontvingen sommige personen op ongeregelde tijden, een enkele wekelijks, een pakket.

In Dachau en de andere kampen was de toestand zeker niet beter, eerder slechter dan in Sachsenhausen. In Mauthausen zijn nooit pakketten ontvangen.

Na September 1944 werd de toestand nog aanmerkelijk slechter als gevolg van het feit, dat geen particuliere pakketten uit Nederland meer konden worden gezonden en de bewoners van het kamp Vught over verschillende Duitse concentratiekampen werden verdeeld. Bovendien werden de rantsoenen gedurende de winter 1944/45 verscheidene malen verlaagd.

Politieke gevangenen in tuchthuizen en gevangnissen ontvingen doorgaans geen enkel pakket als gevolg van de afwijzende houding der gevangenisdirecties. Uit de praktijk is echter bekend, dat een deel van deze gevangenen — waarvan het aantal in vergelijking met dat der concentratiekampen betrekkelijk gering was — door hun werk in kleine commando's buiten de gevangnissen, wel eens in de gelegenheid waren iets extra te bemachtigen (organiseren!), wat in de concentratiekampen zelden mogelijk was. Zonder te ontkennen, dat ook in tuchthuizen en gevangnissen ontzettend geleden is, moet ten opzichte van de voedseltoestand gezegd worden, dat deze over het algemeen in de concentratiekampen het slechtste was.

*) C.I.C.R. = Comité International de la Croix-Rouge.

Wellicht is het goed hier enkele cijfers ten aanzien van de diverse categorieën gevangenen te noemen:

Het totaal aantal Nederlandse *krijgsgevangenen* in Duitsland bedroeg ongeveer 10.500 personen, waarvan er 22 als vermist zijn opgegeven en 244 als overleden zijn geregistreerd.

Het aantal over de grenzen afgevoerde *politieke gevangenen* bedroeg 29.000, waarvan als gerepatrieerd zijn vermeld 7.000, overleden (voor zover geregistreerd) 18.000 en nog als vermist staan opgegeven maximaal 2400.

Van de circa 140.000 Joden hier te lande werden er 110.000 naar het buitenland afgevoerd, waarvan slechts 6000 terugkeerden.

De navolgende meer gedetailleerde opgaven kunnen dienen ter nadere illustratie:

Het aantal Nederlanders in Sachsenhausen bedroeg eind Augustus 1944 ongeveer 350. Na de evacuatie van het concentratiekamp Vught steeg dit aantal tot $\pm$ 3500. Midden October 1944 daalde het door enkele transporten, weer tot ongeveer 1800. Aan het begin van de dodenmars vertrokken op 21 April 1945 uit Sachsenhausen ongeveer 900 Nederlanders. Hiervan is het grootste deel onderweg om het leven gekomen. Naar aanleiding van de aan de grensstations gehouden tellingen van uit Duitsland terugkerende politieke gevangenen moet worden aangenomen, dat tenslotte van deze groep niet meer dan 236 het vaderland hebben bereikt.

HOOFDSTUK 2.

Van welke instanties had men hulp mogen verwachten en wat hebben die bereikt?

In dit verband moeten genoemd worden: •

- a. Het Nederlandse Rode Kruis te 's-Gravenhage.
- b. Het Internationale Comité van het Rode Kruis te Genève.
- c. Het London-Committee van het N.R.K. te Londen.
- d. De Nederlandse Regering te Londen.

Hoofdstuk 2-a. *Het Nederlandse Rode Kruis* hield zich hoofdzakelijk bezig met de verzorging van *krijgsgevangenen*, welke taak, neergelegd in de Conventie van Genève, werd opgedragen aan enige afdelingen van het Informatiebureau.

Behalve, dat voornoemd Informatiebureau aan de eerste groep van 73 officieren (die geweigerd hadden de Duitse verklaring te tekenen), benevens aan niet-Nederlandse krijgsgevangenen, aan de in het buitenland gevangen gehouden gijzelaars en aan Nederlandse politieke gevangenen, die zich in 1940 bevonden in Franse concentratiekampen te Saint Cyprien en Gurs, *privé*-pakketten doorzond, werden aanvankelijk 2 maal per maand Rode Kruis-eenheidspakketten van 5 kg toegezonden aan de voornoemde 73 krijgsgevangenen (kampen te Schokken en Colditz) en gijzelaars (aanvankelijk ondergebracht in Buchenwald) en aan de dadelijk na het uitbreken van de oorlog in Duitsland geïnterneerde mannen (kamp Wuelsburg) en vrouwen (kamp te Ravensbrück).

Moeilijkheden met de bezettende macht en het Duitse Rode Kruis

en een korte stagnatie in de regelmatige verzending ontstonden in het voorjaar 1942, mede in verband met de reeds toen ter tijd minder gunstig wordende voedseltoestand. In Augustus 1942 werd wederom toestemming gegeven, dat vanaf September Rode Kruis-eenhedspakketten, alleen aan krijgsgevangenen opgezonden konden worden, echter slechts één keer per maand, terwijl de inhoud alleen uit niet gedistribueerde artikelen, alsmede wat rookartikelen mocht bestaan.

Inmiddels waren in Mei 1942 circa 1600 officieren opnieuw in krijgsgevangenschap weggevoerd. Zij werden ondergebracht eerst in Nürnberg, daarna in Stanislau (Augustus 1942) en ten slotte in Neu-Brandenburg (Januari 1944), waar de jongeren verbleven tot aan de bevrijding, terwijl de hoofdofficieren in Juni 1944 naar Tittmoning (Beieren) werden overgebracht. Vanaf Mei 1943 meldden ruim 8500 reserve-officieren, onderofficieren, korporaals en manschappen zich als krijgsgevangenen of werden opgepakt, om daarna in Duitsland over diverse kampen verspreid te worden.

Aangezien het weldra niet meer mogelijk was om redelijke pakketten van niet-gedistribueerde artikelen samen te stellen, werd eindelijk bereikt, met grote steun van het Rijksbureau Voedselvoorziening in oorlogstijd, dat vanaf November 1943 aan alle krijgsgevangenen een Rode Kruis-pakket, variërende van 3 tot 5 kg met een goede samenstelling eens per 4 à 8 weken kon worden verzonden.

Het laatste pakket werd in September 1944 vlak vóór het uitbreken van de spoorwegstaking, geëxpedieerd.

Transportmoeilijkheden en het neerleggen van hun werkzaamheden in November 1944 door Dagelijks Bestuur en secretarissen in verband met de onwettige benoeming van de heer Piek tot secretaris-generaal van het N.R.K., waren oorzaak, dat de verzorging van de krijgsgevangenen vanaf dat moment ophield.

Aan de Regering te Londen werd via een geheime zender mededeling gedaan van het stopzetten der Rode Kruis-werkzaamheden, waarbij verzocht werd de zorg voor de krijgsgevangenen zo mogelijk van het N.R.K. over te nemen.

Buiten deze Rode Kruis-eenhedspakketten was het aan de naaste familieleden toegestaan aan hun krijgsgevangen verwanten maandelijks vier privé-pakketten ad 2 kg via het Informatiebureau van het N.R.K. toe te zenden.

Daarnaast waren enige comité's (o.a. dat van kapitein-ter-zee b.d. L. F. Klaassen) werkzaam, die deze naaste familiebetrekkingen aan voedingsmiddelen hielpen dan wel de zorg voor hun privé-pakketten geheel of gedeeltelijk overnamen, terwijl in 1944 generaal-majoor Koot met hetzelfde doel de A.P.K. (Actie Pleegouders Krijgsgevangenen) in het leven riep. (§)

Bijlage 8. Door de afdeling Maastricht van het N.R.K. zijn op eigen initiatief van December 1940 tot Augustus 1944 aan krijgsgevangenen ongeveer 50.000 pakketten verzonden.

Bijlage 1-9. Gedurende 1940—1941—1942 trachtte het N.R.K. aan *politieke gevangenen* in concentratiekampen in Duitsland pakketten van familie-

(§) Voorgaande gegevens zijn verstrekt door Jhr. G. M. Verspyck.

leden en bekenden door te zenden. Bovendien zijn door het N.R.K. een aantal proef-pakketten verzonden, die door de Duitse instanties werden geretourneerd. Hierop werd het zenden van pakketten geheel gestaakt.

Particuliere acties, zoals die van mevrouw de Bussy, Ds. Hylkema en het Interkerkelijk Overleg werden geholpen door het verstrekken van adressen.

Bijlage 8. Op eigen initiatief wist ook hier de afdeling Maastricht van het N.R.K. aan politieke gevangenen een groot aantal pakketten te doen toekomen: Van December 1940 tot Augustus 1944 werden aan de concentratiekampen 7654 pakketten verzonden.

Opmerkelijk is de wijze, waarop men in Maastricht dit resultaat wist te bereiken. Na tijdig voor een flinke voorraad levensmiddelen te hebben gezorgd — die gedurig bijgevuld werd — werd op de volgende „brutale” wijze tegenover de Duitsers opgetreden:

„Aan de Akerstraat te Wijk-Maastricht in de aardewerkfabriek „Céramique” bevond zich de Duitse „Feldpost Dienststelle”. Ze „(de R. Kr.mannen — Rapp.) reden daar binnen, mompelden „Rode „Kruis” en begaven zich naar het hun bekende lokaal.

„Wat er gedaan moest worden, deden ze zelf en of ze daar steeds „een toestand schiepen van „baas boven baas”, we weten het niet, „zij namen Duitse dienstzakken, vulden deze met pakketten, die alle „voorzien waren van adres, bonden de zakken dicht en voorzagen „ze van een Duitse postlabel, waarop werd vermeld: „Postamt „Berlin, Königlich Schwedische Gesandtschaft, Rauchstrasse, „Berlin”.

„Deze postzakken gingen met „Urlaub”treinen naar Aken, alwaar „de sortering plaats vond voor verzending in diverse richtingen in „Duitsland. Voormeld gezantschap te Berlijn zorgde voor door- „zending naar de politieke gevangenen.”

Hoofdstuk 2-b. *Het Internationale Comité van het Rode Kruis, (C.I.C.R.) te Genève kon aan krijgsgevangenen van alle nationaliteiten, inclusief Nederlanders, regelmatig pakketten toezenden ingevolge de Conventie van Genève. Aan deze categorie gevangenen zijn van 12-11-43 tot 8-5-45 33.000.000 pakketten (400.000 ton) verzonden.*

In het najaar 1943 konden de eerste 60 pakketten aan *burgergevangenen* verzonden worden. Het betrof hier 60 Nederlandse politieke gevangenen, waarvan de adressen door mevrouw Ross—Regeur waren verzameld en die op clandestiene wijze naar Genève waren gebracht.

Bijlage 10. Mevrouw Ross—Regeur heeft het aantal adressen van Nederlanders later belangrijk kunnen uitbreiden, n.l. tot een totaal van 5163.

Volgens het C.I.C.R. werd in het begin 1945 toegestaan om de concentratiekampen op dezelfde wijze te ravitailleren als de krijgsgevangenkampen. Er werden van 12.11.43 tot 8.5.45 751.000 pakketten (2.600 ton) verzonden naar concentratiekampen ten behoeve van gevangenen van alle nationaliteiten.

Hoofdstuk 2-c. *Het London-Committee* heeft zich bijna uitsluitend bezig gehouden met de verzorging van de *krijgs-*

Bijlage 17-18. *gevangenen.* Hiervoor heeft men volgens de ingekomen rapporten al het mogelijke gedaan. Hulp werd ingeroepen van het C.I.C.R., het Britse Rode Kruis en het Amerikaanse Rode Kruis met als gevolg daarvan pakketzendingen vanuit Genève, Engeland en vooral Amerika. Er werden vanaf October 1941 maandelijks pakketten gezonden naar 250 gijzelaars in Buchenwald en St. Michielsgestel. Daarna ook 22 — later gedaald tot 14 — pakketten naar Frankrijk en Italië.

Bijlage 17. De 73 krijgsgevangen officieren van Mei 1940 ontvingen pakketten van het Londen-Comité en het Am. Rode Kruis. De officieren, die in Mei 1942 zijn weggevoerd, ontvingen gezamenlijk maandelijks 4000 pakketten, hetgeen 2 pakketten per maand per persoon betekent. De verzorging van de krijgsgevangenen van Mei 1943 was aanvankelijk veel ongunstiger, maar vanaf October 1943 hadden regelmatig maandelijks zendingen plaats.

Bijlage 18. In 1943 werden bestellingen geplaatst in Argentinië en Brazilië tot een aantal van 30.000 pakketten per maand, waardoor de frequentie der zendingen opgevoerd kon worden tot zelfs vier per maand. Overigens

Bijlage 13. is deze Zuidamerikaanse aankoop slechts gedeeltelijk op de plaats van bestemming aangekomen.

Intussen werd voor de verzorging der Nederlandse krijgsgevangenen belangrijke financiële steun verkregen van het War Refugees Board en het Queen Wilhelmina Fund.

Van Januari 1944 tot Maart 1945 werden per kwartaal door het Am.R.K. aan ongeveer 10.500 Nederlandse krijgsgevangenen 32.908 voedselpakketten (inclusief medicijnen) verzonden. De kosten hiervan kwamen grotendeels voor rekening van de Nederlandse Regering te Londen.

Bijlage 15-16-17-19. Ten opzichte van de pakketverzendingen aan *politieke gevangenen en gedeporteerde Joden* was het Londen-Comité van mening, dat dit onmogelijk was wegens de weigerachtige houding van de geallieerden. Ook de geringe financiële steun aan het werk van hun gedelegeerde te Genève zou, volgens de heer van Harinxma thoe Slooten — destijds voorzitter van bovengenoemd comité — het gevolg zijn van het feit, dat op legale wijze geen gelden naar Zwitserland konden worden overgemaakt.

Naar Westerbork is een aantal voedselpakketten op naam gezonden via de z.g. Lissabondienst (vliegdiens van Engeland naar Portugal).

Bijlage 29. Jhr. C. H. C. Flugé van Aspermont, medewerker van de gedelegeerde van het Londen-Comité te Genève, de heer J. W. J. Baron de Vos van Steenwijk, spreekt in zijn verslag over de pogingen, die hij gedaan heeft om aan Nederlandse politieke gevangenen daadwerkelijke hulp te verlenen. Hij vermeldt de verzending van 119 pakketten naar Sachsenhausen, Ravensbrück en Dachau (26.10.43). Aan bereikbare personen werden zo mogelijk 2 pakketten per maand gestuurd. Van 1.12.44 tot 19.2.45 verzond hij 2224 pakketten. In April 1945 werden nog 1290 pakketten in Duitsland afgegeven. Op 28.8.44 ontving de heer Flugé bericht, dat, naar aanleiding van een succesvol bezoek van H. K. H. Prinses Juliana bij President Roosevelt, het War Refugees

Board begonnen was met de afzending van levensmiddelenpakketten
Bijlage 17. voor politieke gevangenen en gedeporteerde Joden. Vooruitlopend op dit nader te behandelen punt zij hier reeds opgemerkt, dat de mening van het Londen-Comité, dat door Genève geen enkel pakket van buiten de blokkade is behandeld, onjuist genoemd kan worden.

Hoofdstuk 2-d. *De Nederlandse Regering* te Londen nam vanaf 1942 de zorg voor de *krijgsgevangenen* grotendeels voor haar rekening. Er werd per half jaar een bedrag van f 500.000 voor uitgetrokken.

Bijlage 41. Bij K.B. van 8 October 1943, gegeven te Londen (Ned. Stct. 26.II.43 No. 7) werd het Regeringscommissariaat voor de repatriëring ingesteld onder verantwoordelijkheid van de minister van Sociale Zaken — met als opdracht de repatriëring van alle in Europa verblijvende Nederlanders, zodra dit mogelijk was. Hierbij werden gerekend zowel arbeiders als *politieke gevangenen* en *gedeporteerde Joden*. De verzorging van de krijgsgevangenen bleef onder het Departement van Oorlog ressorteren.

Bijlage 21. In de zomer van 1944 stelde het Departement van Financiën 50.000 Zweedse Kronen per maand beschikbaar voor hulpverlening via Zweden. In November d.a.v. werd te Stockholm de eerste maandelijke toewijzing van 2000 pakketten voor gevangenen in de concentratiekampen verstrekt. De eerste verzending had plaats in Januari

Bijlage 36. 1945. Dat deze hiervan practisch niets hebben ontvangen, vindt zijn oorzaak in het feit, dat men vanuit Londen niet voldoende en niet snel genoeg adressen kon verschaffen. Het verzamelen van adressen was eerst enkele maanden vroeger begonnen

Bijlage 21. In Januari 1945 werd aan de Poolse illegaliteit 10.000 dollar verstrekt om Nederlandse gedeporteerde Joden in Polen te redden. Dit bedrag was reeds in Juli 1944 toegezegd. Toen het bedrag eindelijk ter beschikking werd gesteld, was Warschau intussen door de Russen bezet

Bijlage 31. Iets dergelijks gebeurde in Zwitserland. De heer Ferwerda, regeringscommissaris voor de repatriëring, berichtte in Juni 1944 aan de heer Gans, organisator van de Joodse Coördinatie-commissie, dat een bedrag van £ 500.-/- voor zijn werk was overgemaakt. Dit bedrag bleef zes weken liggen bij de heer de Vos van Steenwijk, gedelegeerde van het Londen-Comité te Genève, die er, volgens de heer Gans, de bedoeling niet van had begrepen.

Bijlage 21. In Augustus 1944 werd door de Nederlandse Regering voor hetzelfde doel een maandelijke subsidie van 12.500 Zw. franc aan het American Joint Distribution Committee toegezegd. Dit bedrag werd voor het eerst in Februari 1945 uitbetaald. Intussen had men bijna twee maanden lang geen pakketten kunnen verzenden.

HOOFDSTUK 3.

Oorzaken, waarom men niet meer heeft kunnen bereiken. Oordeel der Commissie.

Uit het bovenvermelde overzicht moet het voor een ieder duidelijk zijn, dat de geboden hulp, vooral voor de concentratiekampen, in totaal zeer onvoldoende is geweest met het reeds geschetste nood-

lottige gevolg. Zulks neemt niet weg, dat alle genoemde instanties te kennen geven, dat al het mogelijke is gedaan om hulp te bieden.

De in de Duitse kampen verblijvende politieke gevangenen zijn bovendien het slachtoffer geworden van een achteraf gezien verwonderlijke mentaliteit van hun eigen groepen, organisaties en vrienden in Nederland. Natuurlijk: familieleden trachtten iets te doen voor de weggevoerden. Meestal tevergeefs door de tot krachteloosheid gedoemde individuele acties. Maar de illegaliteit als geheel? Er werd gezorgd voor de onderduikers, dus voor de nog bruikbare mannen in het verzet. Door comité's werd gezorgd voor de concentratiekampen in Nederland. Aan onze commissie zijn slechts twee gevallen bekend, waarin comité's een geslaagde poging deden om in de *Duitse* kampen door te dringen. (§) Men voelde zich onmachtig ook nog voor de vrienden van gisteren over de grens te zorgen. Een werkelijk goed georganiseerde poging is door de illegaliteit niet ondernomen. En zo werd de opinie, dat „wie over de grens was, verloren was”, gemeengoed. Zo zelfs, dat regelmatig dringende verzoeken aan de Londense Regering om het uiterste te doen voor de „oud-strijders” zelden aan Engelandvaarders of linecrossers werden meegegeven.

Dit betekent geen verwijt. Het verzet had al zoveel aan het hoofd. Het is slechts een ondergeschikt aspect van de tragedie van dit „vergeten leger”.

Hier blijkt de noodzakelijkheid, dat in de toekomst naast de internationale regeling voor de verzorging van krijgsgevangenen, civiele geïnterneerden en gijzelaars, ook een status tot stand komt voor politieke gevangenen en de burgerbevolking.

Als verklaring voor de geringe resultaten, waarover het vorige hoofdstuk handelde, worden verscheidene redenen opgesomd.

Hoofdstuk 3-a. *Het Nederlandse Rode Kruis* noemt als oorzaken, waardoor de hulp aan *krijgsgevangenen* vanuit Nederland in de loop van de oorlog steeds minder werd:

- Bijlage 2.* 1°. De beperkende bepalingen van de bezetter (in strijd met de Conventie van Genève).
 2°. Het feit, dat het N.R.K. te 's-Gravenhage geen enkele actie in het buitenland mocht ondernemen zonder toestemming van de vertegenwoordiger van het Duitse Rode Kruis hier te lande.
 3°. De steeds groter wordende voedselschaarste, vooral na September 1944.
 4°. De transportmoeilijkheden na de spoorwegstaking en het verder opdringen der geallieerden.

Als hoofdoorzaak voor de geringe hulp aan politieke gevangenen en Joden in *concentratiekampen, tuchthuizen en gevangnissen* in Duitsland wordt genoemd: De grote tegenwerking van de Duitse instanties.

Bijlage 9-II

Na bestudering van de desbetreffende rapporten komt de commissie tot de conclusie, dat, ten opzichte van de hulp aan krijgsgevangenen door het N.R.K. belangrijk werk is verricht.

(§) Na de publicatie van het rapport werden nog enkele gevallen bekend.

De commissie is echter van oordeel, *dat dit allerm minst gezegd kan worden van het werk, dat gedaan is voor de politieke gevangenen in Duitsland.*

Erkend moet worden, dat de verzorging van de politieke gevangenen in het *binnenland* slechts reden tot lof geeft. Deze verzorging geschiedde door de Dienst van Speciale Hulpverlening van het N.R.K., opgericht door en onder leiding van mevrouw L. van Overeem. Het succes in haar arbeid wist zij te bereiken met moed en doorzettingsvermogen en door mondeling overleg met de Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des S.D.

Het Hoofdbestuur liet zich, zij 't met tegenzin, door het Duitse Rode Kruis dwingen zich in hoofdzaak te beperken tot de taak, neergelegd in de Conventie van Genève, t.w. de verzorging van krijgsgevangenen. Het gevolg hiervan was wrijving, waardoor volgens mevrouw van Overeem, van een noemenswaardige actie ten behoeve van politieke gevangenen in het buitenland niets kon komen.

Bijlage 12. Ook mevrouw Honselaar spreekt van een steeds afwijzende houding van het Hoofdbestuur, zodra er van hulp aan politieke gevangenen in het buitenland sprake was.

Dat ook op dit punt belangrijk werk zou kunnen zijn verricht, indien men slechts met volharding had doorgezet, is de commissie duidelijk gebleken uit het verslag van de werkzaamheden, zowel van het Noorse en het Deense, alsook van het Zweedse Rode Kruis, waarover verder in dit rapport mededeling wordt gedaan.

De acties, die in Nederland gevoerd zijn tot hulpverlening aan gevangenen in concentratiekampen in het buitenland, zijn dan ook bijna uitsluitend een gevolg van particulier initiatief buiten het Rode Kruis-verband.

Gaarne zou de commissie hier alle namen willen vermelden van degenen, die door een dergelijke actie medegeholpen hebben om het lot van onze politieke gevangenen en gedeporteerde Joden te verzachten. Het moet evenwel voor een ieder duidelijk zijn, dat ook in dit opzicht verklaard moet worden, dat de commissie niet alle gegevens heeft kunnen opsporen.

Ten aanzien van pakketzendingen naar binnen- en buitenland aan politieke gevangenen vermeldt de commissie — naar aanleiding van hetgeen haar wel bekend is geworden — met grote dank en waardering, naast mevrouw van Overeem en haar Dienst, mevrouw van Beuningen en haar Vught-comité. Vooral voor wat het buitenland betreft, zullen nooit vergeten worden de pakketzendingen van mevrouw Honselaar, mevrouw de Bussy, Ds. Hylkema en het Interkerkelijk Overleg, terwijl mevrouw Ross—Regeur zich bijzonder verdienstelijk maakte door het verzamelen van ruim 5000 adressen van politieke gevangenen, die op clandestiene wijze naar Genève gebracht konden worden. Ook moet gememoreerd worden de hulp, die mevrouw Wijsmuller aan het kamp Gurs en andere kampen in Zuid-Frankrijk bracht, door daarheen persoonlijk levensmiddelen en medicamenten te gaan brengen.

Het is hier de plaats, om ook de actie van de heer Millenaar te vermelden, die voor de Nederlandse Regering werkzaam was aan het Zweedse Gezantschap te Berlijn. Van hier uit heeft de heer Millenaar,

zoveel in zijn vermogen was, door het zenden van pakketten geholpen. Voorts bracht hij zo mogelijk familieleden van Nederlandse gevangenen — vaak illegaal — op de hoogte van hun verblijfplaatsen en hun omstandigheden. Tot midden 1944 kon op deze wijze vanuit Berlijn een vrij grote actie gevoerd worden. (Zie ook Bijl. 8)

Ofschoon dit niet door de heer Millenaar vermeld wordt, is door eigen ondervinding aan leden van de commissie toch bekend, dat na de verbreking van het contact met Nederland in Augustus 1944 verscheidene gevangenen van hem steun bleven ontvangen in de vorm van zo nu en dan een pakket, of ook wel een postwissel. Gevangenen, die aan zijn adres schreven om zich bekend te maken, hebben dit nooit tevergeefs gedaan, voor zover hun brieven hem bereikt hebben.

Bijlage 8.

Het werk van de afdeling Maastricht van het N.R.K. stond ook geheel op zichzelf. Het rapport van deze afdeling getuigt van tijdige voorzorgsmaatregelen, een zeer goed uitgevoerde hulpactie en de op andere plaatsen zo pijnlijk ontbeerde fantasie.

Ten bewijze, dat bij voldoende aanwezigheid van moed en initiatief de mogelijkheid bestond om vanuit Nederland zelfs naar een kamp zonder gunsten (Natzweiler) pakketten te zenden, moge vermeld worden, dat het comité van mevrouw de Bussy tussen Juni en September 1944 viermaal een zending van 100 pakketten vanuit Amsterdam heeft verstuurd, welke zendingen inderdaad zijn aangekomen en aan de aldaar verblijvende 400 N.N. gevangenen (§) zijn uitgedeeld. Vanaf het jaar 1943 tot September 1944 kwam onder meer van het comité van mevrouw de Bussy voor de Nederlandse politieke gevangenen in Sachsenhausen twee maal per maand een zending pakketten aan.

Er is dan ook volstrekt reden om aan te nemen, dat de gehele apparatuur van het N.R.K. indien het minder door formalisme zou zijn beheerst en meer moed, initiatief en fantasie zou hebben getoond, meer bereikt zou hebben dan thans het geval is geweest, in het bijzonder voor de politieke gevangenen buiten Nederland.

Men heeft klaarblijkelijk geen risico's durven nemen.

Ook nadat de commissie een aantal leden van het oude Dagelijks Bestuur van het N.R.K. gehoord heeft en de door dat Dagelijks Bestuur mondeling en schriftelijk te berde gebrachte verweren besproken heeft, vermag zij, ondanks het feit, dat er wel enkele zwakke pogingen zijn gedaan om tot een georganiseerde hulpverlening aan politieke gevangenen in Duitsland te geraken, tot geen andere conclusie te komen dan de hierboven geformuleerde.

Teneinde een misverstand te voorkomen, wil de commissie, vooruitgrijpende op de slotconclusies, ten overvloede duidelijk uitspreken, dat bij het beantwoorden van de schuldvraag het voormalige Dagelijks Bestuur van het N.R.K. slechts één factor vertegenwoordigt in het complex van tekortkomingen, die in de volgende bladzijden uitvoerig belicht worden.

Hoofdstuk 3-b. Uit de rapporten van het *Internationale Comité van het Rode Kruis* blijkt een voortdurende actie, zowel voor krijgs- als andere categorieën gevangenen. Ofschoon de resultaten

(§) „Nacht und Nebel” gevangenen: zwaarst gestraften zonder gunsten.

van de bemoeienissen ten behoeve van de politieke gevangenen zeer gering zijn gebleven, moet worden vastgesteld, dat men klaarblijkelijk bij bovengenoemd comité minder formalistische opvattingen ten aanzien van de bepalingen van de Conventie van Genève huldigde dan op het Hoofdbureau van het N.R.K.

Ten opzichte van het werk voor Nederlandse gevangenen in het bijzonder kan en mag men van deze instantie geen *speciale* aandacht verwachten.

Hoofdstuk 3-c. Dit mag men wel van de twee instanties, die vanuit Londen hulp konden bieden, n.l. het *London-Committee* van het N.R.K. en *de Nederlandse Regering*.

Uit hetgeen vermeld is blijkt echter, dat de geboden hulp is gebleven ver beneden hetgeen mocht worden verwacht, in 't bijzonder wat betreft de hulp aan de politieke gevangenen in concentratiekampen en gedeporteerde Joden.

Evenwel worden ook hier verscheidene argumenten als verklaring en als verontschuldiging aangevoerd.

Ter verklaring van het feit, dat de Nederlandse *krijgsgevangenen* minder hebben ontvangen dan Amerikaanse en Britse *krijgsgevangenen*, worden genoemd:

Bijlage 18. 1°. De moeilijkheden bij de aankoop, doordat in vreemde landen gekocht moest worden.

Bijlage 13. 2°. De weigering van Britten en Amerikanen om onze gevangenen in dezelfde mate te voorzien als hun eigen onderdanen.

3°. Tegenwerking der Duitsers.

Bijlage 18. 4°. De late gevangenneming van het grootste deel van ons leger met als gevolg de late organisatie van de hulpverlening.

Bovendien moet hier worden opgemerkt, dat het Londen-Comité door de Duitsers niet werd erkend. Daardoor kon dit comité geen pakketten onder eigen naam verzenden en werd bij onze *krijgsgevangenen* de *indruk* gewekt, dat de Amerikaanse, Argentijnse en Braziliaanse pakketten niet van het N.R.K. te Londen afkomstig waren, ofschoon dit wel het geval was.

De kwestie van de late gevangenneming kan als excuus zeker niet ten volle gelden, daar andere geallieerden — in verhouding wellicht in mindere mate — ook militairen te verzorgen hadden, die pas in latere jaren gevangen genomen waren.

Het aanvoeren van de verkeersmoeilijkheden en het voortdurend verplaatsen van gevangenen kan niet als verontschuldiging aangenomen worden, daar alle geallieerden daaronder in gelijke mate te lijden hadden. Echter in tegenstelling tot de Nederlandse instanties hadden de geallieerden door het aanleggen van stocks in Zwitserland tijdig gezorgd voor de continuïteit in de hulp aan hun *krijgsgevangenen*.

De commissie erkent de waarde van de onder 1, 2 en 3 genoemde bezwaren. De ter beschikking staande gegevens veroorloven de con-

Bijlage 38. clusie, dat, ofschoon men een belangrijke kans tot uitbreiding van de

hulpverlening, n.l. via Stockholm niet heeft benut, het bereikte resultaat in het algemeen niet onvoldoende genoemd kan worden, gezien het geringe aantal krijgsgevangenen, dat niet in het vaderland is teruggekeerd (zie hoofdstuk 1).

Voor het feit, dat aan *politieke gevangenen en gedeporteerde Joden* practisch niets is verzonden door bemoeienissen van de Nederlandse instanties te Londen, wordt de volgende verklaring gegeven:

De *pakketverzorging* in 't algemeen werd door de Londense instanties beschouwd als behorend tot de taak van het Londen-Comité van het N.R.K.

Volgens de rapporten van het *Londen-Comité* waren aan eventuele pakketzendingen naar het vasteland onoverkomelijke bezwaren verbonden. Deze zouden zijn geweest:

*Bijlage
13-17.*

1°. Weigering tot medewerking der Duitsers.

Bijlage 17. 2°. Weigering van de geallieerden om voedsel van buiten de blokkade door te laten.

3°. Het ontbreken van credieten in Zwitserland.

Bijlage 19. In het te Londen verschijnende „Vrij Nederland” van 24 Juni 1944 maakt de heer Baron van Harinxma thoe Slooten, destijds voorzitter van het Londen-Comité, zijn standpunt dienaangaande duidelijk met de woorden:

„Het is niet mogelijk langs Rode Kruis weg berichten „of pakketten te zenden aan of inlichtingen te verkrijgen omtrent „personen, die zich bevinden in Theresienstadt of andere kampen „van civiele geïnterneerden of gedeporteerde personen, welke niet „vallen onder de Conventie van Genève.”

Hij achtte de organisatie van een speciale pakketdienst voor civiel-geïnterneerden dan ook niet verantwoord.

De commissie wil gaarne aannemen, dat pakketzendingen van buiten de blokkade uiterst moeilijk waren, maar er was nog zoveel te bereiken *binnen de blokkade!* Hiervan zijn de bewijzen geleverd door de praktijk. Het meest typische voorbeeld is wel de voortdurende stroom van pakketten, die de Noorse en Deense gevangenen vanuit Noorwegen, Zweden, Denemarken, Lissabon, Caïro, Genève bereikte en vanzelfsprekend komt dan de vraag naar voren: Waarom heeft men vanuit Londen dit ook niet kunnen bereiken voor de Nederlanders in de concentratiekampen?

Hoewel de heer van den Tempel, destijds minister van Sociale Zaken in het Londense Kabinet Gerbrandy, verklaart, dat de gevangenen in de concentratiekampen geen ogenblik door hem zijn vergeten en dat het Departement van Sociale Zaken alles in het werk heeft gesteld om iets te kunnen doen, heeft de commissie sterk de indruk, dat de *verantwoordelijke instanties in de Nederlandse Regering* — voor wat betreft de *pakkettenvoorziening der politieke gevangenen* — hun taak hebben afgeschoven op andere instanties, zonder er zich voldoende van te overtuigen of die taak naar behoren werd uitgevoerd.

Wanneer in de rapporten nagegaan wordt, wat van Nederlandse zijde feitelijk gedaan is ten opzichte van hulpverlening door voedsel-

Bijlage 25. pakketten, dan blijkt, dat eerst op 14 Juni 1944 een bericht verscheen in de „Mededelingen” van de repatriëringsdienst, dat het *voornemen* bestaat tot registratie van gedeporteerde Joden.

Bijlage 21. In Juli d.a.v. werd krachtens een kabinetsbesluit, de hulpverlening aan *gedeporteerde Joden* toevertrouwd aan de minister van Sociale Zaken, die deze opdracht weer doorgaf aan de regeringscommissaris voor repatriëring, terwijl deze de heer Dentz weer met de praktische uitvoering belastte. De heer Dentz informeerde bij de heer Woensdregt, vertegenwoordiger van de regeringscommissaris voor repatriëring te Stockholm, naar de mogelijkheid van pakketzendingen uit Zweden. Het antwoord was bevestigend. De hierop volgende actie van de heer Woensdregt en zijn medewerkers had tenslotte tot resultaat, dat in November 1944 de eerste maandelijksse toewijzing — nog lang geen verzending — van 2000 pakketten werd verstrekt voor gedeporteerde Joden, maar ook voor *politieke gevangenen*, een hoeveelheid, die, zelfs al ware zij uitsluitend bestemd geweest voor de politieke gevangenen, verre van voldoende zou zijn geweest. Dat deze categorie tenslotte praktisch helemaal niets van deze pakketten heeft ontvangen, is voornamelijk te wijten aan de *verregaande bureaucratie, die te Londen heerste*. Men beschikte n.l. in Stockholm over bijna geen namen en adressen, welke voor een goede doorzending onontbeerlijk waren (zie ook hoofdstuk 2-d). En hier liet Londen ook de Zweedse werkers weer in de steek door hen „weken en weken” — zooals de voormalige secretaresse van de heer Woensdregt schrijft — op een adreslijst te laten wachten.

Bijlage 38. In totaal zijn vanuit Stockholm tenslotte 3 zendingen van 2000 pakketten (Januari, Februari, Maart 1945) en 2 zendingen van 8000 pakketten (Januari, Maart 1945) verstuurd. Hoeveel van deze pakketten hun bestemming hebben bereikt, kan men slechts gissen, als men weet, dat men wegens gebrek aan goede adressen voor een groot deel gefingeerde namen moest gebruiken, welke overgenomen waren uit een oud Nederlands telefoonboek.

Bijlage 21. Over dit zelfde punt schrijft de heer Dentz, dat de namenlijsten veelal eerst verscheidene weken bij het Departement van Sociale Zaken bleven liggen en dat daarna de heer Henning, die het kaart-systeem van de adressen der gevangenen in de concentratiekampen beheerde, voor de samenstelling van een eerste lijst bijna één maand nodig had en voor een tweede lijst *drie maanden*. De commissie acht het verwijt van mevrouw Gravesen over geringe medewerking vanuit Londen dan ook volkomen juist.

Bijlage 21-31. Over de steunverlening door de Nederlandse Regering (repatriëringsdienst) aan de Joodse Coördinatie-commissie in Zwitserland werd — evenals over het vorige punt — reeds gesproken in hoofdstuk 2-d. Het geld kwam veel te laat en de verzending van pakketten moest dan ook 1 à 2 maanden onderbroken worden. De gevolgtrekking ligt voor de hand, dat dit dus ongetwijfeld mensenlevens moet gekost hebben.

Bijlage 15. Volgens de heer van Harinxma — van Maart 1943 tot September 1944 voorzitter van het Londen-Comité — moeten alle geldzendingen vanuit Engeland, welke bestemd waren voor hulp aan politieke gevangenen

en gedeporteerde Joden, feitelijk beschouwd worden als overgemaakt langs niet-officiële wegen, omdat volgens de bepalingen van de geallieerden voor dit doel geen geld verzonden mocht worden. Van *Bijlage 37.* Noorse zijde wordt eveneens opgemerkt, dat, behalve pakketzendingen, ook geldzendingen aan politieke gevangenen door de geallieerden niet toegestaan waren.

Uit het rapport van de heer Flugli is gebleken, dat het in elk geval *mogelijk* was geld naar Zwitserland over te maken. De vraag rijst, waarom dit niet met grotere bedragen en frequenter is geschied, ook wanneer dit langs illegale weg moest plaats grijpen. De commissie vreest, dat ook hier weer een geest van formalisme en bureaucratie verhinderd heeft het maximum tot stand te brengen van hetgeen met moed en fantasie bereikt had kunnen worden.

Bijlage 31. De hulp, die de Joodse Coördinatie-commissie van het Nederlandse Gezantschap te Bern heeft ontvangen, was practisch *nihil*! Men stond daar op het standpunt, dat bovengenoemde commissie zich te beperken had tot culturele arbeid onder de Joden in Zwitserland.

Het is voor de commissie onbegrijpelijk, dat noch bij het Londen-Comité noch bij de Nederlandse Regering een vroegere actie tot hulpverlening aan politieke gevangenen en gedeporteerde Joden dan Juli 1944 is te bespeuren. Men mag toch aannemen, dat men in Londen op de hoogte was van de verschrikkelijke toestanden in de concentratiekampen. Hiervan getuigt trouwens het „Record of Interallied Red Cross Meetings”, waarin vermeld wordt, dat op 25 Maart 1943 de Tsjechoslowaakse vertegenwoordiger er de aandacht op vestigt, dat de toestanden in de concentratiekampen betreffende de gezondheidszorg, voedsel, huisvesting en kleding de grootste bezorgdheid veroorzaken, terwijl ook uit de „streng vertrouwelijke” berichten in de bulletins van de inlichtingendienst van het Regeringscommissariaat voor repatriëring blijkt, dat men met de toestanden in de concentratiekampen op de hoogte was. Reeds in het eerste nummer van 20 November 1943 wordt een bericht over Westerbork opgenomen. Toch duurt het nog tot 14 Juni 1944, eer men begint met de registratie van gedeporteerde Nederlanders, terwijl eerst op 14 September d.a.v. in bulletin No. 36 een bericht verschijnt, dat de Ministerraad besloten heeft voorzieningen te treffen om te trachten gedeporteerde Joden levensmiddelenpakketten toe te zenden. Tussen het kabinetsbesluit en deze publicatie lag intussen weer een tijdsruimte van twee maanden.

Op de aan professor Gerbrandy in Mei 1947 gestelde vraag, hoeveel maal en wanneer het verblijf van grote aantallen Nederlanders in Duitse concentratiekampen in de Londense Ministerraad ter sprake was gekomen, zei prof. Gerbrandy eerst de omvangrijke notulen te moeten raadplegen, daar hij zich herinnerde, dat hierover enige malen *Bijlage 22.* was gesproken. Enige weken later moest hij echter berichten, dat hij hierover in de notulen *niets* had kunnen vinden.

Aangezien de commissie uit de te Londen ontvangen gegevens geen voldoende inzicht in deze kwestie kon krijgen, heeft de heer Verspyck in Kopenhagen, Stockholm en Oslo enige besprekingen gevoerd, waarvan de bijeenkomst te Oslo met ter zake kundige functionarissen, bijeengeroepen door de Noorse minister van Buitenlandse Zaken, de

heer Halvard Manthey Lange, op 25 Juli 1947, zeer belangwekkend was.

De heer Verspyck geeft een samenvatting van deze bespreking, waarvoor twee bijeenkomsten waren belegd, in het volgende verslag:

De situatie van Noorwegen was gunstig te noemen, omdat:

- a. het optreden van het Duitse Rode Kruis tegenover de Noorse zustervereniging zeer clement was te noemen, ondanks de (latere) verbodsbepalingen van Quisling;
- b. in Stockholm en overig Zweden niet alleen een zeer grote kolonie van Noorse uitgewekenen zat (bijna 60.000 personen), doch ook de Zweedse Regering en het Zweedse Rode Kruis in het diepste geheim altijd hebben meegewerkt om de „broederlanden” Denemarken en vooral Noorwegen te helpen.

Aangezien de geallieerden geen medewerking wensten te verlenen ten aanzien van pakket- en geldzendingen aan politieke gevangenen vanwege hun blokkade, ging alles zeer in het geheim en goed georganiseerd te werk en moest de Noorse Regering te Londen doen alsof zij van niets wist, terwijl van hun kant de geallieerden één en ander oogluikend toelieten.

Het initiatief is uitgegaan van de huidige Noorse gezant in Finland, de heer Ditleff, oud-gezant in Polen en gedurende de tweede wereldoorlog Hoofd van het Noorse relief-centrum in Stockholm. De Noorse Regering te Londen nam dit initiatief officieel over in Augustus 1942 en besprekingen hadden in Engeland plaats tussen de Noorse ministers van Buitenlandse Zaken, Oorlog, Sociale Zaken en Financiën.

Aangezien de heer Anker te Genève was gevestigd als Noors lid van de Mandaten-commissie bij de Volkenbond, werd hij tevens de on-officiële vertegenwoordiger van de Noorse Regering te Londen bij het Comité International de la Croix-Rouge (C.I.C.R.) te Genève.

Legaal, hoewel volkomen in het geheim, onderhield de Noorse Regering te Londen zijn verbindingen met haar legatie te Bern en met het C.I.C.R. te Genève.

De Noorse Regering (te weten Sociale Zaken) te Londen nam de volledige financiële consequenties der pakketactie op zich en werd daarbij gesteund door de Noorse kolonies te Stockholm, Kopenhagen, Lissabon, Caïro en Zwitserland en door talloze Noorse vrienden in Zweden.

De lijsten der Noorse politieke gevangenen werden door de illegaliteit in Noorwegen, mede met hulp van het Noorse Rode Kruis, en door de Noorse „Ehren-Häftlinge” te Berlijn in het geheim samengesteld en ondergronds doorgezonden naar Stockholm en Londen, zodat men altijd twee centrale administraties, vermeldende de namen, nummers en gevangenkampen, heeft gehad. Vanuit Stockholm en Londen werden deze namen doorgegeven aan Genève, Kopenhagen, Lissabon, Madrid, Caïro enz.

Een merkwaardig feit deed zich daarbij voor, dat, dank zij het Duitse Rode Kruis en ondanks het niet beschermd zijn van politieke gevangenen door de Conventie van Genève, het Noorse Rode Kruis te Oslo van Februari tot Augustus 1943 officiële toestemming ontving om regelmatig Rode Kruis-pakketten door te zenden naar Duitse

concentratiekampen (echter niet naar de Nacht- und Nebellager). (§)

Toen Quisling in de herfst van 1943 in Noorwegen aan het bewind kwam, verbood hij deze officiële Rode Kruis-zendingen. Het Duitse Rode Kruis handhaafde echter zijn in Augustus 1942 reeds gegeven toestemming aan familieleden om via de post pakketten naar Duitse concentratiekampen te sturen en maakte nimmer veel bezwaren, dat het Noorse Rode Kruis te Oslo — ondanks Quisling — aan betrokkenen hierbij alle hulp verleende.

Wat de evacuatie der Scandinavische politieke gevangenen betreft, had de Zweedse Regering, dank zij connecties in Duitsland, dit probleem grondig voorbereid en liet zij vervolgens aan Graf Folke Bernadotte over, het ontworpen plan uit te voeren. Voor zover bekend, waren ook in deze de Duitsers bereid alleen Noren en Denen te helpen. Vanaf 10 Maart 1945 werden circa 5000 politieke gevangenen samengebracht in Neuengamme. Op 20 April (Hitler's verjaardag) voerde men de zieken rechtstreeks af naar Zweden, terwijl de anderen werden overgebracht eerst naar een Duits concentratiekamp in Denemarken en op het allerlaatste moment naar Zweden.

In het verslag over de tweede bijeenkomst vervolgt de heer Verspyck:

Noorwegen had circa 7500 politieke gevangenen in Duitse concentratiekampen, die vanuit Oslo als centrum konden worden geholpen, omdat men *Zweden* — dank zij de lange gemeenschappelijke grens — altijd kon bereiken en daar altijd alle geheime medewerking voor het broederland vond.

Gedurende de oorlogsjaren kwamen steeds meer réfugé's clandestien Zweden binnen, werden daar in de Zweedse administratie verwerkt en georganiseerd tot politiekorpsen, enz. Bij het eindigen van de oorlog was hun aantal opgelopen tot ruim 58000 personen.

De Noren vonden dan ook altijd daar te lande geld en voeding en eigen illegale organisaties bereid om hulp te verlenen.

Deze bevoorrechte en ten volle uitgebuite positie had geen der andere oorlogvoerende mogendheden.

In Londen had men een Noorse afdeling van het Britse Rode Kruis (te vergelijken met het Londen-Comité van het N.R.K.). De bestuursleden waren rijke Noren, die reeds lang in Engeland woonden. Het belangrijke werk is echter in Oslo gedaan en via Zweden en Londen verder uitgedragen.

De Britse Regering handhaafde haar blokkade-maatregelen, wenste niet, dat aan andere groepen dan die, beschermd door de Conventie van Genève, levensmiddelen en geld van binnen of van buiten de blokkade werden toegezonden. De Britse Regering wist echter, dat dit via Stockholm, Kopenhagen, Madrid, Lissabon, Genève en Caïro toch gebeurde, protesteerde daartegen niet heftig, omdat de Noorse Regering te Londen hier nimmer enige ruchtbaarheid aan gaf. Had de Noorse Regering echter andere regeringen mee laten profiteren, dan had zij haar eigen werk zeer waarschijnlijk met één slag verder onmogelijk gemaakt, daar de geallieerden dit nimmer zouden hebben getolereerd.

(§) Het is de commissie bekend, dat men er desondanks in geslaagd is vanaf December 1943 aan de Noorse gevangenen van het „Nacht und Nebellager Natzeweiler” Rode Kruis-pakketten te doen toekomen.

In *Berlijn* zaten als z.g. Noorse „Ehren-Häftlinge” o.a. Prof. Seip en Dr. Hjort, die samen clandestiene lijsten opstelden van Noorse politieke gevangenen in Duitsland en deze lijsten in Stockholm wisten te krijgen. Stockholm zond afschriften door naar Londen en Londen naar de Noorse Legatie te Bern en naar Mr. Anker te Genève, de on-officiële Noorse vertegenwoordiger en het Comité International de la Croix-Rouge.

Zoals de heer Ditleff het uitdrukte is men in den beginne met alle listigheid van een slang te werk moeten gaan om uiteindelijk, gesanctionneerd door het Duitse Rode Kruis, de politieke gevangenen te kunnen helpen.

Hoewel men tenslotte legaal optrad als Noorse Rode Kruis en als Noorse Regering, gebeurde dit alles toch met de grootste geheimzinnigheid, aangezien anders elk moment een ingrijpen zowel van Duitse als van geallieerde zijde kon dreigen.

Nimmer mag hierbij uit het oog worden verloren, dat de geallieerde mogendheden geen medewerking konden verlenen tot het ten dele doen doorbreken van hun eigen blokkade-maatregelen.

Wat het aantal verzonden pakketten betreft wordt geschat, dat:

- a. vanuit Oslo in totaal circa 100.000 privé-pakketten zijn verzonden, betaald door familieleden en vrienden;
- b. vanaf Mei 1943 in Zweden circa 4000 pakketten per maand zijn klaar gemaakt door het Zweedse Rode Kruis en de Y.M.C.A., in den beginne betaald door vrienden van Noorwegen, vanaf de aanvang van 1944 door de Noorse Regering;
- c. door het Noorse Gouvernement werden gefinancierd; de kleine pakketzendingen via Lissabon en Madrid, de zendingen ad circa 200 pakketten per maand uit Egypte en de aanzienlijk belangrijker zendingen uit Genève;
- d. tenslotte: de Denen en de in Denemarken levende Noren financierden de zendingen uit Kopenhagen.

Vast staat, dat de Noorse Regering in Londen zich nimmer tegenover andere regeringen of nationale Rode Kruis-verenigingen heeft kunnen uitlaten over deze perfect lopende, volkomen geheim gehouden doch tenslotte toch legale organisatie, aangezien ze uitermate bevreesd was, dat de geallieerde mogendheden — tegen wier wens, doch oogluikend toegestaan, deze actie geschiedde — op een kwade dag alle pakketzendingen zouden verbieden, indien hieraan enige ruchtbaarheid zou worden gegeven.

Tot zover het verslag van de heer Verspyck.

Minister Lange bevestigt nogmaals zijn verklaringen in een afzonderlijk schrijven, hetwelk als bijlage 37 in dit rapport is opgenomen.

Als gevolg van het bezoek van de heer Verspyck aan Stockholm ontving de commissie van de heer Beer — secretaris-generaal van het Zweedse Rode Kruis — een brief, welke eveneens zeer belangwekkend is.

De commissie heeft behoefte haar grote bewondering en waardering uit te spreken over de grootscheepse, energieke wijze, waarop het Zweedse Rode Kruis en diverse Zweedse instanties zich hebben ingespannen om aan de verzoeken tot hulpverlening van diverse rege-

ringen te voldoen en daarmee het lot, zowel van de krijgsgevangenen als van de politieke gevangenen en gedeporteerde Joden, te verzachten en hun levens te redden.

Zij mag niet verhelten, dat deze bewondering en waardering vermengd zijn met weemoed en bitterheid, als zij bedenkt, hoezeer de Nederlandse gevangenen van deze hulp verstoken zijn gebleven als gevolg van nalatigheid en gemis aan doorzettingskracht aan Nederlandse zijde.

Bijlage 38. Uit de ontvangen brief blijkt niet alleen duidelijk, dat de mogelijkheid van pakketzendingen vanuit Zweden, en bestemd voor krijgs- zowel als burgergevangenen in Duitsland, reeds vroegtijdig door verscheidene regeringen benut werd, maar ook dat de aanvoer voor dit doel van buiten de blokkade zeer goed mogelijk was. De bij herhaling geuite verontschuldiging van Nederlandse zijde, dat de pakketzendingen aan politieke gevangenen en gedeporteerde Joden niet mogelijk waren, maakt weinig indruk als men weet, hoe andere regeringen dit aanpakten.

Bijlage 15-17-19. De heer Beer schrijft hierover: (§)

„Het is om deze reden (de moeilijke voedselpositie in Zweden „zelf — Rapp.) dat zekere gezantschappen, zoals die van Polen „en Joego-Slavië, destijds door tussenkomst van hun vertegenwoordiging te Londen, de toestemming verkregen van de geallieerde en Zweedse autoriteiten om uit Argentinië onder Zweedse „vlag, dank zij de schepen met vrijgeleide („cert-boats”) levensmiddelen te laten transporteren, welke gekocht werden in „Argentinië zelf.

„Ladingen levensmiddelen tot 10 of 20 ton per transport „kwamen aldus regelmatig 1 maal per maand gedurende 1943— „1944 aan het adres van het Zweedse Rode Kruis, dat voor de „lossing zorgde in de haven van Stockholm, vervolgens de vracht „opnieuw verpakte in pakketten van 5 kg en tenslotte verzond „als postpakketten of samen verpakt in kisten, geadresseerd aan „gevangenen van verschillende nationaliteiten in de Duitse kampen „volgens de aanwijzingen van de bovengenoemde gezantschappen.

„Wanneer de overtocht van de „vrijgeleide”-schepen onderbroken werd, bleven de voedselzendingen te Buenos Ayres „wachten om met het eerste schip, dat vertrok, tot aan Göteborg „getransporteerd te worden. Op deze manier is een zeer groot „aantal pakketten gedistribueerd kunnen worden over de verschillende kampen, in ’t bijzonder aan Poolse gevangenen. Alle „kosten werden gedekt door de respectieve gezantschappen. „Hoewel voornamelijk bestemd voor krijgsgevangenen, werden de „pakketten ook geadresseerd aan Poolse burgergevangenen.

„Zonder twijfel zou een dergelijk verzoek als van Polen en „gedaan door de Nederlandse autoriteiten, niet afgewezen zijn „en zou de bovenbeschreven wijze van voedselvoorziening een „aanzienlijke vergroting mogelijk gemaakt hebben van de verleende hulp aan Nederlandse gevangenen in Duitsland”.

Behalve de uitvoerige berichten uit Oslo en Stockholm ontving de

(§) Aanhaling in Nederlandse vertaling.

commissie een rapport van het Deense Rode Kruis, hetgeen als bijlage 39 is opgenomen. Wij ontleen er aan: (§)

„De zendingen van het Deense Rode Kruis aan de Noorse onderdanen in Duitse concentratiekampen zijn begonnen na onderhandelingen tussen de toenmalige directeur van het Deense Rode Kruis, de minister van Buitenlandse Zaken, de minister van Handel en de Algemene Directie van de Distributiedienst, alsmede besprekingen tussen het Deense Rode Kruis en de Duitsers. Het Deense Rode Kruis is er in geslaagd om voor deze zendingen de goedkeuring van de Duitsers te verkrijgen, welke zendingen na deze overeenkomst begonnen in Augustus 1942, echter uitsluitend aan de Noren, die hun familie in Denemarken hadden. Het aantal was gering en beperkt tot 10 à 20 stuks. Later zijn de onderhandelingen tussen de directeur van het Deense Rode Kruis en de bevoegde autoriteiten hervat en we hebben bereikt, dat we aan alle Noren in de Duitse concentratiekampen pakketten konden zenden. De vergunning werd verleend in een periode, waarin we slechts de namen van 35 personen kenden en de toestemming werd slechts gegeven voor dit aantal.

„Toen we eenmaal de algemene vergunning verkregen hadden, breidde de namenlijst zich buitengewoon snel uit en het Deense Rode Kruis moest reeds na een maand vergunning aanvragen voor 100 pakketten, later 200, 400 en 1000. Het Deense Rode Kruis heeft de machtiging verkregen om de uitvoer aan te vragen voor het benodigde aantal pakketten, onder garantie, dat niemand meer dan één pakket per maand zou ontvangen.

„Tegen het einde van de vijandelijkheden hebben wij echter het aantal pakketten verhoogd teneinde 2 pakketten per maand aan iedere gevangene in de concentratiekampen te geven, d.w.z. 10.000 pakketten per maand”

„Ten slotte hebben wij er ons toe bepaald om een aantal pakketten te verzenden overeenkomend met het geschatte aantal Noren in de verschillende kampen, d.w.z. in totaal 5.000”

„Voor zover wij zijn ingelicht heeft het Deense Rode Kruis slechts 2 aanvragen om Nederlandse krijgsgevangenen te helpen, ontvangen, van 2 comité's in Denemarken, waarvan het ene de Nederlandse kolonie vertegenwoordigde”.

Uit het bovenstaande blijkt, hoe volhardende onderhandelingen onder moeilijke omstandigheden tot voortreffelijke resultaten vermochten te leiden.

De commissie komt, na hetgeen uit Oslo, Stockholm en Kopenhagen bekend is geworden, tot de volgende beschouwing:

Het is de Noorse Regering *wel* kunnen gelukken om, ondanks de blokkademaatregelen van de geallieerden, voedselpakketten op grote schaal aan politieke gevangenen te doen toekomen. Het is het Deense Rode Kruis *wel* kunnen gelukken om door volhardende onderhandelingen met de Duitse autoriteiten toestemming tot steeds groter

(§) Aanhaling in Nederlandse vertaling.

wordende pakkettenzendingen aan Noorse en Deense politieke gevangenen te verkrijgen. Het is de Poolse en Joegoslavische Regering *wel* kunnen gelukken om grote hoeveelheden voedsel voor alle categorieën gevangenen *met geallieerde toestemming van buiten de blokkade* naar Zweden te vervoeren. Van de Tsjechische Regering is eveneens bekend, dat zij voedselpakketten naar de concentratiekampen verzond. Ook zij nog vermeld, dat dank zij de activiteit van Jhr. Flugl van Aspermont,

Bijlage 29. medewerker van de gedelegeerde van het Londen-Comité te Genève, van af het voorjaar 1944, zij het op beperkte schaal, vanuit Zwitserland pakketten aan *Nederlandse* gevangenen in concentratiekampen gezonden konden worden.

Noch de Nederlandse Regering, noch het Londen-Comité heeft vóór Januari 1945 iets kunnen bereiken.

Het is evenwel bekend, dat ook de Nederlandse Regering en het Londen-Comité van de mogelijkheden via Stockholm gebruik hadden kunnen maken, dat ook zij levensmiddelen van buiten de blokkade naar Zweden hadden kunnen laten vervoeren, *als zij er maar om gevraagd hadden!*

Bijlage 15. Zoals reeds opgemerkt is, beroept de Nederlandse Regering er zich op, dat de taak van pakketzendingen geheel door het Londen-Comité werd uitgevoerd. Dit comité op zijn beurt verweert zich met de verklaring, dat iedere hulpactie onmogelijk was en dat men van het hulpwerk der Noren totaal onkundig was. De heer van Harinxma

Bijlage 16. legde zelfs een schrijven over van Miss Warner — directrice van de afdeling Buitenland van het Britse Rode Kruis — waarin deze eveneens verklaart, dat geen mogelijkheden tot hulpverlening bekend waren en dat slechts zelden pakketten de burgergevangenen hebben bereikt.

Uit de van Scandinavische zijde ontvangen gegevens moet de commissie echter concluderen, dat bovengenoemde verklaringen, behalve voor Noorwegen, eveneens niet kunnen gelden voor Polen en Joegoslavië. En het moge wellicht waar zijn, dat *officieel* het Nederlandse Rode Kruis en de Nederlandse Regering niet op de hoogte waren met de opzet van de Noorse, Poolse e.d. acties, het is de commissie gebleken, dat *officieus* er toch wél iets van bekend was.

De commissie herhaalt hier de vraag: waarom heeft de Nederlandse Regering vanuit Londen voor de Nederlandse gevangenen in concentratiekampen niet hetzelfde kunnen bereiken, zij het dan wellicht in wat mindere mate, als de Noorse, Poolse, Tsjechische, Joegoslavische en andere regeringen voor hun respectieve gevangen landgenoten? Waarom werd eerst in Juli 1944 voor het eerst de directe hulpverlening aan gedeporteerde Joden — nog niet eens politieke gevangenen — in het Kabinet ter sprake gebracht? Waarom konden eerst in Januari 1945 de eerste 2000 pakketten naar de concentratiekampen worden verzonden, terwijl andere landen reeds minstens drie jaren eerder begonnen waren?

En dan moet het antwoord luiden: *niet* de meer welwillende houding van de Duitsers tegenover het Noorse Rode Kruis, *niet* de gunstige geografische ligging van Noorwegen ten opzichte van Zweden, *niet* de speciale vriendschap van Zweden voor een bepaalde buurnatie, *niet* het geallieerde verbod van pakket- en geldzendingen van buiten de

blokkade aan gevangenen in concentratiekampen, *niet* de onbekendheid met de wijze van hulpverlening van andere regeringen maar — naar de commissie moet aannemen — *een zeker verschil in mentaliteit* tussen de Nederlandse verantwoordelijke instanties enerzijds en die van de regeringen der overige bezette landen anderzijds is de hoofdoorzaak van het feit, dat van Nederlandse zijde voor de politieke gevangenen en gedeporteerde Joden practisch niets bereikt is.

Het heeft de commissie telkens weer pijnlijk getroffen hoezeer *formele bezwaren* elke actie ten gunste van onze gevangenen hebben tegengewerkt.

Met droefheid heeft zij moeten vaststellen, dat, terwijl b.v. aan Noorse zijde alles sprankelde van initiatief en durf, zowel bij het Noorse Rode Kruis en de Noorse illegaliteit in Noorwegen als bij de Noorse Regering in Londen en de Noorse uitgewekenen in het buitenland *men aan Nederlandse zijde bij haast alle officiële instanties, zowel in den Haag als in Londen en elders op een muur van formalisme en bureaucratie stuitte*, waarachter men zo verstard en traag werkte, dat lange tijd zelfs geen *poging* tot hulpverlening ondernomen werd, hetgeen tevens ieder particulier initiatief deed mislukken. Terwijl andere regeringen reeds jaren met succes werkten ten bate van hun gevangen landgenoten in de concentratiekampen, deed men van officiële Nederlandse zijde vrijwel *niets*.

De commissie kan hieruit niet anders concluderen dan *dat deze mentaliteit er de hoofdoorzaak van is, dat duizenden Nederlanders het leven hebben verloren, welke, naar menselijke berekening, bij tijdige hulpverlening zouden zijn gered*.

HOOFDSTUK 4.

Moelijkheden in het onderzoek.

Gedurende het onderzoek is de commissie sterk onder de indruk gekomen van het feit, dat niet alleen grote aantallen politieke gevangenen door uithongering om het leven zijn gekomen, maar dat bovendien een aanzienlijk getal nog had kunnen worden gered, indien de nodige maatregelen zouden zijn genomen voor een vlotte evacuatie der politieke gevangenen en gedeporteerde Joden kort voor en ogenblikkelijk na de bevrijding. Het is daarom, dat de commissie zich veroorloofd heeft, haar oorspronkelijke opdracht te verruimen door een zo goed mogelijk onderzoek in te stellen naar de evacuatie en repatriëring der politieke gevangenen van de onderscheidene bezette landen.

Het was de commissie reeds bekend, dat in Maart 1945 de Noren en Denen met speciale autobussen, onder bescherming van Zweedse Rode Kruis-officiëren, naar Zweden waren geëvacueerd. In diezelfde tijd werd in de kampen bij geruchte bekend, dat over mogelijke evacuatie van Nederlandse en andere gevangenen onderhandeld werd.

Hier moet de commissie mededeling doen van een moeilijk punt in haar onderzoek. Zij ontmoette in de persoon van de heer Dentz iemand, die verklaarde, dat de kans van evacuatie van Nederlandse gevangenen

zeker heeft bestaan en wellicht geslaagd zou zijn, als de uitvoering van de maatregelen maar op tijd gekomen was!

Bijlage 21. De rapporten van de heer Dentz wierpen belangrijk licht op deze zaak, maar tegelijkertijd werden door hem in verband met het mislukken van mogelijke hulpverlening ernstige beschuldigingen geuit tegen enkele instanties en personen, in dienst van de Nederlandse Regering te Londen, waaronder vooral de namen van Mr. M. de Groot, ambtenaar aan het Departement van Sociale Zaken en G. F. Ferwerda, regeringscommissaris voor de repatriëring, op de voorgrond traden. De commissie heeft hierop de beschuldigingen ter verificatie voorgelegd aan genoemde heren, terwijl ook de zienswijze van de heer van den Tempel, als oud-minister van Sociale Zaken gevraagd werd. De ontvangen antwoorden van de heren hebben evenwel weinig of geen verheldering gebracht.

*Bijlage
23-24.*

De commissie vindt in de beschouwingen van de heren de Groot en Ferwerda een sterk subjectief element bij de beoordeling van de heer Dentz. De heer de Groot beschrijft de heer Dentz b.v. als „intens lui”, terwijl de heer Ferwerda juist zegt, dat hij met „ijver en toewijding” aan zijn taak heeft gewerkt. De heer van den Tempel beschouwt de heer Dentz slechts als een zeer ondergeschikt ambtenaar, aan wiens verklaringen zeer weinig waarde gehecht kan worden.

De commissie moet uit dit alles concluderen, dat er twee beschouwingen van deze zaak mogelijk zijn:

1°. Of het Departement van Sociale Zaken heeft een zeer belangrijke taak — hulpverlening aan politieke gevangenen en gedeporteerde Joden door mogelijke evacuatie — aan een zeer ondergeschikte ambtenaar opgedragen, waaruit dus besloten zou moeten worden, dat het Departement van Sociale Zaken deze hulpverlening niet urgent of belangrijk genoeg achtte om daar verantwoordelijke regeringspersonen mee te belasten,
6f

2°. De heer Dentz stond toch niet op zulk een onbelangrijke post, waaruit volgt, dat aan zijn verklaringen ook meer waarde gehecht moet worden.

De commissie meent, dat dit laatste het geval is geweest en baseert haar mening op het volgende:

Bijlage 21. De heer Dentz kwam einde 1943 in functie bij de repatriëringdienst. De opzet van deze hulpdienst bleek hem zo gebrekkig en de verleende medewerking was zo gering, dat bedoelde ambtenaar zich op 14 November 1944 tot de heer Ferwerda wendde met het verzoek om van zijn taak ontheven te worden, daar hij van oordeel was, dat onder de gegeven omstandigheden een redelijk vooruitzicht op succes niet aanwezig leek te zijn. De ontslagaanvraag werd evenwel niet aanvaard en op dringend verzoek van de heer Ferwerda bleef de heer Dentz zijn taak voortzetten.

De commissie vraagt zich hierbij af: Als de heren van den Tempel, de Groot en Ferwerda de capaciteiten van de heer Dentz zo laag aanslaan, waarom heeft men dan de gelegenheid niet met beide handen aangegrepen, toen de heer Dentz zijn ontslag vroeg, om zich te ontdoen van een medewerker, omtrent wie men thans zo menig ongunstige beoordeling afgeeft?

Bijlage 24. De heer de Groot schrijft: „In de mededelingen van de heer Dentz kan ik slechts een wraakactie zien tegen het feit, dat ik mij genoodzaakt heb gezien, zijn chef, de regeringscommissaris voor repatriëring, te verzoeken hem te ontslaan” Maar..... de bewuste mededelingen van de heer Dentz zijn ontleend aan een memorandum, dat hij op 30 Maart 1945 aan de heer Zwanenberg overhandigde, dus ongeveer twee maanden *voordat* het ontslag aan de heer Dentz werd aangezegd. Dat de heer Dentz zich in Maart zou willen wreken voor iets, dat hem in Mei d.a.v. werd aangezegd, komt de commissie al heel weinig aannemelijk voor.

Uit het feit, dat men in November 1944 de heer Dentz met de meeste aandrang verzocht, zijn taak te blijven waarnemen, concludeert de commissie haar voornoemde mening, dat de heer Dentz toch niet op zulk een onbelangrijke post stond. De commissie moet dus wel degelijk waarde hechten aan zijn verklaringen.

Hierin zag de commissie voldoende aanleiding om in haar onderzoek inzake de hulp aan politieke gevangenen en gedeporteerde Joden ook de redding door mogelijke evacuatie te betrekken, temeer daar ook evacuatiemogelijkheden via Spanje en Zwitserland bekend werden.

De resultaten van dit onderzoek volgen in een afzonderlijk hoofdstuk: Evacuatie.

HOOFDSTUK 5.

Evacuatie.

Hoofdstuk 5-a. *Onbezet Frankrijk en Spanje.* In de eerste jaren van de oorlog waren vele Nederlanders naar onbezet Frankrijk uitgeweken. Hieronder bevonden zich vele vrijwilligers, die zich naar Engeland wilden begeven (z.g. Engelandvaarders), alsmede een groot aantal Joden. Zij stonden daar onder het regiem van de Duits georiënteerde Vichy-regering en waren hierdoor voortdurend aan gevaaren blootgesteld.

Bijlage 26-27-28. Over de wijze, waarop in dit gebied en in Spanje aan Nederlanders hulp werd geboden, wordt scherpe kritiek geleverd in de rapporten van de heren Mr. H. G. J. Maas Geesteranus, L. H. Boas en G. K. Hooijer.

In die tijd — tot 5 Maart 1943 — was Baron van Harinxma thoe Slooten vertegenwoordiger van het Londen-Comité van het N.R.K. en regeringscommissaris voor vluchtelingenaangelegenheden. Hij was gevestigd te Lissabon en bereisde van daaruit Spanje en onbezet Frankrijk. Als zijn medewerkers traden op in Spanje de consul-generaal de Bruyn Tengbergen, in onbezet Frankrijk de consul-generaal Dr. Sevenster.

Bijlage 26. De heer Maas Geesteranus beschuldigt de heer van Harinxma thoe Slooten er van, dat hij aan Engelandvaarders veel te weinig hulp heeft geboden, ja, dat hij zelfs zijn consuls verbood iets illegaals te doen. Dit blijkt uit de volgende aanhaling uit het rapport van de heer Maas Geesteranus:

„Volgens een mededeling van Dr. Sevenster, te Londen gedaan „in tegenwoordigheid van ondergetekende, was hem door Baron „van Harinxma opgedragen niets illegaals te doen — hetgeen

„practisch hierop neer zou komen, dat hij Engelandvaarders en „andere illegaal in Frankrijk vertoevende Nederlanders (politieke „vluchtelingen, Joden) de hulp, die zij het meest behoefden, „moest onthouden.

„Wie met Engelandvaarders spreekt of kennis neemt van hun „reisverslagen, zal constateren, dat zij eenstemmig van oordeel zijn, „dat in Frankrijk slechts twee consuls onze landgenoten met alle „ten dienste staande middelen hebben bijgestaan: Jacquet te „Lyon en Kolkman te Perpignan. Laatstgenoemde is met de „Nederlanders, die zich om hem verzameld hadden, in handen „van de Duitsers gevallen en is niet uit die gevangenschap terug- „gekeerd.”

Dergelijke klachten worden ook geuit over de behandeling van Nederlanders in Spanje, niet alleen wat voedselvoorziening betreft, maar waar ook — zo verluidt het rapport — vrijgelaten Nederlanders, door hen niet tijdig te evacueren, weer opnieuw gevangen genomen werden.

Bijlage
27-28.

Ook uit de berichten van de heren Boas en Hooijer spreekt grote verbittering ten opzichte van het Nederlandse Gezantschap te Madrid, maar nog meer ten opzichte van de heer van Harinxma thoe Slooten.

Bijlage
14-15.

De heer Harinxma wijst iedere beschuldiging in dit opzicht af met de verklaring, dat de verzorging van de Nederlanders, die zich in het kamp te Miranda de Ebro bevonden, evenals de kwestie van hun doorzending, geheel tot de taak van het Nederlandse Gezantschap te Madrid behoorde. Hij ontkent verder ten sterkste, dat hij niet alle moeite gedaan zou hebben om Nederlandse vluchtelingen te redden en verklaart, dat hij ten tijde van de bezetting van geheel Frankrijk reeds 1200 en 300 personen resp. via Lissabon en Bilbao gered had.

De commissie heeft er van afgezien deze zaak verder bij het gezantschap te Madrid te onderzoeken, daar de commissie-Cleveringa hierover een speciaal onderzoek instelt en hierover nog rapport zal uitbrengen.

Wel heeft zij gemeend enige van de van verschillende zijden binnengekomen verklaringen aan de lezer niet te mogen onthouden en heeft zij deze als bijlagen opgenomen, zonder dat dit evenwel betekent, dat de commissie hiermede een oordeel uitspreekt over de betekenis van de inhoud van die verklaringen.

Hoofdstuk 5-b. Zwitserland. Door de rapporten van de heren Jhr. C. H. C. Flugi van Aspermont, Mr. H. G. J.

Bijlage 29-26-30-31.

Maas Geesteranus, Dr. A. Polak Daniëls en M. H. Gans werd de commissie ook opmerkzaam gemaakt op de mogelijke redding van Nederlandse gevangenen via Zwitserland.

Bijlage 29.

De heer Flugi hield zich speciaal bezig met de verzorging van Nederlandse gevangenen door middel van pakketzendingen. Hij vermeldt in verband met mogelijke evacuatie slechts de aanvraag van de z.g. Palestina-certificaten, waardoor hij enkele honderden Joodse Nederlanders hoopte te redden. Maar ook hierbij ondervond hij onvoldoende steun en, zoals dit het geval was bij zijn pakketverzendingen (zie hoofdstuk 3-c), ook hier was van een vlotte financiële steun geen sprake.

Bijlage
30-31.

Ook de heren Polak Daniëls en Gans, de eerste als leider van de Zwitserse hulpéquipe van de repatriëringsdienst, de tweede als organisator van de Joodse Coördinatie-commissie, vermelden hoogst onaanname ervaringen. Zij kwamen uit hoofde van hun functie — wanneer zij bij hun reddingspogingen officiële hulp nodig hadden — vaak in aanraking met het Nederlandse Gezantschap te Bern en de gedelegeerde van het Londen-Comité te Genève. Beiden belichten uitvoerig de oorzaken van het mislukken van hun plannen.

Bijlage
32-33.

De commissie heeft zich eveneens gewend tot de heren Mr. J. J. B. Bosch ridder van Rosenthal, gezant te Bern en J. W. J. Baron de Vos van Steenwijk, alsmede tot de heer Dr. W. A. Visser 't Hooft, secretaris-generaal van de Wereldraad der Kerken te Genève, van wie verwacht kon worden, dat hij als objectieve waarnemer eveneens waardevolle inlichtingen zou kunnen verstrekken.

Door bestudering van al deze gegevens heeft de commissie getracht, zich een juist beeld te vormen van hetgeen in Zwitserland is geschied.

In deze kwestie wordt door de commissie-Cleveringa eveneens een nauwkeurig onderzoek ingesteld. De commissie heeft er hier eveneens van afgezien om de geuite kritiek uitvoerig te bespreken. Daar zij ook op dit punt de lezers de gegevens niet wil onthouden, die haar van verschillende zijden bereikten, zijn de belangrijke stukken als bijlagen opgenomen.

De commissie meent, dat haar eigen verkregen inzicht het best door het volgende kan worden weergegeven:

Het is als vaststaand feit aan te nemen, dat het initiatief tot het organiseren van reddingsacties hoofdzakelijk is uitgegaan van particulieren. Deze particuliere acties ondervonden evenwel zeer weinig steun van de officiële Nederlandse instanties, zodat verscheidene reddingspogingen ten bate van Nederlandse gevangenen geheel of gedeeltelijk mislukt zijn, zoals b.v. het in actie komen van de Nederlandse hulpéquipe, het redden van Nederlanders door het verstrekken van Zuidamerikaanse passen, het loskopen van Nederlandse gevangenen. De commissie heeft sterk de indruk gekregen, dat verscheidene officiële personen, die eigenlijk *de* aangewezen personen waren om iedere hulpactie te steunen, eensdeels uiterst bevreesd waren om zich buiten de hun opgedragen functie op illegale wegen te begeven, anderdeels het niet konden verdragen, dat het particuliere initiatief hun eigen bemoeiingen op dit terrein overtrof en als gevolg daarvan voor bedoelde particuliere acties dan ook zeer weinig belangstelling toonden. Daarbij kwam nog, dat noch het Londen-Comité noch de repatriëringsdienst van de Nederlandse Regering blijk gaven van grote interesse, als op deze instanties een beroep werd gedaan. Trage en langdurige telegramwisselingen bemoeilijkten in ernstige mate een vlotte afwikkeling van de reddingspogingen in Zwitserland. Het treurige resultaat is geweest, dat vanuit Zwitserland betrekkelijk weinig Nederlandse gevangenen zijn bevrijd, dit in grote tegenstelling met hetgeen door sommige andere naties bereikt is.

Bijlage 30. Zo vermeldt de heer Polak Daniëls, dat hij als lid van de diplomatieke missie-Boon in Juni 1945 naar Praag reisde. Onderweg ontmoette men Fransen en Belgen met volledig uitgeruste hulpcolonnes; zelfs de

Luxemburgers hadden een hulpteam, klein, maar in orde. De Nederlanders hadden *niets*. Wat de missie heeft kunnen bereiken — de redding van 600 Nederlanders uit Praag, 25 mensen (waaronder 7 Nederlanders) uit Auschwitz — was door gunst en medewerking van Fransen en Belgen.

In het rapport van de missie-Boon wordt het feit, dat Fransen en Belgen eerder en beter dan de Nederlanders konden werken, verklaard door de grotere vriendschap van de Russen tot de Fransen en Belgen, aangezien deze respectievelijk het Lublin-Gouvernement hadden erkend en communistische leden in hun regering hadden.

De commissie meent echter, gezien het bovenvermelde, dat dit toch moeilijk als de enige verklaring van het tekort schieten van Nederlandse zijde aangenomen kan worden. Ondanks de weerleggingen van de heren Bosch van Rosenthal en de Vos van Steenwijk en ondanks de hoffelijkheid van de heer Gans om dank te betuigen voor een op een bepaald punt aan hem verleende medewerking, is de commissie van oordeel, *dat ook in Zwitserland de officiële vertegenwoordigers van de Nederlandse Regering en het Nederlandse Rode Kruis tekort zijn geschoten in hun taak. Zij acht evenwel de Nederlandse Regering te Londen — in casu het Regeringscommissariaat voor de repatriëring — alsmede het Londen-Comité mede verantwoordelijk voor het mislukken van de Zwitserse hulpacties.*

Zij sluit zich ten slotte aan bij het oordeel van de heer Visser 't Hooft, dat als bijlage 33 in extenso is opgenomen, en waaraan zij reeds hier het volgende ontleent:

„ om de hele situatie in Zwitserland goed te verstaan moet „men uitgaan van het feit, dat de officiële personen alhier meenden, „dat practisch alle werkzaamheden op sociaal en Rode Kruis- „gebied door hen georganiseerd moesten worden.” „Zo is „het te verklaren dat actieve personen, zoals de heer Gans, de „heer Polak Daniëls en zelfs de heer Flugli, die eigenlijk geen „vluchteling was, zeer licht in botsing kwamen met het Gezant- „schap en de officiële vertegenwoordiger van het Rode Kruis. „Ik heb hier tegenover altijd volgehouden, dat volgens goede „democratische principes deze onofficiële initiatieven, wanneer ze „serieus bedoeld en georganiseerd waren, volledige steun moesten „ontvangen. Wij hebben het op dit gebied echter nooit verder „gebracht dan een enigszins onzeker compromis. Naar mijn over- „tuiging ligt de grondfout hier. Het Gezantschap samen met de „officiële vertegenwoordiging van het Rode Kruis waren niet „werkelijk in staat om alles te doen, wat gedaan moest worden „en toch werd particulier initiatief, zelfs nadat het een zekere „erkenning vanuit Londen gekregen had, dikwijls tegengewerkt” . .

„Men kan niet zeggen, dat het Gezantschap en de officiële ver- „tegenwoordiging van het Rode Kruis niet hard gewerkt hebben, men „moet echter vragen of zij begrepen hebben, dat zij alle prestige- „overwegingen terzijde hadden te schuiven en alle hulp hadden te „aanvaarden, die hun spontaan geboden werd.”

Hoofdstuk 5-c. Polen. Gedurende de oorlog werden uit Poolse werkkampen voortdurend geïnterneerden bevrijd door bemiddeling van de Poolse illegaliteit. De Poolse Regering te Londen, die regelmatig in contact stond met de illegale organisaties in Polen, verklaarde zich in 1944 bereid, deze organisaties in te schakelen ter bevrijding van aldaar geïnterneerde Nederlanders, mits de kosten door de Nederlandse Regering gedragen werden. Bij wijze van proef werd in Juli 1944 een bedrag van 10.000 dollar voor dit doel beschikbaar gesteld, maar eerst in Januari 1945 werd dit bedrag overgemaakt. Inmiddels waren de bewuste kampen ontruimd en door de oprukkende Russen bezet, zodat redding door illegale actie niet meer mogelijk was.

In het verslag van de heer Ferwerda, die op 11 October 1943 als regeringscommissaris voor de repatriëring was benoemd, maakt deze melding van plannen om de Nederlanders in oostelijk Europa, in het bijzonder Polen, bij hun bevrijding naar Zweden te evacueren. Hij deelt mede, dat de uitvoering van de plannen in de praktijk slechts in beperkte mate mogelijk is geweest. Een klein aantal personen is op deze wijze via Zweden naar Nederland gerepatriëerd.

Hoofdstuk 5-d. Bergen-Belsen. Tegen het einde van de oorlog deden zich door onderhandelingen tussen Graaf Bernadotte en Himmler mogelijkheden voor om gevangenen uit concentratiekampen te evacueren. Hierdoor moet verklaard worden de evacuatie van alle Noren en Denen uit alle Duitse concentratiekampen naar Zweden.

Bijlage 21. Begin Maart 1945 ontving de heer Ferwerda, regeringscommissaris voor de repatriëring, een schrijven van zijn vertegenwoordiger te Stockholm, de heer N. Woensdregt, meldende, dat onderhandelingen tot evacuatie van enige duizenden gevangenen te Bergen-Belsen, waaronder 2 à 3000 Nederlanders, zich in een vergevorderd stadium bevonden en dat deze personen in Zweden verwacht konden worden. Uit aanvullende mededelingen van de zojuist uit Zweden overgekomen Nederlandse pers-attaché, de heer Willems, bleek, dat de bewuste onderhandelingen in principe tot een goed einde gebracht waren: Zweedse Rode Kruis-bussen zouden voor het vervoer beschikbaar zijn, terwijl in Zweden een kamp voor onze landgenoten in gereedheid gebracht zou worden. Verder waren er ook nog onderhandelingen gaande over de vrijlating van politieke gevangenen uit andere kampen. Het is bekend, dat deze onderhandelingen ten aanzien van Ravensbrück inderdaad succes hebben gehad.

De heer Dentz deelt in zijn rapporten verder mede, dat hij de heren Ferwerda, de Groot en de leden van de Commissie van Advies voor bijzondere Joodse belangen op de grote noodzakelijkheid wees om niets ongedaan te laten om deze kans te benutten. Hij vestigde de aandacht op de gevaren, waaraan de mensen in Bergen-Belsen zouden blootgesteld worden, indien het kamp in de gevechtszone zou komen te liggen en op het gevaar van Duitse represailles tegen aldaar verblijvende Joden. Men weet, hoe dit maar al te zeer bewaarheid is geworden, doordat de Duitsers hen tenslotte in een tweetal treinen weggevoerd hebben, waarvan zij één in de Elbe hebben willen storten

— wat gelukkig op het laatste ogenblik verhinderd kon worden — en de andere eerst weken later in de buurt van Treubitsch gevonden werd, nadat velen aan de doorstane ontberingen waren bezweken. De heer Dentz stelde voor, dat hij, of iemand anders, naar Stockholm gezonden zou worden, daar hij van oordeel was, dat de heer Woensdregt door zijn drukke werkzaamheden niet zoveel zou kunnen bereiken als iemand, die voor dit doel speciaal naar Stockholm zou gaan. Tekennend voor de waarde, die onze autoriteiten te Londen aan deze reddingskansen toekenden, is wel een brief van de heer Ferwerda aan zijn Stockholmse vertegenwoordiger, de heer Woensdregt (8 Maart 1945), waarin eerstgenoemde naar aanleiding van het aanbod van de heer Dentz opmerkt: „... *I would still have to consider whether the matter is of sufficient urgency and importance.*” (§)

Ongeveer een week na de ontvangst van Woensdregt's mededeling inzake de ophanden zijnde evacuatie werd uit Stockholm bericht ontvangen, dat Zweden voor het transport uit Bergen-Belsen geen vervoermiddelen beschikbaar zou kunnen stellen, maar dat de Noorse repatriëringsmissie te Stockholm haar aldaar gestationeerde autobussen disponibel wilde stellen, mits de Noorse autoriteiten te Londen hiertoe hun toestemming zouden verlenen. De heer Dentz meldt, dat hij zich aanstonds met de Noorse missie te Londen in verbinding heeft gesteld, waarbij hij toestemming wist te verkrijgen, dat een twintigtal autobussen voor het bewuste doel zouden worden afgestaan. Vanzelfsprekend kwam het er nu op aan, Stockholm zo spoedig mogelijk met dit verblijvende resultaat op de hoogte te stellen, waardoor de laatste hinderpaal, die de voorgenomen evacuatie belemmerde, uit de weg geruimd zou zijn.

In die tijd was de ambtelijke gang van zaken zo, dat de heer Dentz alle telegrammen door bemiddeling van de heer de Groot moest verzenden. De heer de Groot *weigerde* echter het telegram, dat het gunstige bericht bevatte, te versturen (15.3.45). Nog een tweetal andere telegrammen over dezelfde zaak (26 en 27.3.45) werden door hem geweigerd. Evenmin was de heer de Groot bereid toe te staan, dat de heer Dentz zich terzake met het Departement van Buitenlandse Zaken in verbinding zou stellen — hetgeen de heer Woensdregt juist uitdrukkelijk verzocht had — terwijl achteraf gebleken is, dat de heer de Groot zelf dit departement op onvoldoende wijze heeft ingelicht over de toenmalige mogelijkheden en de noodzakelijkheid van snelle en energieke actie. Toen eindelijk, na twee weken uitstel, Stockholm langs andere weg van de Noorse bereidwilligheid tot beschikbaarstelling van de benodigde autobussen verwittigd werd, bleek inmiddels de kans tot evacuatie van onze landgenoten uit Bergen-Belsen verkeken te zijn. Bij de nadering van de geallieerde strijdkrachten voerden de Duitsers de Joden weg met de hiervoor genoemde gevolgen.

De commissie heeft aan de heren Ferwerda en de Groot verzocht hun zienswijze over deze aangelegenheid kenbaar te maken. Zoals reeds opgemerkt is, brachten de enigszins vage mededelingen, die

(§) „Ik zou toch nog in overweging moeten nemen of de zaak in voldoende mate dringend en van belang is.”

hierop ontvangen werden, weinig of geen verheldering. De commissie kan geen feitelijke weerlegging van de gewraakte verzuimen concluderen.

Het is uiteraard niet met zekerheid vast te stellen of het Departement van Sociale Zaken door bovengenoemde feiten — het nalaten om iemand naar Stockholm te zenden, de weigering om de betreffende telegrammen te verzenden, het onvoldoende inlichten van het Departement van Buitenlandse Zaken — een reddingskans heeft laten voorbijgaan, die, ware deze benut, in dit geval beslist geslaagd zou zijn. De commissie is evenwel van oordeel, dat er in elk geval een reële kans heeft bestaan, gezien het feit, dat er nog in de laatste weken voor het einde van de oorlog Noren werden geëvacueerd. Ondanks de tegen-gestelde verklaringen van oud-minister van den Tempel is de commissie van mening, *dat de genoemde verzuimen en nalatigheden van onze Londense autoriteiten, in dit geval met name van de heer de Groot, er voor een groot deel de oorzaak van zijn, dat deze kans niet is benut.*

Het lijkt de commissie van belang hierbij op te merken, dat gedurende de tijd, waarin zich de laatst besproken gebeurtenissen afspeelden, de heer van den Tempel geen minister van Sociale Zaken meer was, en reeds opgevolgd was door de heer Wijffels.

Het zij nog gememoreerd, dat korte tijd na de mislukking van deze evacuatiepoging ten gunste van Nederlandse gevangenen, door bemiddeling van Graaf Bernadotte de te Ravensbrück geïnterneerde vrouwelijke politieke gevangenen naar Zweden geëvacueerd werden (22 en 25 April 1945), reden te meer om aan te nemen, dat soortgelijke pogingen zijnerzijds inzake Bergen-Belsen, Sachsenhausen en andere kampen tot resultaat geleid zouden kunnen hebben, mits men te Londen meer belangstelling en activiteit ten opzichte van deze reddingsmogelijkheden had getoond. De commissie merkt hierbij op, dat bij een eventueel slagen van de evacuatie de beruchte dodenmars uit Sachsenhausen, althans voor wat de Nederlanders betreft, en die op 21 April begon, was voorkomen.

Bijlage 21. Volgens de heer Dentz stond het geval Bergen-Belsen niet op zich zelf. Iedere hulpactie, die door hem of anderen op touw werd gezet, was tot mislukking gedoemd. Als hoofdoorzaken noemt hij: gebrek aan verantwoordelijkheid, gebrek aan belangstelling, duplicatie en triplicatie van instellingen, meningsverschil omtrent de competenties en algemene traagheid. Deze symptomen ontmoette hij bij haast alle Londense instanties, uitgezonderd bij Baron van Pallandt op het Departement van Buitenlandse Zaken, waar deze, ook naar zijn oordeel, zeer actief was.

Men zou nog kunnen aanvoeren, dat de bevrijding van de concentratiekampen geschiedde in de tijd, dat Nederland bevrijd werd en men daar alle aandacht op geconcentreerd had. Toch meent de commissie, dat bij een goede voorbereiding en intense samenwerking met de medegeallieerden dit geen bezwaar zou zijn geweest om een effectieve hulpactie te organiseren.

Hoofdstuk 5-e. *Repatriëring na het einde van de oorlog.* Uiteraard heeft de commissie het meeste interesse voor de wijze, waarop de repatriëring van politieke gevangenen en gedepor-

teerde Joden verzorgd is. Gegevens hierover vinden we in het rapport van de heer Ferwerda, regeringscommissaris voor de repatriëring.

De betreffende dienst was opgericht voor de repatriëring van alle Nederlanders in Europa buiten Nederland. De politieke gevangenen en gedeporteerde Joden vormden hiervan slechts een klein onderdeel.

In het bovengenoemde rapport wordt vermeld, dat behalve de dienst voor repatriëring, zich nog twee lichamen met deze zaak bemoeiden, n.l. de UNRRA en de SHAEF (§). Hierdoor heeft de repatriëringdienst een groot deel van zijn werkzaamheden over moeten laten aan deze instanties. Zo ook de repatriëring van alle z.g. „verplaatste personen” uit vroegere vijandelijke gebieden, waar alleen de SHAEF voor zou zorgen. Van de SHAEF was toezegging ontvangen dat aan de repatriëring van politieke gevangenen en gedeporteerde Joden voorrang zou worden verleend.

Voor het feit, dat er klachten over de Nederlandse hulpactie zijn gehoord, geeft de heer Ferwerda de volgende verklaring: In de periode tot half Juni 1945, toen voornoemde regeling van de SHAEF van kracht was, kon door het Belgische en Franse Rode Kruis in ruimere mate materiaal beschikbaar gesteld worden als dit van Nederlandse zijde het geval was. Alle materiaal in Nederland was n.l. door het Militair Gezag gereserveerd voor hulpacties voor westelijk Nederland. Er wordt echter op gewezen, dat de repatriëring van de Nederlanders, ondanks verschillende moeilijkheden, even snel beëindigd is als de repatriëring van Fransen en Belgen.

Het is met bovengenoemd rapport al niet anders dan met reeds eerder besproken officiële rapporten: Men heeft zijn uiterste best gedaan en de klachten zijn slechts een gevolg van misverstand en onwetendheid! Maar ondanks alle tegenwerpingen in het rapport van de heer Ferwerda ontkomt de commissie niet aan de indruk, dat de klachten over de repatriëring ten opzichte van de Nederlandse repatriëringdienst toch niet zonder grond geuit worden. In dit verband moge de commissie nog een typerend geval naar voren brengen:

Bijlage 40. De heer Boellaard vermeldt n.l. de volgende zeer onaangename ervaringen: Als vertrouwensman van de Nederlanders te Dachau vertrok hij op 11 Mei 1945 naar Nederland om hulp te halen. Op 14 Mei d.a.v. had hij een bespreking met het repatriëringcomité Ferwerda te Oisterwijk, waarbij hem bleek, dat er voor het klaarmaken van daadwerkelijke hulpverlening nog niets gedaan was. Hij drong aan op speed en gaf het comité enkele dagen tijd om hulp te organiseren. Bij onvoldoende resultaat zou hij zich gedwongen zien zijn eigen weg te gaan. Op 18 Mei was de heer Boellaard, overeenkomstig de afspraak, weer in Oisterwijk om de resultaten van de hulpactie te vernemen. Tot zijn verontwaardiging en teleurstelling was van het comité niemand aanwezig, doch was slechts een bericht achtergelaten, dat enige Rode Kruis-auto's zouden vertrekken. De leden van het comité, inclusief de heer Ferwerda, waren naar Londen of elders vertrokken voor een Pinkster-weekend! Hierop heeft de heer Boellaard zich tot Z. K. H. Prins Bernhard gewend. Door de verkregen steun van deze zijde en

(§) UNRRA = United Nations Relief and Rehabilitation Administration.
SHAEF = Supreme Headquarters of the Allied Expeditionary Forces.

de activiteit van het Militair Gezag in Noord-Brabant kon men reeds op 21 Mei met 60 auto's naar Dachau vertrekken!

Professor Gerbrandy, door enige commissieleden naar zijn oordeel gevraagd, gaf te kennen, dat minister van den Broek en hij, zulks in verband met een bespreking met de heer Ferwerda, de indruk hadden gekregen, dat de heer Ferwerda een onjuiste kijk op de kwestie der repatriëring had. Zijn opvatting stond z.i. te weinig in het teken van: snelste en doeltreffendste terugkeer en teveel in het teken: ginds moet nog een tijd lang voor de te repatriëren personen gezorgd worden. Zij hebben toen, zowel aan de heer Ferwerda als aan minister van den Tempel, gemotiveerd hun bezorgdheid doen blijken. Tevens echter waren zij overtuigd van de meest hartelijke toewijding van de heer Ferwerda. Bovendien werd de vraag gesteld: weet U iemand, die beter deze zaak kan behartigen? Het gold hier een verschil van inzicht over de beste wijze van uitvoering en de heer Ferwerda had prima aanbevelingen. Principieel lag de verantwoordelijkheid primair bij de betrokken minister.

Later bij de uitvoering zelf, heeft zich prof. Gerbrandy's bezwaar bevestigd. Toen heeft hij de kwestie met generaal Kruls opgenomen en deze heeft de repatriëringdienst in het bevrijde Zuiden aan zich getrokken.

Opmerkelijk is ook hetgeen de heer Verspyck mededeelde: In de jaren 1943 en 1944 was hier in Nederland door het Departement van Binnenlandse Zaken (Mr. J. Heusdens), Waterstaat (Mr. K. Vonk), Staatstoezicht op de volksgezondheid (Dr. C. Banning), Rijksbureau Voedselvoorziening in oorlogstijd (Prof. Ir. Dols) en het N.R.K. (Dr. H. K. Offerhaus en Jhr. G. M. Verspyck) een volledig uitgewerkt repatriëeringsplan klaargemaakt. Aan de Nederlandse Regering te Londen werd een fotografische copie van dit schema met alle bijlagen toegezonden, terwijl advies werd verstrekt langs geheime zenders. Hoewel het vaststaat, dat het plan ter bestemder plaatse is aangekomen, is over een eventueel gebruik ervan niets bekend.

Vier commissieleden en de rapporteur willen tenslotte niet onvermeld laten, dat zij uit eigen ondervinding hebben moeten constateren, dat in Mei 1945 bij de terugkeer van de Nederlandse gevangenen uit Duitsland, het de Amerikanen, Engelsen, Fransen en Belgen waren, door wie zij in Duitsland verder geholpen werden. In de verzamelkampen, die zij moesten passeren — Salzwedel, Schwerin, Hagenow, Lüneburg, Sullingen, Rheine, alsmede ook in Dachau — werden zij ontvangen door officieren van bovengenoemde nationaliteit, waarbij de politieke gevangenen met voorrang behandeld en vaak op hartelijke wijze toegesproken werden. Iets, wat de mensen goed deed. Ofschoon door de geallieerden was toegestaan, dat ook Nederlandse repatriëerings-officieren de werkzaamheden van de SHAEF mochten ondersteunen, hebben zij een Nederlandse vertegenwoordiger nergens ontmoet

In de aanvang van dit rapport vestigde de commissie er reeds de aandacht op, dat het rapport geen aanspraak op volledigheid zou maken. Aan het einde gekomen zijnde, blijkt dit nog zoveel te duidelijker. In iedere nieuwe verklaring, die ontvangen werd, kwamen weer

andere personen ter sprake, die op hun beurt ook weer gehoord zouden kunnen worden. Het onderzoek zou op deze wijze nog lange tijd gerekt worden. Daar evenwel niet veel nieuwe gezichtspunten te verwachten waren en om des tijds wille besloot de commissie het rapport op grond van de tot op heden verkregen gegevens samen te stellen.

De commissie laat gaarne ter beoordeling aan bevoegde instanties der overheid over in hoeverre maatregelen genomen moeten worden tegen verschillende in dit rapport genoemde personen, die van grove nalatigheid hebben blijk gegeven.

Samenvatting van de resultaten van het onderzoek.

De commissie is van oordeel:

1. dat voor de hulpverlening aan de Nederlandse *krijgsgevangenen* zowel door het Nederlandse Rode Kruis te 's-Gravenhage als door het London-Committee van het N.R.K. en de Nederlandse Regering te Londen veel is gedaan om deze gevangenen van voedselpakketten en kleding te voorzien.
2. dat de resultaten van de hulpverlening aan *politieke gevangenen* in het buitenland vanuit Nederland belangrijk beter hadden kunnen zijn, indien het toenmalig functionnerend hoofdbestuur van het N.R.K. te 's-Gravenhage meer moed, initiatief en fantasie had getoond door bedoelde hulpverlening, ondanks alle tegenwerking der Duitsers, desnoods langs illegale wegen, toch door te zetten.
3. dat de Nederlandse Regering te Londen haar taak betreffende de zorg voor de politieke gevangenen en gedeporteerde Joden afgeschoven heeft op andere instanties, zonder er zich voldoende van te overtuigen, of deze taak naar behoren werd uitgevoerd.
4. dat het een grove nalatigheid van de Nederlandse Regering in Londen en het London-Comité is geweest, dat tot Juni 1944 geen enkele maatregel, zelfs niet het registreren van aldaar bekende namen van politieke gevangenen en gedeporteerde Joden, was genomen om de directe hulpverlening aan genoemde gevangenen te organiseren, zulks in tegenstelling met andere naties.
5. dat in de jaren 1944 en 1945 de activiteit van de meeste officiële Nederlandse instanties in Londen nog zo gering was, en eventuele toegezegde financiële hulp zo traag werd uitbetaald, dat iedere poging tot hulpverlening vrijwel tot mislukking gedoemd was.
6. dat het Departement van Sociale Zaken en de onder dit departement ressorterende repatriëringsdienst door hun onvoldoende medewerking — ondanks de activiteit van enkele ambtenaren — er de oorzaak van zijn, dat belangrijke kansen tot hulpverlening via Zweden door middel van evacuatie niet zijn benut.

7. dat de geringe steun, die de vluchtelingen en gevangenen in onbezet Frankrijk en Spanje ontvingen, te wijten was aan de onvoldoende belangstelling van die autoriteiten in Lissabon en Madrid, van wie een zorgvuldige behartiging van de belangen van deze vluchtelingen en gevangenen had mogen verwacht worden.
8. dat de geringe hulpverlening aan politieke gevangenen en gedepor-teerde Joden door middel van pakketzendingen en de practisch geheel mislukte hulpverlening door middel van evacuatie vanuit Zwitserland voornamelijk een gevolg zijn van de zeer onvoldoende steun aan het particulier initiatief van de zijde van het Nederlandse Gezantschap en de officiële vertegenwoordiging van het London-Committee van het Nederlandse Rode Kruis, welke instanties niet begrepen, dat zij alle prestige-overwegingen ter zijde hadden te schuiven en alle hulp hadden te aanvaarden, die hun spontaan geboden werd.
9. dat alle bovengenoemde grotere en kleinere tekortkomingen — vrijwel alle terug te brengen tot een tekort aan initiatief, durf en fantasie en een teveel aan formalisme en bureaucratie — er de oorzaak van zijn, dat duizenden Nederlanders het leven hebben verloren welke, naar menselijke berekening, bij tijdige hulp-verlening zouden zijn gered.
10. dat het noodzakelijk is, dat in de toekomst naast de internationale regeling voor de verzorging van krijgsgevangenen, civiele geïnter-neerden en gijzelaars ook een status tot stand komt voor de politieke gevangenen en de burgerbevolking.

's-Gravenhage, 29 September 1947.

(w.g.) K. VORRINK (voorzitter)
 (w.g.) G. M. VERSPYCK (secretaris)
 (w.g.) Mevr. A. M. BOISSEVAIN—VAN LENNEP
 (w.g.) A. J. TEUNISSEN
 (w.g.) W. A. H. C. BOELLAARD
 (w.g.) H. VAN DER MAADEN (rapporteur)

CHRONOLOGIE VAN FEITEN EN GEBEURTENISSEN.

1940. Uitwijking van de Nederlandse Regering naar Londen. — Oprichting van het Londen-Comité van het N.R.K. onder voorzitterschap van de heer van Lidth de Jeude. — De Nederlandse Regering belast de Departementen van Binnenlandse en Sociale Zaken met de hulpverlening aan oorlogsslachtoffers. Betreffende departementen zullen overleg plegen met de voorzitter van het Londen-Comité, die tevens regeringscommissaris wordt. — De heer van Harinxma thoe Slooten wordt benoemd als regeringscommissaris voor vluchtelingen-aangelegenheden te Lissabon.

Medio 1942. Op initiatief van de Poolse Regering in Londen wordt in Polen een „Welfare Committee” voor de Joodse bevolking aldaar opgericht, dat samen gaat werken met de Poolse ondergrondse organisaties.

Augustus 1942. De Noorse Regering in Londen neemt van de heer Ditleff, hoofd van het Noorse relief-centrum te Stockholm, het initiatief over tot directe hulpverlening aan Noorse politieke gevangenen en neemt de volledige financiële consequentie van deze actie op zich.

September 1942. De heer van Lidth de Jeude treedt af als voorzitter van het Londen-Comité.

8 November 1942. De heer Polak Daniëls stelt de gezant te Bern, de heer Bosch ridder van Rosenthal op de hoogte, dat hem door Dr. Offerhaus en Jhr. Verspyck, destijds resp. secretaris-generaal en secretaris van het Nederlandse Rode Kruis te den Haag, opdracht is gegeven een hulpexpeditie voor te bereiden.

November 1942. Bezetting van geheel Frankrijk. — De heer van Harinxma thoe Slooten verklaart in 1947 te dien tijde 1200 Nederlanders via Lissabon en 300 via Bilbao te hebben gered.

1943—1944. Polen en Joego-Slavië kopen voedsel in Argentinië voor alle categorieën gevangenen in Duitsland. Eénmaal per maand komt een lading van 10 tot 20 ton in Stockholm aan. Het vervoer geschiedt met geallieerde en Zweedse toestemming onder Zweedse vlag met vrijgeleide. Het Zweedse Rode Kruis belast zich op verzoek met het verdere transport naar Duitsland.

Februari—Augustus 1943. Het Duitse Rode Kruis staat aan het Noorse Rode Kruis toe om regelmatig pakketten te zenden naar Duitse concentratiekampen.

5 Maart 1943. De heer van Harinxma treedt af als regeringscommissaris voor vluchtelingen-aangelegenheden te Lissabon en wordt voorzitter van het Londen-Comité.

25 Maart 1943. Op een vergadering van de intergeallieerde Rode Kruis-commissie te Londen vestigt de Tsjechische vertegenwoordiger de aandacht op de slechte toestand in de concentratiekampen.

1 Mei 1943. Te Londen wordt de commissie-Hondelink ingesteld met de opdracht: voorbereiding van de repatriëring van Nederlanders in het buitenland.

Mei 1943. Het Zweedse Rode Kruis en de Y.M.C.A. beginnen met de verzending van $\pm$ 4000 pakketten per maand naar Noorse politieke gevangenen.

1 September 1943. De heer Flugl wordt medewerker van de heer de Vos van Steenwijk, gedelegeerde van het Londen-Comité te Genève.

8 October 1943. Instelling van het Regeringscommissariaat voor de repatriëring.

11 October 1943. De heer Ferwerda wordt regeringscommissaris voor de repatriëring.

October 1943. De heer Brandel wordt medewerker van de heer Ferwerda. — De heer Brandel constateert: Nederlandse instanties kennen de concentratiekampen alleen bij naam. Polen en Tsjechen zijn over hun gevangenen zeer nauwkeurig ingelicht. Polen heeft zelfs ondergronds contact.

Herfst 1943. Quisling verbiedt de officiële Rode Kruis-zendingen naar concentratiekampen. Het Noorse Rode Kruis gaat toch door. De Duitsers maken niet veel tegenwerpingen.

13 October 1943. De heer Flugl vraagt 170.000.— Zw. franc. Hij ontvangt 14.688 Zw.fr.

26 October 1943. De heer Flugl zendt 119 pakketten op naam naar concentratiekampen.

20 November 1943. In Bulletin No. 1 van de inlichtingendienst van het Regeringscommissariaat voor de repatriëring wordt een bericht opgenomen over de slechte toestanden in Westerbork en tijdens de transporten van gedeporteerde Joden.

Eind 1943. De heer Dentz wordt ambtenaar bij de repatriëringdienst. Hij constateert: Verscheidene buitenlandse instanties doen pogingen om hun politieke gevangenen en gedeporteerde Joden te helpen. Nederlandse instanties hebben tot nu toe niets gedaan.

December 1943. Het Internationale Rode Kruis verzendt zijn eerste 60 pakketten op naam naar Nederlanders in concentratiekampen.

31 December 1943. De heer Polak Daniëls komt in Zwitserland.

Januari 1944. De heer Polak Daniëls wordt uit een Zwitsers kamp vrijgelaten en begint zijn actie tot vorming van een hulpéquipe. — De heer Gans begint met de organisatie van de Joodse Coördinatie-commissie.

Februari 1944. De heer Dentz verzoekt de heer Ferwerda ook iets te doen voor directe hulpverlening aan Nederlandse gedeporteerden en belegt hiertoe een vergadering, waarin de leiders van diverse Joodse organisaties voor de heer Ferwerda verschillende mogelijkheden tot hulpverlening uiteenzetten.

13 Maart 1944. Installatie te Genève van de commissie „P”, voor de latere repatriëring vanuit Polen.

31 Maart 1944. Verschijning van het rapport van de heer Dentz over aantallen, verblijfplaatsen en omstandigheden van gedeporteerde Joden en politieke gevangenen, bewerkt naar verzamelde gegevens van mevrouw Boogerd (arbeiders in Duitsland), de heer van Walt van Praagh (politieke gevangenen) en de heer Dentz (gedeporteerde Joden).

Voorjaar 1944. De heer Flugt begint met geregelde halfmaandelijke pakketzendingen aan bereikbare Nederlanders in concentratiekampen.

20 April 1944. De Poolse Regering breidt het reddingswerk in Polen uit door stichting van de Commissie tot redding van de Joodse bevolking in Polen (zie medio 1942). Officiële mededeling, dat reeds tienduizenden gered zijn, waaronder ook Nederlanders wellicht.

21 April 1944. De Joodse Advies-commissie zendt een request aan de Nederlandse Regering met het verzoek om onmiddellijke hulpverlening aan gedeporteerde Joden.

Mei 1944. Er komt bericht uit Londen, dat uitgebreide instructies voor de heer Polak Daniëls onderweg zijn.

Juni—Juli 1944. Het Londen-Comité van het N.R.K. stelt, in overleg met de heer Ferwerda, £ 500.— beschikbaar voor de Joodse Coördinatie-commissie. Alvorens uitbetaald te worden, blijft dit bedrag 6 weken liggen bij de heer de Vos van Steenwijk.

10 Juni 1944. De heer Brandel wijst er in „Vrij Nederland” op, dat Tsjechen en Polen hulpverlening aan gedeporteerde Joden hebben georganiseerd, terwijl van Nederlandse zijde niets gebeurt.

14 Juni 1944. Bericht in de „Mededelingen” van de repatriëringdienst, dat het voornemen bestaat tot voorlopige registratie van gedeporteerde Joden. (zie 14 Sept. 1944).

24 Juni 1944. De heer van Harinxma verklaart in „Vrij Nederland”, dat het onmogelijk is om via officiële Rode Kruis-weg pakketten naar concentratiekampen te sturen.

1 Juli 1944. De heer Brandel wijst in „Vrij Nederland” op wegen, waarlangs hulpverlening aan gedeporteerde Joden mogelijk is.

8 Juli 1944. De heer Harinxma antwoordt de heer Brandel in „Vrij Nederland”, dat reeds pogingen om Nederlanders te helpen, overwogen zijn. (zie 14 Juni 1944).

Juli 1944. Kabinetsbesluit tot directe hulpverlening aan gedeporteerde Joden. Deze hulpverlening wordt opgedragen aan de minister van Sociale Zaken. Deze draagt het weer op aan de heer Ferwerda. Deze belast de heer Dentz met de uitvoering. De heer Dentz beperkt zich niet tot Joden maar zoekt ook wegen voor hulp aan politieke gevangenen.

Juli 1944. Kabinetsbesluit om 10.000 dollar beschikbaar te stellen voor hulp aan gedeporteerde Joden via Poolse ondergrondse organisaties. (zie eind Januari 1945). — De heer Dentz informeert bij de heer Woensdregt (vertegenwoordiger van het Regeringscommissariaat voor de repatriëring te Stockholm) over mogelijke pakketzendingen vanuit Zweden.

Medio 1944. De heer van Harinxma bespreekt met minister van den Tempel een plan van het Internationale Rode Kruis voor algemene centrale hulp.

Augustus 1944. Besluit van het Departement van Financiën om voor hulp via Zweden een maandelijkse subsidie van 50.000 Zw. kronen beschikbaar te stellen. — De heer Woensdregt bericht, dat pakketzendingen vanuit Zweden mogelijk zijn, indien toestemming verkregen wordt van het Britse Ministerie van „Economic Warfare”. De heer Dentz verkrijgt in deze een gunstige beslissing. Deze wordt door de heer de Groot, hoofdamtenaar van het Departement van Sociale Zaken, *niet* verzonden naar Stockholm.

24 Augustus 1944. Officiële opdracht van de heer Ferwerda aan de heer Polak Daniëls om een hulpteam te vormen. Commissie „P” ontbonden.

Eind Augustus 1944. Vanaf 1 September 1944 zal het Ministerie van Sociale Zaken aan het American Joint Distribution Committee een subsidie van Zw. fr. 12.500.— doen toekomen, zijnde de helft van diens maandelijkse toelage aan de Joodse Coördinatie-commissie ter financiering van pakketzendingen naar Bergen-Belsen en Theresienstadt. (zie Febr. 1945).

Begin September 1944. De heer Dentz verzoekt de heer Henning, ambtenaar bij de repatriëringdienst, alphabetische namenlijsten samen te stellen ten behoeve van pakketzendingen vanuit Stockholm en Genève. — De heer van Harinxma treedt af als voorzitter van het Londen-Comité en wordt opgevolgd door de heer de Meester.

September 1944. De heer Gans begint herhaaldelijk te vragen om persoonlijk contact met Londen. — De heer Polak Daniëls begint herhaaldelijk te vragen om zijn team ergens in te zetten.

14 September 1944. Bericht in de „Mededelingen” van de repatriëringdienst: de Ministerraad heeft besloten om te trachten pakketten te zenden aan gedeporteerde Joden. Oproep tot registratie van gedeporteerde Joden.

23 September 1944. Een naamlijst van Joden uit Palestina komt op het Departement van Sociale Zaken aan.

2 October 1944. De heer Dentz ontvangt de gevraagde naamlijsten niet alphabetisch. (zie begin September 1944).

Medio October 1944. Doorzending van de onvolledige naamlijsten naar Stockholm. (zie 2 October 1944).

19 October 1944. De naamlijsten van Joden uit Palestina worden aan de heer Dentz doorgegeven (zie 23 September 1944).

November-December 1944. De Joodse Coördinatie-commissie dringt bij herhaling met klem aan op overmaking der in Augustus toegezegde gelden.

14 November 1944. Ontslagaanvraag van de heer Dentz. Niet aanvaard.

November 1944. De heer Woensdregt ontvangt van het Zweedse Rode Kruis de eerste maandelijksse toewijzing van 2000 pakketten, bestemd voor gevangenen in concentratiekampen.

28 November 1944. Telegram van de heer Woensdregt aan de reparatiërsdienst: Vraagt volledige naamlijsten.

December 1944. Verzending van een onvolledige naamlijst naar Stockholm. — De heer Polak Daniëls spreekt de heer Ferwerda in Parijs. Er wordt een plan voor het hulpteam opgesteld.

Begin 1945. De heer Ferwerda geeft opdracht aan de heer Polak Daniëls om allerlei materiaal aan te schaffen voor zijn hulpteam. Crediet Zw. fr. 300.000.—. Ondanks opdracht vanuit Londen aan de gezant, de heer Bosch ridder van Rosenthal, is in totaal slechts Zw.fr. 45.000 uitbetaald.

Januari 1945. Verzending vanuit Stockholm van de eerste 2000 pakketten voor Nederlandse gevangenen in concentratiekampen (zie November 1944). Dit geschiedt grotendeels met gefingeerde namen wegens gebrek aan naamlijsten. — Verzending, eveneens vanuit Stockholm, van 8000 pakketten voor Nederlandse krijgsgevangenen. — Onder een groep losgelaten gevangenen uit Bergen-Belsen komen de eerste 30 Nederlanders in Zwitserland aan. Zij werden doorgezonden via Frankrijk naar Philippeville (Noord-Afrika). — Herhaald dringend verzoek van de Joodse Coördinatie-commissie om de in Augustus beloofde toelage aan de Joint over te maken. — Stopzetting van de pakkettenzendingen door de J. C. C. wegens geldgebrek.

Eind Januari 1945. De 10.000 dollar voor hulpverlening via Polen wordt uitbetaald. Te laat. (zie Augustus 1944).

Eind Januari of begin Februari 1945. Een volgende naamlijst wordt naar Stockholm verzonden.

Februari 1945. Verzending vanuit Stockholm van de tweede 2000 pakketten voor de Nederlanders in de concentratiekampen. — Minister van den Tempel treedt af als minister van Sociale Zaken en wordt opgevolgd door de heer Wijffels. — De toegezegde subsidie van Zw. fr. 12.500. — aan het American Joint Distribution Committee (zie eind Augustus 1944) wordt voor het eerst uitbetaald. Intussen had men de pakkettenzendingen enkele weken moeten staken. — Ongeveer 800 Nederlandse Joden uit Theresienstadt komen in Zwitserland over de grens. Geen ontvangst door Nederlandse vertegenwoordigers.

27 Februari 1945. Bericht van de heer de Meester aan de heer Woensdregt, dat hij niet accoord gaat met zijn verzending van pakketten aan krijgsgevangenen. Dit moet onder verantwoordelijkheid van het Londen-Comité geschieden. De heer Woensdregt gaat toch door met pakkettenzendingen ook aan krijgsgevangenen.

28 Februari 1945. Bericht uit Londen, dat de équipe van de heer Polak Daniëls per 1 Maart 1945 klaar moet staan. Wegens geldgebrek is echter nog niets in orde.

Maart 1945. Verzending vanuit Stockholm van de derde 2000 pakketten voor de Nederlanders in concentratiekampen en van de tweede hoeveelheid van 8000 pakketten voor de Nederlandse krijgsgevangenen. Een afgezante uit Londen komt in Zwitserland voor persoonlijk contact met de heer Gans. (zie September 1944).

5 Maart 1945. Bericht van de heer Woensdregt: evacuatie van 2 à 3000 Nederlanders uit Bergen-Belsen is mogelijk.

8 Maart 1945. Brief van de heer Ferwerda aan de heer Woensdregt, waarin hij betwijfelt of de zaak van voldoende belang is om de heer Dentz er voor naar Stockholm te sturen.

10 Maart 1945. De heer Dentz biedt een telegram aan voor de heer Woensdregt om nadere inlichtingen. Door de heer de Groot niet verzonden.

14 Maart 1945. Telegram uit Stockholm: Ter evacuatie Bergen-Belsen geen Zweedse transportmiddelen te verkrijgen. Overeenstemming met Noren inzake beschikbaarstelling autobussen, mits Noorse Regering te Londen dit goedkeurt.

15 Maart 1945. De heer Dentz bereikt overeenkomst met Noorse Regering over het gebruik van autobussen. Hij biedt een betreffend telegram aan voor de heer Woensdregt. Door de heer de Groot niet verzonden. Deze wil nadere regeling.

17 Maart 1945. De heer Dentz bereikt nadere regeling met de Noren. Hij biedt een betreffend telegram aan voor de heer Woensdregt. Door de heer de Groot niet verzonden.

26 Maart 1945. De heer Dentz biedt een telegram aan over de bereikte overeenkomst. Door de heer de Groot niet verzonden.

27 Maart 1945. Idem.

28 Maart 1945. Telegram van de gezant te Stockholm overhandigd aan de heer Dentz (reeds verzonden op 21 Maart 1945) meldende, dat de onderhandelingen inzake evacuatie Bergen-Belsen voorlopig geen resultaat hebben opgeleverd.

Eind Maart 1945. De heer Polak Daniëls wordt naar Londen ontboden om in een missie naar Rusland uitgezonden te worden.

21 April 1945. Begin van de dodenmars uit Sachsenhausen.

22 April 1945. Eerste transport vrouwen van Ravensbrück naar Zweden.

25 April 1945. Tweede transport vrouwen van Ravensbrück naar Zweden.

Eind April 1945. De heer Polak Daniëls in Londen. Russische visa ontbreken. — Naar Zwitserland is voor zijn hulpteam nog steeds geen geld verzonden. — Aan de uitwerking van het plan is nog steeds niets gedaan. (zie December 1944).

Mei 1945. Het hulpteam zal in Frankrijk ingezet worden. Ook dit plan mislukt. De heer Ferwerda belooft aan de heer Polak Daniëls om met de UNRRA in Londen over de inzet van het team te spreken. Nooit iets van gehoord.

14 Mei 1945. Bespreking te Oisterwijk tussen de heer Boellaard, overgekomen uit Dachau, en de heer Ferwerda over de onmiddellijke hulpverlening aan bevrijde gevangenen in Dachau.

18 Mei 1945. De heer Boellaard komt weer in Oisterwijk voor nader antwoord. De heer Ferwerda met zijn staf is echter met Pinksterverlof vertrokken. De heer Boellaard wendt zich tot Z. K. H. Prins Bernhard.

21 Mei 1945. Een reddingscolonne van 60 auto's vertrekt naar Dachau.

16 Juni 1945. De heer Polak Daniëls vertrekt in de missie-Boon naar Praag.

16 Juli 1945. Het hulpteam van de heer Polak Daniëls vertrekt naar Parijs om ontbonden te worden.

BIJLAGEN

*Het volledig dossier berust
bij het Hoofdbureau van het
Nederlandse Rode Kruis te
's-Gravenhage. De volgende
bijlagen vormen hiervan een
uittreksel.*

BIJLAGE I.

L. F. Klaassen (adviserend lid van het Hoofdbestuur van het N.R.K.).

's-Gravenhage, 14 November 1944.

Onderwerp: Verslag betreffende verleende hulp aan krijgsgevangenen en burgergevangenen gedurende de periode Juni 1942—September 1944.

Als adviserend lid van het Hoofdbestuur van het Nederlandse Rode Kruis, inzake de Nederlandse krijgsgevangenen, heb ik de eer om Uw Hoofdbestuur het navolgende te rapporteren omtrent mijn werkzaamheden ten behoeve van de krijg gevangenen en burgergevangenen gedurende de periode Juni 1942—September 1944.

De verleende hulp heeft hoofdzakelijk bestaan in het verzenden van levensmiddelenpakketten en wel speciaal in die gevallen, waarin de familiebetrekkingen weinig of geen steun konden verlenen.

Werden in de aanvang uitsluitend pakketten verzonden aan de *Nederlandse* krijg gevangenen, later werd zulks uitgebreid met *buitenlandse* krijg gevangenen, voornamelijk Polen, Serven, Fransen, Belgen. De zendingen aan laatstgenoemden hadden plaats op grond van verzoeken om steunverlening, welke gericht waren aan het Ned. Rode Kruis, welke verzoeken aan mij ter behandeling werden toegezonden.

Ook werd in 1942 een aanvang gemaakt met het zenden van levensmiddelen aan burgergevangenen en geïnterneerden, zowel in Nederland als in Duitsland. Vele verzoeken, gericht aan het Nederl. Rode Kruis, om pakketten levensmiddelen te willen doen toekomen aan hun familieleden, die zich bevonden in concentratiekampen, zijn door mij behandeld. In deze gevallen werd voor periodieke toezending van pakketten zorg gedragen.

Verder zijn vele pakketten met geneesmiddelen en vitaminen toegezonden aan de lazaretten te Neu-Brandenburg en Tittmoning.

<i>Verzonden werden aan:</i>	Nederl. Krijgsgev.	6141	pakketten
	Buitenl. „ 	283	„
	Burgergev. en Geïntern. .	1829	„

Totaal 8253 pakketten

Ik mag niet nalaten te vermelden, dat ik bij mijn werk veel steun heb mogen ondervinden van vele fabrikanten en particulieren, terwijl de heren J. de Heer te Rotterdam en J. N. C. Portielje te Bussum, tijdens de laatste verzendperiode een werkzaam aandeel hebben gehad in het verzamelen van levensmiddelen en vitaminen. De verzorging van de pakketten is geschied door personeel van de afd. D van het Departement van Defensie, waarbij de schrijver ze klasse P. W. de Hertogh speciaal op de voorgrond is getreden.

Het restant der levensmiddelen is na beëindiging van de verzend-

mogelijkheid ter beschikking gesteld van de diaconieën te den Haag en Wassenaar, terwijl het restant van de geneesmiddelen en vitaminen ter beschikking is gesteld van Uw Hoofdbestuur.

De Kapitein ter Zee b.d.
(w.g.) L. F. KLAASSEN,
Wassenaar, Araweg 14.

A A N

Het Hoofdbestuur van het Ned. Rode Kruis
te
's-Gravenhage.

BIJLAGE 2.

Afd. IV A van het Informatiebureau van het N.R.K.

RAPPORT inzake de materiële verzorging van de krijgsgevangen officieren van Land- en Zeemacht gedurende de jaren 1940-1945.

In de maand Juli van het jaar 1940 werden ongeveer 75 officieren van het Koninklijk Nederlands-Indische Leger, van het Koninklijk Nederlandse Leger, van de Koninklijke Marine en enkele cadetten in krijgsgevangenschap naar Duitsland weggevoerd.

Bedoelde officieren hadden geweigerd een verklaring te ondertekenen, waarbij zij zich moesten verplichten geen enkele actie tegen de Duitse weermacht te zullen ondernemen.

Het Rode Kruis nam onmiddellijk maatregelen teneinde deze krijgsgevangenen van het nodige te voorzien voor wat betreft kleding en voeding.

De familieleden werden in de gelegenheid gesteld portvrij via het Rode Kruis pakketten tot een gewicht van 2 kg en in onbeperkt aantal aan de krijgsgevangenen te zenden.

Bedoelde pakketten waren te beschouwen als z.g. privé-pakketten.

In overleg met het Rijksbureau voor voedselvoorziening in oorlogstijd werd overgegaan tot het samenstellen van een eenheidspakket.

Door de grote medewerking van de heren Mr. Th. Bautz en Mr. J. Alberda kwam men tot een eenheidspakket van de volgende waardevolle inhoud:

- 2 pak Sanovite.
- 1 pak cacaoline.
- 1 ontbijtkoek.
- 1 stuk zeep.
- 1 blik leverpastei.
- 10 repen chocolade.
- 2 ons smeerkaas.
- ½ pond rozijnen.
- 1 pond boter in blik.
- 1 blik stroop.

10 sigaren en 60 sigaretten, of ½ pond tabak.

De toezending geschiedde regelmatig twee keer per maand.

De prijs van dit pakket werd gesteld op f 7,50, doch de betaling van dit bedrag was facultatief.

Indien de storting bezwaarlijk was voor de betrokken familieleden, dan kon een lager bedrag worden voldaan en in het uiterste geval behoefde geen storting plaats te vinden.

Een zelfde zending van eenheidspakketten en een zelfde financiële regeling gold voor de gijzelaars in Buchenwald.

Op 15 Mei 1942 werden de officieren van Land- en Zeemacht door de commandant van de Duitse weermacht opgeroepen om zich te melden (z.g. ter registratie) in verschillende plaatsen van Nederland o.a. Breda en Ede.

Hierbij werd de toezegging gedaan, dat zij de avond van genoemde datum weer in hun woonplaatsen zouden zijn teruggekeerd.

Dit bleek een valstrik te zijn, want niemand keerde huiswaarts (met uitzondering van enige N.S.B.ers) en allen werden in krijgsgevangenschap gevoerd (aantal ongeveer 2000).

Ook thans nam het Rode Kruis maatregelen om deze officieren van een eenheidspakket te voorzien volgens de hiervoren vermelde inhoud.

Een dergelijke omvangrijke zending trok de aandacht der Duitsers, zodat van die zijde werd ingegrepen en helaas slechts éénmaal vorenvermeld eenheidspakket kon worden gezonden.

Ook op het gebied der toezending van privé-pakketten werden beperkende maatregelen getroffen.

Niettegenstaande de Conventie van Genève hierin geen enkele restrictie bepaalt, werd van Duitse zijde de maatregel getroffen, dat wekelijks 2 privé-pakketten van 2 kg via het Rode Kruis mochten worden verzonden.

Verschillende familieleden probeerden toen via het postkantoor te zenden, maar ook daaraan werd spoedig een einde gemaakt.

Zo werden telkens weer op geraffineerde wijze maatregelen getroffen van Duitse zijde, die voortdurend onrust en leed brachten in de gezinnen der krijgsgevangenen.

Aan het Rode Kruis werd gevraagd een opgave van naam en adres van alle familiebetrekkingen der krijgsgevangenen, kennelijk met het doel de distributie-stamkaarten van deze laatsten in te nemen.

Dit werd geweigerd. Helaas zijn de Duitsers er toch achter gekomen, zodat het steeds moeilijker werd om artikelen voor de privé-pakketten aan te kopen tenzij middels de zwarte handel, hetgeen voor de meesten natuurlijk een groot financieel bezwaar opleverde.

Het Rode Kruis onderhandelde voortdurend met de Duitsers om intrekking van de beperkende bepalingen te verkrijgen.

Zij vonden het eenheidspakket van een zodanige samenstelling, dat daardoor de voedselvoorziening van het Nederlandse volk in gevaar werd gebracht (sic.) „Als de vos de passie preekt.....”

Dus werd de zending van levensmiddelen, die onder de *distributie* vielen, verboden, doch mocht worden overgegaan tot de zending van een *maandelijks* eenheidspakket van niet gedistribueerde artikelen.

Zo kwam het Rode Kruis tot een samenstelling van het volgende eenheidspakket:

- 1 pot konijnenragout.
- 4 blikjes Unox vispastei.
- 1 potje Culinox.
- 1 blikje baarsvis.
- 2 potjes juspasta.
- 2 blokjes kalfssoep.
- $\frac{1}{2}$ kg gedroogde mosselen.
- 1 maandrantsoen rookwaren.

Deze maandelijke zendingen vonden plaats van 12 September 1942 tot 1 Juni 1943.

Toen ontstonden grote moeilijkheden met het verkrijgen van niet gedistribueerde artikelen.

Er werden weer onderhandelingen met de Duitsers aangeknoopt om gedistribueerde artikelen te mogen verzenden.

De resultaten waren mager.

1 Augustus 1943 alleen rookwaren.

1 October 1943 idem.

1 November 1943 1 blik scharpasta.
1 flacon tafelzuur.
1 potje mosterd.
1 maandrantsoen rookwaren.

December 1943 3 kg *gedistribueerde artikelen*
t.w. suiker. appelstroop.
biscuits. melkpoeder.
koek. specerijen.
vleeswaren. mosterd.
smeerkaas. rookwaren.
soepblokjes.

1 Januari 1944 1 blik scharpasta.
1 flacon tafelzuur.
1 potje mosterd.
1 maandrantsoen rookwaren.

1 Februari 1944 *Nationaal pakket No. 1. 5 kg.*
suiker. jam.
vlees. peulvruchten.
vleeswaren. snoepwaren.
bakwaren. gedr. groenten.
kaas. boter en vet.
soepblokjes. stukje zeep.
magere melkpoeder. rookwaren.
appelstroop.

1 April 1944 *Eenheidspakket voor twee man.*
rookwaren. mosterd.
juspasta. tafelzuur.
scharpasta. tomatenpurée.
visgehakt.

Juni t/m September 1944

<i>Nationaal pakketten 5 kg.</i>	
suiker.	jam.
vlees.	peulvruchten.
vleeswaren.	snoepwaren.
bakwaren.	gedroogde groenten.
kaas.	boter en vet.
soepblokjes.	stukje zeep.
magere melkpoeder.	rookwaren.
appelstroop.	

Grote steun ondervond het Rode Kruis van de heer Chr. Redelé, directeur der Victoria-fabrieken te Dordrecht en de magazijnchef, de heer Wilschut, bij de samenstelling, verpakking en verzending van bovengenoemde pakketten, waarbij tevens diverse industriële instellingen hier te lande hun hoogst gewaardeerde hulp verleenden.

Het zou mij te ver voeren om allen te vermelden, die op het gebied van belletrie, studieboeken, muziekboeken, instrumenten, medicamenten, sportartikelen enz. enz. hun medewerking verleenden.

Volstaan moge worden met de mededeling, dat het Rode Kruis nooit tevergeefs een beroep heeft gedaan op de velen aan wie om enigerlei steun werd verzocht.

Er werd geholpen, wanneer dit enigszins mogelijk was, dikwijls onder zeer moeilijke omstandigheden.

Het werk van het Rode Kruis ondervond in de verschillende kampen goede waardering, hetgeen zowel *schriftelijk* als *mondeling* tot uiting werd gebracht.

In dit laatste verband zou ik nog willen vermelden de namen van minister Drees, luitenant-generaal Baron van Voorst tot Voorst en majoor Engles.

In September 1944 brak de spoorwegstaking uit, waardoor geen zendingen meer konden plaats vinden.

Hiermede was aan de werkzaamheden van het Rode Kruis op dit gebied een einde gekomen.

's-Gravenhage, 22 Januari 1946.

Het voormalig Hoofd van de afdeling IV A van het Informatie-bureau van het Nederlandse Rode Kruis.

(w.g.) A. ZIJLMANS — Majoor K.N.I.L. b.d.

BIJLAGE 3.

Afd. IV B van het Informatiebureau van het N.R.K.

Overzicht van de pakketten-verzorging der Nederlandse krijgsgevangenen, weggevoerd na 7 Mei 1943 (tot deze categorie behoorden de krijgsgevangenen beneden de rang van officier en de reserve-officieren), gedurende de periode Augustus 1943 tot en met September 1944. Deze gegevens zijn afkomstig van de feuilles d'avis der P.T.T., daar de door de afdeling IV B verzamelde gegevens tengevoelge van de U bekende omstandigheden vernietigd moesten worden.

.....

Ik maak U er op attent, dat voor de door de afdeling IV B verzorgde krijgsgevangenen op de feuilles d'avis slechts aantekening is gehouden van het aantal postzakken, hetwelk gedurende die maanden verzonden werd. Aangezien een postzak $\pm$ 10 pakketten van 2 kg kan bevatten, heb ik het aantal postzakken met 10 vermenigvuldigd, zodat dit ongeveer het aantal pakketten weergeeft, dat maandelijks verzonden werd. Voor de maanden Juli, Augustus en September 1944 is deze berekening niet meer juist, daar vanaf die tijd pakketten van 5 kg werden verstuurd en er dus per postzak slechts 4 pakketten konden worden verzonden.

Het maandelijks rantsoen was gesteld op 6 pakketten; dit onderging een verandering, aanvangende met de maand Juli 1944. Vanaf die datum mochten er slechts 2 pakketten van 5 kg per man worden verzonden. Een pakket kon door de familie worden verstuurd, terwijl het N.R.K. voor het tweede pakket zorg droeg. Voor Stanislaw bedroeg het aantal pakketten 8 per maand, terwijl voor dit kamp een zelfde regeling in de maand Juli 1944 begon.

Het streven van generaal Koot is er steeds op gericht geweest iedere krijgsgevangene het hem toegestane maandelijks rantsoen te doen toekomen. Dit is grotendeels mogelijk geworden door de door generaal Koot in het leven geroepen Actie Pleegouders Krijgsgevangenen, welke actie in het gehele land gehoor vond. Deze actie had ten doel die krijgsgevangenen te helpen, van wie de familie of naaste verwanten niet in staat waren zelf voor de pakketten te zorgen.

Bovendien werden er aan de verschillende kampen, waar zulks nodig was, ziekenpakketten verzonden, welke artikelen bevatten voor speciale ziektegevallen. Deze verzending had onze bijzondere aandacht en was mogelijk geworden door een geregelde briefwisseling met de vertrouwensmannen van de respectieve kampen. Eveneens had de verzending plaats van de z.g. „incidentele pakketten”. Dit waren pakketten die naar de vertrouwensman van een kamp werden gestuurd. De vertrouwensman deelde de pakketten uit aan diegenen, die gedurende de afgelopen maand onvoldoende door hun naaste verwanten verzorgd waren geworden. De namen van deze krijgsgevangenen werden aan de afdeling IV B doorgegeven, zodat er, indien dit nodig mocht zijn, voor een eventuele pleegouder kon worden gezorgd.

(w.g.) A. J. VAN BORSELEN.

BIJLAGE 4.

Afdeling Almelo van het N.R.K.

..... Almelo, 1 Mei 1946.

Wij hebben als afdeling onderstaand kunnen doen:

1. voedsel (warme maaltijd en 120 rol beschuit) verstrekken aan de gevangenen van de Kruisberg, Doetinchem op weg naar Neuen-gamme (Febr. '45).
2. voedsel, zeep en verbandstoffen verstrekken aan 2 treinen elk met ongeveer 2000 man, op weg naar Duitsland (November 1944).
3. verstrekken aan in Duitsland tewerkgestelden, de z.g. razzia-

mensen, in kampen van West-Duitsland van Nordhorn tot München-Gladbach:

4000 pakketten met kleding enz.

4633 roggebroden van 5 pond.

300 pond boter.

400 pond worst.

20 dozen met verband en medicamenten.

200 kg zeep.

richtten een noodziekenhuis in van 20 bedden in Wessum.

500 paar klompen.

200 paar sokken.

500 paar klompsokken.

Wij deden dit tot 8 December in Rode Kruis-verband en na 8 December (komst van Piek) in gemeentedienst.

Na 5 April, de dag onzer bevrijding, hebben wij aanhoudend gepoogd de grens te overschrijden om hulp te verlenen, maar dit werd niet toegestaan, daar militaire instanties het Rode Kruis hierbij geen hulp verleenden.

Bij de hulp, die wij voorbereid hadden voor de ontvangst van repatriërenden en waarvoor wij gereed stonden met transport-colonne en grote groep helpsters en massa's goederen, werden wij, die dit geheel hadden voorbereid met alle gevaren, daaraan verbonden, gepasseerd. Zoals U weet werd het geheel in handen genomen door het Militair Gezag.

Wij hebben toen, overeenkomstig de Rode Kruis-gedachte, te allen tijde liefdediensten te moeten verrichten, ons beschikbaar gesteld en gedaan, wat we konden doen.

Het geheel was voor ons een grote teleurstelling en o.i. kon geen gebruik worden gemaakt van diensten, die zich voor deze hulp hadden voorbereid en die over mensen en materiaal beschikten. Ons inziens waren alle grensafdelingen paraat en zonder tegenwerking waren wij direct achter de troepen met alle beschikbare materialen naar de kampen gegaan om hulp te verlenen.

Namens afd. Almelo v. h. Ned. Rode Kruis
(w.g.) onleesbaar.

BIJLAGE 5.

Afdeling Beverwijk van het N.R.K.

Beverwijk, 4 Mei 1946.

Betr. Circ. 5297 Afd. Binnenland.

Onderwerp: Pakketten aan ex-politieke gevangenen.

Naar aanleiding van bovenstaande circulaire bericht ik U, dat ik in het jaar 1944 bij mijn diverse bezoeken bij het Hoofdbestuur meerdere malen heb geïnformeerd naar de mogelijkheid om via het Ned. Rode Kruis pakketten aan politieke gevangenen te zenden. Ondanks het feit, dat onze afdeling wel over de daarvoor benodigde artikelen had kunnen beschikken, was het antwoord steeds ontkennend, zodat onze afdeling hierin niets heeft kunnen doen.

Namens de afdeling Beverwijk
van het Nederlandse Rode Kruis
(w.g.) G. W. P. STOUTENBEEK.

BIJLAGE 6.

Afdeling Delfzijl van het N.R.K.

In antwoord op Uw schrijven van 25 April j.l. betreffende het zenden van pakjes aan politieke gevangenen, deel ik U mede, dat vanuit Delfzijl meerdere pakketten werden gezonden naar Borkum door particulieren, gesteund door de ondergrondse beweging. Ook de voor overbrenging bestemde gevangenen of dwangarbeiders in het kamp te Farmsum werden op deze manier gesteund. Cijfers en resultaten kan ik tot mijn spijt niet meedelen. Het Rode Kruis stond ook buiten deze actie.

Het Nederlandse Rode Kruis,
afdeling Delfzijl
(w.g.) J. MANDEMA.

BIJLAGE 7.

Afdeling Huissen van het N.R.K.

Huissen, 10 Mei 1946.

In verband met Uw schrijven No. 5297, dd. 25 April 1946 betreffende: Pakketten aan ex-politieke gevangenen, kunnen wij U het volgende mededelen:

Tijdens de bezetting was onze afdeling van het Nederlandse Rode Kruis nog niet opgericht, zodat deze actie door onze afdeling niet is gevoerd.

Echter is wel door een kleine groep personen, mensen van het ondergronds verzet, actie gevoerd, waarbij levensmiddelen en onmisbare gebruiksartikelen werden ingezameld, die in de vorm van pakketten aan de gevangenen in Duitsland werden doorgezonden.

Tot deze groep personen behoorden ook enkele leden van het tegenwoordige bestuur der afdeling Huissen van het Nederlandse Rode Kruis.

Naar wij tot nu toe mochten vernemen zijn alle door ons verzonden pakketten in handen gekomen van de geadresseerden.

Voor het bestuur van de
afdeling Huissen van het N.R.K.
(w.g.) J. A. v. MIERLO.

BIJLAGE 8.

Afdeling Maastricht van het N.R.K.

Maastricht, 19 April 1946.

VERSLAG over het verzenden van pakketten in het tijdvak September '40—September '44 aan landgenoten, die als politieke gevangenen verbleven in concentratiekampen in Duitsland (o.a. Bergen-Belsen, Dachau, Weimar, Neuengamme, Oranienburg, Sachsenhausen enz.) en in Frankrijk (o.a. Camp de Rivesaltes, Camp de Noe, Camp de Vernet, Camp de Recebedou, Camp de Gurs, Camp de Milles, enz.) alsmede het verzorgen van voedselpakketten aan Nederl. politieke gevangenen in Nederland.

Bij het uitbreken van de oorlog op 10 Mei 1940 werden terstond maatregelen getroffen in verband met het eventueel zenden van levensmiddelenpakketten, welk vraagstuk direct urgent was met het

oog op onze Nederlandse soldaten, die als krijgsgevangenen naar Duitsland werden gevoerd. Hun verblijfplaats was ons echter niet bekend, wij bleven verstoken van elke inlichting daaromtrent en door hun terugkeer in het vaderland — na een verblijf van één maand in Duitsland — was deze kwestie voorlopig van de baan.

De afdeling Maastricht van het Nederlandse Rode Kruis bleef echter niet stilzitten en met het oog op de toekomst, die steeds donkerder werd, is er met man en macht gewerkt aan het vullen onzer magazijnen met levensmiddelen. Dit is in de jaren der bezetting aan vele gevangenen ten goede gekomen en door onze afdeling zijn — zowel met als zonder hulp van particulieren — duizendtallen pakketten verzonden.

Het juiste aantal pakketten op te geven is zeer moeilijk, gezien het feit, dat we aldoor min of meer clandestien hebben moeten werken, en dit speciaal wat betreft het *aantal* pakketten. Uit de aard der zaak was het niet aanbevelenswaardig om nauwkeurig van alles aantekening te houden. Bij alles wat men deed moest men rekening houden met het speurdersoog van de bezetter.

Boezemde het Rode Kruis-uniform enig vertrouwen in, we weten het niet, in ieder geval liet men onze mannen hun gang gaan, zonder al te veel tegenwerpingen te maken.

Aan de Akerstraat te Wijk-Maastricht in de aardewerkfabriek „Ceramique” bevond zich de Duitse „Feldpost Dienststelle”. Ze reden daar binnen, mompelden „Rode Kruis” en begaven zich naar het hun bekende lokaal.

Wat er gedaan moest worden, deden ze zelf en of ze daar steeds een toestand schepten van „baas boven baas”, we weten het niet, zij namen Duitse dienstzakken, vulden deze met pakketten, die alle voorzien waren van adres, bonden de zakken dicht en voorzagen ze van een Duits postlabel, waarop werd vermeld: „Postamt Berlin. Königliche Schwedische Gesandtschaft, Rauchstrasse, Berlin”.

Deze postzakken gingen dan met „Urlaub-treinen” naar Aken, alwaar de sortering plaats vond, voor verzending in diverse richtingen in Duitsland. Voormeld gezantschap te Berlijn zorgde voor de doorzending maar de politieke gevangenen.

Op deze wijze werden duizenden pakketten verzonden, maar of deze alle de goede bestemming bereikt hebben, kunnen wij enkel en alleen nagaan aan de hand van de bij ons aanwezige antwoordkaarten, die in elk pakje ingesloten waren.

Het totaal aantal pakketten door ons verzonden aan politieke gevangenen bedraagt naar schatting ± 7000 , doch een antwoordkaart van ontvangst bereikte ons van de navolgende pakketten:

Nederlandse politieke gevangenen in diverse kampen in Duitsland	956
Nederlandse politieke gevangenen in div. kampen in Frankrijk	563
Nederlandse politieke gevangenen in diverse kampen in Frankrijk België, Duitsland	314
Nederlandse politieke gevangenen in Düren (Duitsland)	155
Nederlandse politieke gevangenen in Nederland.....	78
Eveneens werden door onze afdeling pakketten — inhoudende 12 dub-	

bele boterhammen — aan politieke gevangenen in Maastricht bezorgd.

In den beginne werd dit door de bezetter niet toegestaan, hetgeen niet wegnam, dat langs allerlei slinkse wegen de gevangenen toch in het bezit kwamen van hun pakjes. Onderwijl werden onderhandelingen gevoerd met de Duitsers — waarbij steeds veel argumenten naar voren werden gebracht en veel geschermd werd met het internationaal karakter van het Rode Kruis — doch de toestemming, die we van Duitse zijde ontvingen, gaf ons geen garantie, dat onze gevangenen ook werkelijk het voedsel kregen. We gingen dus op de ingeslagen weg voort en door samenwerking met personeel der gevangenis hebben we gedurende één jaar (September 1943—September 1944) kans gezien 400 pakketten per 14 dagen aan de gevangenen te doen toekomen. In totaal zijn er ± 10.000 pakketten brood onder onze politieke gevangenen verdeeld, elk pakket bevatte 12 dubbele boterhammen, belegd met boter, ham, spek, worst, kaas, eieren, peperkoek, jam, hagelslag enz. Het gebeurde natuurlijk wel, dat dit door een of andere Duitser werd opgemerkt en natuurlijk viel er dan snel een verbod, hetgeen op de eerste plaats van toepassing was op de verstrekking van eieren aan de gevangenen. De volgende dagen kregen de gevangenen toch hun eieren, doch deze werden eerst door ons gekookt, fijngemaakt in een molen en met boter verwerkt tot een soort pasta, hetgeen dan dik op de boterhammen werd gesmeerd. Dat deze pakketten zeer welkom waren, behoeft geen betoog. De gevangenen lagen als het ware aan de celdeuren te luisteren of ze de naam van het Rode Kruis niet konden opvangen.

Op deze wijze werden — zoals gezegd — in totaal ± 10.000 pakketten aan onze gevangenen bezorgd, inhoudende elk 12 dubbele boterhammen. Deze 120.000 boterhammen zijn door enkele dames en heren van het Rode Kruis klaar gemaakt, soms dag en nacht, daar het brood en de andere ingrediënten op de meest gekke uren van de dag binnenkwamen.

Teneinde in het bezit te komen van al deze heerlijkheden werden door de dames van de verpleeg-colonne tochten ondernomen in de buurt van Maastricht en geen boer leefde er in onze omgeving, of hij werd met een bezoek vereerd. De tochten werden ondernomen per fiets en per auto en — zoals wij ze toen hadden gedoopt — onze „strooptochten” werden steeds met succes bekroond. De boeren hielpen als één man graag mee om onze gevangenen te helpen en rijkbeladen met brood, boter, spek, ham en eieren keerden onze dames-helpsters steeds bij het Rode Kruis terug.

Er waren zelfs boeren, die het niet goed konden missen, maar toch graag iets afstonden. Op de eerste plaats voor onze gevangenen natuurlijk, maar daarnaast ook als een bewijs van verzet, want zij wisten, dat wij langs allerlei geheime paadjes naar het doel moesten, tegen de bezetter in. Men moest al zoveel verkroppen, hier vonden zij een uitlaat.

Eveneens werden veel pakketten aan krijgsgevangenen van allerlei nationaliteit gestuurd en naar schatting is dit aantal geweest ± 50.000 , die alle verzorgd werden door onze afdeling met en zonder hulp van particulieren.

Nederlandse Rode Kruis.
Afdeling Maastricht en omstreken
(w.g.) POP.

BIJLAGE 9.

Hoofdbestuur van het N.R.K.

KORTE UITEENZETTING betreffende de zorg en bemoeienissen van het Nederlandse Rode Kruis met politieke gevangenen hier te lande zowel als in het buitenland tijdens de Duitse bezetting.

In de tweede helft van het jaar 1940 trachtte de afdeling 's-Gravenhage van het N.R.K. op initiatief van zijn voorzitter, wijlen Dr. P. J. Ph. Dietz, bijstaan door Mej. Mr. Hoeksema, toegang te verkrijgen tot de strafgevangenis te Scheveningen (het z.g. „Oranje-Hotel”), daarbij gesteund door het Dagelijks Bestuur. Met Kerstmis kon aan alle gevangenen een goed kerstpakket worden verstrekt.

Deze actie ging in 1941 met veel tact en overleg door. Het Dag. Best. verstrekte een crediet voor de cantine in deze gevangenis, couranten werden binnengebracht, een bibliotheek werd opgericht, terwijl een paaspakket en een kerstpakket konden worden uitgereikt aan 1500 gedetineerden.

Een eerste contact met het concentratiekamp Amersfoort werd gemaakt via de afdeling aldaar, doch vanaf den beginne nam het Duitse Rode Kruis het standpunt in, dat het N.R.K. zich ingevolge de Conventie van Genève met civiel-geïnterneerden (t.w. de represaille-geïnterneerden te Buchenwald, later Haaren, St. Michielsgestel en ten slotte Ruwenberg, en de twee groepen gijzelaars in St. Michielsgestel en Haaren) en krijgsgevangenen moest bezighouden, doch niets te maken had met politieke gevangenen.

Hoewel het Duitse R. K. onder de Beauftragte Dr. Reuter, daartoe aangezet o.a. door de Gesandter Bene en General-Kommissar für Finanz und Justiz Dr. Wimmer, deze gedragslijn met min of meer ernstige bedreigingen bleef volgen, trachtte het Dag. Best. in de loop der jaren zelf, dan wel via derden (mevr. van Beuningen, mevr. de Bussy, mevr. van Overeem, Ds. Hylkema) deze lijn steeds weer te doorbreken.

Ten opzichte van de politieke gevangenen in het binnenland lukte dit beter dan voor hen in den vreemde.

Pogingen om toegang te krijgen tot de gevangenen in Utrecht (Wolvenplein en Gansstraat) mislukten en ontketenden in de N.S.B.-pers een felle polemiek tegen het N.R.K. (Nationale Dagblad en Zwarte Soldaat van October 1942). Het merkwaardige feit deed zich hier voor, dat Dr. Reuter op een onbewaakt ogenblik toestemming gaf voor de verzorging der politieke gevangenen in de Wehrmachts-Gefängnis in de Gansstraat aldaar, hetgeen echter door de Wehrmacht werd verboden. Het gelukte echter toch, zij het op onregelde tijden, de gevangenen aldaar van levensmiddelen, sigaretten enz. te voorzien, daar een Sanitäter der gevangenis deze goederen op het Hoofdbestuur kwam afhalen.

Inmiddels trachtte de pakkettenafdeling van het Informatiebureau (Afd. IV A) privé-pakketten door te sturen naar de Duitse concentratiekampen en gevangenen, met min of meer succes. Van de meeste pakketten werd nimmer de daarin gesloten ontvangsterkenning terug ontvangen; later bleek uit verslagen, dat deze pakjes ter plaatse van

bestemming door de kampleiding werden achtergehouden. Enkele kampen, weldra met name bekend, stonden deze pakketten in de aanvang toe.

Op 18 December 1942 zond de Beauftragte des deutschen R.K. in zijn hoedanigheid als hoofd van de afd. Volksgezondheid van het General-Kommissariat für Verwaltung und Justiz een schrijven aan het Hoofdbestuur, waarin werd vermeld, dat het zenden van pakketten aan „Strafgefangene und Schutzhäftlinge nicht in das Aufgabengebiet des N.R.K. fallen.”

Op 12 April werd door de secretaris-generaal van de S.S. Brigadeführer und Generalmajor der Polizei Dr. Harster, Befehlshaber der Sicherheits Polizei und des S.D. de navolgende verklaring verkregen:

„Ich bin gern bereit dem von Ihnen mir empfohlenen Dr. van Overeem und seiner Frau als einzigen offiziellen Vertretern des „N.R.K. Verhandlungen mit dem Kommandanten des Konzentrationslagers Hertogenbosch und — falls erforderlich — auch mit den Kommandanten der übrigen Lager, über die Versorgung mit Medikamenten, ärztlichen Hilfsmitteln u.s.w. zu „ermöglichen”.

Aan de hand van dit document en het daarin voorkomende woord „u.s.w.” begon de actie van mevr. v. Overeem, weldra als „Dienst voor speciale Hulpverlening” officieel onder het N.R.K. gebracht. Allereerst werd Vught, weldra de strafgevangenen te Scheveningen (Oranje Hotel), Amsterdam (Weteringschans, Amstelveenseweg), Rotterdam (Haagse Veer) en Arnhem, alsmede de kampen te Amersfoort en Haaren, regelmatig eens of tweemaal per 14 dagen van levensmiddelen voorzien, werden de gevangenen doorgelicht, klachten over behandeling, hygiënische wantoestanden enz. doorgegeven aan de Befehlshaber der Sicherheitsdienst en daalden inderdaad de angstwekkende sterftecijfers in de kampen Amersfoort en Vught van 72 per week tot 5 à 6 en weldra 1 à 2). Op dezelfde wijze, zij het ook niet op geregelde tijden, werden de Arbeitseinsatzlager für Juden te 't Zand (Zijpe) en Havelte geholpen.

Medio 1943 werd de Regierungsrat Lutz aan de Beauftragte van het Duitse Rode Kruis toegevoegd en leek het alsof de verhouding met het D.R.K. zich wat ging ontspannen. Opnieuw werd getracht pakketzendingen naar de Duitse concentratiekampen te verwerken; Regierungsrat Lutz eiste alleen, dat hij van aantallen en inhoud op de hoogte gehouden moest worden (brief 13 Augustus 1943); doch hij werd zeer kort daarop door Reuter weggewerkt en opnieuw werd alle hulpverlening aan de Nederlandse politieke gevangenen in Duitsland gedwarsboomd.

In Mei 1944 volgen dan opnieuw 2 brieven van de Beauftragte van het D.R.K., waarin namens de Reichsminister der Justiz en namens de Befehlshaber der Sicherheitspolizei nogmaals verboden werd levensmiddelenpakketten aan concentratiekampen te verzenden.

.....

Aangezien men de hulpverlening aan de Duitse concentratiekampen, ondanks de verbodsbepalingen niet wenste op te geven, werden door het N.R.K. de hulpacties van derden zoveel mogelijk ondersteund.

Op de 1e afdeling van het Informatiebureau van het N.R.K. was werkzaam mevr. Ross—Regeur, wier man in Duitsland gevangen zat. Buiten het Rode Kruisverband om werden door haar in de loop der jaren zoveel mogelijk adressen van politieke gevangenen verzameld en verwerkt, zodat zij langzamerhand beschikte over een dossier van circa 6000 namen. In Mei 1943 werd de gelegenheid geschapen lijsten met namen via „ondergrondse” kanalen naar Genève te brengen, zodat het C.I.C.R. in de gelegenheid werd gesteld deze politieke gevangenen vanuit Zwitserland te voorzien; de eerste gegevens werden in Augustus 1943 overgebracht. Mevrouw Ross werd in Februari 1944 overgeplaatst naar de 5e afdeling van het Informatiebureau en te werk gesteld op de sectie Politieke gevangenen, waar zij haar privé-werk als officiële Rode Kruis-arbeid kon voortzetten en uitbreiden.

Aangezien mevr. le Cosquino de Bussy te Amsterdam, Ds. Hylkema aldaar en in Augustus 1944 ook de samenwerkende protestantse kerken in Nederland (I.K.O.) kanalen hadden gevonden om aan de politieke gevangenen in Duitsland regelmatig levensmiddelen te doen toekomen, werd door hen — met goedvinden van het N.R.K. — dankbaar gebruik gemaakt van de lijsten van mevr. Ross.

Wat het binnenland betreft dient tenslotte nog vermeld te worden, door het N.R.K. in het kamp te Amersfoort (evenals in Vught reeds was geschied) een ziekenhuis van 400 bedden zou worden gebouwd. Van het Departement van Binnenlandse Zaken werd daartoe een subsidie van f 300.000 ontvangen. Door de snelle opmars der geallieerden werden deze plannen, waarvoor tekeningen reeds waren gemaakt, niet meer uitgevoerd.

's-Gravenhage, 7 Augustus 1945.

BIJLAGE IO.

Verklaring van mevr. **N. Ross—Regeur** ('s-Gravenhage) over haar hulpactie gedurende de oorlogsjaren (2e commissievergadering op 7 December 1945).

.....

Mevrouw Ross—Regeur rapporteert vervolgens, hoe haar echtgenoot gearresteerd en ter dood werd veroordeeld, gratie kreeg en naar een concentratiekamp in Duitsland werd overgebracht. Zij was werkzaam op het Informatiebureau van het N.R.K. en kreeg in Mei 1943 — naar aanleiding van in Denemarken verkrijgbare insuline — contact met de gedelegeerde van het Comité International de la Croix-Rouge te Berlijn, de heer Jean Friedrich, die ons land bezocht.

Mevrouw Ross wist hem een lijst met 60 namen van politieke gevangenen te verschaffen en deed de toezegging, dat zij in haar vrije tijd meerdere gegevens zou verzamelen en deze naar Zwitserland zou doen overbrengen. In September 1943 nam de heer Mr. W. E. A. de Graaf (Philips) de eerste lijsten, vermeldende 1200 namen, mede naar Genève en bracht deze veilig over. Tot September 1944 werd op deze wijze doorgewerkt en werden in totaal de gegevens van 5163 politieke gevangenen in handen van het C.I.C.R. gespeeld.

Sinds Februari 1944 werkte mevrouw Ross op de afdeling Politieke Gevangenen der 5e afdeling van het Informatiebureau van het N.R.K. en het gelukte haar, andermaal in samenwerking met Philips, in totaal 15 ernstige zieken, voor wie Entlassungsscheinen werden verkregen, met een ziekenwagen uit concentratiekampen naar Nederland over te brengen. Deze ritten werden gebruikt om tevens brieven, voedselpakketten enz. clandestien over te brengen.

Het opdringen der geallieerden en de bevrijding van het Zuiden des lands in September 1944 maakten aan deze „zwarte” Rode Kruiswerkzaamheden een einde.

BIJLAGE II.

Paroles prononcées à Genève, le 19 octobre 1945 devant des intimes, par le **Jonkheer Beelaerts van Blokland**, délégué de la Croix-Rouge néerlandaise à la Conférence Consultative des délégués des Sociétés nationales de la Croix-Rouge.

.....
Troisième accusation: Nous nous serions désintéressés du sort de nos prisonniers en Allemagne.

Ceci est absolument faux. En vérité notre comité exécutif n'a jamais cessé de faire tout son possible, afin d'obtenir l'autorisation et les moyens nécessaires pour continuer l'envoi de paquets de vivres, qui formaient, nous ne le savions que trop bien, un supplément indispensable pour les nôtres en captivité. Mais les Allemands se sont montrés parfaitement intraitables. Nous avons fait de grands efforts, de toutes manières, et avons lutté sans trêve, de concert avec notre Bureau de Ravitaillement en temps de guerre, et les autres autorités entrant en ligne de compte.

Les ruses des Allemands, et notamment du ministre Bene, émissaire du Département des Affaires Etrangères de Berlin et canaille indicible, étaient inépuisables quand il s'agissait d'élever et d'inventer des difficultés à opposer à notre oeuvre et pour la frustrer.

A la fin, la seule consolation qui nous restait fut celle-ci: nous savions que ce que nous aurions pu envoyer eût été de bien peu de valeur nutritive à côté des très beaux paquets qui parvenaient aux nôtres de temps à autre d'Angleterre et d'Amérique par l'entremise de la Croix-Rouge internationale.

Si, en résumant, on se rend compte des efforts persévérants et inlassables de notre Comité exécutif pendant ces tristes années de guerre qui ont semblé interminables, il y a lieu de constater que vraiment le baron van Lynden et ses fidèles collaborateurs n'ont jamais manqué de faire tout leur possible et de se vouer corps et âme journellement à la tâche presque surhumaine qui leur incombait.

Espérant toujours pouvoir sauver le navire en détresse, ils ont continué malgré tout, jusqu'au jour où la nomination du fameux Piek vint marquer la fin d'une lutte qui serait devenue dès lors pure folie et, pire que cela, un déshonneur ineffaçable.

Il ne nous restait plus qu'une seule possibilité: cesser le travail en bloc, après avoir fait disparaître tout ce qui aurait pu servir aux desseins sinistres du parti de la trahison.

Nederlandse vertaling van de rede van Jonkheer Beelaerts van Blokland:

REDE uitgesproken te Genève op 19 October 1945, voor ingewijden, door Jhr. Beelaerts van Blokland, afgevaardigde van het N.R.K., op de Conferentie van afgevaardigden van nationale Rode Kruis Verenigingen.

.....
Derde beschuldiging: Wij zouden geen belangstelling getoond hebben voor het lot van onze gevangenen in Duitsland.

Dit is beslist onwaar. In werkelijkheid heeft ons Dagelijks Bestuur nooit nagelaten alle mogelijke moeite te doen teneinde toestemming en de benodigde middelen te verkrijgen om met het zenden van levensmiddelenpakketten — die, wij wisten het maar al te goed, een onontbeerlijke aanvulling betekenden voor onze gevangenen — voort te gaan. Echter, de Duitsers hebben zich totaal onhandelbaar getoond. Wij hebben de grootste moeite gedaan, op allerlei manieren, zonder ophouden gestreden in samenwerking met ons „Rijksbureau Voedselvoorziening in oorlogstijd” en andere autoriteiten, die daarvoor in aanmerking kwamen.

Slimheden (uitvluchten) van de Duitsers, in 't bijzonder van gezant Bene van het Ministerie van Buitenlandse Zaken te Berlijn — een uitgesproken schoelje — waren onuitputtelijk, wanneer het betrof moeilijkheden op te werpen en uit te vinden om ons werk tegen te werken en onmogelijk te maken. Ten slotte bleef ons als enige troost: wij wisten, dat hetgeen wij zouden hebben kunnen sturen, van slechts geringe voedselwaarde zou zijn geweest gezien de prachtige zendingen, die onze mensen af en toe van Engeland en de Verenigde Staten door tussenkomst van het Internationale Rode Kruis kregen.

Indien, samenvattend, men zich rekenschap geeft van de voortdurende en volhardende pogingen van ons Bestuur gedurende deze treurige oorlogsjaren, waaraan geen einde scheen te komen, is er alle aanleiding vast te stellen, dat zeer zeker Baron van Lynden en zijn trouwe medewerkers nooit nagelaten hebben al het mogelijke te doen en zich met hart en ziel gewijd hebben aan de bijna bovenmenselijke taak, die zij zich hadden gesteld. Zij hoopten nog steeds het schip in nood te kunnen redden; ondanks alles zijn zij daarmede doorgegaan tot de dag, waarop de benoeming van de befaamde Piek een eind maakte aan de strijd, die verder dwaasheid, en erger nog, onuitwisbaar eerverlies zou hebben betekend. Er bleef voor ons slechts één mogelijkheid: gezamenlijk aftreden, na het doen verdwijnen van alles wat van nut zou kunnen zijn voor de duistere doeleinden van de verrader.

BIJLAGE 12.

Mevrouw W. Honselaer (Amsterdam).

Amsterdam, 19 December 1945.

.....
 Zoals U uit zijn brieven kunt lezen, vraagt hij herhaaldelijk het Rode Kruis om hulp, echter tevergeefs. Zelf heb ik geregeld pakketten

aan de politieke gevangenen gezonden langs illegale weg, doch kon van het Rode Kruis nimmer hulp krijgen.

(w.g.) W. HONSELAER.

Noot van de commissie: Bovengenoemde brieven waren afkomstig van Jhr. Johan Graafland, destijds politiek gevangene te Sachsenhausen.

BIJLAGE 13.

Jhr. Ir. O. C. A. van Lidth de Jeude.

(voormalig voorzitter van het London-Committee)

Nota betreffende de Rode Kruis-pakketten.

.....

De Nederlandse Regering heeft in 1940 de ministers van Binnenlandse Zaken en Sociale Zaken belast met de hulpverlening aan oorlogsslachtoffers, die daaromtrent geregeld overleg pleegden met de voorzitter van voornoemd Londen-Comité, die tevens als regeringscommissaris werd aangewezen. De ondergetekende heeft beide functies bekleed tot medio September 1942, toen hij is afgetreden wegens zijn benoeming tot minister van Oorlog.

.....

De verscheping en verzending van Rode Kruis-pakketten kon slechts plaats hebben onder de vlag van het Nationale Rode Kruis van het land van herkomst. In verband met de voedselschaarste in Engeland kon slechts een beperkt aantal aldaar worden beschikbaar gesteld, zodat spoedig tot aankoop in andere landen werd overgegaan.

Bij de beoordeling van de mogelijkheden tot verzending van deze pakketten, dient een scherp onderscheid te worden gemaakt tussen (militaire) krijgsgevangenen en civiele geïnterneerden (in concentratiekampen).

Eerstbedoelde kampen zijn onderhevig aan de regelen van de Internationale Rode Kruis-conventie van Genève, laatstbedoelde niet.

Voor beide categorieën was men afhankelijk van het Britse Rode Kruis en van de Britse autoriteiten en eveneens van de medewerking van de Duitse autoriteiten, die deze niet onthielden voor militaire gevangenen, doch zich verzetten tegen inmenging ten aanzien van civiele gevangenen.

A. Pakketten voor krijgsgevangenen.

.....

Zij ontvingen *allen* 2 maal 's maands een standaard-pakket, afkomstig uit Engeland, Amerika of Canada. Herhaaldelijk werden pogingen aangewend om dit aantal tot 4 maal 's maands uit te breiden, zoals de Britse en de Amerikaanse gevangenen genoten, doch niettegenstaande krachtige protesten, faalden deze pogingen en bleven de betrokken autoriteiten weigerachtig wegens voedselschaarste, transport- en deviezenmoelijkheden. Niettemin slaagden wij er in dit aantal tot 3 maal 's maands op te voeren, door verzending van pakketten uit Brazilië en Argentinië, na moeizame voorbereiding, terwijl tenslotte ook 4 pakketten per maand konden worden verzonden.

.....

Voorts was niet bekend en kon ook niet bekend gemaakt worden, dat de Nederlandse pakketten niet onder Nederlandse vlag konden worden verzonden. Daardoor ontstond de legende, dat wel uitstekende pakketten uit Brazilië en uit Argentinië werden ontvangen, doch dat van Nederlandse zijde niets gedaan werd.

.....

B. Pakketten voor civiele geïnterneerden.

Uitdrukkelijk zij aangetekend, dat de minister van Oorlog geen bemoeiingen had, of kon hebben met de verzorging der concentratiekampen.

Aan deze mededeling valt weinig toe te voegen.

's-Gravenhage, 16 Februari 1946.

(w.g.) O. C. A. VAN LIDTH DE JEUDE.

BIJLAGE 14.

Mr. B. Ph. Baron van Harinxma thoe Slooten.

(voormalig voorzitter van het London-Committee).

Brussel, 17 Juni 1946.

Naar aanleiding van Uw schrijven dd. 8 dezer, Pakketten-commissie 16/46, waarin U de vraag stelt om welke redenen aan Nederlandse politieke gevangenen gedurende de oorlog niet op grote schaal pakketten werden gezonden, moge ik U hiernevens aanbieden afschrift van een rapport, hetwelk door Mr. de Meester, voorzitter van het London-Committee van het Nederlandse Rode Kruis werd gezonden aan het Hoofdbestuur van het N.R.K. te den Haag. De in het rapport vermelde bijlagen zullen U, naar ik aanneem, desgewenst door genoemd hoofdbestuur ter inzage worden gegeven.

Met de inhoud van dit rapport, hetwelk ook betrekking had op de jaren gedurende welke ik het voorzitterschap van het London-Committee waarnam — van Maart 1943 tot September 1944 — ga ik volkomen accoord en hetzelfde geeft, naar ik meen, een duidelijk antwoord op de hierbovengenoemde vraag.

Voor hetgeen betreft het Spaanse kamp van Miranda de Ebro, de verzorging der zich daar bevindende Nederlanders behoorde uitsluitend tot de competentie van Harer Majesteits Gezantschap te Madrid, evenals de kwestie hunner doorzending.

Het is mij bekend uit de tijd, dat ik in het begin van de oorlog in Portugal verbleef, dat vanwege Harer Majesteits Gezantschap hieraan veel aandacht werd besteed en hoewel de details om dit te beoordelen mij ontbreken, meen ik te mogen betwijfelen of de klacht, dat de Nederlanders aldaar bij alle andere nationaliteiten ten achter zouden hebben gestaan, gerechtvaardigd is.

Dat het verkrijgen der bevrijding onzer landgenoten uit het kamp destijds uitermate moeilijk was, gezien de hoogst onwelwillende houding der Spaanse autoriteiten ten onzen opzichte, staat wel vast.

(w.g.) VAN HARINXMA THOE SLOOTEN.

BIJLAGE 15.

Verklaring van Mr. B. Ph. Baron van Harinxma thoe Slooten.
(8 Juli 1947).

De heer van Harinxma waardeert het zeer, dat ook inzake de pakkettenzendingen aan politieke gevangenen klaarheid zal komen en zodoende grieven en ernstige verwijten, die steeds aan zijn adres worden geuit, terugverwezen kunnen worden. Over deze aangelegenheid wil hij gaarne alle inlichtingen verstrekken, die hem bekend zijn.

Daarnaast zijn er echter aangelegenheden, die meer het regeringsbeleid raken en die door de Commissie-Cleveringa worden onderzocht. Deze commissie heeft spreker gehoord en haar rapport over hem beëindigd. Het wordt dan ook onjuist geacht op andere dan pakketzaken nader in te gaan.

Met grote stelligheid brengt de heer van Harinxma daarop ter kennis, dat tot September '44 (toen hij Londen verliet) aldaar de Nederlandse Regering, noch één der nationale Rode Kruis-verenigingen de mogelijkheid kende om politieke gevangenen pakketten te doen toekomen. Als bewijs daarvan toonde spreker een schrijven van het Britse Rode Kruis van Juni '47 (zie bijlage 16).

Het Engelse Gouvernement (War Office for the supplies) stond niet toe, dat levensmiddelen, anders dan voor de door de Conventie van Genève beschermde groepen, naar het vasteland werden overgebracht, uit vrees, dat een en ander in verkeerde handen zou komen; hetzelfde gold voor de geldzendingen. De kleine bedragen, die dan ook naar Jhr. Flugli in Zwitserland werden geremitteerd, moeten feitelijk beschouwd worden als via niet-officiële wegen overgemaakte gelden.

Het was dan ook ten enenmale uitgesloten dat vanuit Londen (of de Verenigde Staten) d.w.z. buiten de blokkade, pakketten naar de politieke gevangenen konden worden gestuurd.

De mogelijkheid hiervoor zorg te dragen van binnen de blokkade was te Londen onbekend. De diverse Rode Kruis-verenigingen hadden gezamenlijk een Inter-allied Red Cross-Committee gevormd, waarvan voorzitter was miss S. J. Warner, director of the Foreign Relations Department van het Britse Rode Kruis, terwijl de heer van Harinxma thoe Slooten vice-voorzitter was. Wekelijks kwam dit comité bijeen en steeds weer werd dit punt naar voren gebracht. Spreker weet dan ook zeer zeker, dat tot September 1944 (over de latere periode kan hij niet oordelen) ook het Noorse Rode Kruis te Londen niet wist, hoe de Noorse politieke gevangenen in Duitse concentratiekampen van Rode Kruis-pakketten werden voorzien.

Wat het tweede punt betreft, moet Baron van Harinxma verwijzen naar de Commissie-Cleveringa. Met de verzorging van landgenoten in Spaanse kampen of gevangeniszen heeft hij nimmer enige bemoeienis gehad; dit ressorteerde onder de gezant te Madrid, over wie de voornoemde commissie eveneens heeft te rapporteren.

Spreker wijst er echter op, hoe uitermate moeilijk de samenwerking met het volkomen pro-Duitse Spanje in die jaren was. Tot de bezetting van „onbezet Frankrijk” in November 1942 bestond de mogelijkheid, zij het ook, dat deze met grote moeilijkheden ging gepaard, Neder-

landers van daar via Spanje in Lissabon te krijgen. Alleen uit gezinnen bestaande convooen mochten via Spanje trekken, zodat talloze Nederlandse jongens als gezinsleden van families werden opgegeven. Tot het najaar van 1942 werden op deze wijze door de heer van Harinxma 1200 mannen in de buurt van Lissabon en 300 in Bilbao (Spanje) gebracht, van waar uit moest worden gezorgd hen naar Nederlands-Indië, zo enigszins mogelijk naar Engeland te doen overbrengen.

BIJLAGE 16.

Miss S. J. Warner. (directrice afd. Buitenland van het Britse Rode Kruis).

War Organisation of the British Red Cross-Society and Order of St. John of Jerusalem.

Belgrave Square, London

S.W. 1.

29th June 1947.

To whom it may concern.

I understand that certain allegations are being made stating that the Dutch Red Cross Committee formed during the war in London, was not able to send parcels to civilian prisoners of war because the Chairman, Baron van Harinxma thoe Slooten, did not make every effort to arrange for the despatch of such food parcels.

I was Director of the Foreign Relations Department of the British Red Cross Society from October 1939 until the present time, and was responsible for the co-ordination of work done by the Allied Red Cross Committees in London.

I have much pleasure in testifying that the fate of civilian prisoners of war in Germany (who were not protected by the Prisoners of War Convention, 1929), was the subject of constant discussion at many meetings of the Inter-allied Red Cross Committee. These took place in the Foreign Relations Department of the British Red Cross Society, and we hold all records of these meetings. Not only did the Allied Red Cross Committees write to the International Red Cross at Geneva constantly on this subject, but verbal communications took place when representatives of neutral countries arrived in London to ascertain whether it would be possible for parcels to be sent from any part of the world which would be allowed by the Germans to enter the camps of these civilian prisoners. The Dutch Red Cross Committee in London not only took an active part in the above conversations, but took the initiative in asking the British Red Cross again and again to make representations through the International Red Cross Committee to the enemy to allow parcels to reach these camps.

Anyone desiring information on this subject who cares to write to me at the above address, can receive copies of the answers given by the International Red Cross Committee and the report of the discussions at our Committee meetings, showing why parcels very seldom reached the civilian prisoners of any nationality not protected by the Prisoners of War Convention.

To attribute blame to any one member of the Allied Red Cross Committee in London simply shows complete ignorance of the situation which existed at that time in regard to this question of parcels for political prisoners, and it seems to me a great pity that articles should be written on this subject, or that controversial correspondence should take place without the writers taking the trouble to write either to Geneva or to London for the facts of the situation.

(w.g.) S. J. WARNER
Director,

Foreign Relations Department British
Red Cross Society.

Nederlandse vertaling van de brief van miss S. J. Warner:

Verklaring.

Het is mij ter ore gekomen, dat aangevoerd wordt, dat het Nederlandse Rode Kruis-comité hetwelk gedurende de oorlog in Londen gevormd werd, niet in staat is geweest pakketten aan burgergevangenen te zenden, omdat de voorzitter, Baron van Harinxma thoe Slooten, niet iedere poging in het werk zou hebben gesteld om de verzending van zulke voedselpakketten mogelijk te maken.

In de kwaliteit van directrice Buitenland van het Britse Rode Kruis, functie welke ik sinds October 1939 bekleed, was ik aansprakelijk voor de coördinatie der werkzaamheden van de geallieerde Rode Kruis-comité's in Londen.

Het doet mij zeer veel genoegen te getuigen, dat het lot van de burgergevangenen in Duitsland (welke niet de bescherming genoten van de Conventie betreffende de behandeling der krijgsgevangenen, 1929) het onderwerp van voortdurende bespreking is geweest op vele bijeenkomsten van het Intergeallieerde Rode Kruis-comité. Deze hadden plaats op de afdeling Buitenland van het Britse Rode Kruis en alle verslagen van deze bijeenkomsten zijn in ons bezit. Niet alleen hebben de geallieerde Rode Kruis-comité's zich herhaaldelijk over dit onderwerp schriftelijk gewend tot het Internationale Comité van het Rode Kruis te Genève maar ook mondeling had gedachtenwisseling plaats, als vertegenwoordigers van neutrale landen naar Londen kwamen om de mogelijkheid vast te stellen vanwaar ter wereld ook pakketten af te zenden, waarvoor de Duitsers toestemming zouden verlenen om in de kampen van deze civiele gevangenen te worden toegelaten. Het N.R.K.-comité heeft niet alleen actief deel genomen aan bovenvermelde besprekingen, maar zelf initiatief genomen door telkens en telkens weer bij het Britse Rode Kruis er op aan te dringen via het Comité International de la Croix-Rouge bij de vijand protest in te dienen en te verkrijgen, dat pakketten in deze kampen zouden worden toegelaten.

Een ieder, die inlichtingen over dit onderwerp wenst te ontvangen en die de moeite wil nemen zich schriftelijk tot mij te wenden aan het bovenvermelde adres, kan afschrift ontvangen van de antwoorden, gegeven door het Comité International en het rapport van de besprekingen op onze comitébijeenkomsten, waaruit blijkt waarom

pakketten slechts heel zelden de burgergevangenen, van welke nationaliteit ook en niet beschermd door de Conventie voor krijgsgevangenen, bereikten.

Om blaam te werpen op welk lid dan ook van het geallieerde Rode Kruis-comité te Londen, getuigt slechts van algehele onwetendheid omtrent de destijds heersende toestand met betrekking tot dit vraagstuk van pakketten voor politieke gevangenen, en ik acht het zeer betreurenswaardig, dat artikelen over dit onderwerp zouden worden gepubliceerd of polemiek gevoerd, zonder dat de schrijvers de moeite nemen zich schriftelijk te richten tot Genève of Londen, tot kennisname der feiten ter zake.

(w.g.) S. J. WARNER.

Directrice Buitenland
van het Britse Rode Kruis.

BIJLAGE 17.

Mr. Th. H. de Meester (voormalig voorzitter van het London-Committee).

Londen, 17 Augustus 1945.

Naar aanleiding van Uw mededelingen betreffende klachten, welke thans in Nederland geuit worden inzake de voorziening van Nederlandse civiel-geïnterneerden in Duitsland en bezette gebieden met voedselpakketten en Uw verzoek, zo volledig mogelijk opgave te mogen ontvangen omtrent de activiteit van ons comité op dit gebied gedurende de oorlog, moge ik het volgende onder Uw aandacht brengen.

Op grond van het feit, dat civiel-geïnterneerden in de verschillende conventies van Genève niet genoemd worden, weigerden de Duitse autoriteiten gedurende de eerste jaren van de oorlog elke inmenging te dezer zake van het Internationale Rode Kruis, en waren niet bereid voedselpakketten voor dit doel door te laten. Daarbij kwam, dat de geallieerde autoriteiten als gevolg van de blokkademaatregelen weigerden voedsel van buiten de blokkade op het continent van Europa toe te laten, tenzij op de aflevering door het Internationale Rode Kruis contrôle geëffend kon worden, hetgeen, zoals gezegd, de Duitsers niet toelieten.

Het eerste gevolg van de houding der Duitse autoriteiten was, dat gegevens betreffende de civiel-geïnterneerden, m.a.w. namen evenmin als kampadressen, te Genève bekend waren en dus ook ons niet ter beschikking stonden. Bestond in de bezette gebieden nog de mogelijkheid, uit afwezigheid van bepaalde personen te concluderen, dat zij geïnterneerd waren, ons stonden ook dergelijke aanwijzingen niet ter beschikking. Ofschoon later de positie iets verbeterde — waarop ik hieronder zal terugkomen — is mij bij navraag bij het Internationale Rode Kruis (delegatie Londen) gebleken, dat Genève gedurende de gehele oorlog geen enkel voedselpakket afkomstig van landen buiten de geallieerde blokkade voor civiel-geïnterneerden van welke nationaliteit ook, behandeld heeft.

Alle pakketten, welke aan deze personen werden toegezonden, waren afkomstig van door de vijand bezette landen en werden in Zwitserland betaald met z.g. vrije franken. Onze regering had, evenmin als wij,

credieten in Zwitserland beschikbaar. In hoeverre aan de Belgen en Fransen deze credieten wel beschikbaar waren, is ons niet bekend. Overmaking van sterling of dollars ter betaling van orders geplaatst in bezet gebied, was natuurlijk onmogelijk. Wel zou ik in dit verband willen wijzen op het verschil in het door de Duitsers ingevoerde regiem, hetwelk in Nederland civiel was tegenover een militair in België en Frankrijk, waardoor zowel vanuit België als vanuit Frankrijk de mogelijkheid bestond, fondsen naar Zwitserland over te maken, terwijl — zoals U bekend — er geen gelegenheid was, Nederlandse guldens in Zwitserse franken om te zetten.

Ik heb ter bevestiging van het bovenstaande Baron de Waha-Baillonville, president van het L.C. van het Belgische Rode Kruis gevraagd, of hij gedurende de oorlog van hier uit de verzending van pakketten aan civiel-geïnterneerden had verzorgd en vernam, dat ook hij dit niet had kunnen doen. Hij meende te weten, dat Brussel echter wel kans gezien had voedsel op vrij grote schaal *binnen* de blokkade aan te schaffen.

Niettegenstaande deze stand van zaken hebben wij getracht elke gelegenheid te gebruiken, welke kans op slagen beloofde, om de bedoelde ongelukkigen hulp te brengen. Hieronder volgt een overzicht van de verschillende pogingen van het London-Committee op dit gebied, waarbij gevoegd zijn afschriften van correspondentie en anderszins, in bijzonderheden aangevende, welke resultaten bereikt werden.

Betrekkelijk spoedig, nadat gijzelaars in St. Michielsgestel gevangen gezet werden, deelde Genève ons mede, dat de verzending van voedselpakketten naar dit kamp mogelijk was. Hierop werden door ons vanuit Amerika — met de actieve medewerking van het Queen Wilhelmina Fund te New York, hetwelk de bekostiging hiervan op zich nam — maandelijks 250 pakketten naar dit kamp gezonden.

Later kwam ons ter ore dat het ook mogelijk zou zijn aan enkele Nederlandse geïnterneerden in Frankrijk en Italië pakketten te zenden, wat dan ook geregeld gedaan werd. Het aantal personen, waarvan namen en adressen bekend waren, was gering, zodat niet meer dan 22, later 14 pakketten verzonden konden worden.

Daarenboven hebben wij, ofschoon zonder directe goedkeuring van de Britse autoriteiten, toegestaan, aan vrienden en bekenden in het kamp Westerbork voedselpakketten te zenden via onze z.g. Lissabondienst, niettegenstaande het twijfelachtig was, of de geadresseerden inderdaad de hun gezonden pakketten mochten gebruiken en niettegenstaande de door de Britse autoriteiten gegeven instructie, dat slechts één pakket per maand aan een bepaald adres verzonden mocht worden, deze actie feitelijk uitgesloten zou hebben.

Teneinde alle mogelijkheden te onderzoeken, werden door ons begin 1944 een klein aantal proefpakketten vanuit Zwitserland gezonden en, even later, een bedrag groot £ 500.— ter beschikking van de Joodse Coördinatie-commissie in Zwitserland gesteld, ter bekostiging van voedselpakketten, welke die organisatie toentertijd trachtte te verzenden.

Begin 1944 vond een verandering plaats in de houding der Duitse autoriteiten. Naamlijsten en zelfs kampadressen en nummers der

gevangenen begonnen langzaam door te komen. Vanaf dat ogenblik kwam de voorziening met voedselpakketten en ook van z.g. comforts en medicamenten binnen het bereik van de Rode Kruis-organisaties en in steeds toenemende mate is van de geboden gelegenheid gebruik gemaakt.

Teneinde aan het bezwaar van de blokkade-autoriteiten tegen de verzending van voedsel naar kampen, waar geen geregeld toezicht door Genève gehouden mocht worden, tegemoet te komen, trachtte het Internationale Rode Kruis deze toestemming te verkrijgen van deze autoriteiten, tot doorlating van levensmiddelen tegen individuele ontvangstbewijzen. De Duitse Regering verklaarde zich bereid, dergelijke pakketten door te laten, doch weigerde eerst z.g. campleader-zendingen, waardoor het dus alleen mogelijk werd aan diegenen te zenden, wier naam en vol adres bekend werden. De geallieerde blokkade-autoriteiten bleven tot het einde van de oorlog volharden in hun houding, geen voedsel voor vijandelijk gebied door te laten zonder toezicht op de distributie door het Internationale Rode Kruis, zodat tenslotte alleen voedselvoorraden uit Zwitserland zelve, die uiteraard gering waren, voor dit doel in aanmerking kwamen. Aankopen in Spanje en Portugal waren practisch gesproken onmogelijk, omdat in die landen alle beschikbare voorraden opgekocht werden door de geallieerde mogendheden voor eigen gebruik. Daarbij kwam, dat in die landen geen fondsen ter beschikking stonden en het overmaken van sterling- of dollar-credieten wegens de internationale monetaire positie, op enigszins belangrijke schaal onmogelijk was. Het laatste bezwaar gold in nog sterkere mate ten opzichte van Denemarken, Hongarije, Roemenië etc.

In dit verband moet in het oog worden gehouden, dat, ofschoon wij uiteraard het eerst dachten aan gevangen genomen Nederlanders, het totale aantal personen van verschillende nationaliteit in Duitse handen, vele millioenen beliep en de voorziening met pakketten dus een zeer belangrijke aanslag zou betekenen, niet alleen op de beschikbare voorraden, doch ook op de beschikbare vreemde valuta.

Ook werd door de intergeallieerde Rode Kruis-organisatie te Londen, onder leiding van het Britse Rode Kruis, de mogelijkheid bestudeerd om een grote voorraad van enige millioenen voedselpakketten aan te kopen en in voorraad te houden voor alle geallieerde civiele onderdanen, die bij het einde van de oorlog zouden trachten huiswaarts te keren en zich hoogst waarschijnlijk onder moeilijke omstandigheden, van hulp en voedsel verstoken zouden zien. De vele en zeer grote moeilijkheden, die zich hierbij internationaal voordeden, veroorzaakten, dat van deze plannen tenslotte niets terecht kwam.

Toen tenslotte de in Vught geïnterneerden naar Duitsland werden gevoerd en namenlijsten in ons bezit kwamen, opende zich de mogelijkheid hun pakketten te zenden en het daarvoor benodigde crediet van Zw. Fr. 137.000.— voor de verzending van ongeveer 4400 pakketten werd door Z. E. de minister van Sociale Zaken op ons verzoek ter beschikking gesteld.

Teneinde de bovenstaande algemene opmerkingen met meer concrete bijzonderheden aan te vullen, moge ik verwijzen naar de verschillende

bijlagen. Ter verduidelijking moge ik daarbij opmerken, dat Jhr. Flugl van Aspermont, onder leiding van onze gedelegeerde in Zwitserland J. W. J. Baron de Vos van Steenwijk, onze belangen te Genève behartigde en zijn rapporten aan Baron de Vos uitbracht.

(w.g.) TH. H. DE MEESTER.

BIJLAGE 18.

Mr. Th. H. de Meester (voormalig voorzitter van het London-Committee).

10 Mei 1945.

De toestand als geschetst in de brieven, die Uwer Excellentie's schrijven vergezellen, wordt ook door ons ten zeerste betreurd en sedert de eerste geluiden daaromtrent tot mij doordrongen, heb ik bij voortduring getracht vast te stellen, wat toch wel de oorzaak geweest kan zijn, dat onze krijgsgevangenen ter zake van de verzorging met voedselpakketten in een ongunstiger positie zouden hebben verkeerd, dan de krijgsgevangenen van andere naties. Te meer wekte zulks hier bevreemding, daar uit alle schrifturen, die wij hier bezitten, blijkt, dat de bedoelde pakketdienst een onderwerp is geweest van voortdurende en uiterste zorg van ons hoofdbureau te Londen en eveneens van Baron de Vos van Steenwijk en Jhr. Flugl van Aspermont in Zwitserland. Het volgende moge ter opheldering dienen:

Wij verkeren in de eigenaardige toestand, dat het grootste aantal onzer krijgsgevangenen veel later dan Mei 1940 in gevangenschap geraakte. Geen der andere geallieerden verkeerde in hetzelfde geval.

Over de verzorging der beide eerste categorieën hebben wij nimmer ernstige klachten ontvangen. Wel bereikten ons uitingen, waaruit bleek, dat men de pakketten, welke o.a. uit het Verenigde Koninkrijk en uit de Verenigde Staten afkomstig waren en dus verzonden werden door het Britse of het Amerikaanse Rode Kruis, beschouwde als van die organisaties afkomstig, hetgeen bij onze krijgsgevangenen de indruk schijnt te hebben gewekt, dat hun landgenoten niets voor hen deden.

De verkrijging der benodigde credieten, de plaatsing der orders, hetwelk niet eerder kon geschieden, dan nadat door de blokkade-autoriteiten en met name door het Ministry of Economic Warfare vergunning verleend was, nam geruime tijd in beslag. Het bleek onmogelijk in de Verenigde Staten meer dan 10.000 pakketten per maand te bestellen, overeenkomende met één pakket per man per maand, ongerekend de maximum 600 pakketten, welke vanuit dit land verzonden mochten worden. De eerste verzending vanuit de Verenigde Staten vond plaats tegen het einde van 1943, zodat ongeveer 9 maanden gemoeid zijn geweest met de voorbereiding. Dit — naar mij later bleek — kon als normaal beschouwd worden.

Behalve de order voor 10.000 stuks per maand in de Verenigde Staten geplaatst, is het ons na lange onderhandelingen gelukt, orders

voor een gelijk aantal te plaatsen in Argentinië en later in Rio de Janeiro. Tenslotte werd het aantal uit Brazilië te betrekken pakketten verdubbeld, zodat vanaf November 1944 een totaal van rond 40.000 pakketten per maand in bestelling was. In Argentinië zowel als in Brazilië moest een eigen organisatie voor inkoop en verpakking gevestigd worden, een werk, dat uit de aard der zaak enige tijd vorderde. Herhaalde malen is door ons getracht de aflevering der pakketten te bespoedigen en onze gedelegeerde in Zwitserland J. W. J. Baron de Vos van Steenwijk en zijn assistent Jhr. Flugli van Aspermont hebben ter plaatse steeds aan deze zaak de meest nauwkeurige aandacht geschonken.

.....

(w.g.) TH. H. DE MEESTER.

BIJLAGE 19.

„Vrij Nederland” (Londen).

Ingezonden stukken van de heren Brandel en van Harinxma thoe Slooten.

„Vrij Nederland” — 10 Juni 1944.

Geachte Redactie,

Verschillende van mijn kennissen beklagen zich over de dienst van het N.R.K. Op hun verzoek vraag ik plaatsruimte voor enige van hun grieven.

1. De zoon van een Nederlander door naturalisatie, wiens vader zich in Theresienstadt bevindt, tracht hem door het N.R.K. levensmiddelenpakketten te doen toekomen. Het N.R.K. antwoordt, dat het van de mogelijkheid daartoe niets weet. De betrokkene richt zich daarop tot de Tsjechen, die hem mededelen, dat verzorging mogelijk is, zelfs zonder betaling, daar het Czech Relief Fund daarvoor zorgt.

2. Het Tsjechische Rode Kruis beschikt over de namen der Nederlandse geïnterneerden in Theresienstadt. Het Nederlandsche Rode Kruis bezit die niet.

3. Een niet-Nederlander verzoekt het N.R.K. levensmiddelenpakketten aan Nederlanders in het bezette gebied te mogen zenden. Hij krijgt ten antwoord dat dit onmogelijk is. Als hij zich tot een hogere instantie van het N.R.K. wendt verneemt hij, dat dit wel degelijk mogelijk is. De dienst in de Pall Mall was echter geen mededeling daarvan gedaan.

4. De Poolse Regering steunt clandestien Poolse Joden met geld, ter aanschaffing van valse papieren, levensmiddelen en ter onderduiking. Voor Nederlanders geschiedt niets van dien aard.

5. Een Nederlands sergeant verneemt via Zwitserland, dat zijn moeder zich in Theresienstadt bevindt. Het N.R.K. kan geen brieven of boodschappen voor haar aannemen. Het Engelse Rode Kruis heeft toen daarvoor gezorgd.

Is dit alles niet te verhelpen?

Hoogachtend: B.

„Vrij Nederland” — 24 Juni 1944.

Mijnheer de Redacteur,

Naar aanleiding van het ingezonden stuk van de heer B. in Uw nummer dd. 10 Juni moge ik het volgende opmerken:

Het is niet mogelijk langs Rode Kruisweg, d.w.z. door bemiddeling van het Internationale Rode Kruis te Genève, berichten of pakketten te zenden aan of inlichtingen te verkrijgen omtrent personen, die zich bevinden in Theresienstadt of andere kampen van civiele geïnterneerden of gedeporteerde personen, welke niet vallen onder de Conventie van Genève. Het bovenstaande geldt voor alle geallieerde Rode Kruis-organisaties, dus eveneens voor het Tsjechische Rode Kruis. De heer B. werd, wat dit betreft, klaarblijkelijk onjuist ingelicht.

Het zenden van voedselpakketten aan personen in Theresienstadt en dergelijke kampen zonder bemiddeling van het Internationale Rode Kruis, indien dit mogelijk ware, zoude m.i. hoogst riskant zijn. Er bestaat dan niet de minste garantie, dat de pakketten hunne bestemming bereiken en de waarschijnlijkheid, dat zij in handen van de vijand zullen vallen, is groot.

Ik zou het daarom niet verantwoord achten, vanwege onze organisatie een dergelijke dienst te trachten te organiseren. Het zou trouwens zeer de vraag zijn of onze geallieerden hiertoe hunne toestemming zouden geven, zonder welke toestemming en medewerking zelfs een poging tot organisatie zonder resultaten zou blijven.

VAN HARINXMA.

„Vrij Nederland” — 1 Juli 1944.

Geachte Redactie,

Het antwoord van de heer van Harinxma heeft mij met verbazing vervuld. Het is mogelijk, dat het Internationale Rode Kruis geen zorg kan dragen voor verzending van pakketten. Vast staan echter de volgende feiten:

1. Het I.R.K. heeft wel degelijk medicijnen uit Zwitserland naar Theresienstadt verzonden. Het heeft zich daarbij blijkbaar niet bezorgd gemaakt over het vallen van deze kostbare zendingen in verkeerde handen, noch zich door het gevaar hiervoor laten afschrikken. Het heeft de mogelijkheid van hulpbetoon boven alle bijkomstige overwegingen gesteld.

Het Engelse Ministry of Economic Warfare en de Amerikaanse Treasury stellen wel degelijk maandelijks belangrijke bedragen voor transfer ter beschikking, waarvoor duizenden pakketten individueel naar Theresienstadt gaan. Dit geschiedt inderdaad niet door het I.R.K. Ten behoeve van dit hulpwerk zijn bijzondere instanties geschapen.

Rode Kruis-berichten kunnen naar Nederlanders in Theresienstadt verstuurd worden via the Foreign Relations Department of the British Red Cross.

Wat Polen betreft bestond lange tijd de mogelijkheid pakketten via Portugal te verzenden. Ofschoon honderdduizenden Nederlanders daarheen zijn gedeporteerd, is het Nederlandse publiek daarvan nooit

mededeling gedaan. Verder heeft de Poolse Regering kort geleden in een persconferentie verklaard, dat sinds 2 jaar een Welfare Committee voor de joodse bevolking in Polen bestaat. Te Londen heeft de Poolse Regering de Council for Rescue of the Jewish Population of Poland opgericht, welke met deze ondergrondse organisatie contact houdt. Aanzienlijke bedragen heeft de Poolse Regering hiervoor beschikbaar gesteld. Aan geallieerden is een aandeel in dit werk aangeboden.

Ook op het volgende zou ik de aandacht willen vestigen:

1. Voor het verzenden van dergelijke pakketten verdient het aanbeveling de namen te registreren van landgenoten in de vrije landen, die als afzenders in aanmerking kunnen komen. Het N.R.K. is aangezocht daarvoor een oproep te richten tot de Nederlanders in Engeland. Het heeft dit achterwege gelaten ofschoon men in andere landen dan Engeland wel een dergelijke oproep heeft gepubliceerd.

2. Kort geleden is van Nederlandse zijde uit Zwitserland bevestigd, dat de mogelijkheid voor het verzenden van pakketten naar Polen wel degelijk bestaat.

Tot zover de feiten.

Het is mij niet bekend, of het N.R.K. het als zijn taak beschouwt op gelijke wijze voor geïnterneerde Nederlanders te zorgen als hierboven omschreven is. Duidelijk echter is het dat de twijfel van de heer Harinxma of de geallieerden hiertoe hun toestemming zouden geven, bevreemding moet wekken. Deze twijfel zou immers niet bestaan, als een poging tot het verkrijgen van deze toestemming ondernomen was.

Niet enkel met *verbazing*, maar ook met *ontzetting* heeft mij na dit alles de mededeling van de heer Harinxma vervuld, dat hij het niet verantwoord zou achten te *trachten* een dergelijke dienst te organiseren, vanwege het gevaar, dat de zendingen in verkeerde handen zouden vallen. Dit betekent dus, dat de leider van ons Rode Kruis het beter vindt, dat verhongerende landgenoten aan hun lot worden overgelaten, dan dat een aantal pakketten, die de oorlog waarlijk niet kunnen verlengen, in verkeerde handen zouden terecht komen. In plaats van te trachten iets te wagen ter wille van de kans voor vele landgenoten hun gruwelijk lijden iets te verzachten, neemt hij een standpunt in, dat te Londen zo gemakkelijk kan worden ingenomen, als men slechts over de nodige onverschilligheid beschikt.

Het lijkt mij, dat het op de weg ligt van de Nederlandse Regering, die met belangrijke sommen het Nederlandse Rode Kruis steunt, hieraan aandacht te wijden. Uit bovenstaand blijkt, dat niet enkel de Poolse (en ook andere) regeringen in deze anders oordelen, maar dat eveneens de Engelse en Amerikaanse Regering er een menselijker opvatting op na houden, ofschoon het niet hun eigen onderdanen betreft.

Hoogachtend: B.

„Vrij Nederland”, — 8 Juli 1944.

Mijnheer de Redacteur,

In de eerste plaats zou ik willen constateren, dat de heer B. thans erkent (al is het niet ronduit) dat de beweringen in zijn eerste stuk onjuist waren en dat het inderdaad niet mogelijk is langs de officiële

Rode Kruis-weg pakketten te zenden aan onze landgenoten in Theresienstadt.

Dat het mogelijk is in sommige gevallen in deze door de War Organisation van de British Red Cross Society berichten te zenden en te ontvangen, is ons natuurlijk bekend en hiervan wordt door ons geregeld gebruik gemaakt ten behoeve van hen, die zich ter zake tot ons wenden. Dit is evenwel een onofficiële dienst en op uitdrukkelijk verzoek van het Britse R.K. werd hieraan door ons geen ruchtbaarheid gegeven. De heer B. meent dit nu op eigen verantwoordelijkheid wel te mogen doen; naar ik zeer vrees tot schade van onze landgenoten.

Het is inderdaad juist, dat door een Tsjechische instantie levensmiddelenpakketten worden gezonden naar Theresienstadt. Dat deze Tsjechische instantie hiertoe in staat werd gesteld berust evenwel op het feit, dat Theresienstadt in Tsjecho-Slowakije ligt. Op grond van hetzelfde principe worden Nederlandse instanties en particulieren in de gelegenheid gesteld, pakketten naar Nederland te zenden, en dus ook naar sommige kampen aldaar. Ditzelfde geldt niet voor Nederlanders in Tsjecho-Slowakije.

Op grond hiervan en mede om de redenen vermeld in mijn vorig artikel ben ik van mening, dat het niet mogelijk is voor een Nederlandse officiële of semi-officiële instelling, een dienst als bedoeld van hieruit te organiseren. Iets anders is, dat wellicht door onze bemiddeling langs particuliere weg en door buitenlandse tussenkomst iets zou zijn te organiseren voor onze landgenoten te Theresienstadt, omtrent wier aantal en namen overigens nog slechts weinig bekend is. Hieromtrent waren ook, voordat de heer B. zijn pen ter hand nam, door ons comité reeds pogingen overwogen en de pogingen hiertoe worden voortgezet. Ook de heer B. zal begrijpen, dat publiciteit in deze hoogst ongewenst is.

De bewering van de heer B. onder „r”, dat het N.R.K. zou zijn verzocht een oproep te richten tot de Nederlanders in Engeland in verband met een pakkettendienst als bedoeld en dat deze oproep door ons niet hier te lande, doch wel in het buitenland zou zijn geplaatst, is volkomen onwaar. Een dergelijk verzoek heeft ons nooit bereikt.

Tenslotte nog een rechtzetting in verband met de laatste alinea van de heer B. Het N.R.K. als zodanig ontvangt geen subsidie van de Nederlandse Regering.

..... VAN HARINXMA.

BIJLAGE 20.

J. M. Brandel

(voormalig directeur van „Vrij Nederland” te Londen.) -

..... 7 Augustus 1946.

Mijn aandacht werd hier het eerst op gevestigd (n.l. op de vluchtelingen- en pakkettenkwestie — Rapp.) als directeur van het Nederl. weekblad „Vrij Nederland”, waar verschillende Engelandvaarders zich beklaagden over de slechte behandeling van de Nederlandse autoriteiten in Frankrijk en Spanje en Portugal, zowel wat hulp als behandeling betreft. Hier is blijkbaar later verbetering in gekomen.

Toen het Regeringscommissariaat voor repatriëring werd opgericht,

verzocht de heer Ferwerda mij hem behulpzaam te zijn. Mijn eerste werk bestond in het verzamelen van gegevens en cijfers van gedepor- teerden. Behalve de officiële Duitse statistieken wist men op geen enkele regeringsafdeling voldoende over de concentratiekampen.

Tot mijn grote verbazing wist men evenmin op het Londens kantoor van het N.R.K. meer dan het bestaan van concentratiekampen bij naam. Men meende, dat dit niet tot hun terrein behoorde. Ik wendde mij dus met hulp van de heer Dentz tot verschillende geallieerde regeringen.

Bij de Poolse en Tsjechische regering was men zeer nauwkeurig inge- licht over de politieke en joodse concentratie- en exterminatiekampen. Bovendien bleek mij, dat vanuit Londen door deze regeringen hulp verleend werd. De Polen hadden clandestien contact en konden geld en valse papieren verzorgen en hebben vele personen volgens hun zeggen naar Hongarije helpen ontsnappen. De Tsjechen hadden een regelmatige pakketdienst via Portugal georganiseerd. Zij hadden gedrukte formulieren, waarin zij verzochten adressen op te geven, daar pakketten op naam een betere kans van slagen hadden dan collectieve pakketten. Zij ontvingen bovendien ontvangstbevestigingen. Ik meen dat zij zowel met het Internationale Rode Kruis werkten, maar speciaal met het American Joint Distribution Committee. Een bezoek aan de vertegenwoordiger in Londen bevestigde de mogelijkheid.

Het N.R.K. was niet op de hoogte van deze mogelijkheid en bestreed zelfs het bestaan hiervan in een briefwisseling in het Lezersparlement van „Vrij Nederland”. Geen enkele Nederlandse instantie had opdracht dit probleem van het redden van mensenlevens te bestuderen. Op mijn voorstel stelde de heer Ferwerda aan de Ministerraad voor het Regeringscommissariaat op te dragen, waar mogelijk vóór repatriëring hulp te verlenen en na de gebruikelijke vertraging is dit voorstel aan- genomen. Een crediet is verleend voor hulp via de Poolse Regering. Nadere details zijn de heer Dentz bekend. Door bezetting van Hon- garije is dit plan trouwens zeer bemoeilijkt.

Voor verzending via Tsjechen waren namen nodig, die men nooit had verzameld en waarmede toen een begin is gemaakt.

Ik schrijf U een en ander uit mijn hoofd. Mijn documenten in Londen bevatten de juiste gegevens. Inmiddels zult U echter van de heer Dentz en van het American Joint Distribution Committee gegevens kunnen verkrijgen over wat gedaan kon worden.

Mijn plannen hebben weinig of geen practisch resultaat opgeleverd, daar wij veel te laat waren en niet voldoende gegevens hadden.

.....

(w.g.) J. M. BRANDEL.

BIJLAGE 21.

H. Dentz

(voormalig ambtenaar van de Repatriëringdienst te Londen).
.....

Ter verzameling van de benodigde gegevens stelde ik mij met diverse
..... instanties in verbinding.....

Hierbij bleek mij, dat door diverse buitenlandse of internationale instanties pogingen in het werk gesteld werden ter leniging van de

nood der gedeporteerden, terwijl ik in deze generlei activiteit van Nederlandse zijde heb kunnen vaststellen.

..... Hierbij bleek, dat op het toenmalige tijdstip geen enkel Nederlands regeringsorgaan zich omtrent het lot der Nederlandse gedeporteerden bekommerd had.

..... Wegens ontstentenis van een voor de burgerlijke gedeporteerden aansprakelijke instantie, stelde ik voor, ter zake Z. K. H. Prins Bernhard of H. M. de Koningin te approcheren, welke gedachte door Mr. de Groot met klem werd afgewezen.

.....

A. Toezending voedselpakketten.

1) *Zweden.* — Ter zake stelde ik mij in verbinding met de heer N. Woensdregt, Nadat deze mij in principe de mogelijkheid tot pakkettenverzending van daar uit bevestigd had, mits een desbetreffend verzoek door de Nederlandse Regering tot de Zweedse gericht zou worden, bleek, dat, in verband met de geallieerde blokkademaatregelen, de toestemming van het Brits-Amerikaans-Zweeds „Standing Committee” vereist was. Deze stelde haar accoordverklaring afhankelijk van de instemming van het Britse Ministry of Economic Warfare, welke ik op korte termijn wist te verkrijgen. Mijn telegram, tot verwittiging van Stockholm in zake deze gunstige beslissing, *werd*, naar mij achteraf bleek, *niet door Mr. de Groot doorgezonden*. Inmiddels werd van het Departement van Financiën, door bemiddeling van de A.R.R., de beschikking gekregen over Zw.Kr. 50.000 maandelijks.

2) *Zwitserland.* — Aanstonds werd met de Joodse Coördinatie-commissie contact gezocht, teneinde de voorziening der joodse gedeporteerden gezamenlijk te organiseren. Dezerzijds werd onder de aandacht van de minister van Sociale Zaken gebracht, dat de financiering van relief aan Nederlandse onderdanen door de Nederlandse Regering gedragen zou moeten worden. Z.E. besloot, met ingang van 1 September 1944, maandelijks de helft van voornoemd bedrag aan de Joint te vergoeden. (Zw. fr. 12500.— Rapp.) De verwezenlijking dezer toezegging bleef echter uit; ondanks herhaald aandringen mijnerzijds vond de eerste remise pas in Februari 1945 plaats. Bijgevolg was de Joint, vergeefs uitzienende naar overmaking der toegezegde gelden, genoopt zijn subsidie aan de J.C.C. tijdelijk te staken, zodat gedurende 1 à 2 maanden de maandelijks verzending aan gedeporteerden geen doorgang heeft kunnen vinden, juist in de tijd, dat laatstgenoemden het meest in nood waren.

.....

De hoofdoorzaak van deze mislukking onzer hulpactie ligt echter m.i. bij voormelde registratie-afdeling van het Regeringscommissariaat De samenstelling der eerste lijst, die zeer onvolledig en onnauwkeurig bleek te zijn, vorderde circa één maand — hierna groeide de achterstand snel aan, totdat de tweede lijst eerst na omstreeks 3 maanden gereed kwam!

.....

Met leedwezen moet geconstateerd worden, dat zijdens de diverse organen der Nederlandse Regering slechts een geringe mate van mede-

werking werd ondervonden. Slechts de afdeling „Diplomatieke Zaken” van het Dep. van Buitenlandse Zaken, onder leiding van Baron van Pallandt, maakte hierop een loffelijke uitzondering.

.....

Aangezien mijn verzoeken tot verbetering en versnelling van de organisatorische opzet niet baatten, richtte ik mij op 14 November 1944 schriftelijk tot de heer G. F. Ferwerda met het verzoek, van mijn taak te worden ontheven, aangezien ik onder gegeven omstandigheden het vooruitzicht, om deze met een redelijke kans op succes te kunnen vervullen, niet aanwezig achtte Als gevolg werd mij de toezegging gedaan, dat verscheidene der gewraakte belemmeringen uit de weg geruimd zouden worden, waarna ik op dringend verzoek van de heer Ferwerda en in de overweging, dat het belang der gedeporteerden eiste, dat het werk niet onderbroken zou worden, mijn ontslagaanvraag introk. Ondanks de gedane toezeggingen bleef alles bij het oude.

.....

B. Bevrijding gedeporteerden.

.....

2) *Bevrijding der geïnterneerden in Poolse kampen, door hulp van de Poolse verzetsgroepen.*

Deze actie stond onder leiding van een ondergronds comité te Warschau, dat van het Poolse Ministerie van Binnenlandse Zaken te Londen directieven ontving. Bedoeld ministerie verstrekke mij vertrouwelijk inzage van desbetreffende rapporten, betrekking hebbende op de bevrijding uit werkkampen, verschaffing van valse persoonsbewijzen en distributiekaarten en van geldmiddelen, hulp aan de bevrijden bij onderduiken etc.. Tevens bood bedoeld ministerie aan, te zullen trachten, deze hulpverlening ook uit te strekken tot Nederlandse gedeporteerden, mits de kosten door de Nederlandse Regering gedragen werden. Bij wijze van proef werd, met goedkeuring van de minister van Sociale Zaken, in Juli 1944 een bedrag van \$ 10.000 hiertoe beschikbaar gesteld. De overmaking dezer gelden aan voormeld Pools Ministerie van Binnenlandse Zaken werd ingevolge een uitgebreide gedachtenwisseling tussen ons Departement van Sociale Zaken en van Financiën zozeer vertraagd, dat zij eerst in Januari 1945 geremitteerd werden. Inmiddels was de militaire en politieke situatie zo zeer gewijzigd, dat de actie als doelloos beschouwd kon worden.

.....

3) *Poging tot bevrijding van circa 2500 à 3000 Nederlanders uit Bergen-Belsen.*

Op 5 Maart 1945 overhandigde de heer Willems, Nederlands pers-attaché te Stockholm, kort te voren uit Zweden overgekomen, een schrijven van de heer Woensdregt, meldende dat onderhandelingen ter evacuatie naar Zweden van 2 à 3000 te Belsen geïnterneerde Nederlanders zich in een ver gevorderd stadium bevonden, met verzoek via Buitenlandse Zaken de gezant te doen instrueren, de Zweedse Regering er van in kennis te stellen, dat Nederland voor eventuele kosten zou opkomen.

.....

Ik stelde ten spoedigste Ferwerda, de Groot en de leden der Advies-commissie van de toenmalige stand der onderhandelingen op de hoogte. Aangezien de geallieerde legers zich reeds aan de Rijn bevonden, wees ik op de gevaren, die de internés te Belsen zouden bedreigen, als het kamp in de gevechtszone zou geraken. Ook wees ik op de précaire voedselpositie en de waarschijnlijkheid van Duitse repressailles tegen de geïnterneerden als de onderhandelingen zouden mislukken. Ook vestigde ik de aandacht op de mogelijkheid tot bevrijding van politieke gevangenen uit andere kampen. Ik onderstreepte, dat niets ongedaan gelaten mocht worden, om de verwezenlijking der evacuatie te doen slagen en dat, waar van de gezant weinig initiatief te verwachten was, waar Woensdregt overbelast en veel uitstendig was en zijn secretaresse, mevr. Gravesen de nodige bevoegdheid miste, het dringend noodzakelijk was, iemand ten spoedigste met uitgebreide volmachten naar Stockholm te dirigeren. Ik verklaarde mij bereid, op korte termijn te vertrekken. Klaarblijkelijk werd echter de zaak niet belangrijk genoeg geacht, om mij of iemand anders naar Stockholm te zenden, want op 8 Maart schreef Ferwerda aan Woensdregt..... „it has occurred to „me that it might perhaps be of some assistance to you if Mr. D. „were to assist in the reception of these people if you are „in agreement, I would still have to consider whether the matter is „of sufficient urgency and importance” (!) (§) Op mijn verzoek werd circa een week later aan Woensdregt getelegrafeerd — echter in dezelfde geest. Een door mij aangeboden telegram, om nadere inlichtingen vragende, werd door de Groot *niet* verzonden. Op 14 Maart arriveerde een telegram uit Stockholm, meldende dat men aan de Noorse repatriëringsinstanties aldaar gevraagd had voor het bewuste doel autobussen beschikbaar te stellen; ons werd verzocht van de Noorse autoriteiten te Londen hiertoe de accoordverklaring te verkrijgen.

Ik stelde mij onmiddellijk in verbinding met de Noorse missie te Londen die reeds door Stockholm ter zake georiënteerd bleken te zijn. Na een oorspronkelijke afwijzing van ons verzoek wisten wij tenslotte de Noren er toe te bewegen, 15 à 20 bussen tijdelijk beschikbaar te stellen voor de evacuatie van Nederlanders uit Belsen

Vanzelfsprekend was het van het uiterste belang Stockholm ten spoedigste er van te verwittigen, dat wij de beschikking over de Noorse bussen hadden kunnen verkrijgen en dus de transportkwestie als opgelost beschouwd kon worden. De heer de Groot was evenwel niet bereid mijn desbetreffend telegram naar Stockholm te doen verzenden. Gedurende de volgende 2 weken herhaalde ik 4 of 5 maal mijn verzoek, om Woensdregt van de beschikbaarstelling der transportmiddelen te verwittigen, onverschillig of het desbetreffende telegram door de Groot of door mij opgesteld zou worden. Steeds werden mijn verzoeken door de Groot afgewezen, onder mededeling, dat hij ter zake reeds met Buitenlandse Zaken in contact stond. Op mijn suggestie, dat ik zelf eens bij

(§) ... „Het kwam mij voor, dat het misschien van enig nut voor U zou zijn, als mijnheer D. U zou bijstaan bij het ontvangen van deze mensen als U het er mee eens bent, zou ik toch nog in overweging moeten nemen of de zaak in voldoende mate dringend en van belang is

van Pallandt poolshoogte zou nemen, gaf de Groot te kennen, dat hij zulks niet wenste en zelf competent was, de zaak te behandelen. Inmiddels gebeurde niets. Waar de kans om onze gedeporteerden in Belsen te redden, met de dag slonk, stelde ik mij met de heer van Zwabenberg van de Joodse Advies-commissie in verbinding. Wij besloten tezamen de heer van Pallandt te bezoeken. Laatstgenoemde bleek door Sociale Zaken op uiterst summiere wijze op de hoogte gesteld te zijn, doch verklaarde zich onmiddellijk bereid onze gezant om nadere inlichtingen te vragen en hem over onze besprekingen met de Noren te oriënteren.

.....

Inmiddels was bijna een maand verstreken sinds Woensdregt's eerste bericht inzake evacuatie Belsen. Het was inmiddels April geworden, de geallieerde legers waren reeds over de Rijn en rukten snel in Noordwestelijke richting op. Al spoedig kwam Belsen in de frontlinie, zodat van de uitvoering van het Zweedse plan geen sprake meer kon zijn.

.....

Intussen werden te Stockholm de onderhandelingen voortgezet, die er toe leidden, dat onze te Ravensbrück geïnterneerde landgenoten inderdaad naar Zweden werden overgebracht.

BIJLAGE 22.

Prof. Mr. P. S. Gerbrandy
(oud-ministerpresident te Londen).

.....

Scheveningen, 24 Juni 1947.

Ingevolge Uw verzoek heb ik een groot gedeelte der notulen van de Ministerraad geraadpleegd. Het resultaat is negatief. Ik heb nog gecorrespondeerd met onze ambassadeur in Londen. Deze schrijft o.m.:

„Ik weet, dat aan de vertegenwoordiging van het Internationale „Rode Kruis verzocht is om na te gaan of uit Zwitserland voedsel- „pakketten buiten de blokkade voor civiel-geïnterneerden van „welke nationaliteit ook, naar Duitsland gezonden zijn. Het „antwoord was, dat geen enkel land dit ooit heeft gedaan. Ik heb „ook in mijn verschillende pogingen om een doorbraak van de „geallieerde bepalingen te forceren meermalen met Drogheda en „Selborne hierover gesproken en er werd telkens op hetzelfde „bezwaar gestoten.“

„Ik herinner me, wat politieke gevangenen betreft, geen bepaalde „discussies in de Ministerraad, behalve deze algemene herinnering, „dat er telkens bij de ministers, onder wie dit werk ressorteerde, „druk werd uitgeoefend om zoveel mogelijk voor onze landgenoten, „politieke zowel als militaire krijgsgevangenen, te doen.

„Van het niet tijdig zenden van geld begrijp ik niets, omdat het „altijd het standpunt van van den Broek is geweest om elke som „beschikbaar te stellen, die onze landgenoten kon helpen.“

Ik moge nog op een bepaald punt Uw aandacht vestigen. Het komt mij hoogst onwaarschijnlijk voor, dat minister van den Tempel, wiens activiteit (b.v. inzake kinderuitzending) mij levendig voor de geest

staat, niet alles gedaan zou hebben wat in zijn vermogen lag. Bovendien treft mij het feit, dat de heer Dentz, die een oordeel uitsprekt, niet getracht heeft de minister-president te bereiken. Ik heb opzettelijk 5 jaren lang één adres gehad en wanneer een zaak grote moeite gaf, deed men meer dan eens een beroep op mij om op de een of andere manier een laatste poging te ondernemen. Is het wel verantwoord op de mededelingen van de heer Dentz volledig af te gaan? Ik vraag dit te meer, omdat ik nog een onderhoud heb gehad met de heer van Harinxma thoe Slooten, dat mij versterkte in de opvatting, dat in Londen is gedaan, wat mogelijk was.

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

BIJLAGE 23.

G. F. Ferwerda

(voormalig regeringscommissaris voor de repatriëring te Londen).

Rotterdam, 26 Juni 1946.

Mijne Heren,

Ik veroorloof mij thans terug te komen op Uw schrijven van 8 Juni.

Voor zover ik dit uit Uw schrijven kan beoordeelen, geldt Uw onderzoek voornamelijk 2 vraagpunten:

- 1e. De voorziening van Nederlandse politieke gevangenen met pakketten.
- 2e. De evacuering der kampen.

Ten aanzien van punt 1 moge het volgende dienen:

De voorziening van pakketten behoorde niet tot mijn competentie. De mogelijkheid van voorziening, voor zover dit mijn commissariaat betrof, werd bepaald door de mij verstrekte opdracht en door de gelden, die voor de uitvoering der opdracht beschikbaar werden gesteld. Zowel uit de opdracht als uit de nauwkeurig gebudgetteerd ter beschikking gestelde gelden blijkt, dat de bedoelde voorziening niet tot mijn taak behoorde.

Dat toch in bijzondere gevallen enige hulp heeft plaats gevonden, vindt zijn oorzaak in bijzondere omstandigheden.

Op grond van te Londen beschikbare gegevens werd de mening gevormd, dat als gevolg van de weigering der Duitse machthebbers noch het Internationale Rode Kruis noch het N.R.K. in staat waren de in Polen vertoevende joodse gedeporteerden hulp te brengen.

Door mij was reeds vroegtijdig een joodse afdeling gesticht, die in het bijzonder tot taak had, om in samenwerking met joodse instanties te Genève en Tel Aviv gegevens te verzamelen omtrent gedeporteerde joodse Nederlanders, welke gegevens hoofdzakelijk gebaseerd waren op inlichtingen, die uit vrije gebieden werden verkregen. De leiding van deze afdeling berustte in de latere stadia van de voorbereiding te Londen bij de heer Dentz. In besprekingen met de Poolse Regering te Londen werd de mogelijkheid geopperd om door bemiddeling van de Poolse ondergrondse beweging dollar-biljetten naar Polen te verzenden, waarmede de Poolse ondergrondse beweging gedeporteerde Joden zou kunnen voorzien van in Polen te kopen levensmiddelen. Niettegenstaande de vele bezwaren, die aan een dergelijke volkomen oncontro-

leerbare financiering waren verbonden, werd met de steun van de minister van Sociale Zaken, Dr. J. van den Tempel, als proef een speciaal crediet verkregen van het Departement van Financiën, dat inderdaad ter beschikking is gesteld van de Poolse autoriteiten. Nadat dit crediet ter beschikking was gesteld, werd ik benaderd door een mij bekende te Londen gevestigde ex-Nederlander. Deze ex-Nederlander, die van Poolse zijde omtrent de gevoerde besprekingen was ingelicht, bood mij zijn diensten aan bij verdere financiering op een wijze, die bij mij twijfel deed rijzen of het verantwoord was op deze manier met steunverlening door te gaan. Door de loop der gebeurtenissen behoefde deze vraag niet te worden beantwoord.

Een tweede poging ter voorziening heeft plaats gevonden op initiatief van mijn Zweedse vertegenwoordiger, die een aanbod van het Zweedse Rode Kruis had gekregen om een aantal pakketten uit Zweden te leveren. Ook hier heeft Dr. van den Tempel zich krachtig ingezet om het benodigde crediet te verkrijgen, met dien verstande echter, dat de afwikkeling van deze aangelegenheid door het N.R.K. zou plaats vinden. De medewerking van de heer van Harinxma werd hiertoe geredelijk verkregen. Inderdaad zijn een aantal pakketten door het Zweedse Rode Kruis verzonden.

De heer Dentz heeft met ijver en toewijding aan zijn taak gewerkt. Hem ontbrak echter ten enenmale de takt, met collega's of ondergeschikten in een grote organisatie samen te werken. Dit, gevoegd bij zijn sterk ontwikkeld inferioriteitsgevoel, heeft hem tot een teleurgesteld en verbitterd mens gemaakt.

Naar mijn mening is het hem, die bovendien niet op de hoogte kon zijn van alle ter zake geldende omstandigheden, niet euvel te duiden, dat hij zich een verward beeld heeft gevormd van de hulp, die op de hierboven geschetste wijze zou kunnen zijn gegeven. Met andere werkzaamheden dan de hierboven genoemde, heeft de heer Dentz zich niet bezig gehouden.

Ten aanzien van de tweede vraag moge ik U verwijzen naar het door mij op 30 October 1945 uitgebrachte verslag

(w.g.) G. F. FERWERDA.

BIJLAGE 24.

Mr. M. de Groot

(voormalig hoofdambtenaar aan het Departement van Sociale Zaken te Londen).

Paramaribo, 10 Juni 1946.

Mijne heren,

.....

Blijkbaar wordt van mij verlangd, dat ik mij verdedig tegen aantijgingen van slechts een enkel persoon, de heer Dentz. Het moet mij van het hart, dat ik het eleganter van de commissie zou hebben gevonden, indien zij, alvorens dit schrijven tot mij te richten, een onderzoek zou hebben ingesteld naar mijn werkzaamheden op het departement te Londen en in den Haag in het algemeen, zonder uit de vele mij opgedragen er een uit te kiezen, waarin ik misschien zou hebben

gefaald. Dit toch zou een geheel andere indruk hebben gegeven.

In de mededelingen van de heer Dentz kan ik slechts een wraakactie zien tegen het feit, dat ik mij genoodzaakt heb gezien zijn chef, de regeringscommissaris voor repatriëring, te verzoeken hem te ontslaan. Desondanks zal ik de door U gevraagde weerlegging der feiten geven, zij het ook, dat het mij niet mogelijk zal zijn op elk der blauw aangestreepte feiten een gedetailleerde weerlegging te geven. Het moet U duidelijk zijn dat detailpunten slechts zouden kunnen blijken uit in het archief van het Departement van Sociale Zaken aanwezige stukken, welke thans niet te mijner beschikking staan.

De heer Dentz had bij de regeringscommissaris voor repatriëring een ondergeschikte functie. Uiteraard werden daardoor zijn werkzaamheden door hem niet rechtstreeks met mij besproken, doch met de heer Ferwerda. Slechts een enkele maal geschiedde dit rechtstreeks en dan nog meestal in het bijzijn van de heer Ferwerda. Dat daarbij door de langdradigheid en onzakelijkheid van Dentz zoveel tijd verloren ging, dat ik het aantal dezer besprekingen tot het uiterste moest beperken, zal U door vele anderen zeker gaarne worden bevestigd: de heer Ferwerda, Mr. Marx, mej. H. de Wit en de door Dentz opgegeven „getuige”, de heer van den Bergh. Niet alleen zijn langdradigheid, doch ook het volkomen gebrek aan tact dat waar mogelijk door Dentz werd getoond, maakte het veelal noodzakelijk hem niet van die zaken op de hoogte te brengen, waar zijn ontactisch optreden veel kwaad zou kunnen doen. Van de aan zijn taak verbonden politieke consequenties en van ambtelijke verhoudingen heeft Dentz nimmer iets begrepen.

Ik vermeen, dat het niet nodig is in te gaan op de verklaringen van Dentz tegenover mij persoonlijk.

Wat de zaak zelve betreft — doch daarover kan ik slechts uit mijn herinnering diepen — de heer Dentz wilde overal naar toe: naar Parijs, Brussel, Eindhoven, Stockholm, Praag. In volkomen overeenstemming met mij heeft de heer Ferwerda dit steeds tegengehouden, wetende, dat hij door zijn ontactisch optreden veel kwaad zou doen enerzijds, terwijl hij — ook te Londen — een onmogelijk man was om met ander personeel om te gaan anderzijds (voor een deel werd dit veroorzaakt door zijn intense luiheid, voor een ander deel door zijn veel te grote mond.) Vandaar dan ook, dat aan de heer Woensdregt niet werd gevraagd (zoals Dentz wilde): „Wanneer kan Dentz komen?” Doch „Denkt gij Dentz te kunnen gebruiken?” Het antwoord van de heer Woensdregt op die vraag (dit wordt in het rapport van Dentz niet aangeroerd) heeft ontkennend geluid.

Dat ik ooit na één uur geen tijd meer gehad zou hebben voor wat dan ook, is een pertinente leugen. Een ieder der ministers, ieder mijner medewerkers, ieder van het repatriëringskantoor, zal U het tegendeel zeggen. Natuurlijk is het wel mogelijk, dat ik anderszins bezet was op 17 Maart '45. U zult mij vergeven, dat ik dit niet meer met zekerheid weet te zeggen!

Dentz wilde op 10 Maart 1945 (datum uit zijn rapport overgenomen) een telegram zenden aan Woensdregt, met het verzoek hem in te lichten over de onderhandelingen van Bernadotte. Hoewel aan de

repatriëringdienst uitdrukkelijk werd verboden telegrammen anders dan door bemiddeling van het departement te zenden, had Dentz dit telegram zelf willen zenden. Gelukkig kwam hij er eerst mee bij mij. Behoeft het toelichting, dat ik mij tegen verzending van dit open telegram verzette?

Toen Dentz mij kwam vertellen, dat hij overeenstemming met de Noren had bereikt over de autobussen, zeide ik hem, dat het noodzakelijk was een overeenkomst op schrift vast te stellen, aangezien ik wist welke consequenties aan een dergelijke afspraak verbonden konden zijn. Daarna zou ik de principiële goedkeuring aan Stockholm seinen. Dit heeft blijkens het rapport Dentz van 15 tot 17 Maart geduurd. Daar aan de overeenkomst ook financiële consequenties vast bleken te zitten, was overleg met de minister van Financiën nodig.

Besprekingen van Dentz met het Departement van Buitenlandse Zaken (Baron van Pallandt) werden onnodig geacht, in de eerste plaats, omdat het contact tussen de departementen van Sociale Zaken (en z'n diensten) en van Buitenlandse Zaken geschiedde via de minister, of voor zoveel deze daarmee accoord ging, via mij. En, wat hulpverlening betreft, ingevolge aanwijzing van de minister van Buitenlandse Zaken, steeds met Dr. Huender. Door Dr. Huender zal U zeker gaarne worden bevestigd, dat tussenkomst van de heer Dentz daarbij volkomen overbodig was. Bovendien zou aan ondergeschikt personeel over de loop van zeer belangrijke onderhandelingen al zeer weinig kunnen worden medegedeeld.

Dat een op 21 Maart uit Stockholm verzonden codetelegram eerst een week later aan Dentz bekend werd, kan juist zijn. Met de verzending ging een dag gepaard, met het decoderen zeker nog 2 dagen. Het duurde gewoonlijk 4 tot 5 dagen voor een telegram de minister bereikte. Daarop werd door mij de inhoud telefonisch of mondeling onmiddellijk aan de heer Ferwerda doorgegeven. Deze zal U de gang van zaken zeker bevestigen.

De bewering van Dentz, dat wij een kans hebben laten voorbijgaan om de mensen uit Bergen-Belsen te redden, is klinkklare onzin. Met de onderhandelingen die werden gevoerd, hadden wij geen bemoeienis; het zal U zeker bekend zijn op welk hoog niveau die werden gevoerd. Een figuur als Dentz kwam daarbij niet in aanmerking. Die onderhandelingen zijn mislukt, tot ons aller leedwezen. Noch het Departement van Sociale Zaken, noch ik hadden aan het welslagen iets kunnen veranderen. Deze opmerking van Dentz bewijst te meer hoe weinig hij van het gehele gebeuren heeft begrepen.

Tot slot moge ik nog iets zeggen naar aanleiding van het antwoord van Dentz op de vraag van mevr. Boissevain. Ik wist, dat een mijner kinderen in een kamp in Duitsland zat, in Bergen-Belsen of in Theresienstadt. Dat wist ook Dentz. Hij weet ook, dat wij dit kind nimmer meer hebben teruggezien. Dat hij het desondanks doet voorkomen alsof ik de reddingspogingen zou hebben verijdeld, daarvoor zijn slechts termen bruikbaar, die ik hier niet wens te bezigen.

(w.g.) M. DE GROOT.

BIJLAGE 25.

Inlichtingendienst van het Regeringscommissariaat voor de repatriëring.

Uit: *Bulletin No. 1, 20 November 1943.*

Bron: G.R.B.I.4, d.d. 3 November 1943.

XII. Joden. De vermoedelijk laatste 5000 Joden benevens gehele Joodse Raad met personeel gearresteerd en naar doorgangskamp Westerbork gevoerd. Op 26 Mei j.l. werden in Amsterdam 3000 Joden weggevoerd en op 20 Juni j.l. 5500 personen. In Westerbork bevonden zich toen 16000 Joden. Barakken van 400 bewoond door 1000 personen. In Juni 9000 mensen naar Polen weggevoerd in goederenwagens met stro op de grond en gemiddeld 60 personen per wagen. Babies van 6 weken en oudjes van 90 jaar tezamen. Voorts in Augustus nog 3500 personen.

Uit: *Bulletin No. 2, 27 November 1943.*

Bron: Rapport Kraayvanger.

Naar schatting zijn er thans 140.000 personen van Nederlandse nationaliteit in Polen. Hiervan zijn 75.000 Joden, 30.000 kolonisten, die behoren tot de Oost-Compagnie (dit cijfer ontleend aan Poolse ondergrondse beweging) en de rest werklieden, die in de verschillende industrieën werken, o.a. in die van de Todt-organisatie. Het cijfer van 75.000 Nederlandse Joden is ruw geschat en gebaseerd op de Poolse mededeling, dat de helft der naar Polen overgebrachte Joden hetzij de hongerdood gestorven zijn, hetzij vermoord zijn.

Bron: Radio-Oranje, 17-11:

In de meeste kampen (n.l. concentratiekampen) sterft de gehele kampbevolking 4 maal per jaar uit. In één der Duitse kampen werkt dan ook het crematorium dag en nacht met 4 ovens op volle stroom.

Uit: *Bulletin No. 4, 9 December 1943.*

Bron: Radio-Oranje 1-12.

„Het Parool” 27-9: Het middelpunt van het concentratiekamp is meestal een grote gevangenis. Wie daar in komt worden binnen een paar dagen de dood ingejaagd. In *Mauthausen* zag men kans de gevangenen in één dag „fertig” te maken. Etlinger is thans werkzaam in het concentratiekamp *Vught*. Hij was commandant van het kamp *Mauthausen*.

Overigens kent men in elk Duits kamp de bok en de paal. In *Dachau* heeft men zo eens 17 mensen 2 uur laten hangen. Toen waren er nog 2, die in leven waren.

Het concentratiekamp *Sachsenhausen* is ondergebracht in het voormalige Olympisch Dorp. Daar heeft men in de winter van 1941—1942 proeven genomen, waarvan het doel was hoe ver het menselijk uithoudingsvermogen reikt. Daartoe werden tientallen gevangenen gebonden in de sneeuw gelegd. Een deel kreeg goed, een ander deel slecht en de rest helemaal niets te eten. Regelmatig werd bij allen de temperatuur opgenomen. Op deze wijze verschaften men zich statistieken.

In ons land bestaan zulke kampen — afgezien van de speciale jodenkampen — te *Ommen*, *Amersfoort* en *Vught*.

Uit: *Bulletin* No. 6, 24 December 1943.

Bron: „Times” 16-12-'43.

Prisoners used in Gas Tests. Experiments in German Camp.

A young Dutchman who recently escaped from a German concentrationcamp (Mauthausen) to which he was sent in 1942: He and 27 others underwent three tests in the gas chambers. About a week later 40 young Jews from Holland, mostly from Amsterdam, were sent to the laboratory. The Dutchman gathered that they all died. He himself, after spending some time in hospital was sent to the neighbouring Malthaueren camp from which he escaped last spring.

NEDERLANDSE VERTALING:

Gevangenen gebruikt in gasproeven. Proefnemingen in Duits kamp.

Een jonge Nederlander, die onlangs ontsnapte uit een Duits concentratiekamp (Mauthausen), waarheen hij in 1942 was gezonden: hij en 27 anderen ondergingen 3 proeven in de gaskamers. Ongeveer een week later werden 40 jonge Joden uit Nederland, meest uit Amsterdam naar het laboratorium gezonden. De Nederlander begreep, dat zij allen waren gedood. Hij zelf werd, na enige tijd in het hospitaal te zijn geweest, naar het naburige Malthauerenkamp gezonden, waaruit hij het laatste voorjaar ontvluchtte. — Rapp.)

Uit: *Bulletin* No. 9, 15 Januari 1944.

Bron: Rapport Engelandvaarder (v.W.). Begin 1942.

Lublin is het reservoir, van waaruit niet-Poolse Joden verder worden gestuurd naar de verschillende kampen. De behandeling is voor niet-Poolse Joden beter dan voor de Poolse. Het kamp van *Majdanek* is het tweede — na *Oswiecim* — voor politieke gevangenen. De sterfte is hier 100 %.

Verdere kampen: *Sowiniec* en *Sobiborz*, *Treblinski*, *Belsec*, waar electrocutie toegepast wordt, teneinde uit de lijken vet te kunnen extraheren, dat gebruikt wordt voor zeepfabricage. Een gevangenis te *Wlodosimierz-Wolynski* (Bug).

De *honger* is de voornaamste doodsoorzaak.

Uit: *Bulletin* No. 29, 14 Juni 1944.

Namencampagne:

In overleg met het Nederlandse Rode Kruis heeft de regeringscommissaris voor repatriëring het voornemen een voorlopige registratie van gedeporteerde Nederlanders op te zetten.

Voor deze voorbereidende maatregelen zouden Nederlanders buiten bezet gebied reeds thans de namen van familieleden, van wie zij weten of vermoeden, dat zij gedeporteerd zijn, kunnen mededelen.

Deze registratie zal meer in het bijzonder van belang zijn voor joodse Nederlanders, daar van vele joodse families geen enkel lid in Nederland is achtergebleven, zodat inlichtingen omtrent gedeporteerde familieleden alleen van buiten bezet gebied kunnen komen.

Het N.R.K. heeft reeds maatregelen genomen, waardoor de Nederlanders in Engeland, Suriname, Curaçao, Madrid, Lissabon en Bern, een oproep in bovenbedoelde zin bereiken zal.

Uit: *Bulletin No. 36, 14 September 1944.*

Hulpverlening aan gedeporteerden.

Conform een recent besluit van de ministerraad werd door Z. E. de minister van Sociale Zaken de regeringscommissaris voor repatriëring belast met de opdracht om, naast de hem toegewezen taak, voorzieningen te treffen, teneinde te trachten, onze gedeporteerde Joodse landgenoten regelmatig levensmiddelenzendingen te doen toekomen en hen — waar mogelijk — tevens op andere wijze hulp te verlenen.

.....

Opgemerkt wordt, dat de zendingen op individuele basis geschieden, d.w.z. dat de pakketten aan de geïnterneerden *persoonlijk* worden geadresseerd.

Vereist is derhalve, een zo groot mogelijk aantal namen van gedeporteerden te verzamelen. Te dien einde werden reeds de nodige stappen ondernomen. Nederlanders, resp. Nederlandse instanties in geallieerd en neutraal gebied worden door of vanwege de regeringscommissaris aangezocht om, voor zover bekend, verblijfplaatsen en namen van gedeporteerde landgenoten op te geven. Tevens wordt langs andere kanalen gepoogd, meerdere gegevens van zodanige aard te vermelden.

BIJLAGE 26.

Mr. H. G. J. Maas Geesteranus.

(voormalig hoofd van de Nederlandse Inlichtingendienst te Lissabon).

(1) In de zomer van 1941 vervoegden zich op het Gezantschap te Lissabon twee officieren, waaronder kap. Doorman, die als krijgsgevangenen waren ontvlucht uit een kasteel in Oost-Duitsland en die mededeelden, dat zij daar — in tegenstelling met hun medegevangenen van andere nationaliteit — nimmer enige ondersteuning van eigen regering of Rode Kruis hadden ontvangen. Volgens Prof. Burckhardt en Mademoiselle Odier, van het Comité International de la Croix-Rouge, met wie Mr. Maas Geesteranus deze aangelegenheid kort daarop besprak, was genoemd comité in staat en bereid om, in opdracht van de Nederlandse Regering, voor het zenden van voedselpakketten te zorgen. Mademoiselle Odier bleek zich persoonlijk te interesseren voor het kamp te Vught. Indien de Nederlandse Regering haar instemming te kennen gaf, zou uit Genève voor Kerstmis een eerste zending levensmiddelen aan het kamp kunnen worden gezonden. Op raad van Mademoiselle Odier schreef Mr. M. G. hierover aan M. de Watteville, ambtenaar van meergemeld comité, die in dezelfde geest antwoordde. Deze correspondentie (o.a. te vinden in de archieven B.I. en Lissabon) werd door Mr. M. G. een of tweemaal naar Londen gestuurd en, toen geen reactie volgde en het reeds te laat geworden was voor een kerstzending, medegegeven aan Dr. Visser 't Hooft, met verzoek deze, met het nodige commentaar, ter hand te stellen aan H. M. de Koningin.

.....

(4) Gedurende de jaren 1940, 1941 en 1942 ontvingen Nederlandse zeelieden der koopvaardij in Duitse gevangenschap geld noch pakjes, in tegenstelling met zeelieden van andere nationaliteiten. In correspondentie, welke de Shipping te Londen bereikte, werd hierover voortdurend geklaagd. (Mededeling van Mr. H. A. Keuls, Vondelstraat 20, Amsterdam, die bereid is nadere gegevens te verschaffen).

(5) Van de vrijwilligers, die zich op weg hebben begeven naar Engeland, zijn velen na omzwervingen in het buitenland, onverrichter zake teruggekeerd. Anderen zijn in handen van de vijand gevallen en hetzij dadelijk doodgeschoten, hetzij naar Duitsland gevoerd. Weer anderen hebben in onbezet Frankrijk, Zwitserland en Spanje maanden of zelfs jarenlang in concentratiekampen en gevangnissen vertoefd. Over de behandeling van Engelandvaarders door diplomatieke en consulaire ambtenaren en door vertegenwoordigers van het R.K. te Londen bestaan tal van klachten, te vinden in diverse Londense archieven (ten dele in die van B.I. en Lissabon. Ook de verslagen van ondervragingen op de z.g. Patriotic School kunnen gegevens bevatten).

(6) Baron van Harinxma thoe Slooten was, tot zijn benoeming tot voorzitter van het R.K. te Londen, vertegenwoordiger van het R.K. en regeringscommissaris voor vluchtelingen-aangelegenheden. Hij was gevestigd te Lissabon en bereisde van daar uit Spanje en onbezet Frankrijk. Als zijn medewerkers traden op in Spanje de consul-generaal de Bruijn Tengbergen, in onbezet Frankrijk de consul-generaal Dr. Sevenster. De consulaire ambtenaren in laatstgemeld gebied waren wellicht uitdrukkelijk onder zijn bevelen gesteld.

Bij de door Baron van Harinxma georganiseerde vluchtelingen-transporten, hoofdzakelijk bestaande uit mannen boven de militaire leeftijd, vrouwen en kinderen, werden nu en dan enkele Engelandvaarders gevoegd. Van andere hulp is weinig gebleken.

Toen maj. P. J. Molenaar (Couverbeeklaan 29, Heerlen) zich op weg naar Londen bij Dr. Sevenster vervoegde om naar Spanje te worden weggeholpen, weigerde Dr. Sevenster dit en ried hem aan zich in een Frans werkkamp te laten opnemen. „Vanaf dat ogenblik”, schrijft majoor Molenaar in zijn rapport, „was de consul-generaal voor mij lucht”. Kap. G. de Jong en anderen vermelden in hun rapporten dergelijke ervaringen. Volgens een mededeling van Dr. Sevenster te Londen, gedaan in tegenwoordigheid van ondergetekende, was hem door Baron van Harinxma opgedragen niets illegaals te doen — hetgeen praktisch hierop neer zou komen, dat hij Engelandvaarders en andere illegaal in Frankrijk vertoevende Nederlanders (politieke vluchtelingen, Joden) de hulp, die zij het meest behoefden, moest onthouden.

Wie met Engelandvaarders spreekt of kennis neemt van hun reisverslagen, zal constateren, dat zij eenstemmig van oordeel zijn, dat in Frankrijk slechts twee consuls onze landgenoten met alle ten dienste staande middelen hebben bijgestaan: Jacquet te Lyon, en Kolkman te Perpignan. Laatstgenoemde is met de Nederlanders, die zich om hem verzameld hadden, in handen van de Duitsers gevallen en is niet

uit die gevangenschap teruggekeerd. (Zie over deze zaak: dossier Evacuatie van de Nederlandse Inlichtingendienst te Lissabon).

(7) Wat is gedaan om Engelandvaarders en vluchtelingen bij aankomst in Zwitserland voor arrestatie te behoeden, hun bevrijding uit de gevangenissen en interneringskampen te bevorderen en hun verblijf aldaar dragelijk te maken? Onder hen, die hieromtrent gehoord kunnen worden, bevinden zich de Engelandvaarders L. Bakker, werkzaam bij de P.O.D. te Parijs en L. Boas (Sarphatistr. 87, Amsterdam). Men raadplege voorts de rapporten van Mr. Michielsen c.s., Spook, Crinle Roy en Steven White.

(8) Over de houding van de gezant te Bern, Mr. Bosch ridder van Rosenthal, ten aanzien van Joden, raadplege men zijn missive aan de minister van Buitenlandse Zaken inzake de klachten vermeld in het rapport van Mr. Michielsen c.a. De gezant verklaart hen zonder hulp te hebben weggezonden, *omdat hij meende met Joden te doen te hebben*. (Cf. de lettre d'envoi, waarbij Graaf van Bylandt, wnd. secretaris-generaal, dit — blijkbaar voldoende geachte — antwoord ter kennis brengt van de zaakgelastigde te Lissabon).

(9) Bij aankomst in Spanje werd zo goed als ieder illegaal reizend Nederlander gearresteerd. De regeringscommissaris en andere Nederlandse autoriteiten hebben niets gedaan om dit te beletten, evenmin als zij zich actief hebben betoond bij het bevorderen van invrijheidstelling en doorreis. Waar bedoelde commissaris en autoriteiten hebben nagelaten hen te evacueren, zijn einde 1941 alle Nederlanders, die door de Spanjaarden waren vrijgelaten en sinds weken of maanden te Madrid op transport wachtten, opnieuw gearresteerd, ditmaal voorgoed. Zelfs in begin 1943, toen o.a. Polen en Fransen van militaire leeftijd en masse werden vrijgelaten en, voorzien van alle nodige visa, bij duizenden Spanje verlieten, vaak onder de hoede van het Rode Kruis, bleven de Nederlandse geïnterneerden in het kamp te Miranda de Ebro achter. Zelfs toen werden zij, die zich op vrije voeten te Madrid bevonden, niet weggeholpen, zodat tenslotte vanuit Lissabon convooien zijn gevormd om hen clandestien — en met alle risico's daaraan verbonden — naar Portugal te evacueren, tot ongenoegen van sommige autoriteiten. (Hierop slaat o.a. het telegram van de minister van Buitenlandse Zaken aan de gezant te Madrid d.d. 2 Juni 1943, waarbij gelast wordt een einde te maken aan de ongewenste activiteit van Baronesse van Harinxma.) (Cf. de rapporten Visser en van Montfoort).

De ondersteuning, welke Nederlanders hebben genoten in de verschillende Spaanse gevangenissen, is onbetekenend geweest. In het kamp te Miranda stonden zij, wat betreft ondersteuning in de vorm van voedsel, pakketten, kleding, schoeisel, geneesmiddelen, enz. ten achter bij alle andere nationaliteiten, met uitzondering alleen van de heimatlozen en Grieken (winter 1942/1943). Baron van Harinxma thoe Slooten heeft het kamp te Miranda nimmer bezocht. In Portugal heerste destijds overvloed en niets was eenvoudiger geweest dan enige vrachtauto's met levensmiddelen van Lissabon naar Miranda te sturen.

.....

(10) Onder de personen in Nederland, aan wie vanuit Lissabon voedselpakketten werden gezonden, bevonden zich vooraanstaande N.S.B.ers, die te Londen en te Lissabon als zodanig in Nederlandse kringen bekend stonden. Wie had opgedragen hen namens en wellicht op kosten van het Rode Kruis te Londen van levensmiddelen te voorzien? Men vergelijke de hoeveelheden levensmiddelen gezonden door het N.R.K. en die gezonden (in dezelfde tijd en veel eerder) door het Belgische.

(11) Gedurende zijn verblijf in Portugal en *zelfs na zijn vertrek naar Londen* ontving Baron van Harinxma thoe Slooten geregelde geldzendingen uit Nederland. Afgescheiden van het feit, dat het genieten van een dergelijke faciliteit een zekere schroom ten aanzien van de vijand ten gevolge kan hebben — hetgeen het geval is geweest met een van Baron van Harinxma's medewerkers te Lissabon, blijkens diens eigen mededelingen — ligt de conclusie voor de hand, dat de bezetter in de regeringscommissaris niet een tegenstander zag. De bezetter zou dit wel hebben gedaan, als bedoelde regeringscommissaris met alle hem ten dienste staande middelen een zo groot mogelijk aantal Engelandvaarders en andere illegalen had geëvacueerd en in hun gevangenschap had bijgestaan.

(w.g.) MAAS GEESTERANUS.

BIJLAGE 27.

L. H. Boas (oud-Engelandvaarder).

Amsterdam, 16 April 1947.

In Januari 1942 ben ik uit Holland vertrokken met de bedoeling in Engeland te komen en daar dienst te nemen in het Nederlandse leger. Tijdens onze oorlog was ik gemobiliseerd als korporaal bij het IIIe Bataljon 4e Regiment Infanterie en daarom mocht ik gebruik maken van een route, voorzien van passeurs enz., die alleen bestemd was voor militairen, die zich bij het bevrijdingsleger wilden voegen, dat, zoals wij in Nederland dachten, door de regering te Londen bijeen werd gebracht.

Een dag of tien na ons vertrek kwamen wij goed en wel in Bern aan, waar wij ons vervoegden op het gezantschap. Men bracht ons bij generaal van Tricht, de militaire attaché, die echter weinig belangstelling toonde en ons niet ondervroeg over de toestand in Nederland of over zaken, die militair van belang konden zijn. Zowel ik zelf als mijn reisgenoten (o.a. de Mug, Lt. Steen, Lt. Welleman, cadet-vaandrig Swart) gaven duidelijk te kennen door te willen gaan naar Engeland. Generaal van Tricht antwoordde echter, dat dit zeer moeilijk zou zijn. Wij werden naar Nyon gestuurd, in résidence-forcée. Naar aanleiding van een door mij ondernomen poging om clandestien over de Franse grens te gaan kwam ik echter terecht in een Zwitsers strafkamp en daarna in een Zwitsers werkkamp, van waaruit ik op eigen houtje met behulp van een advocaat te Lausanne een Spaans visum bemachtigde.

Zodra ik het visum had, werd ik automatisch uit het kamp vrijgelaten en ik begaf mij op weg. Ongelukkigerwijs kwam toen juist de bezetting van heel Frankrijk, zodat ik mijn vertrek moest uitstellen

en ik ging bij een boer werken om niet opnieuw in een kamp te komen. In Januari 1943 heb ik mij met Lt. Huyskens op weg begeven om met behulp van een dominé te Perpignan na een dag of tien Barcelona te bereiken. Wij meldden ons bij de Nederlandse consul, die ons enig geld gaf, waarmee wij konden doorreizen naar Madrid.

Op het gezantschap toonde niemand belangstelling voor wat wij over Nederland hadden kunnen meedelen of over onze route, die zeer goed was gebleken en waarvan nog vele anderen gebruik hadden kunnen maken. Er waren destijds een stuk of 20 Engelandvaarders en een 80-tal vluchtelingen, die allen er op wachtten, dat de Nederlandse autoriteiten hun de nodige visa zouden bezorgen. Sommigen wachtten daarop al maanden en wij begonnen de zaak somber in te zien toen ons bleek, hoe wanordelijk de toestanden op het consulaat waren en het aanvragen van visa in zijn werk ging. Men bleek nu en dan op het gezantschap zelfs niet te weten welke visa al waren aangevraagd en het kwam dikwijls voor, dat de beide visa (het Spaanse uitreisvisum en het Portugese doorreisvisum) niet gelijktijdig maar geruime tijd na elkaar werden aangevraagd en dat het ene al weer verlopen was wanneer tenslotte het andere werd verleend. Tenslotte kregen wij de nodige visa en konden in Mei 1943 afreizen naar Lissabon. Aangezien wij op de hoogte waren van de heersende toestanden in Zwitserland en Spanje en wisten, wie daar nog op transport wachtten, werden Lt. van der Sluys (thans kapitein van der Sluys), Lyceumplein No. 14 te 's-Gravenhage en ik, in overleg met de zaakgelastigde, Baron van Pallandt, voorlopig te werk gesteld bij de dienst van Mr. Maas Geesteranus. Na het aftreden van Mr. Maas Geesteranus in November 1943 heb ik mijn ontslag ingediend en ben ik naar Engeland doorgereisd, waar ik overeenkomstig mijn aanvankelijk voornemen heb deel uitgemaakt van de Prinses Irene-Brigade. Tijdens mijn verblijf in Zwitserland had generaal van Tricht aan Dr. Prins opdracht gegeven om een rapport samen te stellen over de wijze, waarop Engelandvaarders en vluchtelingen in Toulouse door de Nederlandse autoriteiten werden behandeld en op verzoek van Dr. Prins ben ik bij het opstellen van dat rapport behulpzaam geweest. Dr. P. wist veel uit eigen ervaring. Bovendien had hij inlichtingen gekregen van tal van Nederlanders, die daar eveneens geweest waren, o.a. Dr. Ritmeester, thans geneesheer bij de Philips-fabriek te Eindhoven. In het kort komt het hier op neer, dat de ondersteuning van de zijde van het consulaat schromelijk onvoldoende was en dat op dat consulaat corruptie en chaos heersten. Van enige steun van het Nederlandse Rode Kruis te Londen of Lissabon was geen sprake en veel Nederlanders kwamen terecht in werkkampen, omdat niet voor evacuatie gezorgd werd. Voor hen, die daar terecht kwamen, werd niets gedaan om hen te bevrijden. Ik weet dit o.a. van mijn ouders, die kort na het overschrijden van de demarcatieliijn gevangen zijn genomen en dadelijk in het kamp te Gurs en nadien in het kamp te Rivessaltes geïnterneerd zijn. In deze werkkampen, waar de levensmiddelentoestand zeer slecht was, ontvingen de Nederlanders nimmer enige ondersteuning van het Nederlandse Rode Kruis te Londen of te Lissabon, evenmin als van het Rode Kruis in Nederland.

De mededelingen, die gedaan waren aan Dr. Prins en die, welke aan

mij zelf door andere Engelandvaarders zijn gedaan, (o.a. door L. de Bakker, die ik in Zwitserland ontmoette, thans werkzaam te Parijs bij het Bureau de recensement militaire) stemden volkomen overeen. Volgens deze mededelingen zijn talrijke Engelandvaarders, die onbezet Frankrijk reeds bereikt hadden, bij gebrek aan de nodige ondersteuning in de vorm van geld, logies, papieren, voedsel, visa en reisgelegenheid, gevangen genomen. Na de bezetting van onbezet Frankrijk zijn zij voor het merendeel in de handen der Duitsers gevallen, en zoals bekend, werd destijds een poging om naar Engeland te komen als regel met de dood bestraft.

Te Lissabon kwam een stroom van rapporten binnen, die deze mededelingen bevestigden. Het is mij altijd onbegrijpelijk geweest, waarom Polen, Belgen en vrijwilligers van andere nationaliteiten in zo grote getale uit bezet en onbezet Frankrijk via Spanje werden weggewerkt, terwijl voor onze landgenoten niet hetzelfde werd gedaan. Indien, zoals ik meen te weten, Frankrijk ressorteerde onder Baron van Harinxma thoe Slooten in diens hoedanigheid van Hoge Regeringscommissaris voor vluchtelingenaangelegenheden en Hoofdamtenaar van het Nederlandse Rode Kruis te Londen, zal deze ter verantwoording moeten worden geroepen en zal van hem het bewijs moeten worden verlangd, dat hij bovenbedoelde toestanden heeft trachten te verbeteren en daarop voortdurend de aandacht van de regering en de voorzitter van het N.R.K. te Londen heeft gevestigd.

(w.g.) L. H. BOAS.

BIJLAGE 28.

G. K. Hooijer (oud-Engelandvaarder).

Brief aan de heer Maas Geesteranus.

Londen, 17 Januari 1943.

Geachte Heer Maas,

U zult zich zeer zeker de komst van een groep jongens uit Frankrijk herinneren, die omstreeks Juni 1942 Lissabon aandeden, en waarvan sommigen een gebruik maakten om sneller Engeland te bereiken. Ze hebben trouwens wat gemist daardoor! — Gedurende de laatste weken had ik in Frankrijk een soort rapport samengesteld, dat meer op een betoog leek, en het U toen overhandigd met de hoop en de bedoeling, dat er iets aan de miserabele toestand in Frankrijk zou kunnen worden veranderd, opdat onze jongens aldaar niet onnodig zouden worden blootgesteld aan allerlei funeste maatregelen. Het origineel van dat betoog verloor ik echter, het pre-origineel, en ik gaf U toen hetgeen nu het originele stuk is.

Wat er ondertussen met de eventuele resultaten daarvan is, weet ik niet. Misschien is er hier in Londen niet eens naar gekeken. Daarom verzoek ik U om dat origineel op mijn naam naar Londen Postbox 237 G.8.O. te zenden, opdat in geval van een eventuele zaak, ik het geschrevene onder de hand heb liggen.

Ondertussen is heel Frankrijk bezet. En wij uit Perpignan hopen, dat dat office uit dat beroerde land vandaan is. Ook meneer Noach uit Lyon is nu hier. De rest wensen wij allen het Camp de Gurs of zo toe. De heer Harinxma krijgen we nog wel. Alles op zijn tijd. De heer

v. Dobben nu consul in Venezuela. Op een goede dag wordt die consul-generaal!

Het oude Holland leeft nog steeds. Met al zijn na- en voordelen. Maar wij laten ons niet kisten. Intussen wens ik U en het personeel van Uw afdeling een gelukkig en voorspoedig 1943. Beter laat dan nooit.

U bij voorbaat dankend, met de beleefde en hartelijke groeten aan de heren Vos e.a. verblijf ik,

Hoogachtend,

(w.g.) G. K. HOOIJER.

P.S. In geval onze pientere censor dit schrijven niet doorlaat, dan zend ik, meteen nu, een telegram met het verzoek om het rapport op te sturen.

BIJLAGE 29.

Verklaring van Jhr. C. H. C. Flugl van Aspermont (destijds medewerker van de gedelegeerde van het London-Committee te Genève) **over zijn hulpactie gedurende de oorlogsjaren** (2e commissievergadering op 7 December 1945).

Volgens de heer Flugl is zijn arbeid van 1 Sept. 1943 tot 1 Jan. 1945 als spontaan vrijwillig te beschouwen. Per 1 Jan. werd hem een salaris gegeven.

.....
6 October 1943.... Een aan de Nederlandse politieke gevangenen Prof. Telders en de heer Ceuleers op proef gezonden levensmiddelenpakket blijkt, gezien een getekend ontvangstreċu, in hun bezit te zijn gekomen.

.....
26 October 1943 komen 119 pakketten uit Caïro voor politieke gevangenen binnen, welke de heer Flugl laat doorzenden naar Sachsenhausen (60), Ravensbrück (17) en Dachau (42).

.....
24 Februari 1944.... Stock voedselpakketten voor politieke gevangenen uitgeput. De heer Fl. vraagt nogmaals om de benodigde frs. 8500.— voor één zending van 500 pakketten om tenminste iets te kunnen doen. De 1e ondervoorzitter van het Hoofdbestuur van het N.R.K. vraagt om toezending uit Zwitserland van gecondenseerde melk, peulvruchten, sardines, vlees en vet in blik, maar Londen wenst geen contact met Moederland tijdens de oorlog.

.....
8 Juni 1944. De voorraad pakketten voor politieke gevangenen in Duitsland is heden uitgeput. Waar blijven de voor enige weken telegrafisch aan Londen gevraagde fondsen?

.....
22 Juni 1944.... Cheque ad frs. 10.000.— voor aankoop van levensmiddelenpakketten ten behoeve van politieke gevangenen ontvangen: de voorraad pakketten bij het C.I.C.R. echter inmiddels uitgeput.

.....
6 Juli 1944.... 250 pakketten naar St. Michielsgestel gezonden uit eigen voorraad, aangezien nog geen bericht van Londen werd ontvangen.

28 Augustus 1944. Het C.I.C.R. bericht, dat H. K. H. Prinses Juliana een volkomen onverwacht bezoek bracht aan Pres. Roosevelt en pleitte voor grote zendingen levensmiddelenpakketten door War Refugee Board aan C.I.C.R. te Genève voor politieke gevangenen en gedeporteerden. De eerste zendingen uit U.S.A. zijn al onderweg!

.....

14 December 1944.... hij deelde mede, dat aan de bereikbare Nederlandse politieke gevangenen tot ultimo December globaal ongeveer 2 pakketten per hoofd per maand verzonden werden.

.....

22 December 1944. Verzending voor de Joodse Coördinatie-commissie van 1122 levensmiddelenpakketten naar Nederlanders in Theresiënstadt en 1853 pakketten naar Bergen-Belsen.

2 Januari 1945. De heer Flugl verzoekt om frs. 137.136.— per maand voor 2 levensmiddelenpakketten aan elke bereikbare Nederlandse politieke gevangene in Duitsland.....

.....

21 Februari 1945 deelt de heer Flugl mede de voor Januari 1945 aangevraagde frs. 137.136.— nog steeds niet te hebben ontvangen. Door onmogelijkheid van verzending naar kampen in het Oosten zal nu een bedrag ad frs. 80.000.— voldoende zijn. Hij hoopt dit nu zeer spoedig te mogen tegemoet zien voor Februari 1945.

.....

28 Februari 1945. De heer Flugl heeft de gevraagde frs. 137.136.— voor Januari 1945 nog niet ontvangen en vraagt nog eens om spoedige toezending der fondsen voor Januari en Februari 1945.

.....

BIJLAGE 30.

Dr. A. Polak Daniëls (voormalig leider van de hulpéquipe in Zwitserland) en **Mevr. dra. A. M. Polak Daniëls.**

Rapport over hun pogingen tot voorbereiding en uitvoering der repatriëring vanuit Oost-Europa.

Eind 1942 werden de eerste plannen voor hulp aan gedeporteerden in Polen besproken met de heren Offerhaus en Verspyck, leden van het Hoofdbestuur van het N.R.K. Bij de voorlopig te vormen hulpgroep sloten zich o.a. aan Dr. en mevr. van Overeem, Dr. en mevrouw Groen uit Amsterdam en, als organisator van een eventuele grote ambulance Dr. Winckel (de leider der Abessijnse ambulance). Prof. Borst was bereid adviezen te geven.

Een uitvoerig schrijven over deze plannen werd in November 1942 door tussenkomst van een betrouwbaar Italiaans diplomaat aan de Nederlandse gezant te Bern gezonden met het verzoek dit door te willen zenden aan de Regering te Londen, of aan die Nederlandse of internationale instantie, die zich met deze zaken zou bezighouden, terwijl om antwoord verzocht werd. Ruim een jaar later is ons gebleken, dat de gezant deze brief nimmer aan welke persoon of instantie ook, heeft doorgegeven, zodat dan ook geen antwoord ontvangen werd.

Het leek ons tevens van belang hier te lande reeds met enkele besprekingen te beginnen teneinde t.z.t. een organisatie te scheppen om

de terugkerenden behulpzaam te zijn in medisch en maatschappelijk opzicht. Daarom werd *begin* 1943 nog contact gezocht met vertegenwoordigers van verschillende departementen. Aangezien evenwel al spoedig gebrek aan belangstelling en medewerking bleek, werd van dit plan afgezien en beperkten wij ons verder tot ons eigen terrein: de directe hulpverlening.

Daar wij steeds meer de noodzaak inzagen een eventuele hulpcolonne in internationaal geallieerd verband te organiseren, haar te motoriseren en te militariseren, en daar wij dus noch uit Zwitserland noch uit Londen enige reactie op onze brief kregen, terwijl evenmin toen nog uit radio-uitzendingen bleek, of in Londen reeds iets voor repatriëring werd voorbereid, besloten wij eind 1943 zelf te trachten naar Londen te gaan. Door verraad bij de Spaanse grens is deze tocht mislukt en werden wij naar Zwitserland gedirigeerd.

In Zwitserland verzochten wij onmiddellijk, na onze bevrijding uit een kamp (*Januari* 1944), de gezant om onze reis naar Engeland te willen bevorderen en ons verzoek, met redenen omkleed, naar Londen door te geven. Wij werden verwezen naar de gedelegeerde van het Nederlandse Rode Kruis, comité Londen, J. W. J. Baron de Vos van Steenwijk. Een telegram naar Londen werd verzonden. Door een fout in de redactie ontstond grote vertraging, zodat pas in *Maart* '44 het bericht kwam, dat ons plan in overweging was genomen. Inmiddels werd door de heer de Vos van Steenwijk een commissie ingesteld voor voorbereiding van een hulpteam, te recruteren uit in Zwitserland aanwezige Nederlanders, voor „displaced” Nederlanders in Oost-Europa. Tussen *Maart en Juli* 1944 werden door de heer de Vos van Steenwijk uit Londen voorlopige instructies ontvangen voor te geven cursussen e.d., terwijl in *Mei* 1944 de mededeling kwam, dat uitgebreide instructies voor Dr. Polak Daniëls onderweg waren. Deze laatste waren evenwel in *Juli* 1944 nog niet gearriveerd (voor zover ons bekend) en in deze vijf maanden is door de genoemde commissie (genaamd Rode Kruis-commissie „P” — van Polen) niets anders gedaan, dan het houden van een schriftelijke enquête naar eventuele belangstellenden. Voor de wijze, waarop de besprekingen over het recruteren van medewerkers gehouden werden, verwijzen wij naar ons rapport over de behandeling van Nederlandse vluchtelingen in Zwitserland. Voor het geven van cursussen waren reeds lang voldoende richtlijnen aanwezig en op de enkele commissievergaderingen werd telkens afgesproken, dat Dr. en mevr. P. D. met het geven van deze cursussen en met het uitzoeken der deelnemers een aanvang zouden maken. Dit was voor hen echter niet mogelijk zonder reisvergunning van de Zwitserse autoriteiten en noch de gedelegeerde van het Rode Kruis noch het hoofd der afdeling vluchtelingen van het gezantschap, Dr. J. M. Kijzer, die beiden zitting hadden in de commissie P, hebben deze, ondanks herhaalde toezeggingen, aangevraagd, hoewel de vreemdelingenpolitie ons reeds had toegezegd onmiddellijk een reisvergunning te zullen verlenen, indien de legatie hierom verzocht; van deze toezegging was Dr. Kijzer op de hoogte.

Wij hadden intussen particulier contact gezocht met alle grote internationale hulporganisaties te Genève, die alle soortgelijke plannen

hadden en wij hadden ons op de hoogte gesteld over de toestanden in Polen en de concentratiekampen, waarover in Zwitserland voor de insider veel materiaal, vnl. illegaal binnengekomen, te verkrijgen was.

In *Juli* 1944 kon eindelijk na een buiten de commissie P of afd. Vluchtelingen om verkregen beperkte reisvergunning in het werkkamp Les Verrières, waar zich veel liefhebbers bevonden, begonnen worden met cursussen over E.H.B.O., infectieziekten e.d. Het behoeft geen betoog, dat wij herhaaldelijk, schriftelijk en mondeling, tegenover de heer de Vos van Steenwijk en tegenover de gezant onze grote onbevredigdheid uitspraken over de gang van zaken, evenwel zonder ander succes dan een interneringsbevel van de Zwitserse politie, dat ons einde Augustus 1944 gewerd. Dat wij hieraan geen gevolg hebben behoeven te geven is te danken aan het feit, dat wij op 24 *Augustus* 1944 via de koerier van het Internationale Rode Kruis van de heer Ferwerda, regeringscommissaris voor de repatriëring, instructie kregen om een team te organiseren, bestaande uit volgende diensten: medische, registratie, „welfare”, „relief”, transport. Dr. P. D. werd verzocht op te treden als „Organizer-in-Chief” van een hulpteam voor Oost-Europa. (Het is ons niet bekend of deze instructie de reeds in Mei telegrafisch aangekondigde was of een reactie op een brief onzerzijds die wij door tussenkomst van de heer Visser 't Hooft naar Londen konden sturen, waarin wij ons beklag deden over de tegenwerking, die wij ondervonden). De heer de Vos van Steenwijk ontbond, nadat wij hem van deze instructie hadden in kennis gesteld, per brief de commissie P en het dossier dezer commissie werd ons overgedragen. Hierin bleken zich tegen de 200 ingevulde enquête-formulieren van gegadigden te bevinden benevens vele brieven om nadere inlichtingen, sommige daterend van Juni en Juli, waarvan de meeste door de secretaris van de commissie P dus eind Augustus nog niet beantwoord waren.

Wij begonnen onmiddellijk met de personeelskeuze en wierven, ons houdende aan de ons gegeven richtlijnen, 47 personen aan, die voor de 5 takken van dienst der équipe in aanmerking kwamen door capaciteiten, opleiding, persoonlijkheid en ervaring: artsen, verpleegsters, een apotheker, sociale werksters, koks, chauffeurs, technici, boekhouders, tolken voor Pools en Russisch, een fourier, stenotypisten. Uitgaande van de overtuiging, dat Oost-Europa een „terre-brûlée” zou zijn en op de hoogte van de chaotische toestand en van de verschrikkelijke gebeurtenissen in concentratiekampen en vernietigingskampen, werd met de medewerkers van ons team een plan opgesteld en tot in de finesses uitgewerkt voor een gemotoriseerde colonne, die in staat zou zijn gedurende enige tijd geheel op eigen kracht te leven en te werken, D.P.'s te zoeken, te verzorgen en te transporteren, en een kamp te beheren. In het kort: 14 camions met enige aanhangers; hieronder 2 ambulances, een keukenwagen, een waswagen, een noodziekenhuisje met klein laboratorium, een administratiewagen, kleding, medicamenten, schrijfmachines en voedsel voor één maand, alles nauwkeurig berekend naar prijs (in Zwitserland), tonnage, gewicht en leverings-termijn.

Eind October 1944 kon een tiendaagse cursus gegeven worden voor het gehele team (afzonderlijke cursussen in de verschillende kampen

werden reeds geregeld gegeven) over infectieziekten, verbandleer, voedingsleer, gegevens omtrent deportatie en kampen, UNRRA, internationale hulporganisaties, enkele joodse problemen, land en volk van Polen. Verschillende in Zwitserland bekende persoonlijkheden, die ervaring hadden van hulpwerk, waren bereid op deze cursus te spreken naast Hollandse sprekers.

Tijdens deze cursus ontvingen wij het bezoek van Graaf van Bylandt, die veel belangstelling toonde, echter weinig oor had voor onze moeilijkheden met de „officiële” Nederlanders in Zwitserland, die ons werk voortdurend remden.

Sedert *September* 1944 (bevrijding van Frankrijk, België en het Zuiden van Nederland) hadden wij reeds herhaaldelijk schriftelijk en telegrafisch gevraagd het team in te zetten, waar dan ook: Holland, Frankrijk of elders, in afwachting van de mogelijkheid naar Oost-Europa te gaan. Ook werd voortdurend verzocht om persoonlijk contact voor de leiding met de heer Ferwerda, daar talloze problemen (status, uitrusting, materiaal, onderhandelingen) per telegram of brief niet voldoende opgehelderd konden worden. Tot *December* 1944 werd op geen dezer verzoeken ingegaan, behoudens één telegram, ondertekend door de minister van Sociale Zaken: dat ook legers dikwijls jaren moeten wachten, alvorens ingezet te worden.

In *December* 1944 werd Dr. P. D. naar Parijs geroepen voor een bespreking met de heer Ferwerda, waarbij deze het uitgewerkte plan (opgesteld als harmonica, d.w.z. in verschillende afmetingen) werd voorgelegd. Motorisering bleek niet de bedoeling. Vrijwel alles werd, mede wegens de kosten, geschrapt, Nadat Dr. P. D. op de z.i. absolute noodzakelijkheid van althans enig gemotoriseerd materiaal gewezen had, was de heer Ferwerda bereid te trachten in Engeland enige wagens te charteren. (Bij Dr. P. D.'s aankomst in Londen in *April* 1945 bleek hiervoor *nog geen enkele stap gedaan te zijn*). In overweging werden gehouden: administratie-uitrusting, medicamenten, kleding voor D.P.'s.

Tussen *December* 1944 en *Maart* 1945 ontvingen wij elkaar voortdurend tegensprekende opdrachten over aankoop dezer goederen. Een crediet werd verleend — een bedrag in Zwitserse francs, die achteraf bleken bedoeld te zijn als Hollandse guldens — zonder dat evenwel geld naar Zwitserland werd overgemaakt. Af en toe ontvingen wij telegrafisch de vraag of alles voor verzending in orde was — of de aankopen voltooid waren — dit als antwoord op ons voortdurend vragen het benodigde en toegezegde geld nu ook over te maken, aangezien wij in Zwitserland slechts „cash down” onze bestellingen konden plaatsen. Natuurlijk werd ook nimmer medegedeeld, waarheen de verzending moest geschieden. Ook werd ons opgedragen reis- en vervoersmogelijkheden te onderzoeken, zonder dat het doel van de reis of de route werd aangegeven. Omtrent een zeer belangrijk punt, de uitrusting der teamleden zelf, kon niets bereikt worden. Op 28 *Februari* 1945, toen wij een telegram ontvingen, dat de *équipe* met ingang van 1 *Maart* beschouwd moest worden in actieve dienst te zijn, gesalarieerd moest worden en klaar moest staan om op telegrafische order onmiddellijk te vertrekken, was natuurlijk niets gereed: noch kleding, noch verder materiaal, noch officiële papieren, noch contracten — een

situatie, die in Londen na al onze brieven, rapporten en telegrammen wel bekend mocht worden verondersteld. Wel lagen alle orders en bestellingen klaar en waren alle besprekingen omtrent aankoop- en uitvoervergunningen met Commission Mixte van het Internationale Rode Kruis, Don Suisse en Ministerie voltooid. Het toegezegde geld ontbrak echter en op onze vragen daarnaar werd nimmer gereageerd!

Eind Maart werd Dr. P. D. „urgently” naar Londen geroepen om met een missie van drie leden naar Moskou te vertrekken voor voorbereidend werk, — aldus het telegram van de heer Ferwerda.

Eind April in Londen gearriveerd bleek al spoedig van Russische visa voor deze missie geen sprake te zijn. Verder bleek het toegezegde geld voor het uitvoeren der opdrachten in Zwitserland door een reeks ingewikkelde vergissingen (?) nog niet overgemaakt te zijn en ook niet overgemaakt te kunnen worden (?). Werk voor ruim 40 valide, streng geselecteerde vakmensen, die sedert September 1944 als gebonden aan de repatriëringsdienst beschouwd werden (echter tot 1 Maart 1945 zonder enige vergoeding, terwijl zij toch op last van de heer Ferwerda alle andere mogelijkheden — militaire dienst, betrekkingen in Engeland, oproepen van andere departementen — hadden moeten afslaan) — werk voor dit team bleek niet verzonnen te kunnen worden!

Wat de ons opgedragen aankopen betreft, Dr. P. D. ontdekte na diverse besprekingen, dat, behalve kantoormateriaal, alles, wat ons door de repatriëringsdienst opgedragen was in Zwitserland tegen exorbitante prijzen te kopen, bij diverse regeringsinstanties te Londen aanwezig was (medicamenten en kleding). Daarop stelde hij aan de repatriëringsdienst voor de reeds vier maanden aangehouden onderhandelingen in Zwitserland te cancellen en liever het bedrag van Zw. Fr. 200.000. — te sparen. Ons aanzien in Zwitserland zal evenwel niet bepaald versterkt zijn door deze vreemde gang van zaken.

In *Mei* 1945 (van vertrek oostwaarts van Dr. P. D. of team nog geen sprake) werd met de heer Brandel namens de Missie Parijs — na overleg met en in bijzijn van de heer Ferwerda — een contract ondertekend door Dr. P. D. namens het Zwitserse team, dat dit team in Frankrijk bij de missie te werk gesteld zou worden, daar deze, volgens de heer Brandel, dringend om personeel verlegen zat; de équipe zou volgens dit contract aldaar onderdak en uniformen ontvangen en t.z.t. verder uitgerust worden voor de uitzending naar Oost-Europa. — Kort hierop begaf Dr. P. D. zich zelf naar Parijs en hier bleek, dat de missie aldaar niet op de hoogte was van dit contract of van enige afspraak, geen werk had voor onze mensen, nog minder onderdak en uniformen, en dat de heer Brandel bovendien geenszins gerechtigd was iets voor de missie in Parijs te ondertekenen. . . . Ten einde raad ging Dr. P. D. hierop de heer Ferwerda, die toen in Eindhoven was, persoonlijk van deze débacle op de hoogte stellen. Deze vond het „sneu” maar toonde verder geen belangstelling. Vervolgens werd de mogelijkheid besproken onze équipe, indien de Nederlandse repatriëringsdienst haar dan niet nodig had, bij nader inzien (al werd dit nimmer uitgesproken) en bloc aan de UNRRA aan te bieden en Dr. P. D. adviseerde Ferwerda zich te wenden tot de heer Tihucheff, UNRRA-man voor Nederland. De heer Ferwerda prefereerde echter, zei hij, deze zaak met de UNRRA

in Londen op te nemen. Of dit ooit geschied is, is ons niet bekend. Wel hebben wij later vernomen, dat, indien de heer Ferwerda zich op dat moment tot de heer Tihucheff en mej. M. Bülbring (die Nederlands UNRRA-personeel wierf) had gewend, ons team hoogstwaarschijnlijk onmiddellijk in zijn geheel geaccepteerd en geëquipeerd zou zijn!

Begin *Juni* 1945: 40 mensen, goede werklustige arbeidskrachten, sedert 1 Maart gesalarieerd, sedert 1 September 1944 gebonden, zitten werkeloos in neutraal gebied, kunnen noch naar Oost-Europa noch naar Nederland, terwijl overal dringend hulp nodig is.

Hun lot is even nutteloos gebleven. Met veel moeite trof Dr. P. D. in Parijs nog de nodige voorbereidende stappen voor een collectief Frans visum en verkreeg toezeggingen en beloftes van de Ned. Missie aldaar voor hulp bij spoedige repatriëring — als groep D. P.'s.

Op 16 *Juli* 1945 (een vertraging ontstaan door gebrek aan medewerking van het Gezantschap te Bern, zie rapport over de Nederl. vluchtelingen in Zwitserland) vertrok de équipe dan naar Parijs om dus van daar uit gerepatriëerd en ontslagen te worden. Tegen alle uitdrukkelijke afspraken in trachtte de Missie te Parijs, tezamen met de plotseling verschenen majoor Wijnbergen (Chief Military Staff Dutch Repatriation Service!) 17 mensen te dwingen in Parijs te blijven werken. Gezien de toestanden bij de missie aldaar (onbeschrijflijke chaos, onhygiënische toestanden in de D.P.-kampen, absoluut onvoldoende voeding en huisvesting, zeer onbehoorlijke behandeling en reeds spoedig duidelijke tekenen van geknoei overal) weigerden de équipe-leden deze werkzaamheden, waarvoor zij niet waren geëngageerd. Slechts een enkele is vrijwillig korte tijd in Frankrijk blijven werken, uitsluitend wie wist in Holland noch familie noch onderdak meer te zullen vinden. Enige onzer beste krachten (een arts, enige verpleegsters, ingenieur, administrateur, apotheker) hadden reeds vóór ons vertrek uit Zwitserland ontslag gekregen op hun eigen verzoek, daar zij — o.i. volkomen terecht — meenden na 10 maanden loyaal doch geheel doelloos wachten, beter en nuttiger hun eigen weg te kunnen zoeken.

Conclusie: een team van ruim 40 élite werkkrachten, in opdracht van het Regeringscommissariaat voor repatriëring geëngageerd en gedurende vijf maanden gesalarieerd (kosten ruim 100000 Zw. Fr.) is nimmer ingezet. Des te bitterder stemt dit na onze eigen ervaringen in Praag en na de klachten veler bevrijden uit Dachau en andere concentratiekampen.

Na vergeefs wachten op een Russisch visum vertrok de „Missie Boon”, bestaande uit kol. Mr. G. A. Boon, overste A. Hartog en majoor Dr. A. Polak Daniëls, op 16 Juni 1945 via Frankfort en Pilsen naar Praag, met een Tsjechisch visum. Zonder auto(s), ambulance(s), truck(s), personeel of materiaal. Kort vóór hun vertrek waren de S.O.S.-berichten van Prof. Meyers uit Theresienstadt over de radio opgevangen. Prof. Meyers met 600 mensen werden bij Pilsen in een kamp gevonden; daar wachtten zij reeds ruim een week en hadden het bijzonder slecht. Er was geen Nederlandse liaison-officier aanwezig, hoewel Pilsen in de Amerikaanse zône lag. Deze mensen werden door Dr. Polak Daniëls 2 dagen later met vliegtuigen naar Eindhoven gezonden, dank zij de

medewerking der Amerikanen en Fransen. Kol. Boon en overste Hartog waren reeds naar Praag (anderhalf uur verder) doorgereisd.

De overste Hartog heeft circa 14 dagen lang getracht contact te krijgen met de Unilever in Tsjecho-Slowakije zonder succes, gezien de politieke toestand aldaar. Hij vertrok daarom (sic) op 5 Juli weer naar Londen en is nimmer op zijn post teruggekeerd. Gedurende zijn korte verblijf in Praag heeft hij zich met repatriëringszaken (niet ingelaten, behalve een tocht naar Theresienstadt op een dag heen en weer en een enkel officieel bezoek.

Kolonel Boon vertrok reeds 2 Juli weer naar Londen, zonder opgaaf van redenen en zonder instructies achter te laten. De enige daad, die hij gedurende de in Praag doorgebrachte dagen gedaan heeft, is de bevrijding van de tekenaar Jo Spier, die door de Tsjechische autoriteiten gevangen werd gehouden.

De Zweedse consul, de heer Rosborg, had sedert de bevrijding alle zich meldende Nederlanders gerepatrieerd (ruim 2000), gesteund door twee in Praag wonende Nederlanders, de heren Hanepen en Groenendal. Deze heren, die met ongeduld de komst van een Nederlandse repatriëringsmissie hadden afgewacht, voelden zich in hun verwachtingen diep teleurgesteld.

Kol. Boon is omstreeks 22 Juli in Praag teruggekeerd om van 10 Augustus tot 1 September opnieuw in Engeland te verblijven.

Van 5—22 Juli was Dr. P. D. dus geheel alleen in Praag als „Nederlandse Missie” en zag zich, wilde hij enige activiteit op repatriëringsgebied ontplooiën, gedwongen, bij gebrek aan alles, om te schooieren bij de Fransen en Belgen, die grote, goed georganiseerde missies hadden van omstreeks 40 man (doktoren, verpleegsters, sociale werksters, typisten, chauffeurs enz.) met auto's, camions, ambulances, een eigen noodziekenhuis in een school in Praag, goed équipement, eigen extra-voeding. Bovendien waren zij in hun eigen resp. legaties betrokken, terwijl de Nederlandse missie aanvankelijk buiten op de binnenplaats, later in het wachtkamertje van het Zweedse consulaat, gastvrijheid genoot.

Dit „schooieren” bestond uit het gebruik van wagens der andere missies, van het noodziekenhuis der Fransen en van Franse vliegtuigen voor vervoer van Ned. zieken naar Parijs of naar een Frans hospitaal aan de Bodensee; verder uit de voortdurende hulp en medewerking der Franse en Belgische officieren, en uit het meegaan met expedities naar Warschau, Wenen en Boedapest. Ook voor een tocht naar Auschwitz werden Dr. P. D. Franse ambulances ter beschikking gesteld en hij was blij, behalve 7 Nederlanders, daar ook 13 Fransen vandaan te kunnen halen. Deze toestand bleef vrijwel ongewijzigd, ook na de aankomst op 24 Juli van een personenauto en 2 trucks met 1 soldaat-chauffeur en 3 luitenanten en een tolk voor Russisch, hoewel dit voor normale transporten natuurlijk een verbetering betekende; ook het meegebrachte materiaal (cigaretten, zeep, zeer slechte kleren, benzine en wat boeken en spelen) was broodnodig. (N.B. Deze repatriation-officers waren nieuw aangeworven en dus geen leden van het Zwitserse team!)

Op 2 Augustus arriveerde mevrouw P. D. in Praag. Dr. P. D. heeft

met klem geëist, dat zij zou komen en moest zelfs dreigen er een „portefeuille-kwestie” van te maken. De aanwezigheid in Praag van althans één vrouw (bij de andere missies waren er vele) was zeer gewenst.

Hoewel herhaaldelijk door Dr. P. D. gevraagd is om ééns in de week een Nederlands vliegtuig te sturen voor vervoer van zieken o.a. waarvoor alle permissies van Tsjechische en Russische autoriteiten door hem in orde waren gebracht, werd dit „niet nodig” geacht. Resultaat: vele zieken, o.a. enige uit Auschwitz, werden door de Fransen zeer vriendelijk vervoerd, doch kwamen hierdoor niet regelrecht, maar met wekenlange vertraging via Parijs of Bodensee pas naar Holland: één jongen uit Auschwitz, die nog getransporteerd had kunnen worden, mits regelrecht naar Nederland, stierf eind Augustus in Praag zonder zijn familie teruggezien te hebben. Vervoer van zieken per truck of goederenwagen was natuurlijk niet mogelijk.

Zoals reeds opgemerkt heeft de Zweedse consul zich buitengewoon veel moeite gegeven om alle Nederlanders zo goed mogelijk te helpen. Ontelbare malen is hij voor de aankomst der Nederlandse missie op en neer gereden naar Pilsen om transporten te organiseren (180 km heen en terug) en in ieder opzicht heeft hij de belangen der Nederlanders behartigd; hij bleef dit doen, ook na de aankomst der missie „Boon”, aangezien deze geen consulaire bevoegdheden had. Zeer pijnlijk deed het ons dan ook aan, dat kol. Boon, die tenslotte de chef der missie was, uitermate weinig notitie van de heer Rosborg nam en hem nimmer enige beleefdheid heeft aangedaan noch hem ooit heeft aangeboden, de vele voor de Nederlanders verbruikte benzine, die natuurlijk uiterst schaars was, te vergoeden toen wij zelf benzine hadden gekregen! Zelfs heeft de heer Boon verzuimd zijn opwachting te maken bij de Zweedse gezant, nadat deze in Praag was aangekomen en zijn intrek had genomen in het legatie-consulaatsgebouw, waar wij gastvrijheid genoten. Toen wij onmiddellijk na het vertrek van de heer Boon uit Praag op 10 Augustus ons gehaast hebben om nog iets van deze fouten te herstellen, was de reactie èn van de gezant èn van de consul dan ook ondubbelzinnig. De consul merkte aan tafel (wij hadden hem te eten gevraagd) op, dat hij het een merkwaardige gewaarwording vond om eens met Hollanders aan tafel te zitten...

Eind Augustus waren al onze inlichtingen van dien aard, dat wij in overleg met de Belgische en Franse missies besloten omstreeks half September het werk te staken. Gemeenschappelijk met hen deden wij hiervan mededeling via radio Praag. Met de juist gearriveerde Nederlandse chargé-d'affaires, de heer Haver Droeze, pleegden wij eveneens overleg en ook deze was van mening, dat hij met enkele hulpkrachten, verdere eventueel binnendruppelende repatriandi gemakkelijk kon voorthelpen.

Na de onverwachte terugkeer van kol. Boon in Praag op 1 September, meenden wij de zaken verder aan hem te mogen overlaten, zodat wij 4 September vertrokken en na aankomst in Nederland ons ontslag op het Departement van Sociale Zaken met ingang van 15 September '45 aanboden en verkregen.

BIJLAGE 31.

M. H. Gans (voormalig organisator van de Joodse Coördinatie-commissie in Zwitserland).

Juist drie jaar geleden midden in de oorlog:
„Zullen wij als misschien weinigen het toch
overleven, hun dit alles durven vertellen?”

(brief van Genève naar Londen).

Mijne Heren,

U vraagt mij een rapport over het hulpwerk tijdens de oorlog. Ik moge U in plaats van een puntsgewijze opgestelde nota vooral mijn persoonlijke visie geven op dit werk in het algemeen, op de belangrijkste details in het bijzonder en op de sfeer, waarin dit werk gedaan werd.

U vergeve mij de platte, bittere vergelijking, maar na ruim 2 jaar aarzelen er toe overgaand een rapport te schrijven over het hulpwerk tijdens de oorlog, denk ik n.l. meer dan aan feiten aan dat banale oude volksverhaaltje van een man, die zich had opgehangen en toen kwam er een man en zag, dat hij nog leefde en haalde een agent en de agent een brigadier en die een commissaris enz. en toen ging de man dood en toen kwamen rechters en die kwamen er geen wijs uit en het proces-verbaal werd opgeborgen en de familie was bedroefd. Nogmaals, het verhaaltje is plat en dom, maar ik ben gaan geloven, dat het echt gebeurd kan zijn.

Als het niet kan, waarom is het dan wel mogelijk, dat de man, die toch slapeloze nachten moet hebben gehad, toen zijn regering hem de opdracht gaf om hulp te brengen aan een tweehonderdduizend stervende joodse en politieke gevangenen, dat die man, toen hem brieven en telegrammen in allerlei toonaarden opgesteld (volgens de een te fel eisend, volgens de ander te onderdanig-smekend) bereikten met voorstellen, alle culminerend in één verzoek, direct persoonlijk contact voor overleg, dit ontweek, waardoor zelfs de kans om de blijkbaar bestaande hulpmogelijkheden volledig te onderzoeken, werd te niet gedaan. En is nu deze man *de* schuldige? Neen, ondanks zijn verantwoordelijkheid, neen. *Schuldig zijn allen*. Schuldig is ieder, die verzuimd heeft na te gaan of hij of zij misschien direct of indirect iets, resp. iets meer kon doen, wat heel misschien tot enig, zij het nog zo klein resultaat zou kunnen leiden.

Tussen de man, die namens H.M.'s gevolmachtigd gezant ieder hulpwerk ten strengste verbood en de man, die vond, dat er toch niets aan te doen was, is er tenslotte maar een gradueel verschil.

Omdat dit nu eenmaal moet, zal ik ook enige feiten noemen en daar zal men dus over gaan kibbelen, maar hoe belangrijk ze op het moment zelf waren, in wezen bewijzen ze te weinig. In wezen gaat het n.l. om de sfeer en die sfeer deugde niet.

In een vriendschappelijk gesprek volgde op mijn mededeling, juist die ochtend een brief te hebben ontvangen, dat mijn gehele familie gedeporteerd was, niets anders dan: „,afschrijven”, hè?” Dit en het tegen iedere vluchteling brallen van dezelfde man: „Na de oorlog zal men U vragen, wat hebt *Gij* gedaan voor Uw vaderland?” zal mij altijd in de oren blijven klinken. Dat was de sfeer. Een telegram uit Londen,

dat voor pakjesverzending onontbeerlijke door uitgewisselden in Palestina opgestelde lijsten „op het Ministerie sinds een maand zoek zijn”, of na allergekste misverstanden te horen te krijgen, dat de vertegenwoordiger van het Nederl. Rode Kruis de enige gift, die ooit uit Londen naar Zwitserland gestuurd is voor pakjes, meer dan een maand te voren ontvangen had, maar dit totaal vergeten had. Dat was de sfeer. Dat als Jhr. Flugi van Aspermont van het Rode Kruis sinds maanden rapporten stuurt betreffende z'n ploeteren voor pakjes naar politieke gevangenen, dat je dan plotseling uit Londen gevraagd wordt, of jij je daarmee kunt bezighouden in het vervolg, of als je schrijft, dat een aantal belangeloze medewerkers ondanks tegenwerkingen een kaartsysteem hebben opgebouwd, dat de reactie dan juist is, dat het Rode Kruis triomfantelijk met een briefje kan zwaaien: *Wij* hebben opdracht van „Londen” voor een kaartsysteem. Dat was de sfeer.

Dat je zeer vriendschappelijk en zeer hoffelijk (ik herinner me uit al die ellende niets onhoeffelijks, tot m'n schande en spijt achteraf ook mijnerzijds niet) van „iemand met joodse vrienden”, de tip krijgt, het leed niet aan de grote klok te hangen, het „waardig te dragen” om geen onaangename reacties (sic) te verwekken en dat van dezelfde man, die twee jaar later, toen de overstromingen en hongertochten in Nederland begonnen, door een grootse, niet onverdienstelijke persactie zijn leed van de daken schreeuwde en toen plotseling ook de Joden noemde en al enige jaren bekende details over concentratiekampen publiceerde. Het was ontroerend. Dat was de sfeer. Dat het Ministerie van Buitenlandse Zaken blijkbaar geen grotere zorgen had dan een werkelijk vlammend protest over te nemen van het gezantschap in Bern (de klacht over het gebrek aan initiatief is dus overdreven) tegen een zeer onschuldig stukje in „Vrij Nederland” dat men zich voor inlichtingen betreffende personen uit de kampen tot de Joodse Coördinatie-commissie in Genève kon wenden. Men moest alles aan de gezant vragen en die zou die vragen dan wel met die commissie behandelen. Tegelijkertijd kreeg die commissie een lange brief „op poten”. Dergelijke stukjes mochten niet voorkomen, aan het einde van de brief de clou, als de J. C. C. dit stukje niet geïnspireerd had, kon de brief als ongeschreven beschouwd worden. Daar dit toevallig het geval was, zou de hele zaak de J. C. C. grootmoediglijk vergeven zijn, ware het niet, dat „Vrij Nederland” boven het waardig protest een ietwat spottende kop had geplaatst. Niets heeft ons hulpwerk zo in discrediet gebracht en de heren zo geïrriteerd als dergelijke gebeurtenissen. Wat geeft het als je je als enkeling opwindt over de moord op miljoenen, maar als je zelf op je tenen getrapt wordt; dat voel je.

Vervelend, belachelijk, onbelangrijk kunnen al deze feiten met reden genoemd worden, maar duidelijker dan een opsomming van wat er m.i. misschien of zeker had kunnen worden gedaan is toch geloof ik de hier gedane en langdradige en onzakelijke losse greep uit tal van pietluttigheden, die een indruk geven van de zorgen onzer autoriteiten op het moment, dat de concentratiekampen vol waren.

Als de sfeer nu eens niet zo geweest was, als ik haar hier met altijd tekort schietende woorden heb trachten weer te geven, maar als nu

b.v. de gezant iedere vluchteling bij zich had laten komen om in een lang vraaggesprek na te gaan of diens inlichtingen, wederwaardigheden, hij zelf, dienstbaar gemaakt konden worden aan een hulpwerk, dat hij, de gevolmachtigde zonder opdracht van zijn slapende regering van de eerste noodlotsdag af was gaan organiseren of laten wij het anders stellen, als een van de heren in Londen, de ministers of de regerings-commissaris nu eens zo'n helder ogenblik zou hebben gehad. Mijn vaste overtuiging is, dat de gezant geen enkele opdracht bewust gesaboteerd zou hebben. Zijn aarzelen en gebrek aan initiatief kwamen, naar ik uit vele gesprekken begrepen heb, voort uit een bepaalde opvatting van zijn taak. Ik ben de gezant op zich zelf dankbaar — en heb dit nooit onder stoelen of banken gestoken — voor de keren, dat hij ons — ik zou bijna zeggen desondanks — zeer welwillend geholpen heeft. In bepaalde gevallen, zooals Prof. Meyers, toonde hij zelfs grote belangstelling. Het heeft dus niets te maken met verdoezen van dergelijke feiten, wanneer ik met des te meer spijt moet constateren, dat ook de gezant volkomen te kort geschoten is. Niet alleen omdat hij het niet als zijn eigen menselijke en ambtelijke plicht heeft gevoeld het initiatief te nemen en voortdurend actief bezig te zijn, in plaats van een paar vluchtelingen, die als „ongewenste vreemdelingen” door de Zwitserse regerings- en H.M.'s gezantschapspolitiek toch al ten zeerste gehandicapt waren, voortdurend om zijn gunst te laten bedelen, maar vooral omdat het mogelijk was dat volkomen officieel namens hem voortdurend gepoogd werd elke poging iets goeds te doen onmogelijk te maken. Weliswaar wist iedere insider dat dit „namens” niet altijd aan de waarheid ontsproot en is het b.v. voorgekomen, dat wij namens de gezant werden uitgenodigd tot een vergadering met zijn vertegenwoordigers: het hoofd van de afdeling vluchtelingen en de hoofdvertegenwoordiger van het Ned. Rode Kruis, bij welke bespreking ons „namens H.M.'s gezant” ten strengste werd verboden ons hulpwerk voort te zetten, waarop wij een allervriendelijkst die zelfde dag ontvangen briefje tevoorschijn haalden, waarin de gezant ons feliciteerde met onze resultaten en de wens uitsprak, dat wij hierin een aansporing mochten zien op dezelfde wijze voort te gaan. Men moge dit grappig vinden, wij vonden het dit ook, in wezen echter was het droevig, vooral omdat dergelijke gebeurtenissen nooit hebben geleid tot een duidelijk desavoueren door de gezant, waardoor de situatie steeds onoverzichtelijker en moeilijker, het gekuip steeds hinderlijker en de sfeer steeds onaangener werd.

Zonder Shakespeariaans te willen spotten, maar in volle ernst meen ik te mogen zeggen, dat die tientallen, waar het nu om gaat en die vele, nauwelijks aanwijsbare anderen in Nederland, Engeland, Zwitserland, die ook iets hadden kunnen doen en het verzuimd hebben op enkele misdadigers na, achterswaardige mensen zijn, achterswaardige mensen in het dagelijkse leven, mensen, die op een moment, dat ze iets groots hadden kunnen en moeten doen, gefaald hebben.

Falen is — bij zo'n inzet — onmenselijk, een misdaad, die tenslotte alleen door het eigen geweten kan worden berecht.

Voordat ik in enige punten het eigenlijke hulpwerk releveer, meen ik een vraag bij voorbaat te moeten beantwoorden. Dit rapport kan

niet geschreven worden, zonder iets over het anti-semietisme, anders wordt er tussen de regels iets gelezen, wat er niet staat. Dat er nauwelijks of geen hulp geboden is mag m.i. niet op anti-semietisme geschoven worden. Het is praktisch wel eens lastig, maar het heeft nu eenmaal een diepere zin, dat er voor de opvattingen van Hitler, voor die van Ds. Niemöller en voor die van de vorenbedoelde meneer, die bang was voor onaangename reacties en toch echt zelf joodse vrienden had, dat er voor al deze opvattingen maar één woord is: anti-semietisme. Men kan het bewust of onbewust, sterk of zwak, meer of minder gevaarlijk noemen, maar het is en blijft anti-semietisme. En anti-semietisme was er, dit ene voorbeeld zegt de „kenner” al genoeg, maar wie zou het durven ontkennen, die het invulbiljetje heeft gezien met: Ras. We hebben er een k voorgezet of „blanke” er achter. Het papiertje is na een ietwat tragi-komische poging om het goed te praten ingetrokken en vergeven, maar het is er geweest, net zo goed als de plannen om een werkkamp voor Nederlandse jongens te splitsen in een joods en een niet-joods, omdat historisch bewezen is (lach niet, de zegger heeft gestudeerd) dat een christelijke minderheid altijd door joodse meerderheden vervolgd wordt. En ondanks dit en nog vele andere voorvallen acht ik het een prettige plicht te kunnen verklaren, dat wanneer ik nu even foutief, doch gemakshalve onder anti-semietisme versta de bedoeling het ons vanwege ons Jood-zijn als mensen moeilijk te maken, dat dan het gebrek aan initiatief, activiteit, begrip, medewerking enz. enz. daar niet uit voortkwam, uitzonderingen daargelaten. Integendeel, de angst om anti-semiet genoemd te worden, misschien een voordeel van de bovengenoemde gelijkstelling der verschillende graden, was kennelijk soms mede een beweegreden om te helpen. Twee negatieve bewijzen met een tragische achtergrond: de z.g. politieke gevangenen zijn niet beter bedacht dan de Joden en de aanklachten in dit rapport betreffen zeker niet alle de niet-joodse autoriteiten — alhoewel zij, daar zij alle sleutelposities in handen hadden, ook het meest verantwoordelijk zijn — maar die klachten betreffen allen van welke origine ook, die, laten we het op z'n allerzachtst zeggen: te slap waren.

En nu het hulpwerk, voor zover ik dit door de met mijn lidmaatschap van de toenmalige Joodse Coördinatie-commissie te Genève samenhangende werkzaamheden kan beoordelen. Het spreekt wel van zelf, dat bij een werk als het onze nagenoeg iedere dag incidentele gevallen te onderzoeken en te behandelen waren. Het zou veel te ver voeren te trachten daarvan hier een overzicht te geven. Ik moge dus volstaan met de belangrijkste feiten van algemeen belang:

1. *Kaartsysteem.* De J.C.C. hield zich bezig met het verzamelen van gegevens, welke onmiddellijk of in de toekomst bij een hulpactie gebruikt zouden kunnen worden. Het voornaamste hulpmiddel hierbij was een kaartsysteem, dat tenslotte circa 50000 namen omvatte van Joden, die in Nederland gewoond hadden. De gegevens omtrent sommigen waren duidelijk, omtrent anderen zeer vaag. Dit kaart-systeem werd voornamelijk samengesteld uit: gegevens door Nederlanders in Zwitserland op formulieren medegedeeld, gegevens vanuit

Nederland door bemiddeling van Dr. W. A. Visser 't Hooft ontvangen lijsten en later ook gegevens door uitgewisselden medegedeeld.

2. *Levensmiddelen.* De J.C.C. werd voornamelijk door het American Joint Distribution Committee, maar ook door het Joodse Wereldcongres, de War Refugee Board en de Hilfsverein für Jüdische Auswanderung in de gelegenheid gesteld levensmiddelenpakjes te doen versturen uit Zwitserland, Zweden en Portugal of zij kon bij het versturen door andere organisaties haar kaartsysteem ter beschikking stellen, waardoor in die gevallen ook aan Nederlanders gezonden werd (ondanks een officieel protest hiertegen heeft de J.C.C. steeds geweigerd verschil te maken tussen uit Nederland afkomstige Nederlandse en buitenlandse Joden). Bemoeiingen van officieel Nederlandse zijde met de pakjesverzendingen waren altijd alleen maar hinderlijk, praktische hulp er bij hebben wij, afgezien van de vorengenoemde eenmalige gift, nooit ondervonden. Zelfs heeft een niet-nagekomen toezegging van de Nederlandse Regering tot een onderbreking geleid van de hulp door de Joint, welke enige maanden geduurd heeft en tenslotte, dank zij een interventie van Nederlanders in New York, opgeheven werd.

Bij de beoordeling van de pakjesverzendingen verliest men te vaak uit het oog, dat de daarvoor in aanmerking komende instanties in het algemeen nauwkeurig de namen en eigenlijk ook de geboortedata moeten weten en het kamp, waarin de betrokkenen zich bevonden. Wel namen wij in vele gevallen een veronderstelling aan als zekerheid, maar in de meeste gevallen viel omtrent verblijfplaats zelfs niets te veronderstellen en verder moet men de voor verzending onmisbare schakel, het Internationale Rode Kruis, zien als een zeer log administratief lichaam, dat zich behalve aan een Zwitserse neutraliteitspolitiek (er is ons b.v. niets bekend van een openlijk protest tegen het onmenselijke terugsturen en uitleveren van vluchtelingen aan de Zwitserse grens) strikt hield aan de reglementen, die met de noodtoestand 1940—1945 niets te maken hadden en waarvan ik — mij uitsluitend bepalend tot mijn arbeidsterrein — moet vaststellen tot vlak voor het einde geen enkel initiatief te hebben gezien, terwijl het b.v. ook al weer op grond van reglementen weigerde, toen wij het voor een hulpactie nodig hadden, inzage te geven van haar gegevens, behalve direct aan de regering zelf, wat natuurlijk toen niet kon. Via de gezant is er tenslotte een oplossing op gevonden en toen bleek, dat het Rode Kruis behalve onze gegevens, zelf vier namen vanuit Nederland afkomstige Joden had verzameld. Geconcludeerd kan worden, dat de organisatie der pakjesverzendingen veel te laat is begonnen, doch dat, ondanks de houding der officieel verantwoordelijke personen, toch een flinke tijd lang — met enige maanden onderbreking — een zeer groot, zij het geen maximaal aantal pakjes naar ons bekende adressen verzonden zijn.

3. *Zuidamerikaanse passen en burgerbrieven.* Deze werden in Zwitserland „en masse” vervaardigd. De J.C.C. heeft aan deze actie een belangrijk deel van haar activiteit gegeven.

Daar wij voor Nederland door gebrek aan middelen slechts weinig konden doen, kwam dit werk vooral aan burgers van andere landen

(vooral Hongarije) ten goede. Wel dankte de in Januari 1945 uit Nederland afkomstige groep uitgewisselden uit Bergen-Belsen aan de J. C. C.-actie en de bemiddeling van de heer Roswell D. Mc. Clelland hun redding. De Nederlandse Regering was ook voor deze actie niet wakker te schudden. Maar één lichtpunt in al dat nutteloos contact-zoeken is er geweest. Wij hadden ondanks gefronste officiële Nederlandse gezichten „zelfs” verklaringen afgelegd „namens” de begunstigers, dat zij hun nieuwe „nationaliteit” na de oorlog niet zouden trachten te gebruiken. Maar waarschijnlijk vooral gedreven door hun angst voor een invasie van nieuwe burgers na de oorlog durfden een aantal onzer geallieerden de nietigverklaring (vals waren ze niet, ze hadden de echte handtekening van de een of andere echte Zuid-amerikaanse consul) niet tot na de oorlog uit te stellen, de Spaanse gezant bracht de fatale boodschap onmiddellijk over en direct werden uit Vitel circa 300 „Zuid Amerikanen” gedeporteerd. Het Wereldcongres stelde mij 's nachts op de hoogte. De consternatie was groot. Ik zocht contact met Dr. T. Lewenstein en Dr. Visser 't Hooft. Een gezamenlijk telegram werd aan de Koningin gezonden. Onmiddellijke reactie, opdracht tot interventie aan H.M.'s gezant te Buenos Aires. Zeer kort daarop volledig gunstig resultaat.

Die ene keer, dat wij ons tot de Koningin hebben gericht, is de enige keer tijdens de gehele duur van het hulpwerk geweest, dat de zo beroemde Nederlandse tradities, door de vertegenwoordigers van andere landen voortdurend geroemd, hetgeen steeds pijnlijker werd, hoog gehouden werden.

4. *Palestina-certificaten.* De J.C.C. heeft deze actie zoveel mogelijk bevorderd, o.a. toen Jhr. Flugl van Aspermont reeds maandenlang bij het Internationale Rode Kruis zwerfende aanvragen vond en hij deze wegens gebrek aan belangstelling bij Rode Kruis en Regering niet kon verzenden. Maar het leeuwenaandeel voor deze zegenrijke actie wat Nederland betreft, hebben op zich genomen het Office Palestiniën in Genève en de Irgoen Olé Holland in Jeruzalem. Deze laatstgenoemde organisatie van Nederlandse Joden in Palestina heeft ondanks grote afstand, moeilijk contact en gebrek aan mogelijkheden, veel meer gedaan dan de Nederlanders in Engeland en het contact met deze organisatie was tenminste fris en raakte alleen het doel.

5. *Geheime actie.* Zelfs nu is het mij nog niet mogelijk in een rapport, dat gepubliceerd kan worden, bijzonderheden te melden over een actie, waarvan de J.C.C. het eigenlijke middelpunt was en waardoor het mogelijk was talloos vele vluchtelingen uit de verschillende landen van Europa met en zonder hun medeweten op het laatste moment de helpende hand te reiken.

6. *Uitgewisselden.* Een apart rapport heb ik indertijd geschreven over de behandeling van de uitgewisselden in Januari 1945. Geneeskundige hulp was dringend nodig, maar het Internationale Rode Kruis liet zich niet zien. Door een handjevol vluchtelingen werd alles, wat ze zelf eigenlijk niet missen konden, afgestaan. De gezant stuurde na een telefonische uiteenzetting direct duizend frank, maar bij het tweede transport werd ons „namens de gezant” ieder contact met de aan-

gekomenen verboden, „als ze iets nodig hebben, komen ze wel naar het consulaat”. Aan het verbod hebben we ons natuurlijk niet gestoord.

7. *Ondergedokenen.* In een enkel individueel geval kon enige hulp van Zwitserland uit verstrekt worden. Een keer hebben wij op aanvraag uit Nederland onmiddellijk door bemiddeling van Dr. Visser 't Hooft een belangrijk bedrag ten behoeve van ondergedokenen doen uitkeren, waarvoor wij, niet direkt een andere oplossing vindende, persoonlijk garant stonden. Wij deelden dit de Regering mede, doch tenslotte was het de Joint, die het bedrag heeft betaald. Op verzoek van de vertegenwoordigers van de Joint vroegen wij de Regering nogmaals om een bijdrage, doch de Regering weigerde dit kortaf. Uit Holland kwam de bevestiging: „de betreffende organisatie laat ten zeerste bedanken voor de gelden, die haar vanuit Zwitserland bereikt hebben”.

8. *Repatriëring.* Ingelicht door de uitgewisselden begrepen wij reeds tijdig, dat het uitblijven van onmiddellijke, goed georganiseerde hulp bij het einde van de oorlog voor duizenden volkomen uitgezwakte mensen onnodig de ondergang zou betekenen. Wij hebben onze mening daarover aan Londen medegedeeld, prae-adviezen uitgebracht, maar toen noch later ooit kunnen bemerken, dat men aan dit probleem voldoende aandacht besteed heeft. De voorbereidingen door Dr. A. Polak Daniëls, zijn echtgenote en hun hulpteque voor de repatriëring uit de kampen, werd door alle andere nationale groepen in Zwitserland terecht openlijk bewonderd en benijd. Dat er zo weinig kon worden bereikt en dat het geld en de enorme moeite dus grotendeels weggegooid waren, is waarlijk hun schuld niet en werkelijk een ontstellend staaltje van onverantwoordelijkheid der verantwoordelijke heren.

Andere hulpmogelijkheden. Tussen als . . . en dan . . . zou er onder dit hoofd heel veel te schrijven zijn. Ik moge in hoofdzaak volstaan met er op te wijzen, dat als er beter contact geweest was en meer begrip, initiatief, werklust, bezieling en de voortdurende wil coûte que coûte te helpen, het mogelijke, nee het onmogelijke te doen en zoals we het toen ook steeds zeiden: te wroeten om iets te vinden, dan had men ook gevonden. En zelfs als er — wat mij uitgesloten lijkt — niets gelukt was, dan had men tenminste zijn plicht gedaan. Daar echter van deze wil niets gebleken is, is het, op enkele uitzonderingen na, onmogelijk te zeggen, welke mogelijkheden er bij een andere stemming benut hadden kunnen worden. Iedere insider weet met absolute zekerheid, dat die mogelijkheden zich bij een andere werkwijze als het ware van zelf aangeboden zouden hebben, te bewijzen valt dit hoogstens, zij het zwak, uit de kleine resultaten van het J.C.C.-werk.

Indien echter mijn gehele bedoeling bij het schrijven van dit overzicht gelukt is, n.l. enig inzicht te geven in de sfeer, waarin het hulpwerk gedaan werd, dan zal men begrijpen, wat men anders misschien pathetisch zou noemen, dat ik durf verklaren met de hand op het hart: *door gebrek aan verantwoordelijkheidsbesef zijn duizenden mensenlevens onnodig verloren gegaan.*

Een voorbeeld zullen wij hier geven, dat toevallig wel duidelijk bewijsbaar is. In Februari 1945 kwam het bekende „Musy-transport” (Musy, oud-bondspresident van Zwitserland, was een zeer duistere

figuur met „prima” Duitse relaties, zoals Himmler) uit Theresienstadt in Zwitserland aan, dank zij de Hyefs, een soort afdeling van de Agoe-dath Israël, de Wereldbond van orthodoxe Joden. Zeer lang van te voren reeds hadden wij getracht bij alle mogelijke instanties en personen vertrouwen te wekken en steun te vinden voor iets dat inderdaad fantastisch leek: het loskrijgen van gevangenen uit de concentratiekampen (ook voor de z.g. politieke gevangenen leek het ons niet onmogelijk). „Londen” reageerde enthousiast. En wat toen volgde leek meer dan wat ook op de vergelijking aan het begin van dit rapport. In November 1944 waren ze enthousiast, in April 1945 waren ze het nog, al kwam er in die tijden ook wel eens een raadselachtig bericht als: „niet meer opportuun” en als er nu twee van die heren nog wel samen borrelen, delibereren ze er waarschijnlijk nog over. In nagenoeg ieder telegram zetten we het, en aan het slot van onze brieven stond het met vette letters: „Het gaat om mensenlevens” of „Het gaat om mensen, die verhongeren!” Als het daar niet om gegaan was, was het een klucht geweest. Mededeling uit Londen: kwestie zo belangrijk, dat de Ministerraad zal beslissen. Als de beslissing uitblijft, aandringen onzerzijds. Mededeling uit Londen: kwestie zó belangrijk, dat de regeringscommissaris voor repatriatie ter bespreking naar Zwitserland komt. Visum onmiddellijk verzorgen. Dus eindelijk toch het lang gevraagde persoonlijke contact! Als de reis ons te lang duurt, weer telegram op telegram, waar hij blijft. Eindelijk bericht: Onderweg in Parijs. Weer wachten. Telegrammen naar Londen en Parijs. Antwoord: Naar bevrijd Z. Nederland vertrokken voor belangrijke besprekingen (wat moeten die belangrijk geweest zijn), maar geen nood, de Regering heeft iemand uit Palestina naar Londen laten komen en die zal nu naar Zwitserland komen. Visum verzorgen! De Regering had geen slechtere keus kunnen doen, want de dame, die ons tenslotte op het dak gestuurd werd, had om verschillende redenen voor dit soort werk in het algemeen maar voor dit speciale geval in het bijzonder nooit in aanmerking mogen komen. Een behoorlijke volmacht had ze trouwens niet eens; alleen een brief met een beetje vaag gezwam over coördinatie en eigen gezwam over mensen in Bergen-Belsen die alles hadden, wat ze nodig hadden, en een regering, die verdere hulp overbodig vond, want die één keer onze lijsten gebruikt had om aan 1200 van de 3500 mensen in Bergen-Belsen een pakje te sturen en dit o.i. nog verkeerd gedaan had. Het hulpwerk heeft onder dit zo lang begeerde en zo vaak gevraagde persoonlijk contact met „Londen” (al was het dan maar surrogaat) nauwelijks meer kunnen lijden. het was toch al te laat.

Zorgvuldig heb ik in het voorafgaande namen weggelaten, al bleek het mij tot mijn spijt niet overal mogelijk te vermijden, dat duidelijk werd, wie de betrokken personen zijn. Uit de gehele opzet blijkt, waarom ik dit gaarne geheel zou hebben vermeden. Des te meer genoeg doet het mij van een aantal personen de namen te kunnen noemen, die tenminste wel het hunne hebben gedaan om de weinige hulp, welke in de hier beschreven sfeer te verlenen was, mogelijk te maken en te bevorderen. Ik kan hier natuurlijk slechts over diegenen spreken over wier werk ik mij bevoegd acht te oordelen en laat daarom zelfs de daden

van werkelijke helden als Westerweel, Simons en Nijkerk buiten beschouwing, al mogen juist deze namen in een uiteindelijk volledig rapport over alle geboden en verzuimde hulp m.i. zeker niet ontbreken.

De taak van de Joodse Coördinatie-commissie te Genève behoeft na de reeds gedane mededelingen geen omschrijving meer. De commissie, opgericht op verzoek van schrijver dezes tijdens een bijeenkomst van een twintigtal vertegenwoordigers der vluchtelingen, omdat hem gebleken was, dat het hulpwerk te belangrijke perspectieven bood dan dat het mogelijk en verantwoord was dit langer door één persoon zonder organisatie „achter zich” te laten doen. Een belangrijk uitgangspunt van de nieuwe commissie was een zeer uitvoerig gedetailleerd rapport, dat de heer S. I. Troostwijk over de situatie in Nederland gemaakt had. Namens de gezant werd prompt gereageerd met een verbod zich bezig te houden met ander dan cultureel werk in Zwitserland of de commissie groter te maken dan drie leden (aan het laatste hebben we ons zonder bezwaar gehouden).

De verantwoordelijkheid voor de werkzaamheden der commissie droegen gedurende de gehele periode van haar bestaan, waarin hulpwerk mogelijk was, haar leden, de heren S. van Dantzig, Mr. S. Isaac, S. I. Troostwijk en schrijver dezes. Het dagelijks werk werd gedaan door het enige te Genève wonende lid der commissie, schrijver dezes in ononderbroken meest aangename samenwerking met onze adviseerende leden, Dr. A. Polak Daniëls en Mevrouw O. M. Polak Daniëls—Boon Hartsinck.

Van de belangloze medewerkers, in het bijzonder bij het verzorgen van de ingewikkelde correspondentie en administratie en het maken van kaartsysteem en lijsten, verdienen vooral vermelding de dames D. Kalmann van Moppes, A. Nathans en W. Rosenberg Polak—van Lennep en de heren F. Sanders en N. van Tijn.

Geen pakje was er echter verzonden en geen andere hulp had er ooit kunnen worden verstrekt, indien wij ons niet voortdurend gesteund hadden geweten door Dr. W. A. Visser 't Hooft, secretaris-generaal van de Wereldraad der Kerken te Genève. Indien de achting, welke men in internationale kringen in Zwitserland had voor de beroemde eens als specifiek Nederlands geldende tradities, tijdens deze oorlog niet veranderd is in een diepe verachting, die ten aanzien van de hulp aan Joden het felst getypeerd is door uitdrukkingen als: het beruchte antisemitische Polen doet nog meer dan het befaamde prosemietische Holland, dan is dat naast diepe onaantastbare eerbied, welke een ieder voor H. M. de Koningin koesterde, m.i. bijna uitsluitend te danken aan het respect, dat Ds. Visser 't Hooft door zijn houding en activiteit en z'n negeren van de ontelbaar vele kleinzieligheden een ieder afdwong. Zijn bijdrage in het Nederlands verzet zal ongetwijfeld door anderen beschreven worden, ik heb hier te volstaan met het wijzen op het belang in het algemeen van de aanwezigheid van zo'n figuur in Zwitserland en op het feit, dat hij op geen moment van zijn druk bezette dagen op mijn telefoontje: „Dominee, kan ik even komen?” ooit neen gezegd heeft. En zo'n telefoontje gaf ik bijna iedere dag. Geen detail van ons hulpwerk vond hij onbelangrijk. En hoe vreemd het misschien ook klinkt, wij hebben het toch ook een beetje als een

verblijdend indirect resultaat van ons hulpwerk gevoeld, toen hij op het eind van de oorlog op een openbare bijeenkomst, welke met de joodse problemen eigenlijk niets te maken had, spontaan zei: „het joodse volk heeft in deze oorlog in mij een vriend gewonnen, die het altijd aan zijn zijde zal vinden”. Na deze christen-geestelijke moge ik in de eerste plaats noemen onze ruim tachtigjarige landgenoot Dr. T. Lewenstein, opperrabijn te Zürich, veertig jaar geleden opperrabijn te 's-Gravenhage, die in werkkracht en jeugdige ijver het tegen ons allen kon opnemen, werkelijk voor ons een geestelijk leider in de ware zin des woords was en voortdurend er op uit geweest is om zijn aandeel in de leniging van de nood te geven. Hoe prettig alles had kunnen zijn en hoe groot zich daardoor het hulpwerk had kunnen ontwikkelen, bewijst wel de prima verstandhouding tussen de vertegenwoordigers der Katholieken, Protestanten en Joden, er was geen sprake van een wil tot geforceerde wegwerking van verschillen, er was, zoals we het allen gaarne noemden „een eenheid in verscheidenheid”, welke vooral ook bleek bij de vele samen vervulde spreekbeurten en ons, getuige het ter gelegenheid van de verjaardag van H. M. de Koningin uitgegeven boekje, zelfs wel eens van idealen deed dromen, welke luchtkastelen zijn gebleken.

Aan het doorzettingsvermogen van Dr. Visser 't Hooft danken wij ook de samenwerking met Jhr. C. Flugi van Aspermont, de vertegenwoordiger bij het Internationale Rode Kruis van de vertegenwoordiger voor Zwitserland van het Comité Londen van het Nederlandse Rode Kruis. Dat het Rode Kruis op meer dan schandelijke wijze in deze oorlog volkomen tekort geschoten is, lag waarlijk niet aan deze hard werkende man, maar aan het feit, dat hij volkomen aan banden gelegd was en te kampen had met alle mogelijke kleinzielige plagerijen. Met de moed der wanhoop heeft hij tegen een bierkaai moeten vechten en bij de volkomen gerechtvaardigde verbittering over het gebrek aan hulp aan de politieke gevangenen, mag zeker niet vergeten worden met hoeveel moeite hij de weinige resultaten heeft weten te bevechten. Onzerzijds stellen wij dankbaar vast, dat wij van het aanvaarden van zijn aanbod, niet ieder apart wat te gaan proberen, maar hem als bemiddelaar ook onze taak bij het Internationale Rode Kruis te laten waarnemen, nooit spijt hebben gehad en dat dit bij het verzenden van levensmiddelen via het Internationale Rode Kruis, dat een ware doolhof van ambtenaren is, van groot belang is gebleken. Wij hebben de indruk gekregen, dat in Londen de heren H. Dentz en A. Melhado en misschien, al bemerkten wij er niets van, ook anderen het hun mogelijke hebben gedaan, maar indien wij dit juist zien, dan was er voor een paar goedwillenden in Londen dus blijkbaar helemaal niets te bereiken. Over het prettige contact namens de Irgoen Olé Holland in Jeruzalem door mevrouw de Leeuw—Gerzon met ons onderhouden, spraken wij reeds.

Direct na de bevrijding van Z. Nederland kwamen wij in briefwisseling met de daar opgerichte Joodse Coördinatie-commissie. Men toonde daar de situatie volkomen te begrijpen, maar het was te laat. Rest nog te vermelden de belangstelling en de wil tot helpen, welke de directie der Philipsfabrieken voor zeer velen der onzen heeft getoond

en dan ben ik helaas klaar met het noemen van mensen uit Nederlandse kring van wie wij bij ons werk iets positiefs gemerkt hebben. Het spreekt vanzelf, dat onze in de afzondering der kampen levende mede-vluchtelingen niet in de gelegenheid waren aan hulpwerk deel te nemen; nagenoeg zonder uitzondering hebben zij echter de enkele gelegenheid, die zich bood, zoals hulp aan de uitgewisselden, onmiddellijk aangegrepen. Zij hadden trouwens reeds zeer vroeg voorstellen aan het Gezantschap gedaan, doch hun moeilijke afhankelijke positie had hen gedwongen zich bij het antwoord, dat een streng verbod inhield, neer te leggen. De medewerking van verschillende internationale organisaties was vaak zeer groot, maar de uitblijvende tekenen van belangstelling van de zijde der Nederlandse Regering hebben tenslotte veel moeilijkheden gebracht vooral in de persoonlijk overigens prettige samenwerking met de heer Saly Mayer te St. Gallen, vertegenwoordiger van het American Joint Distribution Committee, die ons vaak enorm gesteund heeft; maar uit zijn volkomen gerechtvaardigde verbittering heeft hij o.i. wel eens niet te rechtvaardigen consequenties getrokken, al heeft vooral het bijzondere prestige, dat Dr. Visser 't Hooft ook bij hem genoot, hem vaak van erger teruggehouden. Alhoewel er aan de organisatie zeker veel gehaperd heeft, is er toch door de heer Mayer namens de Joint zeer veel, ook voor onze landgenoten, gedaan.

Drie citaten uit brieven resp. van 17 Juli '44, 21 Nov. '44 en 24 Januari '45 van de heer Mayer aan onze commissie kunnen misschien nog beter dan lange commentaren de belemmerende uitwerking op het hulpwerk van de passiviteit der Regering en de daardoor gekweekte stemming aantonen, vooral als men weet, dat op het doorgeven van dergelijke brieven aan verschillende vooraanstaande instanties en personen in Londen met een bijgevoegd dringend verzoek tenminste door een geste van de belangstelling te doen blijken niet eens antwoord kwam: „Wir finden, dass zwischen der gegenwärtigen Behandlung der Frage über die ungarischen Juden in der Schweizer Presse sowie auch von Seiten der U.S.A. Regierung gegenüber der vollständig passiven Haltung der holländischen Regierung ihrer Nationalen ein ganz gewaltiger Unterschied besteht, hierüber ärgern und kümmern wir uns sehr. Es geschieht für die holländischen Juden sozusagen *nichts* von Seiten ihrer Regierung“. „Wir empfehlen Ihnen den grössten Teil Ihres Werten von 16 November (een dringend verzoek onzerzijds om hulp voor Bergen-Belsen) nicht an unsre, sondern an der Adresse Ihrer Königlichen Regierung, resp. deren Gesandten in Bern zu richten. Es handelt sich nicht um Staatenlose, sondern um holländische Staatsbürger und für deren Schicksal soll nicht ein Privatmann, sondern die Regierung verantwortlich gemacht werden, was wir uns erlaubten Ihren Gesandten persönlich und direct zu sagen (dit onderhoud was door ons na ontvangst van de eerst geciteerde brief tot stand gebracht, omdat wij, onze onmacht voelend, wilden nagaan of direct contact zonder ons betere resultaten zou hebben; het werd een volledige mislukking). Wir schliessen diese Korrespondenz”

„Er (de door de heer Mayer geraadpleegde directeur van de Joint, Dr. Schwartz) hiesst auch unsre Tactik gut, nur dort Unterstützung

zu gewähren, wo es sich um Staatenlose handelt und dort nicht einzugreifen, wo eine rechtskräftige Regierung besteht, welche sich um Ihre Nationalen zu kümmern hat." Uiteraard waren de noten, welke wij in persoonlijke gesprekken te kraken kregen, nog veel harder, doch gelukkig liet de Joint zich tenslotte toch, althans in vele gevallen, weer overtuigen, dat het practische gevolg van dergelijke competentiekwesties niet mocht zijn, dat er geen hulp werd geboden. Begrijpt U, dat wij ten slotte wanhopig schreven: „Na de oorlog zal men elkaar de schuld geven" en: „Intussen verhongeren onze mensen. Zullen wij, als misschien weinigen het toch overleven, hun dit alles durven vertellen?" En als U dit begrijpt, begrijpt U dan ook, dat „Londen" ons toen een hele tijd negeerde, omdat dergelijke opmerkingen beleedigend waren!

Het was alles zinloos. Het is het nu nog meer. Laten we liever terugkeren tot de mensen, die ons geholpen hebben.

Dr. A. Silberstein, lid van het Joodse Wereldcongres, en zijn echtgenote hebben vooral in de kwestie der Zuidamerikaanse passen wonderen verricht. De heer en mevrouw Posner en Dr. Scheps van het Office Palestiniën hebben bij de actie voor Palestina-certificaten nachten lang onvermoeid doorgewerkt. Dr. Riegner van het Wereldcongres heeft vooral door het samenbrengen in één reddingscomité van vertegenwoordigers der verschillende nationaliteiten en comité's prima werk gedaan en stond ook verder steeds voor ons klaar. Dr. Gurwicz, zijn vrouw en Dr. Weil van de O.S.E. (Oeuvre Secours aux Enfants) hebben al het hun mogelijke gedaan om ook iets voor de Nederlandse joodse jeugd te doen. In Frankrijk en België hebben zij duizenden kinderen kunnen helpen, voor Nederland is ook dit mislukt. De Amerikaan Roswell D. McClelland, special assistent to the American Minister, heeft ons, waar het te pas kwam, vlot en prettig geholpen. Als enig werkelijk nadeel van mijn zwijgen in deze na-oorlogse jaren, heb ik steeds gevoeld, dat vooral de Joden in Nederland te weinig weten hoezeer al deze hier genoemde mensen bereid waren alles te doen, wat het lot der onzen enigszins kon verlichten.

Mijn relaas overlezend, bemerk ik pas, hoezeer ik mij in mijn weer opgeleefde verbittering heb laten gaan. Toch geloof ik niet, dat het juist zou zijn het in een systematischer, zakelijker verslag te veranderen. Ik zou het denkelijk niet eens kunnen. Zó heb ik het beleefd, zó leeft het nog in mij en zó leg ik het U voor. De enquêteur staan alle in mijn bezit zijnde rapporten, brieven en telegrammen, lijsten en cijfers ter beschikking.

Ik kan tot slot slechts de oprechte wens uitspreken, dat dit rapport noch door huidige noch door toekomstige enquêteurs zal gezien worden als een chronique scandaleuse, hoofdzakelijk als een aanklacht tegen een aantal mensen en als een lofzang op enige anderen. Als het dat alleen of hoofdzakelijk geworden is, had ik ondanks daaruit voortvloeiende misverstanden, liever in mijn aanvankelijk zwijgen volhard. Hopelijk ziet men in dit rapport, wat het bedoelt te zijn en wat alle genoemde gebeurtenissen ook waren: van A tot Z een nieuw bewijs voor het feit, dat tegen het barbarendom in, velen door gebrek aan inzicht of door gebrek aan macht, noch pro-semietisme, noch voor-

geschreven of spontane naastenliefde, noch slappe, noch sterke overheden ons uiteindelijk kunnen helpen. Naast G. zal alleen de hulp van alle goedwillenden aan een radicale oplossing voor het gehele joodse volk, aan het definitieve einde van het eeuwige vluchtelingenschap, herhaling in de een of andere vorm van het hier geschilderde kunnen voorkomen.

Indien de thans verantwoordelijke personen dit alles als een afgesloten tijdperk zouden beschouwen en werkeloos toezien, dat er nog tien-duizenden in de kampen zitten, als zij toezien en er aan medewerken, dat de wereld reeds over amnestie spreekt en het volk der misdadigers de hand reikt, terwijl de kleine rest der slachtoffers nog op een begin van recht en op hun kinderen wacht, als zij niet positief stelling nemen ten opzichte van de eis op recht, welke het joodse volk nu de Verenigde Volkeren heeft gesteld, dan is er niets veranderd en dan missen zij tegenover G. en hun geweten het recht over hun voorgangers te oordelen. Alleen mijn oprecht vertrouwen, dat dit zeker bij velen niet zo is, heeft mij dit rapport doen schrijven als een bijdrage voor het Nederlandse volk tot de geschiedenis van de tragedie van het joodse volk, tot welke beide gemeenschappen ik mij gelukkig acht te behoren.

Amsterdam, 17 Juni 1947.

(w.g.) M. H. GANS.

BIJLAGE 32.

J. W. J. Baron de Vos van Steenwijk (voormalig gedelegeerde van het London-Committee te Genève).

.....

La Tour de Peilz, 28.4.47

Palestina-certificaten.

Ten einde deze zaak zuiver te kunnen beoordelen, dient te worden opgemerkt, dat de heer Flugl van Aspermont niet zelfstandig optrad, doch door mij was aangewezen om te Genève bij het Internationale Rode Kruis alles wat de pakketten aan krijgsgevangenen enz. betrof, te behandelen.

.....

Hierbij moge worden opgemerkt, dat de communicatie met het Comité te Londen op dit tijdstip zodanig bemoeilijkt was, dat het mij alleen mogelijk was het contact met Londen te onderhouden door de grote welwillendheid van H.M.'s gezant, die, in een tijd, dat het Gezantschap overladen was met cijfertelegammen, steeds op de meest welwillende wijze mij gelegenheid gegeven heeft, mijn mededelingen aan Londen gechiffreerd te verzenden.

Zwitserse hulpéquipe (Dr. Polak Daniëls).

Reeds voor de komst van Dr. P. D., vergezeld van mej. Boon Hart-sinck (later mevr. Polak Daniëls) was mij gebleken door gesprekken met diverse in Zwitserland vertoevende Nederlanders, dat vermoedelijk na beëindiging der vijandelijkheden een niet onbelangrijk aantal Nederlanders te repatriëren zou zijn uit Polen. Daartoe werd door mij als gedelegeerde van het Comité te Londen een commissie samengesteld, waarvan de samenstelling U uit de hierbij gevoegde stukken

moge blijken. Dr. Polak Daniëls, die eveneens met desbetreffende plannen naar Zwitserland kwam, werd in deze commissie alle gelegenheid gegeven, zijn bedoelingen uiteen te zetten, doch reeds spoedig meenden enkele leden der commissie, dat de plannen van Dr. P. D. en de wijze, waarop deze zich de uitvoering daarvan dacht, niet in overeenstemming zouden zijn met de aan het einde van de oorlog bestaande toestand, en dat zou blijken, dat de repatriëring der betrokken Nederlanders in veel groter intergeallieerd verband zou moeten geschieden, en dat een al te veel in détails uitgewerkt plan voor een speciale hulpactie uit Zwitserland wel eens niet tot uitvoering zou kunnen komen, terwijl in elk geval deze gehele aangelegenheid door de Regering centraal geregeld zou moeten worden. Reeds destijds bleek, dat deze zienswijze voor Dr. P. D. nieuw was en eerder een teleurstelling betekende. Zodra echter Dr. P. D. door de Regering officieel was aangesteld tot „organizer in chief”, heb ik gemeend de commissie te moeten ontbinden, waarbij ik alle materiaal, dat tot nu toe verzameld was, ter beschikking van Dr. P. D. gesteld heb en hem ook verder de verzekering gegeven heb van de bereidwilligheid tot medewerking van het Rode Kruis.

Hierbij dient te worden opgemerkt, dat de regeringscommissaris Ferwerda bij een telegram van 8 September 1944 de „organizer in chief” opdracht gegeven had, nauw contact met de gedelegeerde van het Comité Londen te onderhouden. Aangezien Dr. P. D. daaraan echter niet voldaan heeft, heb ik gemeend, d.d. 7 November 1944 aan de regeringscommissaris te moeten berichten, dat ik mij niet kon verenigen met de door de heer P. D. gevolgde gedraglijn en derhalve in de toekomst verdere verantwoordelijkheid afwees. Dat de mislukking van zijn plannen Dr. P. D. teleurgesteld heeft, acht ik volkomen begrijpelijk en aanvaardbaar; ik zie mede hierin een verklaring voor het feit, dat Dr. P. D. naar redenen zoekend voor deze mislukking, gemeend heeft, deze te moeten vinden in het optreden van de verschillende leden der commissie, die hem niet onvoorwaardelijk steunden. Het is te betreuren, dat door deze goedbedoelde plannen intussen een bedrag van ongeveer 200.000 Zwitserse franken nutteloos is besteed.

(w.g.) J. W. J. DE VOS VAN STEENWIJK.

BIJLAGE 33.

Dr. W. A. Visser 't Hooft (secretaris-generaal van de Wereldraad der Kerken te Genève).

Genève, 29 Mei 1947.

Gedurende de oorlogsjaren had ik binnen het kader van de vaderlandse taak de specifieke opdracht de Zwitserse weg te organiseren. Dit bracht mij wel in nauw contact met allerlei andere Nederlandse werkzaamheden, daar ik vele rapporten doorgaf naar Londen of naar ons land, maar met de details van de Rode Kruis-actie had ik slechts zeer zijdelings te maken. De enige uitzondering hierop was mijn voorzitterschap van de commissie voor de culturele belangen van de Nederlandse vluchtelingen.

Om de hele situatie in Zwitserland goed te verstaan moet men

uitgaan van het feit, dat de officiële personen alhier meenden, dat praktisch alle werkzaamheden op sociaal of Rode Kruis-gebied door hen georganiseerd moesten worden. Hier reeds lang gevestigde Nederlanders, zoals ik zelf, hadden meer vrijheid van beweging. Zo is het te verklaren, dat actieve personen, zoals de heer Gans, de heer Polak Daniëls en zelfs de heer Flugl, die eigenlijk geen vluchteling was, zeer licht in botsing kwamen met het Gezantschap en de officiële vertegenwoordiging van het Rode Kruis. Ik heb hier tegenover altijd volgehouden, dat volgens goede democratische principes deze onofficiële initiatieven, wanneer ze serieus bedoeld en georganiseerd waren, volledige steun moesten ontvangen. Wij hebben het op dit gebied echter nooit verder gebracht dan een enigszins onzeker compromis. Naar mijn overtuiging ligt de grondfout hier. Het Gezantschap samen met de officiële vertegenwoordiging van het Rode Kruis waren niet werkelijk in staat om alles te doen, wat gedaan moest worden en toch werd particulier initiatief, zelfs nadat het een zekere erkenning vanuit Londen gekregen had, dikwijls tegengewerkt. Om geheel fair te zijn, moet ik hier echter bijvoegen, dat verschillende der personen, die nuttige initiatieven namen, helaas niet altijd de tact hadden om deze strijd principieel te strijden en er veel te veel een persoonlijke twist van maakten, wat de zaak natuurlijk nog veel moeilijker maakte.

Het zou mij zeer verwonderen, wanneer zou blijken, dat de klacht op waarheid berust, dat de gezant mensen weggestuurd zou hebben, alleen omdat zij Joden waren. Naar mijn mening was het niet zo, dat er van officiële zijde tegen Joden gediscrimineerd werd, maar wel zo, dat men te weinig de psychologische en morele situatie van de vluchtelingen beseftte en dezen daarom te licht als lastposten kwalificeerde. Men kan niet zeggen, dat het Gezantschap en de officiële vertegenwoordiging van het Rode Kruis niet hard gewerkt hebben, men moet echter vragen of zij begrepen hebben, dat zij alle prestigeoverwegingen ter zijde hadden te schuiven en alle hulp hadden te aanvaarden, die hun spontaan geboden werd.

Over de specifieke vragen hoe precies de geprojecteerde pakketten-acties geheel of gedeeltelijk gestrand zijn, kan ik geen nieuwe inlichtingen geven. Naar mijn mening, gebaseerd op de vele persoonlijke contacten, die ik in die jaren met de betrokkenen mocht hebben, zal tenslotte toch de hoofdschuld blijken te bestaan in het gebrek tot bereidheid tot samenwerking, zoals die vooral in tijd van nood tot uiting had behoren te komen.

.....

(w.g.) W. A. VISSER 'T HOOFT.

BIJLAGE 34.

Th. H. de Meester

(voormalig Voorzitter van het London-Committee).

Brief aan de heer N. D. Woensdregt.

.....

Londen, 27 Februari 1945.

Ofschoon Uw belangstelling in het lot onzer krijgsgevangenen mij bijzonder sympathiek is, komt het mij toch voor, dat de verzending van voedselpakketten naar de kampen beter onder de contrôle blijft van ons comité. Voor dit werk, hetwelk voor onze verantwoordelijkheid is, zijn ons credieten door het Min. van Oorlog ter beschikking gesteld,

terwijl belangrijke bedragen uit onze eigen fondsen worden bijgepast, voldoende voor één pakket per man per week. Dat niettegenstaande dit toch nog klachten ons bereiken en dat het ons gebleken is, dat meestal slechts één pakket per maand beschikbaar is, is een gevolg van de ontreddering van het transport in Duitsland. Onze voorraden in Genève worden steeds groter, terwijl meerdere malen verschepping via Gothenburg heeft plaats gevonden.

Uit de aard der zaak ben ik bijzonder geïnteresseerd in elke nieuwe mogelijkheid, die zich zou voordoen, welke verbetering in de toestand zou kunnen brengen. Om die reden las ik Uw opmerking met meer dan gewone belangstelling en ik zoude U willen verzoeken mij per kerende mede te willen delen of de door U voorgestelde weg enige gegronde hoop biedt, dat de pakketten inderdaad eerder de kampen bereiken en op welke wijze ze daar gedistribueerd worden.

In dit verband zou ik willen opmerken, dat verdeling onder toezicht van het Internationale Rode Kruis een eerste vereiste is. Tevens zou ik willen vernemen of het aantal pakketten, dat vanuit Zweden verzonden kan worden, beperkt is.

Na ontvangst van Uw antwoord zal ik direct overwegen of verzending door U aanbeveling zou verdienen, waarna ik U overeenkomstig zal verzoeken mij behulpzaam te zijn. Ik moge opmerken, dat ons comité natuurlijk alleen dan financiële verantwoordelijkheid kan dragen indien die orders door mij vooraf geautoriseerd worden. Ik heb deze zaak met de heer Ferwerda besproken, aan wie ik afschrift van dit schrijven heb toegezonden.

(w.g.) TH. H. DE MEESTER.

BIJLAGE 35.

N. D. Woensdregt

(voormalig vertegenwoordiger van de repatriëringdienst te Stockholm).

.....

Älsten, 3 Januari 1947.

De indruk, die ik uit de brief van de heer de Meester van de 27e Februari 1945 kreeg, was deze, dat men zich in Londen niet voldoende rekenschap heeft gegeven van:

- a. de urgentie van het geval — er kon niet meer gewacht worden en een correspondentie over het al of niet samenwerken met mij zou groot tijdverlies betekenen.
- b. de transport-ontreddering, waardoor de gezonden pakketten van Londen halverwege bleven liggen.

Op welke wijze de Noren geholpen werden, kan ik U helaas niet zeggen.
.....

(w.g.) N. D. WOENSDREGT.

BIJLAGE 36.

Mevrouw D. Gravesen

(voormalig secretaresse van de heer Woensdregt).

Brief aan de heer N. D. Woensdregt.

.....

København, 29 Januari 1947.

Wat nu de brief van Koos Vorrink betreft: om zonder enig materiaal uit de wildernis van emotionele pakkettenherinneringen wijs te worden, is me vrijwel onmogelijk. Eén aanklacht geloof ik, dat de heer Vorrink

met recht tegen de betreffende heren uit Londen kan richten en wel: waarom werd de Legatie in Zweden niet eerder dan sinds 1944 (ik kan me niet precies herinneren, wanneer de brief van de heer Dentz kwam) de opdracht gegeven, te trachten pakketten naar concentratiekampen in Duitsland te zenden. Ik weet niet, of de heer van Rijckevorsel, die nu immers in den Haag is, hier een antwoord op kan geven, maar ik neem aan, dat met enige energieke pogingen van Nederlandse zijde, het helemaal niet onmogelijk geweest was reeds veel eerder een toewijzing te krijgen. Op het tijdstip, dat wij begonnen, konden wij van de Zweden slechts toewijzing krijgen voor 2000 pakketten *aan DP's*. Dit aantal is na veel moeite onzerzijds, ik meen in Februari 1945, verhoogd tot 10.000. Ik kan me zo zonder materiaal niet precies herinneren, hoe de verdeling was, maar ik meen, dat de Zweden deze verhoging gegeven hebben *ten bate van de krijgsgevangenen*.

Een aanklacht, die de heer Vorrink volgens mij ook met recht kan richten, is de volgende: waarom werd de Nederlandse Legatie zo bijzonder slecht voorzien van namen en data van naar Duitsland gevoerde personen? Ik weet, dat het moeilijk was, nauwkeurige gegevens te krijgen, maar wat hebben we niet weken en weken zitten wachten op lijsten met namen en data, opdat wij onze pakketten konden adresseren. Het was n.l. slechts mogelijk pakketten aan concentratiekampen te zenden (dus Oranienburg, Dachau, Buchenwald etc.) indien de pakketten voorzien waren van namen en data. De gegevens, die wij hadden, hebben wij met ontzettend veel getob en moeite van andere instanties moeten krijgen (World Jewish Congress, Mosaiska Forsamlingen, American Joint Distribution Committee, wat de Joden betrof en wat de niet-Joden betrof van losgelaten of bevrijde en naar Zweden gevluchte meest Noren, die zich namen van Hollanders konden herinneren). We hebben nooit meer dan enige honderden (als het er zoveel waren) namen gehad van zich in concentratiekampen bevindende Nederlanders, de rest van onze zielige 2000 pakjes hebben wij van gefingeerde namen (uit een oud Nederlands telefoonboek) moeten voorzien. Dat de Noren in de concentratiekampen veel beter werden geholpen is volgens mij te wijten aan het feit, dat zij veel en veel eerder met pakkettenverzendingen vanuit Zweden begonnen zijn, veel en veel betere gegevens over hun gevangenen hadden! en zeer begrijpelijk van de Zweden een grotere toedeling van pakketten kregen. Nogmaals: dat de Nederlandse Regering het niet eerder dan eind 1944 noodzakelijk achtte, dat vanuit Zweden pakketten naar Nederlanders in Duitse concentratiekampen gezonden werden, is meer dan krankzinnig. Dat wij toen niet beter van materiaal voorzien konden worden, zodat wij tenminste de 2000 pakketten per maand behoorlijk konden adresseren, is treurig en had als resultaat, dat het grootste gedeelte van deze 2000 pakketten naar Joodse kampen (hoofdzakelijk Bergen-Belsen en Theresienstadt) werd gezonden, waar wij, dank zij de al eerder in deze brief genoemde instanties, de meeste gegevens hadden. Geen wonder, dat de heer Vorrink e.a. in de verschillende kampen weinig of niets van ons gemerkt hebben.

Wat nu de krijgsgevangenen betreft: in Februari 1945 werd door de Zweden ons pakketten-quotum dus verhoogd tot ik meen 10.000,

voor zover ik me kan herinneren ten bate van de krijgsgevangenen. Verzendingen aan krijgsgevangenen hoefden niet van namen voorzien te worden, over de krijgsgevangenkampen hadden wij vrij nauwkeurige gegevens, er was iets meer hoop, dat deze pakketten hun plaats van bestemming zouden bereiken. In Londen ging men er niet mee accoord, dat wij ons bemoeiden met verzendingen aan krijgsgevangenen, dit werd door het Ned. Rode Kruis aldaar behartigd. De Zweden, die in Duitsland onze belangen aldaar behartigden, verzekerden ons keer op keer, dat de Nederlandse krijgsgevangenen géén pakketten ontvingen (ook hierover kan de heer van Rijckevorsel nauwkeurige inlichtingen geven). Wij besloten toen, ondanks het geharrewar met het Ned. Rode Kruis in Engeland, pakketten aan krijgsgevangenen te verzenden. Enfin, een maand later was Duitsland al in zo'n chaos, dat er niet veel meer te zenden was. We hebben geprobeerd, wat we konden, zoals U wel weet. We hebben ook enige extra zendingen gezonden door quota van anderen over te nemen, enfin, we hebben gehannest en gezwoegd, maar veel te laat en niet bepaald geholpen door onze chefs in Londen. Ik kan me de woede van Vorrink begrijpen, maar of hij iets bereikt, door daar in te gaan roeren?

.....
 Als ik dit overlees, vallen er allerlei details in, maar ik betwijfel of dat zin heeft — kan overigens zo zonder materiaal niet instaan voor de nauwkeurigheid van deze brief. Hoop, dat het echter enigszins een beeld geeft.

(w.g.) Mevr. D. GRAVESEN.

BIJLAGE 37.

Halvard Manthey Lange.

(Minister van Buitenlandse Zaken van Noorwegen).

Oslo, 25th July 1947.

Dear Sir,

Referring to your conversation to-day with the Foreign Minister and representatives from the Norwegian authorities concerned, I have the honour to state the following concerning the transmission of Red Cross parcels to Norwegian political prisoners in Germany during the war.

The official German permission was not given till the end of February 1943 for the transmission of Red Cross parcels to Norwegian political prisoners, which immediately started from Stockholm and Geneva. Later on it also became possible to send smaller quantities of parcels from Madrid, Lisbon and Cairo. From the autumn of 1942 Norwegian Red Cross parcels were also sent; these parcels were paid by the prisoners' relatives in Norway. The parcels could not be sent collectively, but had to be specially addressed to each individual.

It was therefore of the utmost importance always to have up-to-date lists of our political prisoners. Such lists were worked out in Stockholm and London and based on the information collected in Norway and through our underground contacts in Norway and Berlin, and were finally distributed to all bases of transmission.

Apart from the official German permit, consent also had to be obtained from the Allied Military authorities. Officially these authorities were not in a position to permit transmission of parcels to political prisoners in Germany or German-occupied countries, as there was no guarantee whatever that the parcels would really reach the prisoners. They also stated that it was the duty of Germany to accommodate the prisoners, and that such a relief-organisation as the above-mentioned indirectly tended to prolong the war.

However, unofficially it was pointed out that these rules of blockade would not be strictly maintained. The most important thing was to avoid publicity around this matter. Consequently, on the part of the allied authorities nothing was ever done in order to prevent this transmission of parcels, which might thus continue to an ever increasing extent until the end of the war.

I have the honour to be,
Dear Sir,
Your obedient Servant
For the Minister
(s.) ERIK DONS,
Secretary.

Nederlandse vertaling van de brief van minister H. M. Lange:

Oslo, 25 Juli 1947.

Mijnheer,

Met referte aan Uw onderhoud van heden met de minister van Buitenlandse Zaken en vertegenwoordigers van de betrokken Noorse autoriteiten heb ik de eer het volgende mede te delen, betreffende het zenden van Rode Kruis-pakketten aan Noorse politieke gevangenen in Duitsland gedurende de oorlog.

De officiële Duitse toestemming werd niet eer dan tegen het einde van Februari 1943 verleend voor het doorzenden van Rode Kruis-pakketten aan Noorse politieke gevangenen, waarmede onmiddellijk werd aangevangen vanuit Stockholm en Genève. Later werd het ook mogelijk kleinere hoeveelheden pakketten te zenden van Madrid, Lissabon en Cairo. Vanaf de herfst 1942 werden ook Noorse Rode Kruis-pakketten gezonden; deze pakketten werden door de familieleden der gevangenen in Noorwegen betaald. Ze konden niet collectief worden gezonden doch moesten speciaal aan iedere gevangene individueel worden geadresseerd.

Daarom was het van het grootste belang, steeds de beschikking te hebben over complete lijsten van onze politieke gevangenen. Dergelijke lijsten werden samengesteld te Stockholm en Londen en waren gebaseerd op gegevens die in Noorwegen en door middel van onze illegale contacten in Noorwegen en Berlijn werden verzameld; tenslotte werden deze aan alle verzendplaatsen doorgegeven.

Afgezien van de officiële Duitse vergunning moest ook nog toestemming verkregen worden van de geallieerde militaire autoriteiten. Deze autoriteiten waren niet in staat officieel toestemming te verlenen tot het zenden van pakketten aan politieke gevangenen in Duitsland of door de Duitsers bezette landen, daar er geen enkele zekerheid bestond

dat de pakketten inderdaad de gevangenen zouden bereiken; voorts waren deze van mening dat het de plicht van de Duitsers was de gevangenen te verzorgen en dat een hulpactie als bovenbedoeld indirect bijdroeg de oorlog te verlengen. Evenwel werd — niet officieel — naar voren gebracht dat deze blokkademaatregelen niet zo streng gehandhaafd zouden worden. Het belangrijkste was omtrent deze aangelegenheid elke ruchtbaarheid te vermijden. Dientengevolge werd door de geallieerde autoriteiten nimmer iets gedaan, dat het doorzenden van pakketten kon belemmeren, aldus kon de verzending in steeds grotere omvang tot het einde van de oorlog doorgaan.

Ik heb de eer te zijn,
Uw dw. dn.
v/d Minister
(w.g.) ERIK DONS,
Secretaris.

BIJLAGE 38.

H. Beer (secretaris-generaal van het Zweedse R. Kr. te Stockholm).

Vragen gesteld aan de heer H. Beer:

1. Welke pogingen zijn van Nederlandse zijde uit Londen ondernomen, om tot hulpverlening aan Nederlandse burgergevangenen te komen?
2. Was, naar de mening van de personen, die bevoegd zijn om over deze zaak in dat tijdvak te kunnen oordelen, een uitgebreide Nederlandse hulpactie vanuit Londen en/of vanuit Stockholm ten bate van de Nederlandse burgergevangenen en uitgevoerd via Stockholm, in die tijd mogelijk?
Zo ja, welke zijn, naar de mening van Zweedse zijde, de redenen, dat deze actie niet op een meer intensieve wijze werd uitgevoerd?
Zo neen, wat zijn daarvan de oorzaken geweest?
3. Waren de pakketten voor de Noorse burgergevangenen op naam gesteld en droegen zij het nummer van de gevangenen?
4. Wie financierde de pakketzendingen, bedoeld in punt 3?
5. Hoeveel pakketten zijn verzonden respectievelijk aan Noorse, Deense en Nederlandse burgergevangenen?

Antwoord van de heer H. Beer:

A la Direction générale de la Croix-Rouge néerlandaise.

's-Gravenhage.

Concerne: Colis alimentaires adressés aux prisonniers civils en Allemagne.

Messieurs,

En réponse à votre lettre du 29 Juillet 1947, sur le même sujet, le Comité Central de la Croix-Rouge suédoise a l'honneur de donner aux questions posées, les réponses suivantes:

1. Nous ignorons les mesures prises à Stockholm par la représentation néerlandaise à Londres, mais, en automne 1944, nous avons eu la visite de Mme Gravesen, appartenant alors à la Commission de rapatriement à la Légation des Pays-Bas, qui nous demanda dans quelle mesure nous pourrions aider la dite Légation, en adressant des

colis de vivres aux prisonniers civils néerlandais en Allemagne, jusqu'à concurrence de 2000 paquets par mois selon des listes d'adresses qu'elle nous donnerait.

Nous lui fîmes la promesse d'examiner les possibilités d'obtenir les licences d'achat et d'exportation et pûmes finalement les obtenir pour le nombre désiré de colis mensuels. Le premier envoi de 2.000 colis partit en janvier 1945 et fut suivi de deux autres de même importance: l'un dans le courant de février, l'autre à la fin de mars 1945. Chaque colis portait une adresse collée, indiquant le nom du destinataire, son titre et même son numéro matricule, dans la mesure où Mme Gravesen avait pu fournir, sur la liste, ces indications. Les colis destinés au même camp étaient emballés dans des caisses portant le nom du Commandant du camp, et toutes ces caisses furent acheminées vers les camps respectifs, par voie ferrée, jusqu'en Allemagne, via Danemark. Nous n'eûmes pas le temps d'expédier d'autres envois.

Après la visite de Mme Gravesen, nous avions même réussi à obtenir des licences pour l'achat et l'expédition de 8.000 paquets par mois à l'intention des prisonniers de guerre néerlandais en Allemagne. Un envoi partit en janvier 1945, l'autre en mars. Ces colis ne portaient pas d'adresse personnelle mais, suivant les indications de Mme Gravesen, ils étaient emballés, dans des caisses dirigées vers les différents camps de prisonniers, adressées aux chefs respectifs de leurs „Kommandantur” et portaient en lettres peintes l'inscription: „Für die niederländischen Kriegsgefangene”.

Tous les frais occasionnés par ces envois étaient à la charge de la Légation des Pays-Bas à Stockholm, mais c'est la Croix-Rouge suédoise qui assurait toutes les expéditions.

2. En raison de notre situation alimentaire et des difficultés, de notre ravitaillement pendant la guerre, il eût été difficile d'obtenir des licences en nombre supérieur à celui qui fut obtenu, étant donné surtout que la majeure partie de notre aide devait aller, depuis 1939 et 1940, aux autres pays nordiques. C'est pour cette raison que certaines légations comme celles de Pologne et de Yougo-Slavie, obtinrent alors, par l'intermédiaire de leurs représentants à Londres, l'autorisation, auprès des autorités alliées et de la Suède, de faire transporter d'Argentine, sous pavillon suédois, grâce aux bateaux „sauf-conduits” („cert-boats”) des vivres achetés en Argentine même.

Des cargaisons de vivres allant jusqu'à 10 ou 20 tonnes par transport arrivèrent donc régulièrement une fois par mois, durant 1943-44 à l'adresse de la Croix-Rouge suédoise, laquelle assurait leur déballage dans le port même de Stockholm, puis les emballait à nouveau par colis de 5 kilos, envoyés ensuite comme colis postaux ou groupés dans des caisses adressées aux prisonniers de diverses nationalités dans les camps d'Allemagne, suivant les indications des Légations ci-dessus nommées.

Quand le trafic des „cert-boats” a été interrompu, les cargaisons mensuelles attendirent à Buenos-Ayres pour être transportées jusqu'à Göteborg par le premier courrier partant. Par ce moyen, un très grand nombre de colis a pu être distribué dans les divers camps particulièrement aux prisonniers polonais. Toutes les dépenses étaient couvertes

par les Légations respectives. Destinés en majeure partie aux prisonniers de guerre, les colis étaient aussi adressés aux civils polonais.

Sans doute, une requête analogue à celle de la Pologne et présentée par les autorités néerlandaises n'eût-elle pas été repoussée, et le procédé de ravitaillement ci-dessus décrit eût-il pu rendre possible une considérable augmentation de l'aide apportée aux prisonniers hollandais en Allemagne.

3. Oui, les prisonniers norvégiens ont reçu par nos soins des colis personnels, d'après des listes d'adresses que nous fournissait la Légation de Norvège à Stockholm, laquelle connaissait fort bien le nom, l'adresse et la matricule des prisonniers en Allemagne.

4. C'est la Légation de Norvège qui acquittait tous les frais.

5. De 1942 à la fin de la guerre, ont été expédiés aux Norvégiens environ 50.000 colis à 20 couronnes (environ).

Aux Danois, depuis 1943 jusqu'à la fin, environ: 10.000 colis.

Pour les Hollandais, voir No. 1.

Espérant que ces quelques renseignements pourront vous satisfaire, nous vous prions de recevoir, Messieurs, l'assurance de toute notre haute considération.

(s.) HENDRIK BEER.

Secrétaire Général.

Nederlandse vertaling van de brief van de heer H. Beer:

Aan het Hoofdbestuur van het Nederlandse Rode Kruis.

's-Gravenhage.

Betreft: Voedselpakketten, geadresseerd aan burgergevangenen in Duitsland.

Mijne Heren,

In antwoord op Uw brief van 29 Juli 1947 over bovengenoemd onderwerp, heeft het Dagelijks Bestuur van het Zweedse Rode Kruis de eer op de gestelde vragen de volgende antwoorden te geven:

1. Wij zijn onbekend met de maatregelen, die te Stockholm ondernomen zijn door de Nederlandse vertegenwoordiging te Londen, maar in de herfst van 1944 hebben wij bezoek gehad van mevrouw Gravesen, destijds deel uitmakend van de repatriëringscommissie van het Nederlandse Gezantschap, die ons vroeg in welke mate wij bovengenoemd gezantschap zouden kunnen helpen om voedselpakketten te adresseren aan Nederlandse burgergevangenen in Duitsland tot een aantal van 2.000 pakketten per maand volgens adreslijsten, die zij ons zou geven.

Wij beloofden haar de mogelijkheden te onderzoeken om aankoop- en verzendvergunningen te verkrijgen en konden deze eindelijk verkrijgen voor het verlangde aantal maandelijkse pakketten. De eerste zending van 2.000 pakketten werd verstuurd in Januari 1945 en werd gevolgd door twee andere van dezelfde hoeveelheid, de een in de loop van Februari, de andere eind Maart 1945. Ieder pakket droeg een opgeplakt adres met aanduiding van de naam van de gevangene, zijn titel en zelfs zijn gevangenummer, voor zover mevrouw Gravesen deze aanduiding op de lijst had kunnen verstrekken. De pakketten, bestemd voor eenzelfde kamp, werden in kisten gepakt, die de naam

van de commandant van het kamp droegen en al deze kisten werden naar de respectieve kampen per trein tot in Duitsland vervoerd via Denemarken. Wij hadden geen tijd om andere zendingen te versturen.

Na het bezoek van mevrouw Gravesen zijn we zelfs geslaagd om aankoop- en verzendvergunningen te verkrijgen voor 8.000 pakketten per maand ten behoeve van de Nederlandse krijgsgevangenen in Duitsland. Eén zending werd verstuurd in Januari 1945, een andere in Maart. Deze pakketten droegen geen persoonlijk adres, maar, volgens de aanwijzingen van mevrouw Gravesen, werden zij verpakt in kisten, welke gestuurd werden aan de verschillende gevangenkampen en geadresseerd aan de respectieve hoofden van hun „Kommandantur” en waren gemerkt met het opschrift in geschilderde letters: „Für die niederländischen Kriegsgefangene”.

Alle kosten, ontstaan door deze zendingen, waren voor rekening van het Nederlandse Gezantschap te Stockholm, maar het Zweedse Rode Kruis verzorgde alle transporten.

2. In verband met onze voedseltoestand en de moeilijkheden van onze aanvoer gedurende de oorlog zou het moeilijk geweest zijn om vergunningen te verkrijgen voor een groter aantal dan die, welke werden verkregen, vooral, omdat het grootste deel van onze hulpverlening sedert 1939 en 1940 naar andere noordelijke landen moest gaan. Het is om deze reden, dat zekere gezantschappen, zoals die van Polen en Joego-Slavië, destijds door tussenkomst van hun vertegenwoordiging te Londen, de toestemming verkregen van de geallieerde en Zweedse autoriteiten om uit Argentinië onder Zweedse vlag, dank zij de schepen met vrijgeleide (cert-boats), levensmiddelen te laten transporteren, welke gekocht werden in Argentinië zelf.

Ladingen levensmiddelen tot 10 of 20 ton per transport kwamen aldus regelmatig eenmaal per maand gedurende 1943—44 aan het adres van het Zweedse Rode Kruis, welke voor de lossing zorgde in de haven van Stockholm, vervolgens de vracht opnieuw verpakte in pakketten van 5 kg en tenslotte verzond als postpakketten of samen verpakt in kisten, geadresseerd aan gevangenen van verschillende nationaliteiten in de Duitse kampen, volgens de aanwijzingen van de bovengenoemde gezantschappen.

Wanneer de overtocht van de „vrijgeleide” schepen onderbroken werd, bleven de voedselzendingen te Buenos Ayres wachten om met het eerste schip, dat vertrok, tot aan Göteborg getransporteerd te worden. Op deze manier is een zeer groot aantal pakketten gedistribueerd kunnen worden over de verschillende kampen, in 't bijzonder aan Poolse gevangenen. Alle kosten werden gedekt door de respectieve gezantschappen.

Hoewel voornamelijk bestemd voor krijgsgevangenen, werden de pakketten ook geadresseerd aan Poolse burgergevangenen.

Zonder twijfel zou een dergelijk verzoek als dat van de Polen en gedaan door de Nederlandse autoriteiten, niet afgewezen zijn en zou de bovenbeschreven wijze van voedselvoorziening een aanzienlijke vergroting mogelijk gemaakt hebben van de verleende hulp aan Nederlandse gevangenen in Duitsland.

3. Ja, de Noorse gevangenen hebben door onze zorgen pakketten

op naam ontvangen volgens adreslijsten, die ons het Noorse Gezantschap te Stockholm verschaftte, dat zeer goed ingelicht was over namen, adressen en nummers van de gevangenen in Duitsland.

4. Het Noorse Gezantschap betaalde alle kosten.

5. Van 1942 tot aan het einde van de oorlog zijn aan Noren gezonden: $\pm$ 50.000 pakketten van $\pm$ 20 Kronen waarde.

Aan Denen, gedurende 1943 tot het einde: ongeveer 10.000 pakketten.

Voor Nederlanders: zie onder 1.

Hopende, dat deze weinige gegevens U kunnen voldoen, geven wij U de verzekering, mijne heren, van onze hoogachting.

(w.g.) HENDRIK BEER,
secretaris-generaal.

(Aug. 1947)

BIJLAGE 39.

K. Hammerich (voorzitter van het Deense Rode Kruis te Kopenhagen).

Copenhague, le 4 Septembre 1947.

Messieurs,

En réponse à votre lettre du 29 juillet j'ai l'honneur de vous faire part que nous avons étudié les problèmes en question, en regrettant que nous sommes un peu en retard, parce que nous avons désiré de vous donner un grand rendu si complet et précis comme possible et nous espérons que vous y trouverez les dates nécessaires.

Les envois de la Croix-Rouge Danoise aux ressortissants norvégiens dans les camps de concentration allemands ont commencé après des négociations entre le Directeur d'alors de la Croix-Rouge Danoise, le Ministère des Affaires Etrangères, le Ministère de Commerce et la Direction Générale de la Distribution des Marchandises ainsi que des conversations entre la Croix-Rouge Danoise et les Allemands. La Croix-Rouge Danoise a réussi à obtenir l'accord des Allemands pour ces envois, qui après cet accord commençaient en mois d'août 1942, mais exclusivement aux Norvégiens ayant la famille en Danemark. Le nombre était petit ou restreint — 10 à 20 pièces. Plus tard les conversations entre le Directeur de la Croix-Rouge Danoise et les autorités compétentes ont été reprises et nous sommes arrivés à pouvoir envoyer des colis à tout les Norvégiens dans les camps de concentration allemands. La permission a été donnée à une époque où nous n'avons que connu les noms de 35 personnes et l'accord ne fut donné que pour cet nombre.

Une fois la permission générale obtenue, la liste de noms s'agrandit extrêmement vite et la Croix-Rouge Danoise a du déjà après un mois solliciter de la permission pour 100 colis, plus tard 200, 400 et 1000. La Croix-Rouge Danoise a obtenu l'autorisation de demander l'exportation d'un nombre des colis nécessaires contre la garantie que personne ne recevrait plus qu'un colis par mois.

Vers la fin des hostilités nous avons pourtant augmenté le nombre de colis afin de donner deux colis par mois à chaque prisonnier dans les camps de concentration, c.à.d. en total 10.000 colis par mois.

Les noms ont été obtenus principalement par „Le Comité des Dames

Norvégiennes", mais nous avons reçu aussi d'autre façon des noms, par exemple des dames domiciliées en Danemark et aussi directement de la Norvège.

À la fin nous sommes bornés d'envoyer un nombre des colis correspondant au nombre des Norvégiens estimés retenus dans les différents camps, c.à.d. en total 5.000.

Les envois ont été financés de façon que la Croix-Rouge Danoise a trouvé des „parrains" et des „marraines" pour chaque prisonnier et de cette façon nous avons reçu 1 million couronnes danoises. Le Ministère des Affaires Sociales danois a payé les colis pas couverts par le montant cité et l'Etat Danois a dépensé pour ces colis norvégiens en total 700.000 couronnes danoises.

En ce qui concerne vos questions plus spécifiées nous avons l'honneur de vous informer comme suit :

a. La permission pour des colis aux ressortissants danois et norvégiens, se trouvant dans les camps de concentration allemands, a été donnée sur base de négociations entre les autorités allemandes en Danemark et la Croix-Rouge allemande en Berlin.

La Croix-Rouge allemande ne possédait pas en Danemark une représentation. Les prisonniers d'une autre nationalité n'ont pas été compris dans la permission donnée. Aujourd'hui nous ignorons pourquoi cette limitation a été maintenue.

b. Les envois sont partis régulièrement chaque mois — le nombre correspondant au nombre des prisonniers estimés à chaque époque.

c. Au commencement les colis ont été à nominatifs, mais plus tard nous nous sommes limités à envoyer à chaque camp un nombre des colis correspondant au nombre des prisonniers estimés dans les camps en question.

d. Un peu plus que la moitié, environ 1 million couronnes danoises, a été payé par des „parrains" ou des „marraines", le reste, environ 700.000. — couronnes danoises, par le Ministère des Affaires Sociales. Ces chiffres se réfèrent aux Norvégiens.

e. Nous avons connu un certain nombre des noms communiqués par „Le Comité des Dames Norvégiennes" et par des dames norvégiennes domiciliant ici. En outre nous avons reçu de temps en temps aussi des noms directement de la Norvège.

f. Autant que nous sommes informés, la Croix-Rouge Danoise n'a reçu que 2 demandes d'aider les prisonniers de guerre hollandais de 2 comités en Danemark, dont l'un a représenté la colonie hollandaise.

Au commencement les envois collectifs étaient effectués après une convention avec Monsieur le Directeur J. de Jongh, qui encaissait les montants nécessaires. Plus tard la colonie hollandaise organisait en outre un comité de collecte.

Dans cet ordre d'idée vous seriez peut-être intéressé aux chiffres ci-dessous concernant l'aide de la Croix-Rouge Danoise, à la Hollande durant la guerre. L'aide aux prisonniers de guerre a commencé en été 1941, où il y avait 3 Hollandais sur la liste en „Oflag IV D., König-

stein"; en été 1942 le nombre était 9, l'automne 1942 110 et l'été 1943 environ 200.

Etant convaincu que les prisonniers de guerre hollandais à cause de la situation d'alimentation difficile en Hollande déjà du commencement devraient avoir une résistance faible, la Croix-Rouge Danoise a désiré d'aider les prisonniers de guerre en Hollande dans une façon plus effective et nous avons donc commencé (en juillet 1943) avec les envois collectifs. Entre juillet 1943 et avril 1945 70 tonnes de vivres ont été envoyées aux prisonniers de guerre hollandais.

À la population civile hollandaise la Croix-Rouge Danoise a envoyé entre mai 1944 et février 1945 environ 15 tonnes de vivres et plusieurs d'envois d'insuline.

Nous espérons que ses renseignements vous suffiront et vous prions d'agréer, Messieurs, l'assurance de notre considération distinguée.

(s.) KAI HAMMERICH,
Président.

Nederlandse vertaling van de brief van de heer K. Hammerich:

Kopenhagen, 4 September 1947.

Mijnere Heren,

In antwoord op Uw brief van 29 Juli heb ik de eer U te melden, dat wij de betreffende vraagstukken hebben bestudeerd, terwijl wij onze spijt uitdrukken, dat we wat laat zijn, omdat wij gaarne een nauwkeurig en zo volledig mogelijk verslag wilden geven, en wij hopen, dat U er de benodigde data in zult vinden.

De zendingen van het Deense Rode Kruis aan de Noorse onderdanen in de Duitse concentratiekampen zijn begonnen na onderhandelingen tussen de toenmalige directeur van het Deense Rode Kruis, de minister van Buitenlandse Zaken, de minister van Handel en de Algemene Directie van de Distributiedienst, alsmede besprekingen tussen het Deense Rode Kruis en de Duitsers.

Het Deense Rode Kruis is er in geslaagd om voor deze zendingen de goedkeuring van de Duitsers te verkrijgen, welke zendingen na deze overeenkomst begonnen in Augustus 1942, echter uitsluitend aan de Noren, die familie in Denemarken hadden. Het aantal was gering of beperkt — 10 à 20 stuks. Later zijn de onderhandelingen tussen de directeur van het Deense Rode Kruis en de bevoegde autoriteiten hervat en we hebben bereikt, dat we aan alle Noren in de Duitse concentratiekampen pakketten konden zenden. De vergunning werd verleend in een periode, waarin we slechts de namen van 35 personen kenden en de toestemming werd slechts gegeven voor dit aantal.

Toen we eenmaal de algemene vergunning verkregen hadden, breidde de naamlijst zich buitengewoon snel uit en het Deense Rode Kruis moest reeds na een maand vergunning aanvragen voor 100 pakketten, later 200, 400 en 1000. Het Deense Rode Kruis heeft de machtiging gekregen om de uitvoer aan te vragen voor het benodigde aantal pakketten onder garantie, dat niemand meer dan één pakket per maand zou ontvangen.

Tegen het einde der vijandelijkheden hebben wij echter het aantal pakketten verhoogd teneinde 2 pakketten per maand aan iedere

gevangene in de concentratiekampen te geven, d.w.z. in totaal 10.000 pakketten per maand.

De namen zijn voornamelijk verkregen door „het Comité van Noorse Vrouwen” maar wij hebben ook op andere wijze namen ontvangen, b.v. van vrouwen, woonachtig in Denemarken en ook direct uit Noorwegen.

Tenslotte hebben wij ons er toe bepaald om een aantal pakketten te verzenden overeenkomend met het geschatte aantal Noren in de verschillende kampen, d.w.z. in totaal 5000.

De zendingen zijn gefinancierd doordat het Deense Rode Kruis voor iedere gevangene „pleegvaders” en „pleegmoeders” had gevonden en op deze wijze hebben wij 1 miljoen Deense Kronen ontvangen. Het Deense Ministerie van Sociale Zaken heeft de pakketten betaald, die niet gedekt werden door het hierboven aangehaalde en de Deense Staat heeft voor de Noorse pakketten in totaal 700.000 Deense kronen beschikbaar gesteld.

Betreffende Uw meer gespecificeerde vragen hebben wij de eer U als volgt in te lichten:

- a. De toestemming voor pakketten aan Deense en Noorse onderdanen, verblijvende in de Duitse concentratiekampen, is gegeven op grond van onderhandelingen tussen de Duitse autoriteiten in Denemarken en het Duitse Rode Kruis te Berlijn. Het Duitse Rode Kruis had in Denemarken geen vertegenwoordiging. De gevangenen van een andere nationaliteit zijn niet in de gegeven toestemming inbegrepen geweest. Wij weten tot op heden niet, waarom deze beperking is gehandhaafd.
- b. De zendingen zijn regelmatig iedere maand verstuurd — het aantal overeenkomstig het aantal der gevangenen, dat geschat werd voor iedere periode.
- c. Aanvankelijk waren de pakketten op naam gesteld, maar later hebben we ons beperkt tot het zenden van een aantal pakketten aan elk kamp overeenkomstig het geschatte aantal gevangenen in het betreffende kamp.
- d. Iets meer dan de helft, ongeveer 1 miljoen Deense kronen, is betaald door „pleegvaders” of „pleegmoeders”. Het overige, ongeveer 700.000 Deense kronen, door het Ministerie van Sociale Zaken. Deze cijfers hebben betrekking op de Noren.
- e. Wij hebben een zeker aantal namen leren kennen door „Het Comité van Noorse Vrouwen” en door hier woonachtige Noorse vrouwen. Daarenboven hebben wij van tijd tot tijd ook direct uit Noorwegen namen ontvangen.
- f. Voor zover wij zijn ingelicht heeft het Deense Rode Kruis slechts 2 aanvragen om de Nederlandse krijgsgevangenen te helpen, ontvangen, van 2 comité's in Denemarken, waarvan het ene de Nederlandse kolonie vertegenwoordigde.

Aanvankelijk werden de collectieve zendingen uitgevoerd na een overeenkomst met de heer directeur J. de Iongh, die de benodigde

gelden inde. Later organiseerde de Nederlandse kolonie bovendien een comité voor inzameling.

Naar onze mening zult U misschien belangstelling hebben voor de onderstaande cijfers betreffende de hulp van het Deense Rode Kruis aan *Nederland* gedurende de oorlog. De hulp aan krijgsgevangenen is begonnen in de zomer van 1941 toen er 3 Nederlanders op de lijst stonden van „Oflog IV D., Königstein”; in de zomer 1942 was het aantal 9, herfst 1942 110 en zomer 1943 ongeveer 200.

Overtuigd zijnde, dat de Nederlandse krijgsgevangenen door de moeilijke voedseltoestand in Nederland reeds vanaf het begin een zwakke weerstand moesten hebben, wenste het Deense Rode Kruis de Nederlandse krijgsgevangenen op een meer doeltreffende wijze te helpen en zijn wij daarom met collectieve zendingen begonnen (in Juli 1943). Tussen Juli 1943 en April 1945 zijn 70 *ton levensmiddelen* verzonden naar Nederlandse krijgsgevangenen.

Aan de Nederlandse burgerbevolking heeft het Deense Rode Kruis tussen Mei 1944 en Februari 1945 verzonden: ongeveer 15 *ton levensmiddelen* en verscheidene zendingen insuline.

Wij hopen, dat deze gegevens U zullen voldoen. Aanvaardt, mijne Heren de verzekering van onze bijzondere hoogachting.

(w.g.) KAI HAMMERICH,
voorzitter.

BIJLAGE 40.

W. A. H. C. Boellaard.

6 Juni 1945.

Na de bevrijding van het kamp Dachau door de Amerikanen op 29 April '45 liet het contact met een Nederlandse regeringsvertegenwoordiger op zich wachten.

Nadat vrijwel alle landen zich door een missie hadden laten vertegenwoordigen en vanuit het vaderland hulp uitbleef, kwam door een gelukkig toeval het contact tot stand.

De aalmoezeniers van Helden en Schellekens, gereden door chauffeur v. d. Krabben, kwamen op 11 Mei 1945 in het kamp Dachau aan en waren bereid mij onmiddellijk naar Nederland te rijden teneinde aldaar de hulp voor te bereiden. Luitenant van Lanschot vertrok een dag na mij en heeft mij in alles zeer ondersteund.

Na aankomst in Nederland op 13 Mei 1945 sprak ik op 14 Mei 1945 voor de radio *Herrijzend Nederland* over de nood van de gevangenen in Dachau en had 's avonds een bespreking met het repatriëringscomité Ferwerda te Oisterwijk, waaruit mij bleek, dat nog niets gebeurd was. Ik heb deze officiële instantie twee dagen tijd gegeven om orde op de zaken te stellen en gezegd, dat ik bij onbevredigend resultaat mijn eigen weg moest gaan, daar *spoed* gewenst was.

17 Mei 1945 bespreking met generaal-majoor Kruls en mevrouw van Overeem.

18 Mei 1945 terug naar Oisterwijk om resultaat te vernemen, alwaar niemand van het comité werd aangetroffen. (In een ander verslag

schrijft de heer Boellaerd: Allen verdwenen met Pinksteren naar Londen — Rapp.).

19 Mei 1945 Apeldoorn/het Loo.

Op het Hoofdkwartier Nederlandse Strijdkrachten van Z.K.H. Prins Bernhard de steun en de papieren ontvangen, die een volledig slagen van mijn opdracht mogelijk gemaakt hebben.

20 Mei 1945 besprekingen met mevrouw van Overeem (over 5 vrachtauto's) en Ir. te Winkel van het Departement van Waterstaat (over 10 vrachtauto's). Rode Kruis-colonnen met een capaciteit van 50 man vertrokken uit Vught (N.B.) vanwege M.G. Noord-Brabant.

22 Mei 1945 uit Tilburg vertrekt onder commando van kap. Pieké een autocolonne van 60 vrachtauto's met 5 motorrijders en 2 herstellingsauto's.

23—24 Mei 1945 gevlogen naar München met Auster, Marauder, B 26 en C 74.

25 Mei 1945 aankomst kap. Pieké te Dachau met autocolonne.

Daar verschillende landgenoten reeds op eigen gelegenheid vertrokken waren, had ik plaatsruimte over en kon in het bij Salzburg gelegen P.W.kamp Tittmoning aan de aldaar verblijvende 350 Nederlandse beroepsofficieren vervoer naar Nederland aanbieden. 200 officieren maakten hiervan gebruik. 100 politieke gevangen uit het kamp Allach en een groep arbeiders uit München konden tevens worden meegenomen.

27 Mei 1945 afmars van autocolonne 60 auto's via Mannheim, Giessen, Keulen naar Zevenaer, alwaar op

30 Mei 1945 over de grens werd gereden en na een zeer kort oponthoud de reis naar de verschillende woonplaatsen kon worden aanvaard.

De in Dachau achtergebleven 70 zieken zullen regelmatig worden afgevoerd.

Ik moge hierbij speciaal de voortvarendheid van kap. Pieké en ritmeester van Lanschot noemen en mijn waardering uitspreken voor het onvermoeide werk van de technische staf, de chauffeurs en de motorrijders, zomede van medisch personeel.

De ondervonden medewerking van de Amerikaanse autoriteiten was zeer groot.

(w.g.) W. A. H. C. BOELLAARD.

BIJLAGE 41.

Koninklijk Besluit inzake de instelling van het Regerings-commissariaat voor de repatriëring.

WIJ WILHELMINA, bij de gratie Gods,
Koningin der Nederlanden,
Prinses van Oranje-Nassau,
enz. enz. enz.

Op de voordracht van Onze Ministers van Sociale Zaken, van Algemene Oorlogvoering, van Buitenlandse Zaken, van Justitie, van Binnenlandse Zaken, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart;

Gelet op de beschikking van Onze Minister van Sociale Zaken van 1 Mei 1943 (Nederlandse Staatscourant No. 3) tot instelling van een Commissie met de opdracht de repatriëring van in het buitenland (Duitsland en andere landen) verblijvende Nederlanders voor te bereiden, in overleg zoveel mogelijk met de op dit gebied werkzame internationale instanties, en de bemoeiingen dienaangaande van de Nederlandse Departementen van Algemeen Bestuur te coördineren; Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1.

Met ingang van 15 October 1943 wordt benoemd tot Regeringscommissaris belast met de repatriëring van in het buitenland (Duitsland en andere landen) verblijvende Nederlanders G. F. Ferwerda.

De Regeringscommissaris wordt ontslagen op een nader door Ons te bepalen tijdstip.

Artikel 2.

De Regeringscommissaris voornoemd kan bij de uitvoering van zijn taak het advies inwinnen van en overleg plegen met de op dit gebied werkzame nationale en internationale instanties.

Artikel 3.

De Regeringscommissaris is bij de vervulling van zijn taak gebonden aan hem nader door Onze Minister van Sociale Zaken te verstrekken richtlijnen.

Hij is bij de vervulling van zijn taak verantwoordelijk aan Onze Minister voornoemd, aan wie hij op diens verzoek of eigener beweging verslag uitbrengt.

Artikel 4.

Onze Minister van Sociale Zaken is belast met de uitvoering van dit Besluit, dat in de Staatscourant zal worden geplaatst.

Londen, de 8 October 1943.

De Minister van Sociale Zaken.
 De Minister van Algemene Oorlogvoering.
 De Minister van Buitenlandse Zaken.
 De Minister van Justitie.
 De Minister van Binnenlandse Zaken.
 De Minister van Financiën.
 De Minister van Oorlog.
 De Minister van Marine.
 De Minister van Waterstaat.
 De Minister van Handel, Nijverheid en
 Scheepvaart.

I N H O U D.

RAPPORT van de Commissie van Onderzoek, enz.

Bijlage 1: L. F. Klaassen (kapitein ter zee b. d. -adviserend lid van het Hoofdbestuur van het N.R.K.) — Verslag betreffende verleende hulp aan krijgsgevangenen en burgergevangenen gedurende de periode Juni 1942—Sept. 1944.

Bijlage 2: A. Zijlmans (majoor K.N.I.L. b.d.— voormalig hoofd van de afd. IV A van het Informatiebureau van het N.R.K.) — Rapport inzake de materiële verzorging van de krijgsgevangenen officieren van land- en zee-macht gedurende de jaren 1940—1945.

Bijlage 3: Mej. A. J. van Borselen (afd. IV B van het Informatiebureau van het N.R.K.) — Brief met overzicht van de pakkettenverzorging van krijgsgevangenen beneden de rang van officier gedurende de periode Aug. 1943—Sept. 1944.

Bijlage 4: Afd. Almelo van het N.R.K. — Verslag over hulpverlening aan politieke gevangenen gedurende de oorlogsjaren.

Bijlage 5: Afd. Beverwijk van het N.R.K. — Brief, vermeldende mislukte hulpverlening aan politieke gevangenen gedurende de oorlogsjaren.

Bijlage 6: Afd. Delfzijl van het N.R.K. — Brief over hulpverlening aan politieke gevangenen gedurende de oorlogsjaren.

Bijlage 7: Afd. Huissen van het N.R.K. — Brief over hulpverlening aan politieke gevangenen gedurende de oorlogsjaren.

Bijlage 8: Afd. Maastricht van het N.R.K. — Rapport over de hulpverlening aan politieke gevangenen gedurende de oorlogsjaren.

Bijlage 9: Hoofdbestuur van het N.R.K. — Korte uiteenzetting betreffende de zorg en bemoeienissen van het N.R.K. met politieke gevangenen hier te lande zowel als in het buitenland tijdens de Duitse bezetting.

Bijlage 10: Mevr. N. Ross—Regeur — Verklaring over haar hulpactie gedurende de oorlogsjaren.

Bijlage 11: Jhr. H. Beelaerts van Blokland — Paroles prononcées à Genève, le 19 octobre 1945, devant des intimes à la Conférence Consultative des délégués des Sociétés nationales de la Croix-Rouge.

Bijlage 12: Mevr. W. Honselaer — Brief over vergeefse steunaanvraag aan het N.R.K. door haar en Jhr. J. Graafland gedurende de oorlogsjaren.

Bijlage 13: Jhr. Ir. O. C. A. van Lidth de Jeude (voormalig voorzitter van het London-Committee) — Nota betreffende de Rode Kruis-pakketten.

Bijlage 14: Mr. B. Ph. Baron van Harinxma thoe Slooten (voormalig regerings-commissaris voor vluchtelingen-aangelegenheden te Lissabon — voormalig voorzitter van het London-Committee) — Brief over de verzorging van Nederlanders in Spanje gedurende de oorlogsjaren.

Bijlage 15: Mr. B. Ph. Baron van Harinxma thoe Slooten — Verklaring over zijn beleid als voorzitter van het London-Committee.

Bijlage 16: Miss S. J. Warner (directrice van de afd. Buitenland van het Britse Rode Kruis) — Verklaring over het beleid van het intergeallieerde Rode Kruis-comité te Londen gedurende de oorlog.

Bijlage 17: Th. H. de Meester (voormalig voorzitter van het London-Committee) — Verklaring van de geringe hulpverlening van het London-Committee aan civiel-geïnterneerden gedurende de oorlogsjaren.

Bijlage 18: Th. H. de Meester — Verklaring van de onvoldoende hulpverlening van het London-Committee aan krijgsgevangenen gedurende de oorlogsjaren.

Bijlage 19: „Vrij Nederland” (Londen) — Ingezonden stukken van de heren Brandel en van Harinxma thoe Slooten over hulpverlening aan gevangenen in concentratiekampen (Juni—Juli 1944).

Bijlage 20: J. M. Brandel (voormalig directeur van het Londense „Vrij Nederland”) — Kritiek op het London-Committee.

- Bijlage 21: H. Dentz. (voormalig ambtenaar aan het Regeringscommissariaat voor repatriëring te Londen). — Rapport over hulpverlening aan gedeporteerden (d.d. 12. 1. 1946).
- Bijlage 22: Prof. Mr. P. S. Gerbrandy (oud-ministerpresident te Londen) — Brief over het onderzoek in de notulen van de Londense ministerraad.
- Bijlage 23: G. F. Ferwerda (voormalig regeringscommissaris voor de repatriëring te Londen) — Verweer op de kritiek van de heer Dentz.
- Bijlage 24: Mr. M. de Groot (voormalig hoofdambtenaar aan het Dep. van Soc. Zaken te Londen) — Verweer op de kritiek van de heer Dentz.
- Bijlage 25: Bulletin van de Inlichtingendienst van het Regeringscommissariaat voor de repatriëring. — Publicaties betreffende concentratiekampen en hulpverlening.
- Bijlage 26: Mr. H. G. J. Maas Geesteranus (voormalig hoofd van de Nederlandse Inlichtingendienst te Lissabon) — Aantekeningen over de hulpverlening gedurende de oorlogsjaren aan Nederlandse gevangenen en vluchtelingen in Frankrijk, Spanje en Zwitserland.
- Bijlage 27: L. H. Boas (oud-Engelandvaarder) — Verslag van zijn ervaringen in Zwitserland, Spanje en Portugal.
- Bijlage 28: G. K. Hooijer (oud-Engelandvaarder) — Brief aan de heer Maas Geesteranus, d.d. 17. 1. 43.
- Bijlage 29: Jhr. C. H. C. Flug van Aspermont (destijds medewerker van de gedelegeerde van het London-Committee te Genève) — Verklaring over zijn hulpactie vanuit Zwitserland gedurende de oorlogsjaren.
- Bijlage 30: Dr. A. Polak Daniëls (voormalig leider van de hulpéquipe van de repatriëringdienst in Zwitserland) — Verslag van zijn ervaringen in Zwitserland.
- Bijlage 31: M. H. Gans (voormalig organisator van de Joodse Coördinatie-commissie in Zwitserland) — Verslag van zijn ervaringen in Zwitserland.
- Bijlage 32: J. W. J. Baron de Vos van Steenwijk (voormalig gedelegeerde van het London-Committee te Genève) — Verweer op de kritiek van de heer Polak Daniëls.
- Bijlage 33: Dr. W. A. Visser 't Hooft (secretaris-generaal van de Wereldraad der Kerken te Genève) — Brief, inhoudende zijn visie op de oorzaken van de mislukking der Zwitserse hulpacties.
- Bijlage 34: Th. H. de Meester — Brief aan de heer N. D. Woensdregt, d.d. 27. 2. 45 over de verzending van voedselpakketten vanuit Zweden.
- Bijlage 35: N. D. Woensdregt (voormalig vertegenwoordiger van de regeringscommissaris voor de repatriëring te Stockholm) — Kritiek op het standpunt van het London-Committee.
- Bijlage 36: Mevr. D. Gravesen (voormalig secretaresse van de heer N. D. Woensdregt) — Kritiek op het London-Committee en de Nederlandse Regering te Londen.
- Bijlage 37: H. M. Lange (Noors minister van Buitenlandse Zaken) — Brief over de Noorse pakketten-actie.
- Bijlage 38: H. Beer (secretaris-generaal van het Zweedse Rode Kruis) — Rapport over de pakketzendingen vanuit Stockholm.
- Bijlage 39: K. Hammerich (voorzitter van het Deense Rode Kruis) — Rapport over de pakketzendingen vanuit Kopenhagen.
- Bijlage 40: W. A. H. C. Boellaard — Rapport betreffende de repatriëring van de Nederlandse gevangenen uit het concentratiekamp Dachau.
- Bijlage 41: Koninklijk Besluit van 8 October 1943 betreffende de instelling van het Regeringscommissariaat voor de repatriëring.

Hier kon een punctum staan.....

STARING.

O p een bespreking, gehouden op 12 November 1947 tussen zes leden van het voormalige Dagelijks Bestuur van het N.R.K. enerzijds en de pakkettencommissie anderzijds, is aan eerstgenoemden de gelegenheid geboden hun bezwaren kenbaar te maken tegen het rapport van de pakkettencommissie, alvorens dit aan de pers ter publicatie zou worden aangeboden. Bij deze gelegenheid werd aan de commissie verzocht om de conclusies in het Rode Kruis-rapport te wijzigen of, in geval dit niet zou geschieden, een schriftelijk protest in het rapport als bijlage op te nemen.

Na dit protest en de mondelinge toelichting daarop gehoord te hebben heeft de commissie gemeend niet aan deze verzoeken te kunnen voldoen. Echter is aan de zes voormalige bestuursleden de raad gegeven om, in geval zij zelf tot publicatie van hun protest zouden overgaan, eerst dit geschrift op enkele punten grondig te wijzigen, daar de commissie voorzag, dat een publicatie in de aangeboden vorm ten gevolge zou hebben, dat de beoordeling van de daden van het voormalige Dagelijks Bestuur in een scherper en ongunstiger licht zou komen te staan.

Evenwel, de zes voormalige bestuursleden hebben gemeend hun protest in ongewijzigde vorm over het gehele land te moeten verspreiden.

Ten gevolge van dit feit besloot de commissie in de volgende bladzijden alsnog het verweer aan het rapport toe te voegen en als antwoord hierop een meer gedetailleerde beschouwing te geven van hetgeen door het Dagelijks Bestuur van het N.R.K. in Den Haag gedurende de oorlogsjaren nagelaten is te doen ten behoeve van de politieke gevangenen in het buitenland.

P R O T E S T

VAN ZES LEDEN VAN HET VOORMALIGE
DAGELIJKS BESTUUR VAN HET NEDERLANDSCHE
ROODE KRUIS TEGEN HET RAPPORT VAN DE
COMMISSIE VAN ONDERZOEK INZAKE HET
VERSTREKKEN VAN PAKKETTEN DOOR HET
NEDERLANDSCHE ROODE KRUIS.

De Commissie van onderzoek inzake het verstrekken van pakketten door het Roode Kruis en andere instanties aan Nederlandse politieke gevangenen, is samengesteld op verzoek van den heer J. C. E. Baron van Lynden, 1ste ondervoorzitter van het Nederlandsche Roode Kruis in 1945, als opvolger van Mr. W. J. Baron van Lynden. Zij bestaat uit vier leden, aangewezen door de Grote Advies Commissie der Illegaliteit en één lid, aangewezen door het Nederlandsche Roode Kruis. Een zeer eenzijdige Commissie dus, waarvan vier leden niet op de hoogte konden zijn van Rode Kruis-zaken en die uitsluitend de illegaliteit vertegenwoordigden. Deze eenzijdigheid komt niet ten laste van de Commissie zelf, doch geheel van hem, die deze Commissie in het leven riep.

Van deze vier leden hebben enigen in gevangenschap gezeten en aan den lijve alle ellende daarvan moeten ondervinden, zo ook van de uiterst schrale wijze waarop zij in vergelijking met medegevangenen van andere nationaliteiten, van Rode Kruis-pakketten zijn voorzien. Het zou dus zeer begrijpelijk zijn, indien bij hen een gevoel van verbittering was ontstaan tegen het Rode Kruis, vooral daar zij niet konden weten aan welke oorzaken deze schrale voorziening moest worden toegeschreven.

Deze eenzijdige samenstelling heeft tengevolge gehad, dat de conclusies dezer Commissie, althans wat betreft het Nederlandsche Roode Kruis (en slechts hierover kunnen de ondertekenaars van dit protest oordelen), eenzijdig, lichtvaardig en bevooroordeeld zijn geweest.

Aan de Commissie was opgedragen om na te gaan of er bij de pakkettenvoorziening fouten zijn gemaakt en zo ja, welke instanties of personen daarvoor verantwoordelijk gesteld moeten worden.

Te dien einde heeft de Commissie talrijke instanties en personen mondeling en schriftelijk geraadpleegd en ondervraagd en zeer vele inlichtingen ingewonnen, waarvan het resultaat is vastgesteld in een zeer uitvoerig dossier (Rapport en bijlagen).

Waar het voormalige Hoofdbestuur van het Nederlandsche Roode Kruis in de allereerste plaats, naast de instanties te Londen en Genève, als schuldig wordt beschouwd voor de uiterst gebrekkige toezending van voedselpakketten aan de politieke gevangenen in Duitsland, was het de *dure plicht* geweest van de Commissie, alvorens een oordeel uit te spreken, om de leden van dit Hoofdbestuur te ondervragen, zij het niet allen, dan toch zeer zeker den Secretaris-Generaal, die geacht kon worden van alles op de hoogte te zijn. De Commissie heeft dit op volkomen onbegrijpelijke wijze verzuimd. De heer J. J. M. de Waal, de penningmeester, is gehoord door een der Commissieleden, maar meende dat het financiële zaken en Mevrouw Van Overeem betrof. Wel zijn Jhr. H. Beelaerts van Blokland en Jhr. G. M. Verspyck, resp. 1ste en 3de secretaris van het Hoofdbestuur gehoord of gaven een schriftelijk rapport. Deze beide heren waren echter niet (en zijn dit nog niet) leden van het Hoofdbestuur van het Nederlandsche Roode Kruis. Zij waren ambtenaren, maakten niet alle besprekingen mede van het Hoofdbestuur en waren niet verantwoordelijk voor hetgeen het Hoofdbestuur besloot te doen of te laten. Indien de voormalige Secretaris-Generaal of de voormalige leden van het Dagelijks Bestuur en zeer zeker de voormalige 1ste ondervoor-

zitter tijdig door de Commissie waren gehoord, dan zou het oordeel hoogstwaarschijnlijk anders zijn uitgevallen. Nu luidt de beschuldiging als volgt (bladz. 19):

„Er is dan ook volstrekt reden om aan te nemen, dat de gehele apparatuur van het Nederlandsche Roode Kruis, indien het minder door *formalisme* zou zijn beheerst en meer *moed, initiatief en fantasie* zou hebben getoond, meer bereikt zou hebben dan thans het geval is geweest in het bijzonder voor de politieke gevangenen buiten Nederland. (Men heeft klaarblijkelijk geen risico durven nemen).”

Tevergeefs hebben de ondertekenaars van dit protest in het hun ter inzage gegeven dossier gezocht naar enig rapport of mededeling, waarop dit zo hoogst bezwarende oordeel berust. Nergens worden beschuldigingen tegen het Hoofdbestuur van het Nederlandsche Roode Kruis geuit, integendeel, bijlage 9 en 11 spreken een geheel andere taal. Alleen in bijlage 12 van Mevrouw Honselaer, bestaande uit vier regels, staat een beschuldiging, n.l., dat zij van het Rode Kruis nimmer hulp kon krijgen bij haar verzendingen van pakketten naar politieke gevangenen in Duitsland. Voor zoverre de ondergetekenden kunnen nagaan heeft Mevrouw Honselaer zich nimmer mondeling of schriftelijk tot het voormalige Dagelijks Bestuur van het Nederlandsche Roode Kruis gewend om hulp; evenmin werden van Jhr. Graafland brieven ontvangen.

Formalisme

De Commissie beschuldigt het Nederlandsche Roode Kruis van *formalisme*, waaronder zij waarschijnlijk verstaat, dat het voormalige Hoofdbestuur zich uitsluitend gehouden heeft aan zijn taak, voorgescreven in de Conventie van Genève, om alleen de zorg voor de krijgsgevangenen, gijzelaars en civiel geïnterneerden op zich te nemen en dat het zich onder pressie van de Duitsers het lot der politieke gevangenen weinig heeft aangetrokken. Het tegendeel is waar, de beschuldiging berust niet op feiten, zoals verder zal worden aangetoond.

Reeds van den beginne af aan is het lot der politieke gevangenen en hun verzorging een onderwerp van grote zorg geweest voor het Hoofdbestuur en vooral voor den voormaligen Secretaris-Generaal, Dr. H. K. Offerhaus, wiens enige zoon in April 1941 was gevangen genomen als lid van de O. D. (hij werd 3 Mei 1942 met 72 lotgenoten gefusilleerd) en uit wiens clandestiene brieven bleek, hoe ellendig het lot der politieke gevangenen was.

1940

In de tweede helft van 1940 trachtte de Afdeling 's-Gravenhage van het Nederlandsche Rode Kruis op initiatief van zijn voorzitter, wijlen Dr. P. J. Ph. Dietz, bijgestaan door Mej. Mr. Hoeksema, toegang te verkrijgen tot de strafgevangenis te Scheveningen, daarbij gesteund door het Dagelijks Bestuur van het Nederlandsche Roode Kruis. Met Kerstmis 1940 kon aan alle politieke gevangenen een uitstekend Kerstpakket worden verstrekt, later volgden meer pakketten. Het Dagelijks Bestuur van het Nederlandsche Roode Kruis gaf een crediet voor de inrichting van een cantine, couranten werden binnengebracht en een bibliotheek

werd opgericht. Ook in Amersfoort, Utrecht en Amsterdam werd deze actie door het Dagelijks Bestuur middels zijn afdelingen met goed gevolg doorgezet.

1941

De IVe Afdeling A. van het Informatiebureau trachtte pakketten door te sturen naar Duitse concentratiekampen en gevangenen, met min of meer succes. Dr. Reuter, de vertegenwoordiger van het Duitse Rode Kruis, gesteund door Gesandter Bene en den General Kommissar für Finanz und Justiz Dr. Wimmer, verzetten zich onmiddellijk hevig tegen deze actie van het Rode Kruis, zoals zij ook allerlei moeilijkheden in de weg legden bij de verzending van pakketten voor onze krijgsgevangenen. Op geraffineerde en misdadige wijze werden door hen alle pogingen gedaan om deze acties en pakkettenzendingen te verhinderen en zelfs tijdelijk stop te zetten. Herhaaldelijk had de Secretaris-Generaal daarover hoogst onaangename besprekingen met Dr. Reuter, helaas met weinig of geen resultaat. Af en toe werden de grootste bedreigingen geuit, tot zelfs het gehele stopzetten der pakkettenzendingen aan de krijgsgevangenen, hetgeen ook werkelijk meermalen is geschied. De heer Mr. Bautz, van het Rijksvoedselvoorzieningsbureau, die het Rode Kruis aan voedingsmiddelen hielp, werd zelfs een jaar gevangen gezet.

De Secretaris-Generaal heeft tweemaal gepoogd, met den Duitsen Commissaris voor de voedselvoorziening Schönbeck, besprekingen te houden, eenmaal zelfs in gezelschap van den gedelegeerde van het Comité International de la Croix-Rouge, doch werd botweg afgewezen. Het Hoofdbestuur van het Ned. Rode Kruis kreeg de overtuiging dat de hogere Duitse autoriteiten, Dr. Reuter, Gesandter Bene, Dr. Wimmer, Rauter en Seyss Inquart, waarschijnlijk op instigatie van Berlijn, zich ten doel hadden gesteld de Nederlanders en in de eerste plaats de krijgsgevangenen en vooral de politieke gevangenen te doen lijden, verhongeren en te vernietigen. Aan het Ned. Rode Kruis werd ten strengste verboden, op welke wijze dan ook, pakketten te zenden naar politieke gevangenen in Duitsland.

Alle brieven van het Rode Kruis moesten over het Bureau van Dr. Reuter lopen en werden daar geopend. Het was uiterst moeilijk met het Buitenland in contact te komen; af en toe gelukte dit door middel van speciale personen, die onze moeilijkheden en bezwaren konden overbrengen. Zo werd de komst van den eersten gedelegeerde van het Comité International de la Croix-Rouge, standplaats Berlijn, den heer Friedrich, met beide handen aangegrepen om hem onze noden en verlangens mede te delen; dit moest echter zeer in het geheim geschieden, daar hij voortdurend door de Duitsers geschaduwde werd; het gelukte evenwel. Aan Dr. Friedrich werd dringend verzocht de hulp van het Zweedse Rode Kruis en van den Zweedsen Gezant te Berlijn in te roepen en tevens hulp te vragen aan het Comité International de la Croix-Rouge te Genève. Wel beloofde hij zulks, maar hij deelde tevens mede, dat wij ons van de hulp uit Genève, om verschillende redenen niet te veel moesten voorstellen. Mevrouw Ross-Regeur, die reeds eerder met hem in contact was geweest, kon hem de adressen van 60 politieke gevangenen

overhandigen. (Zie verder omtrent het mooie werk van Mevr. Ross bijlage 10 van het rapport.)

1942-'43

Er moest dus naar andere wegen worden uitgezien om onze politieke gevangenen in Duitsland te helpen, aangezien dit officieel voor het Rode Kruis volkomen onmogelijk was geworden. Hiervoor werd ingeschakeld Mr. Vleer, de latere chef van de 5e Afd. van het Informatiebureau. De Secretaris-Generaal droeg hem op om aan alle Commandanten van concentratiekampen en gevangenis in Duitsland, waar Nederlanders waren, te vragen of zij bereid waren pakketten voor hun gevangenen te aanvaarden en te distribueren. Hierop kwamen verschillende bevestigende antwoorden binnen en over de post werden nu een aantal pakketten afgezonden, doch slechts zelden kwam een bewijs van ontvangst binnen. Dit waren geen Rode-Kruis-pakketten, aangezien aan het Rode Kruis ook verboden was van de post gebruik te maken, maar met gefingeerde namen als afzenders. Verder werd de Kap.-ter-Zee b.d. L. F. Klaassen, adviserend lid van het Hoofdbestuur, ingeschakeld, wien het geregeld gelukte een aantal pakketten te verzenden (zie bijlage 1 van het rapport). Van het Zweedse Gezantschap, noch van het Zweedse Rode Kruis, ontvingen wij ooit een direct antwoord.

1943-'44

Aan de verschillende gedelegeerden van het Comité International de la Croix-Rouge, die achtereenvolgens ons land bezochten, werd steeds op de meest dringende wijze verzocht onze politieke gevangenen in Duitsland te helpen, hetzij door middel van Zweden, Denemarken of Genève. Veel resultaat hebben zij, zoals later is gebleken, helaas niet kunnen boeken. Niettegenstaande alle Duitse verbodsbepalingen en tegenwerking werd voortdurend gezocht naar wegen om onze ongelukkige landgenoten te helpen; iedere hulpactie van derden werd geldelijk gesteund en aangemoedigd (zie pag. 14, bijlagen 1-9 van het rapport). De $\pm$ 6000 namen, die Mevr. Ross-Regeur op zo voortreffelijke wijze had verzameld, werden langs geheime kanalen naar Genève gezonden.

1944-'45

Ook Mevr. le Cosquino de Bussy en Ds. Hylkema, die door persoonlijke relaties nog pakketten konden verzenden, ontvingen van het Hoofdbestuur de lijsten van Mevr. Ross. Al deze zendingen bleven echter klein, niettegenstaande alle in het werk gestelde pogingen.

Over het mooie werk van de Afdeling Maastricht (Bijlage 9) kunnen ondergetekenden geen oordeel uitspreken, aangezien deze afdeling, tengevolge van de intriges van den vroegeren Kringcommissaris Mr. Russel met de Duitsers, reeds in 1943 was opgeheven en de heer Pop hun volkomen onbekend is.

Ondertussen was het den Duitsers niet ontgaan, dat het Dagelijks Bestuur van het Nederlandsche Roode Kruis, niettegenstaande hun verbodsbepalingen, toch zijn pogingen voortzette. Trouwens de tegen-

werking van enkele leden van het Dagelijks Bestuur en zelfs het gehele Rode Kruis, dat nooit met de Duitsers wilde medewerken, was hun reeds lang een doorn in het oog en zo werden in Juli 1944 de 1ste ondervoorzitter Mr. W. J. Baron van Lynden, de Secretaris-Generaal, Dr. H. K. Offerhaus, Kol. Koot en de Secretaris F. Canté om een nietige reden voor het Kriegsgericht gedaagd na uiterst onaangename voorverhoren en veroordeeld tot geldboeten wegens „deutschfeindliche Kundgebung”. Op zichzelf zou dit niet zo heel erg geweest zijn, maar nu officieel door het Kriegsgericht was vastgesteld, dat genoemde heren „Duitsvijandig” waren, durfde Dr. Wimmer het aan op 31 Augustus 1944 hen allen te ontslaan; niettemin hebben zij hun werk ondergronds voortgezet.

Illegaliteit

Het komt ondergetekenden onbegrijpelijk voor, dat de *Illegaliteit*, die toch volkomen op de hoogte was van de ellendige toestanden in de concentratiekampen en gevangenissen in Duitsland en eveneens wist in welk een moeilijke toestand het Hoofdbestuur van het Nederlandsche Roode Kruis verkeerde, nooit een poging heeft gedaan om met het Dagelijks Bestuur in verbinding te treden, teneinde samen een oplossing te zoeken. Er waren toch genoeg illegalen in het Rode Kruis. Nog minder begrijpen zij het (bladz. 17 van het rapport), *dat de illegaliteit nooit een goed georganiseerde poging heeft gedaan om haar ongelukkige vroegere vrienden te helpen.*

Deze zelfde illegaliteit ziet er niet tegenop het Hoofdbestuur van het Nederlandsche Roode Kruis zware, door niets bewezen beschuldigingen naar het hoofd te gooien. Hoe diep tragisch het ook is, dat door velerlei omstandigheden onze politieke gevangenen in Duitsland niet voldoende met voedselpakketten zijn voorzien, *zo is de beschuldiging toch niet te aanvaarden, dat alleen daardoor duizenden Nederlanders het leven hebben verloren.* Bezit de Commissie van onderzoek een statistiek waaruit blijkt, dat naar verhouding met de Noren, Denen en andere buitenlanders, die wel behoorlijk werden voorzien met pakketten, méér Nederlanders in de concentratiekampen zijn overleden? Heeft de Commissie van onderzoek statistieken waaruit blijkt, dat er werkelijk zoveel Nederlanders verhongerd zijn? In al de Duitse concentratiekampen en gevangenissen stierven de gevangenen, volgens ooggetuigen, meestal aan te hard werken, mishandelingen, psychische en lichamelijke ellende, aan door de buitengewoon slechte hygiënische toestanden opgedane infectieziekten, longontstekingen, tuberculose etc. waarvoor de vatbaarheid door de slechte voedingstoestand natuurlijk verhoogd werd; gezwezen zij hier nog van de tallozen die vermoord of vergast werden. Meent de Commissie werkelijk te goeder trouw, dat dit alles had voorkomen kunnen worden zelfs door het geregeld toezenden van duizenden pakketten? Zelfs al hadden de Duitsers het zenden van pakketten toegestaan, dan was het door de gaandeweg ellendige voedseltoestand in Nederland, waar wij ook zelf weten wat verhongeren is, toch nog onmogelijk geweest de plm. 28000 gevangen Nederlanders behoorlijk van voedingsmiddelen te voorzien, gezwezen nog van de transportmoeilijkheden, de spoorwegstaking, de diefstallen tijdens het vervoer etc. Zeker zouden deze pakketten,

hoe onvoldoende en ongeregeld ook, een grote morele steun zijn geweest, nu gevoelden velen zich als „het vergeten leger”.

De beschuldiging van de Commissie van onderzoek, dat duizenden Nederlanders tengevolge van het niet ontvangen van levensmiddelenpakketten zijn omgekomen is door niets bewezen, zij is tendentieus, zo niet erger.

Evenzeer wijzen de ondergetekenden de beschuldiging verre van zich af, dat het Rode Kruis door formalisme zou zijn beheerst en meer moed, initiatief en fantasie had moeten tonen. De vergelijking met Noorwegen en Denemarken die zoveel meer bereikten, is volkomen vals; deze landen verkeerden onder geheel andere omstandigheden en hadden oneindig meer mogelijkheden dan Nederland. Een ieder die de rapporten hieromtrent onbevooroordeeld leest zal dit onmiddellijk moeten toegeven. Er is geen land geweest, dat door de barbaarse Duitse bezetting en vooral het civiel bestuur, zodanig is onderdrukt, getyranniseerd, geplunderd en gehavend als Nederland, dat bovendien nog te worstelen had met zijn eigen verraders, de N.S.B.-ers.

Het kan zijn nut hebben nog iets meer mede te delen omtrent de werkzaamheden van het Hoofdbestuur van het Nederlandsche Roode Kruis om aan te tonen dat het nooit beheerst werd door formalisme.

In het begin der bezetting heeft het Hoofdbestuur vier uitstekend uitgeruste ambulances naar Frankrijk gezonden, die tot in het Zuiden doordrongen, om zieke en gestrande Nederlanders naar het vaderland terug te voeren. Het resultaat was uitstekend. Er werd een bureau opgericht om Nederlanders in Frankrijk geregeld van geldmiddelen te voorzien. Vervolgens werd een bureau opgericht om adressen te verzamelen van civiele Nederlanders in het Buitenland, van schepelingen der koopvaardijvloot etc. Hierbij werd gezorgd voor correspondentiemogelijkheden, waarvan tienduizenden een dankbaar gebruik maakten.

Van den beginne af aan hebben het Hoofdbestuur van het Nederlandsche Roode Kruis en talrijke afdelingen zich in hoge mate het lot aangetrokken van de politieke gevangenen in de concentratiekampen en gevangenis in Nederland. Het prachtige werk waarmede Mevrouw de Bussy en Mevrouw van Beuningen begonnen waren, om onze politieke gevangenen van voedselpakketten te voorzien, werd al spoedig onder het Rode Kruis gebracht en met behulp van het Rode Kruis met schitterend resultaat voortgezet, niettegenstaande de tegenwerking der Duitsers.

Over het zo bijzonder te waarden werk van Mevrouw van Overeem moet nog het volgende worden opgemerkt:

In het rapport van de Commissie op bladz. 18 wordt hieromtrent vermeld:

„Deze verzorging, n.l. die der politieke gevangenen, geschiedde door de Dienst van speciale hulpverlening, opgericht door en onder leiding van Mevrouw van Overeem. Het succes in haar arbeid wist zij te bereiken met moed en doorzettingsvermogen en door mondeling overleg met den Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des S.D. terwijl het Hoofdbestuur de gehele last van dit contact op Mevrouw van Overeem legde.”

Deze zaak zit enigszins anders in elkaar. Mevr. van Overeem had n.l. reeds vroeger door middel van Mr. Swane contact gekregen met den Befehlshaber des S. D. naar aanleiding van het proces tegen twee stadgenoten, die ter dood waren veroordeeld. Zij betoonde daarbij grote moed, tact en voortvarendheid en werd vertrouwd door de Duitse autoriteiten; verder had zij reeds veel Rode Kruis-werk gedaan met Mevr. Prins in Breda en met Mevrouw van Beuningen, was opgetreden als leidster van de vier ambulances naar Frankrijk en wenste gaarne nog meer te doen voor onze politieke gevangenen, onder het Rode Kruis. Na enige moeilijke onderhandelingen met den Befehlshaber des S. D. werd door den Secretaris-Generaal bereikt, dat Mevrouw van Overeem (en haar echtgenoot) als *„einzigen officiellen Vertretern des Niederländischen Roten Kreuzes“ met de commandanten der concentratiekampen besprekingen mocht houden over de verzorging etc. der politieke gevangenen*, dus het typische Duitse Führersysteem.

Mevrouw van Overeem kreeg reeds spoedig enige grote vertrekken in het Hoofdbestuursgedouw tot hare beschikking, waar zij haar grote werkzaamheid kon ontplooiën, onder direct toezicht en verantwoordelijkheid van den Secretaris-Generaal en het Dagelijks Bestuur. Al spoedig ontstonden door de Duitse voorwaarde, dat zij de enige vertegenwoordigster was van het Rode Kruis en als zodanig de enige die in de concentratiekampen en gevangnissen mocht komen, zeer grote moeilijkheden met Mevrouw van Beuningen en Mevrouw de Bussy, die door de Duitsers niet meer werden toegelaten. Bovendien werd Mevr. van Overeem van talrijke zijden verdacht gemaakt als handlangster van de Duitsers en het heeft den 1sten ondervoorzitter en den Secretaris-Generaal eindeloze besprekingen en bemoeienissen gekost met velerlei personen en comités, om de verzorging der gevangnissen en concentratiekampen voortgang te doen vinden. De 1ste ondervoorzitter en de Secretaris-Generaal bleven met hun persoon borg voor Mevrouw van Overeem.

Ook werd door den Secretaris-Generaal een Comité opgericht van plm. 20 personen, het zgn. Vught-comité, waarin o.a. zitting hadden Mevrouw van Beuningen, Mevr. van Overeem, Burgemeester Loeff en de heer Dolls. Dit vergaderde één maal per maand onder den 1sten ondervoorzitter en den Secretaris-Generaal, om de belangen der politieke gevangenen en de talrijke misstanden te behandelen en richtlijnen vast te stellen. Dit Comité heeft uiterst nuttig werk verricht. Mevr. van Overeem bracht de klachten en misstanden geregeld onder het oog van den Befehlshaber, niet omdat het Hoofdbestuur de gehele last op haar schouders legde, maar omdat zij nu eens en vooral door de Duitsers in deze aangelegenheden als enige vertegenwoordigster van het Rode Kruis was aangewezen, terwijl vooraf alles met den Secretaris-Generaal werd overlegd.

Uit het hierboven medegedeelde blijkt voldoende wat het Hoofdbestuur voor de politieke gevangenen deed; het deed echter meer. Het was het Hoofdbestuur bekend, dat de medische verzorging onzer gedeporteerde arbeiders in Duitsland gaandeweg zeer slecht was geworden. Het Hoofdbestuur besloot daarom ambulances naar Duitsland te zenden om

vanuit enige vaste centra de zieke en invalide arbeiders te verzorgen en zoveel mogelijk naar Nederland terug te voeren. Dit plan werd zorgvuldig uitgewerkt en tenslotte aan Dr. Reuter voorgelegd, die er eerst wel gunstig over dacht doch slechts onder conditie, dat de ambulances en het Rode Kruis-personeel onder bevel zouden komen te staan van het Duitse Rode Kruis; verder mochten de Nederlanders niet naar hun vaderland teruggevoerd worden. Na moeilijke besprekingen, die tenslotte mislukten, moest dit plan tot onze diepe teleurstelling worden opgegeven, wegens de volkomen onwil en tegenwerking van Dr. Reuter.

Verder moge nog gewezen worden op het kleine geheime Comité, opgericht mede op instigatie van den Secretaris-Generaal, dat van 1943 tot 1944 een volledig uitgewerkt repatriëringsplan klaarmaakte, hetwelk met alle kaarten en bijlagen fotografisch werd gecopiëerd en aan de Regering in Londen werd toegezonden, terwijl langs geheime zenders advies werd doorgegeven.

Tenslotte moet nog gewezen worden op het Kareol te Aerdenhout, het Rode Kruis-herstellingsoord voor invaliden en verminkten, dat voor talrijke patiënten een zegen is geweest.

Met diepe verontwaardiging wijzen de ondergetekenden de beschuldigingen van de Commissie van onderzoek van zich af, zij verwerpen de conclusies van de Commissie van onderzoek betreffende het Nederlandse Roode Kruis als geheel en betreffende het Hoofdbestuur van het Nederlandsche Roode Kruis in het bijzonder en zij verzoeken de Commissie dringend hare conclusies en beschuldigingen, in het rapport neergelegd, hetzij volkomen te wijzigen of anders dit protest in het rapport op te nemen.

w.g. Mr. W. J. BARON VAN LYNDEN
 Dr. H. K. OFFERHAUS
 Dr. H. H. MAAS
 J. J. M. DE WAAL
 W. J. LUCARDIE
 Dr. Ch. W. F. WINCKEL

*Antwoord van de commissie van onderzoek
enz. op het protest van zes leden van het
voormalig Dagelijks Bestuur van het N.R.K.*

Het protest richt zich in de eerste plaats op het feit, dat door de commissie de voormalige eerste-ondervoorzitter en de secretaris-generaal niet gehoord zijn, alvorens een oordeel uit te spreken over de houding van het vroegere Dagelijks Bestuur van het N.R.K.

De commissie heeft, nadat het rapport met de conclusies in hun huidige formulering gereed was gekomen, het voormalige Dagelijks Bestuur van het N.R.K. hiermede in kennis gesteld en de heren is hierop alsnog de gelegenheid geboden hun bezwaren tegen het rapport kenbaar te maken, vóór het rapport voor publicatie zou worden vrijgegeven.

De oorzaak van het feit, dat niet alle leden van het voormalig Dagelijks Bestuur eerder zijn gehoord, moet gezocht worden, niet in gebrek aan belangstelling, doch in de mening der commissie, dat reeds voldoende gegevens waren ontvangen om een afsluiting van dit gedeelte van het onderzoek te kunnen rechtvaardigen. Niettemin erkent de commissie, dat het juister zou zijn geweest om de eerste-ondervoorzitter en de secretaris-generaal eerder te horen — zij het dan alleen op formele gronden — aangezien zij deel uitmaakten van het voormalige bestuur ener instantie, waartegen de kritiek zich keert.

Uit het bovenstaande blijkt evenwel, dat het onjuist is te veronderstellen, dat de commissie zijn conclusies heeft geformuleerd en gepubliceerd zonder voldoende informaties. Gegevens waren reeds verkregen van het Hoofdbureau van het N.R.K., de heer de Waal als voormalig penningmeester van het Dagelijks Bestuur, een aantal personen, die uitsluitend met de hulpverlening van het N.R.K. te maken hadden gehad en kapitein-ter-zee Klaassen.

Zoals de commissie verwachtte, heeft het protest van de zes leden van het voormalige Dagelijks Bestuur geen feiten naar voren gebracht, die als argumenten konden gelden om de formulering van het oordeel der commissie te wijzigen. Het „waarom” zal hierna behandeld worden.

De ondertekenaars van het protest hebben in de bijlagen van het rapport slechts één enkel verwijt, n.l. dat van mevrouw Honselaer, kunnen vinden (zie bijlage 12).

Inderdaad: de commissie heeft er van af gezien over de gedragingen van het N.R.K. ten opzichte van de politieke gevangenen in het buitenland meerdere gegevens te publiceren, voornamelijk, omdat de hoofdoorzaak van het ontbreken van pakketzendingen gezocht moet worden niet in Den Haag, maar in Londen. Daar toch waren niet die belemmeringen aanwezig, waarmee men in Nederland, als bezet gebied, wel te kampen had. Vandaar, dat de commissie besloot de geringe resultaten van het voormalige Dagelijks Bestuur van het N.R.K. te 's-Gravenhage niet nader te belichten, ofschoon in wezen dezelfde grondfouten aanwezig waren als in Londen. Immers door een breed uitmeten van de tekortkomingen van het Dagelijks Bestuur van het N.R.K. in Den Haag zou de aandacht op de hoofdschuldigen — de Nederlandse Regering te Londen en het London-Committee — verzwakt worden.

Het spijt de commissie te moeten constateren, dat de zes ondertekenaars van het protest hierdoor op het denkbeeld zijn gekomen, dat de commissie, behalve de brief van mevrouw Honselaer, niets dan loze beweringen kan overleggen. In de volgende bladzijden zal daarom het tegendeel aange-toond worden.

Vooropgesteld zij nogmaals — evenals in het rapport, bladz. 18 — dat de verzorging van de politieke gevangenen in het binnenland slechts reden tot lof geeft. Deze hulpverlening raakte echter niet de kern van het onderzoek der commissie. Zij heeft de formulering van haar eindconclusies — voor zover deze betrekking hebben op de daden van het voormalige Dagelijks Bestuur van het N.R.K. in Den Haag — dan ook hoofdzakelijk gebaseerd op de tekortkomingen in de verzorging van politieke gevangenen in het buitenland.

De zes ondertekenaars verdedigen zich echter in het protest vaak met feiten, die betrekking hebben op de binnenlandse hulpverlening. Hetgeen niet geheel juist is. En waarin zij, naar de mening der commissie, vaak voorbeelden van hulpverlening aanvoeren, waarvan de eer van het initiatief en de uitvoering aan anderen moet toekomen.

Als eerste verklaring à décharge wordt de hulp aan de gedetineerden in de Scheveningse strafgevangenis genoemd (zie bladz. 143).

Behalve, dat deze actie — en die voor andere plaatsen in Nederland — geheel tot de binnenlandse hulpverlening behoorde, moet de commissie hierbij opmerken, dat volgens het hiervoor gepubliceerde protest het initiatief hiertoe uitging van de voorzitter van de afdeling Den Haag van het N.R.K., terwijl op 12 November 1947 de heer van Lynden hierover mondeling verklaarde, dat het initiatief was uitgegaan van sommige gevangenisdirecties, die het Rode Kruis opgebeld hadden om te vragen, of deze instantie kon helpen met pakketten. In elk geval kwam het initiatief dus niet van het voormalige Dagelijks Bestuur van het N.R.K.

Het protest vermeldt verder het feit, dat aan Duitse concentratiekampen en gevangenis-pakketten zijn gestuurd met min of meer succes.

Dit wordt door de commissie niet ontkend. Wel is zij van mening, dat het aantal pakketten veel groter had kunnen zijn, als het toenmalige Dagelijks Bestuur van het N.R.K. meer moed, initiatief en fantasie had getoond, om deze verzendingen, als het moest, ook langs illegale wegen voort te zetten.

Wanneer nagegaan wordt, hoe veel pakketten dan wel verzonden zijn aan politieke gevangenen, dan vinden we hierover de volgende gegevens (reeds in het algemeen gememoreerd op bladz. 14 van het rapport):

De afdeling IV A van het informatiebureau (zie bijlage 9 van het rapport), welke speciaal zorg droeg voor de hulpverlening aan krijgsgevangen officieren, trachtte in de eerste oorlogsjaren „met min of meer succes” *p r i v é - p a k k e t t e n* door te zenden naar Duitse concentratiekampen en gevangenis-pakketten. Blijkbaar waren dit pakketten, die door particulieren ter verdere verzending aan het Rode Kruis werden aan-

geboden. De actie van kapitein-ter-zee Klaassen, leider van een comité, dat werkzaam was ten behoeve van de krijgsgevangenen en de burgergevangenen, kan zijdelings tot het Rode Kruis-werk gerekend worden. Hij vermeldt in bijlage 1 van het rapport als totaal aantal verzonden pakketten aan burgergevangenen en geïnterneerden in Nederland, zowel als in Duitsland, een getal van 1829.

Op bovenvermelde gegevens baseert de commissie haar oordeel. En al moge het voormalig Dagelijks Bestuur zich bij voortduring beroepen op tegenwerking van de Duitsers, de conventie van Genève enz., zij blijft van mening, dat de hulpverlening heel wat effectiever had kunnen zijn, als met andere methoden tegenover de Duitsers was opgetreden. Hiervan getuigen de successen, die verscheidene comité's in dit opzicht wisten te behalen. Zo wist b.v. het comité van mevrouw de Bussy (Amsterdam) zijn zendingen naar Duitse kampen op te voeren, tot een aantal van 1000 à 1500 pakketten van 8 kg per week. Een klein voorbeeld, hoe men langs niet-officiële wegen iets bereiken kon, vindt men in bijlage N, waaruit de doortastendheid blijkt van mevrouw Wijsmuller, met als resultaat: contact met het concentratiekamp Buchenwald.

Over het zenden van pakketten door de afdeling V van het informatiebureau verklaarde de heer de Waal, dat hierbij ook levensmiddelenpakketten waren geweest; daarentegen werd door het commissielid Verspyck met klem verklaard, dat het hier uitsluitend pakketten betrof, inhoudende boeken, spelen enz., doch geen levensmiddelen.

Het protest vermeldt verder op bladz. 145: „Iedere hulpactie van derden werd geldelijk gesteund en aangemoedigd.....”

In plaats van eigen commentaar laat de commissie hier liever enkele personen aan het woord, die in zulk een particuliere hulpactie werkzaam zijn geweest. Men leze hiertoe het rapport van mevrouw Wijsmuller (bladz. 161 en hetgeen hieronder volgt van mevrouw de Bussy. (De brief van mevrouw Honselaer is reeds als bijlage 12 in het rapport opgenomen).

„.....

Toen uit eigen vermogen niet meer geput kon worden, werd onder admiraal Quant en mevrouw van Harinxma thoe Slooten een financiële actie begonnen waarvan, toen door het optreden van het Nederlandse Rode Kruis ook ik achter de schermen moest blijven en dit voor ons ging werken, door ons direct 30.000 gulden aan het N.R.K. werd ter hand gesteld.

.....

Toen de ellende in de Duitse concentratiekampen steeds groter werd, gaven wij daarvoor voedsel en begonnen wij 8 kg-pakketten te zenden aan de ons gezonden nummers en adressen. Op één ontvangkaart kwamen soms zes nieuwe adressen terug en wij voerden onze zendingen op tot 1000 à 1500 pakketten per week.

Ik werd toen weer eens door de Duitsers gepakt en bij Dr. Reuter (destijds vertegenwoordiger van het Duitse Rode Kruis — Rapp.)

gebracht. Strak heb ik daar volgehouden, dat ik voor dit werk vergunning van Dr. Husmann had. De naam van deze hoge Duitse kampexpert was mij toevallig ter ore gekomen. Wonder boven wonder geloofde Dr. Reuter mij. 't Gekke was, dat, toen ik deed of ik dat N.N.-kamp, waar onze Nederlanders gebracht waren, vergeten was, — ik uit zijn mond voor 't eerst de naam Natzweiler hoorde.

Wij stuurden daarheen 8 maal 100 kleine pakketten, waarvan helaas, omdat onze mensen overgebracht waren, slechts de helft terecht kwam.

Onbegrijpelijk is het, dat Dr. Offerhaus en Baron van Lynden, nadat ze bij een bezoek ten mijnen huize het toch beloofd hadden, ons nooit adressen toezonden.

....."

Volgt: de verzending van ongeveer 6000 namen, verzameld door mevrouw Ross-Regeur, naar Genève langs geheime kanalen.

Dat het wel heel moeilijk is om aan te nemen, dat dit werk is geweest, waarvoor we het voormalige Dagelijks Bestuur van het N.R.K. dankbaar moeten zijn, blijkt wel uit de volgende verklaringen:

J h r. G. M. V e r s p y c k (directeur van het N.R.K.):

.....

De oorzaak van de inactiviteit t.o.v. de politieke gevangenen in het buitenland is onder meer gelegen in het feit, dat de dagelijkse leiding van het Rode Kruis elk contact met de illegaliteit afwees en zich op een louter formeel standpunt plaatste.

Zo is dan ook de bewering, dat o.a. mevrouw Ross van de secretaris-generaal, die in feite deze dagelijkse leiding in handen had, alle steun ontving, ten enenmale onjuist.

.....

In het grootste geheim werkte zij haar adressen uit en zond deze, buiten elk medeweten van het Rode Kruis, via Berlijn naar Genève; in den beginne heeft zij zeker niet de minste steun of medewerking van het Rode Kruis ondervonden. Eerst medio 1944 toonde men enig begrip voor hetgeen door haar w a s verricht en stelde het Rode Kruis de lijsten van mevrouw Ross, in overleg met haar, ter beschikking van die personen en organisaties, die pakketten aan politieke gevangenen in het buitenland wisten te verzenden.

....."

M e v r o u w N. R o s s — R e g e u r :

.....

In April 1943 (3 maanden, nadat ik was aangenomen bij het informatiebureau van het Rode Kruis) werd mijnerzijds getracht het Hoofdbestuur via mijn directeur te interesseren voor de moeilijke insulinepositie van Nederland en dit artikel met behulp van het C.I.C.R. (Internationale Comité van het Rode Kruis te Genève — Rapp.) vanuit Zwitserland te verkrijgen. Daar hierop geen reacties

merkbaar waren, werd door mij de gelegenheid gebruikt dit aan de gedelegeerde van het C.I.C.R., de heer Jean Friedrich, voor te leggen, toen hij in Mei 1943 het Nederlandse Rode Kruis een bezoek bracht. Tijdens dit gesprek vroeg de heer Friedrich mij, of ik hem namen kon bezorgen van politieke gevangenen, daar het C.I.C.R. van Duitse zijde toestemming had gekregen, pakketten te sturen, mits deze van naam en adres waren voorzien. Vermoedelijk was deze toestemming gegeven, omdat de Duitsers niet konden verwachten, dat deze namen in Genève bekend waren. Op mijn vraag, waarom de heer Friedrich dit niet aan het Hoofdbestuur had voorgelegd, kreeg ik het antwoord, dat men op het Hoofdbestuur hierop niet was ingegaan. Toen een half jaar later het Hoofdbestuur van de tweede gedelegeerde van het C.I.C.R. hoorde, dat ik deze namen verzamelde, stelde ik voor, dit werk niet alleen in mijn vrije tijd, doch ook in Rode Kruis-verband voort te zetten. Hiervoor voelde men weinig, doch eindelijk na drie maanden werd ik overgeplaatst naar de afdeling Burgergeïnterneerden. Ook hier vond ik weinig medewerking, doch neem aan, dat dit meer op een formaliteit berustte. Eerst einde Augustus 1944 bracht het Hoofdbestuur het I.K.O. (Interkerkelijk Overleg — Rapp.) met mij in contact, maar toen was het te laat iets te ondernemen door de bevrijding van het Zuiden en het verbreken van ieder contact met Zwitserland en Duitsland.

In het verweer staat, dat „iedere hulpactie geldelijk werd gesteund en aangemoedigd: de ca. 6000 namen, die mevrouw Ross had verzameld, werden langs geheime kanalen naar Genève gezonden.” Dit wekt de indruk, als werden de „geheime kanalen” door het Hoofdbestuur geschapen. Dit is niet juist. Het was de heer Friedrich, die zelf niet meer naar het buitenland mocht gaan (vermoedelijk, omdat hij als Zwitser de 60 namen van politieke gevangenen had meegenomen), die de heer W. E. A. de Graaf, directie Philips, Eindhoven, naar mij verwees. Het Hoofdbestuur heeft nooit geweten, wie deze tussenpersoon was. Ook wist het Hoofdbestuur niet, dat door Philips ca. 15 transporten naar Duitse gevangenissen werden georganiseerd om daar op sterven liggende gevangenen te halen, nadat de papieren in Nederland in orde waren gebracht.

Ik moge in dit verband op het feit wijzen, dat de namen, die door mijn medewerkers en mij zijn verzameld, vanuit Genève naar Londen werden doorgegeven. Buitendien werden zij door mijn medewerkers langs twee verschillende wegen eveneens naar Londen gestuurd.”

De aanval in het protest richt zich vervolgens op het vermeende feit, dat de illegaliteit nooit een poging zou hebben gedaan om met het Dagelijks Bestuur in verbinding te treden, teneinde samen een oplossing te zoeken (bladz. 146).

Over dit onderdeel van het verweer laat de commissie weer enige verklaringen volgen, die een enigszins andere indruk van de zaak geven:

J h r. G. M. V e r s p y c k :

„De illegaliteit wist zeer goed, dat het aan Rode Kruis-medewerkers (zij het ook vergeefs) werd verboden illegaal werk te verrichten;

bij het optreden in November 1944 van de partijman Piek als secretaris-generaal kon de illegaliteit, ondanks schriftelijke en mondelinge vertogen, niet voorkomen, dat Rode Kruis-gelden in verkeerde handen overgingen.

En toen de illegaliteit (t.w. de Medische dienst der Binnenlandse strijdkrachten te 's-Gravenhage) in het najaar van 1944 de hulp van het Rode Kruis nodig had voor identiteitskaarten ten behoeve van het personeel van al haar medische posten in Holland en Utrecht, wendde zij zich als „Rijks Geneeskundige Dienst" tot het Dagelijks Bestuur, aangezien zij als „B.S." generlei kans had.

Formalisme en gebrek aan moed!"

A. J. Teunissen (directeur van de Stichting 1940—1945):

Ik herinner mij, dat in meerdere vergaderingen van de „Kern", de toenmalige toporganisatie in de illegaliteit, gesproken is over de slappe houding van het Dagelijks Bestuur van het Rode Kruis. Meerdere rapporten zijn bij ons binnengekomen, waaruit bleek, dat samenwerking met deze heren niet mogelijk was. Vooral de verzetsgroep „Natura" klaagde regelmatig over de geringe hulp, die dikwijls onttaardde in tegenwerking, welke ontvangen werd van de zijde van het Rode Kruis, bij het verschaffen van levensmiddelen aan politiekè gevangenen in Nederland.

.....

In de zomer van 1944 kreeg ik opdracht om bij één van de leden van het Dagelijks Bestuur op bezoek te gaan met een speciaal verzoek om hulp bij het transport van levensmiddelen te verkrijgen. In verschillende delen van ons land lagen n.l. grote hoeveelheden koolzaad en tarwe of rogge, die snel vervoerd moesten worden naar enkele centra, daar anders de levensmiddelenvoorziening voor de kampen Amersfoort en Vught in gevaar dreigde te komen. Door verscherpte contrôle van Landwacht, C.C.D. en Duitse instanties leverde normaal vervoer te water of te land grote moeilijkheden en gevaar op. De opdracht, die mij gegeven werd, hield o.m. in, dat getracht moest worden de medewerking van het Rode Kruis te krijgen, om deze voorraden, die eigenlijk bestemd waren voor Rode Kruis-werk, al werd dit dan ook voor een groot gedeelte door anderen verricht, te verkrijgen. Dank zij de introductie van de heer L. Neher, thans gedelegeerde van het opperbestuur in Indonesië, kreeg ik toegang tot de heer J. J. M. de Waal, destijds penningmeester van het Dagelijks Bestuur van het Nederlandse Rode Kruis.

De heer de Waal heeft mij ontvangen op zijn kamer in het gebouw van het Rode Kruis, Prinsessegracht, Den Haag, in tegenwoordigheid van zijn zoon. Op mijn verzoek weigerde hij mij alleen te woord te staan, daar hij het nuttig oordeelde voor zijn zoon kennis te maken met een leidende figuur uit de illegaliteit. Ik heb geen gelegenheid gehad om mijn verzoek in volle omvang voor te stellen en te bespreken. Zodra de heer de Waal merkte, dat wij illegaal verkregen

goederen wensten te vervoeren onder de vlag van het N.R.K., heeft hij een eind aan het onderhoud gemaakt. Nadat ik hierover in de „Kern” gerapporteerd had, werd afgesproken nimmer meer verdere medewerking van het Dagelijks Bestuur te vragen. Ik mag hier nog bij opmerken, dat dank zij de medewerking van de heer Louwes en lagere functionarissen bij het N.R.K., het transport toch korte tijd daarna doorgang heeft kunnen vinden.”

In de volgende alinea van het protest (bladz. 146) wordt gevraagd, of de commissie statistieken kan overleggen ten bewijze, dat er duizenden Nederlanders het leven hebben verloren door de onvoldoende voorziening met voedselpakketten, dat naar verhouding met de Noren, Denen en andere buitenlanders, die wel behoorlijk werden voorzien van dergelijke pakketten, er meer Nederlanders zijn overleden enz. De ondertekenaars van het protest verklaren: „..... zo is de beschuldiging toch niet te aanvaarden, dat alleen daardoor duizenden Nederlanders het leven hebben verloren.” Zij besluiten hun reeks vragen met: „De beschuldiging van de commissie van onderzoek, dat duizenden Nederlanders ten gevolge van het niet ontvangen van levensmiddelenpakketten zijn omgekomen, is door niets bewezen; zij is tendentius, zo niet erger.”

Naar aanleiding van het eerste citaat moet opgemerkt worden, dat de heren blijkbaar over het hoofd zien, dat betreffende beschuldiging uit het rapport niet hen in de eerste plaats, doch Londen treft. Overigens heeft de commissie nergens beweerd, dat het tekort aan voedselpakketten alleen de oorzaak zou zijn geweest van de grote sterfte onder de Nederlanders.

Uit het tweede citaat en de daaraan voorafgaande opmerkingen in het verweer blijkt, dat de ondertekenaars van het protest het hoge sterftecijfer van de Nederlandse politieke gevangenen voornamelijk toeschrijven aan slechte hygiënische toestanden, infectieziekten, longontstekingen, tuberculose, vergassing enz. Het tekort aan voedsel wordt zeer zeker niet als de voornaamste oorzaak hiervan aangenomen.

Deze zienswijze kan alleen als juist erkend worden, wanneer men letterlijk vasthoudt aan het begrip: van honger sterven. Echter mag het toch als zijnde van algemene bekendheid verondersteld worden, dat ondervoeding als eerste gevolg heeft: een grote toename van allerlei ziekten. En al moge men dan in letterlijke zin bezweken zijn aan een bepaalde ziekte, voor het overgrote deel was de honger er de primaire oorzaak van.

Helaas bestaan hiervan geen officiële statistieken. Wel kan de commissie hier enkele voormalige kampartsen aan het woord laten:

Dr. L. P. H. J. de Vink (Amsterdam):

„Het is naar aanleiding van datgene, wat op bladz. 146 geschreven staat, waarover ik mij een oordeel kan aanmatigen, n.l. dat zoveel Nederlanders gestorven zijn in de Duitse concentratiekampen kwam door stelselmatige ondervoeding. Het in bezit zijn van statistieken is onmogelijk, maar zover zijn de heren van het oude Rode Kruis-bestuur. Alle gegevens werden verbrand, maar het zegt misschien

wel dit, n.l. dat 4000 gingen (bedoeld wordt de evacuatie van het kamp Vught — Rapp.) en er uit Sachsenhausen 320 in Schwerin aankwamen.

De in Klinker (buitencommando van Sachsenhausen — Rapp.) gestationeerde gevangenen zijn allen wegens ondervoeding naar het grote lager teruggevoerd. De hygiënische toestanden enz. vielen in dat kamp zeer wel mede, doch de voedselhoeveelheid, door de Duitsers verstrekt, was veel te weinig. Daarnaast zware arbeid in de bossen bij 12—16 graden vorst deed velen van ondervoeding afknappen. Oedemen waren aan de orde van de dag. Iedere medicus weet, dat, waar een goede weerstand is door de voeding, de infecties geen goede voedingsbodem hebben, doch daar waar ondervoeding is, de ellende niet te overzien is. De rest van het protest kan ik niet nagaan, doch als alle verweer zo dom is als datgene, wat hun brein gedacht heeft samen te stellen omtrent de doodsoorzaak, dan is zulks niet veel bijzonders."

D r. M. J. E. M. S t e i j n s (Utrecht):

„..... Met opzet spreek ik alleen van verhongering en niet, zoals dit door het bestuur van het Rode Kruis in hun protest geschiedt, van zware arbeid, mishandeling of vergassen. Immers, wanneer ik een vergelijking maak tussen Vught en de kampen, die ik in Duitsland meemaakte (Oranienburg, Auschwitz en Mauthausen), dan blijkt, dat ook in Vught zware arbeid werd verricht, dat ook in Vught werd mishandeld, maar dat door de uitstekende voedingstoestand, waarin wij daar verkeerden, deze arbeid en mishandeling verdragen werden, zonder dat de dood er op volgde.

Wanneer ik in mijn herinnering terug roep de gewichtsstatistieken, die wij medici in Vught door wekelijks wegen van alle gevangenen met hulp van verplegers, „Blockältesten" en anderen, maakten, dan zie ik daarin een scherpe daling in de maanden, waarin zgn. Packetensperre het ontvangen van andere dan kampvoeding onmogelijk maakte. In die maanden zag ik ook enige malen hongerodeem optreden, hetgeen anders in Vught onbekend was. Helaas zijn deze statistieken alleen in onze herinnering bewaard, zoals ook het beeld van het ellendig uiterlijk, de lompige verarmoeding der Hollanders in tegenstelling met andere kampgenoten, voor ons alleen een herinnering uit de Duitse kampen is.

Hoe stellen de zes heren van het voormalige Hoofdbestuur van het Rode Kruis zich een Duits concentratiekamp voor, wanneer zij menen, dat het mogelijk zou zijn geweest statistieken aan te leggen van de door honger omgekomenen? In de Duitse „Leichenpass", een papier, dat reeds gemakshalve bij onze aankomst in Mauthausen te voren werd ingevuld, kwam als doodsoorzaak alleen „Herz- und Kreislaufschwäche" voor.

Inderdaad zijn in de Duitse kampen duizenden door zware arbeid, mishandeling en vergassing ten gronde gegaan, maar deze mensen waren altijd degenen, die door ondervoeding in de ellendigste omstandigheden waren geraakt en daarna als Muselmann door

andere kampgenoten in een hoek werden getrapt om tenslotte door de Duitsers te worden vergast.

Dat het voormalige Hoofdbestuur de treurige moed heeft om de woorden van het rapport, die als voornaamste doodsoorzaak „verhongerig” aangeven, als tendentiekus te durven betitelen, bewijst, dat zij de zware schuld, die zij op zich hebben geladen, alleen door brutaliteit trachten weg te praten.

Aan ons, medici, kostte het bij ieder nieuw transport geen enkele moeite, de Hollanders uit de nieuw aangekomenen te herkennen, omdat zij altijd in de ellendigste conditie verkeerden. Het niet krijgen van pakketten was niet alleen de oorzaak van een slechte voedings-toestand, maar ook van het feit, dat nimmer betere of gemakkelijker baantjes werden toegewezen aan ons, die niet in staat waren daar-tegenover de geringste prestatie te stellen.

Ik wil niet spreken over de Noren, die zoveel pakketten ontvingen, dat zij zelfs het kampeten ten onzen behoefte weigerden, omdat ik niet kan beoordelen of de bewering in het protest omtrent de betere toestand ten opzichte van de bezetting waar is (al kan ik dit na vele gesprekken met mijn Noorse vrienden moeilijk geloven). Ik wil alleen spreken over de Polen, waarvan ik er honderden in Auschwitz en Mauthausen meemaakte. Er kan toch moeilijk beweerd worden, dat de Duitsers tegenover Polen gunstiger gezind waren dan tegenover Holland en uit de nu bekend geworden dodencijfers uit dat arme land, vooral onder de intellectuelen, blijkt toch wel, dat de bezetting op hen zwaarder heeft gedrukt dan op de Hollanders. Toch ontvingen mijn Poolse vrienden, die alleen tot de zgn. Poolse intelligentia hoorden, regelmatig fraaie pakketten van hun Rode Kruis, in zodanige hoeveelheid, dat zij overal tot de „prominenten” der kampen behoorden.

Zou toch misschien het Hoofdbestuur van het Poolse Rode Kruis iets meer fantasie en moed hebben gehad dan het Nederlandse?

J. de Clerq Zubli, arts (Amsterdam):

„Op Uw verzoek doe ik U gaarne mijn indrukken toekomen, zij het in het kort, van hetgeen ik heb opgemerkt als de gevolgen van het ontbreken der toezending van voedselpakketten aan de Hollanders in het concentratiekamp. Om kort te zijn, die uitwerking was funest. In Vught was de toestand van de Hollanders redelijk goed te noemen. Wij kregen regelmatig pakketten toegestuurd, deels van ons eigen huis en onze vrienden, deels van het Nederlandse Rode Kruis.

In Duitsland werd dit anders.

De toezending van pakketten hield op. Het kampeten was ten enenmale onvoldoende. De zo hoognodige toeslag bleef uit en de lichamelijke toestand van de Hollandse gevangenen ging om zo te zeggen bij de dag achteruit. Ondervoeding, hongeroedeem, zware infecties waren bij de Hollanders aan de orde van de dag. Scherp stak deze toestand af tegenover die van de gevangenen van andere landen. Vooral de Noren en de Denen vielen hierbij op, dat zij zoveel beter bestand bleken te zijn tegen de lichamelijke inspanningen en infectieziekten en dit schrijf ik toe aan hun uitstekende verzorging

door geregelde toezending van voedselpakketten. Uit medelijden werd aan ons Hollanders door hen wel eens wat gegeven, doch dit kon natuurlijk niet vergoeden wat wij tenslotte hebben moeten missen.

Nog een ander gevolg was aanwezig. Door de eigenaardige toestand die in de kampen heerste, waarbij „Blockältesten“, Capo's en soms ook wel SS-mannen zich door voedsel lieten omkopen en de gevers gunstige posities aanboden, kregen de Hollanders de slechtste baantjes, stonden aan de zwaarste mishandelingen bloot, omdat zij niets aan te bieden hadden.

Door dit alles ging niet alleen de lichamelijke toestand van de Hollanders achteruit, doch hun moreel daalde in bedenkelijke mate. Dieverijen waren aan de orde van de dag en de Hollanders hadden een zeer slechte naam. Luiheid, die eigenlijk een gevolg was van de doodvermoeide toestand waarin wij Hollanders verkeerden, werd ons aangerekend als een eigenschap van de natie. De naam van de Hollanders heeft in de concentratiekampen een gevoelige klap gekregen.

Over de verhouding van het aantal sterfgevallen bij de verschillende nationaliteiten in de Duitse concentratiekampen heb ik geen zuiver oordeel, maar ik weet wel, dat het aantal bij ons Hollanders schrikbarend hoog was.

Wanneer ik aan het concentratiekamp terugdenk, dan zie ik voor mij twee groepen, die scherp tegen elkaar afsteken. De Denen en de Noren in prima conditie, goed gekleed, wel doorvoed (ondanks het slechte kampvoedsel) en daarnaast wij Hollanders, uitgemergeld en als bedelaars rondlopend. Ik kan dit slechts wijten aan het gemis van behoorlijke toeslag op ons kamprantsoen."

Ter verdere verdediging van hun beleid vermelden de ondertekenaars van het protest nog een aantal bijzonderheden over hun werkzaamheden, teneinde aan te tonen, dat zij nooit beheerst werden door formalisme. Genoemd worden: de uitzending van vier ambulances naar Frankrijk in het begin van de oorlog om zieke en gestrande Nederlanders naar het vaderland terug te voeren.

Hoe lofwaardig deze actie ook genoemd moet worden, uit het feit, dat men Nederlanders naar het vaderland terug ging brengen, blijkt, dat het hier weer niet in de eerste plaats betreft de hulp aan de Nederlanders in de kampen.

Vervolgens wordt gememoreerd het werk van mevrouw de Bussy, mevrouw van Beuningen en mevrouw van Overeem.

De acties van de laatste twee dames kunnen weer moeilijk als argument van verdediging in de verzorging van onze buitenlandse politieke gevangenen aangevoerd worden; zij behoren geheel tot de binnelandse hulpverlening. Wel zij hier opgemerkt, dat het voormalige Dagelijks Bestuur zich hier weer op daden beroept, waarvan de eer in de eerste plaats aan de genoemde dames en haar helpsters toekomt. Terloops zij opgemerkt, dat de commissie de zinsnede: „terwijl het Hoofdbestuur de gehele last van dit contact op mevrouw van Overeem legde" vóór de publicatie van het rapport heeft laten vervallen, waaruit

moge blijken, dat de commissie geenszins ongenegen is geweest om op ernstige bedenkingen van de zes leden van het voormalige Dagelijks Bestuur in te gaan.

Wat de actie van mevrouw de Bussy betreft, welke inderdaad voor een groot deel georganiseerd was ten behoeve van de politieke gevangenen in het buitenland, moge verwezen worden naar de aanhaling uit haar verklaring op blz. 152.

De drie laatst aangevoerde argumenten — het plan om een ambulance naar Duitsland te zenden, het aan Londen toegezonden repatriëringsplan, het herstellingsoord te Aerdenhout — geven aanleiding tot de volgende opmerkingen:

De waarde van het eerste punt is zeer beperkt, daar het slechts als „plan” bekend is.

Het tweede punt was reeds aan de commissie bekend (zie blz. 40). Dit is één van de redenen, waarom zij zich in zeer zachte termen heeft uitgelaten over het voormalig Dagelijks Bestuur, wetende, welke vruchtbare arbeid — zij het dan ook niet voor de politieke gevangenen in het buitenland — door dit college onder zeer moeilijke omstandigheden werd verricht.

Het derde punt behoort tenslotte weer geheel tot het binnenlands beleid.

Tot zover de beantwoording van de in het protest naar voren gebrachte argumenten.

Zoals reeds gezegd is, heeft de commissie er niet toe kunnen besluiten om haar conclusies te wijzigen in een door het voormalige Dagelijks Bestuur gewenste vorm. Wel is het haar, door de nog steeds binnenkomende rapporten, nog veel duidelijker geworden, dat — zoals reeds hiervoor werd opgemerkt — de kritiek op de daden van het voormalige Dagelijks Bestuur ten opzichte van de hulpverlening aan politieke gevangenen in het buitenland, in zeer gematigde termen tot uitdrukking is gebracht.

Het is wenselijk, ook deze mening van de commissie nader te documenteren. Er moet n.l. op gewezen worden, dat de kritiek van de commissie op de daden van het voormalige Dagelijks Bestuur van het N.R.K., voorgesteld wordt (blz. 142) als zijnde zeer begrijpelijk, omdat de aan den lijve ondervonden ellende een gevoel van verbittering zou hebben doen ontstaan tegen het Rode Kruis.

Deze vorm van verweer — de poging om alle kritiek zijn waarde te ontnemen, door de „verbittering” van de commissieleden als „begrijpelijk” voor te stellen — kan alleen ontzenuwd worden door publicatie van feiten. Eerst dan zal ieder kunnen oordelen, in hoeverre de commissie zich bij de formulering van haar conclusies heeft laten leiden door objectieve beoordeling of door subjectieve gevoelens van verbittering.

Dat op goede gronden — de in het oorspronkelijk rapport niet vermelde feiten — een scherpere beoordeling van de daden van het voormalige Dagelijks Bestuur mogelijk zou zijn geweest, moge tenslotte blijken, boven hetgeen reeds vermeld is, uit het hierna volgende rapport met bewijsstukken van mevrouw Wijsmuller.

Mevrouw G. Wijsmuller-Meyer.

*Hulpverlening aan geïnterneerden te
St. Cyprien en Gurs.*

In Juli 1940 ben ik, in verband met mijn werk ten behoeve van het Kindercomité en het Comité voor Joodse Vluchtelingen, waarmee ik toen reeds twee jaar bezig was, er mee begonnen om joodse kinderen, wier familie zich in België of bezet Frankrijk bevond, daarheen over te brengen. Tevens werd in September 1940, bij wijze van proef, door mij één kind naar onbezet Frankrijk overgebracht.

Bij deze gelegenheid heb ik, op verzoek van Dr. W. F. Veldhuyzen, voorzitter van de afdeling Amsterdam van het N.R.K., de mogelijkheid onderzocht om kleding, medicamenten en levensmiddelen over te brengen aan geïnterneerden in het kamp te St. Cyprien, gelegen nabij Perpignan. Door bemiddeling van het Duitse Rode Kruis te Brussel gelukte het mij een toelatingsvergunning voor onbezet Frankrijk te verkrijgen.

Bij mijn aankomst te Perpignan trof ik aldaar een ambulance van het Nederlandse Rode Kruis, onder leiding van Dr. van Overeem. Aangezien deze mij niet naar het bewuste kamp wilde meenemen, stelde ik mij door bemiddeling van het Office Néerlandaise in verbinding met generaal Leclercq, commandant van het kamp, die mij in staat stelde dit te bezoeken. Aldus werd mij de gelegenheid geboden de aldaar geïnterneerde Nederlanders op allerlei wijzen hulp te verschaffen. Tevens verzocht de generaal mij, voor de toezending van typhusvaccins en andere medicamenten te willen zorg dragen, aangezien deze in onbezet Frankrijk vrijwel onverkrijgbaar waren. Hij gaf mij een desbetreffend schriftelijk verzoek mee, gericht aan Dr. Veldhuyzen.

Na deze brief bij mijn terugkeer in Nederland te hebben overhandigd, keerde ik medio October 1940 naar Zuid Frankrijk terug en leverde de gevraagde medicamenten en kleren aan generaal Leclercq af, waarvoor hij schriftelijk zijn dank betuigde. Eind October keerde ik naar Nederland terug met namenlijsten van ruim 5000 geïnterneerden.

Teneinde mij, in geval van eventuele moeilijkheden, behoorlijk te kunnen legitimeren, verstrekte het Hoofd van de afdeling Amsterdam van het N.R.K. mij een officieel aanbevelingsschrijven, hetwelk als legitimatiebewijs zou dienen.

Bijlage A. Ter vergemakkelijking van mijn doorreis door België, verstrekte het Belgische Rode Kruis mij eveneens een aanbevelingsschrijven.

Mijn derde reis, ditmaal naar Gurs, vond medio November 1940 plaats, bij welke gelegenheid ik circa 2500 kg medicamenten en kleren meenam en aldaar afleverde. Op mijn terugweg bezocht ik, zoals gewoonlijk, Dr. Ir. van Sevenster, consul-generaal te Vichy, die mij meldde, van Jhr. van Lidth de Jeude, Hoofd van het London-Committee van het N.R.K., bericht te hebben ontvangen, dat ten aanzien van de betrouwbaarheid van de heer van Waveren, gedelegeerde van het N.R.K. te Parijs, een ruime mate van voorzichtigheid moest worden betracht, meer in het bijzonder ten aanzien van het beheer der gelden van het Koningin Wilhelmina-fonds. Dr. van Sevenster verzocht mij,

dit bericht aan het N.R.K. in den Haag door te geven, hetgeen ik eind November 1940 gedaan heb.

Bijlage B. Begin December 1940 vond mijn vierde reis plaats. Behalve ten aanzien van het overbrengen van medicamenten heb ik bovendien bemiddeld, teneinde de in-vrijheid-stelling van te Gurs geïnterneerde Nederlanders te bewerkstelligen. Bij mijn doorreis door België werd mij een nieuw aanbevelingsschrijven door het Belgische Rode Kruis uitgereikt.

In Nederland teruggekeerd, bracht ik, in gezelschap van Dr. Veldhuyzen, aan het Hoofdbestuur van het N.R.K. te den Haag verslag uit over de toestanden in de Zuid Franse kampen, enz. Hierbij waren o.m. aanwezig de eerste ondervoorzitter, Mr. W. J. Baron van Lynden, de secretaris-generaal H. H. Thoden van Velzen en Dr. Offerhaus. In deze bespreking werd de wenselijkheid besproken, dat ik voortaan niet meer namens de afdeling Amsterdam, doch namens het Hoofdbestuur, mijn reizen naar Zuid Frankrijk zou ondernemen. Echter werd voorgesteld, terzake met de heer van Waveren overleg te plegen, waartegen ik bezwaar maakte, aanvoerende, dat hij, zoals ik hierboven reeds aanduidde, door de voorzitter van het London-Committee niet betrouwbaar geacht werd. Het Hoofdbestuur bleek echter dit bezwaar niet te delen en zeide, de heer van Waveren volkomen te dekken.

Begin Januari 1941 vertrok ik voor de vijfde maal naar Zuid Frankrijk. Bij mijn bezoek aan het Office Néerlandais te Nice werd mij namens Dr. B. van Tricht een schrijven ter hand gesteld, waarin om toezending van bepaalde medicamenten verzocht werd, hetgeen hij reeds in November 1940 aan Dr. van Overeem gevraagd had.

Na mijn terugkeer had ik medio Januari in den Haag een onderhoud met de heer van Waveren, hetwelk een minder aangenaam verloop had, aangezien het Hoofdbestuur hem ervan in kennis had gesteld, dat ik ongunstige, uit Londen afkomstige berichten omtrent zijn persoon had overgebracht.

Op 18 Januari werden Dr. Veldhuyzen en ik bij de secretaris-generaal van het N.R.K. ontboden. Hierbij deelde laatstgenoemde mede, dat het N.R.K. voortaan niet bereid was, mijn reizen naar Zuid Frankrijk te sanctionneren, tenzij ik schriftelijke bewijzen van toestemming van de Duitse autoriteiten zou kunnen overleggen, echter zonder aanduiding welke instanties hiermee bedoeld werden. Enige dagen later deelde de secretaris-generaal van het N.R.K. telefonisch aan Dr. Veldhuyzen mede, dat het Crisis Uitvoerbureau mij geen uitvoervergunningen meer mocht verstrekken, gelijk tot dusver regelmatig geschied was. Echter wist ik door bemiddeling van Dr. Hirschfeld te bewerkstelligen, dat mij desondanks bedoelde vergunningen verleend werden.

Bijlage C. Ondanks deze moeilijkheden vertrok ik begin Februari voor de zesde maal naar Zuid Frankrijk en wel met papieren van het Belgische Rode Kruis. Op deze reis bracht ik 10 kinderen vanuit Nederland naar Frankrijk over en tevens, zoals gewoonlijk, medicamenten, levensmiddelen en kleren, bestemd voor Gurs.

Mijn zevende en laatste reis vond begin Maart 1941 plaats. Voor het eerst werd mij "door het Duitse Rode Kruis te Brussel gemeld, dat ik, alvorens mijn „Laissez passer" te kunnen verkrijgen, mij eerst bij

het Duitse Rode Kruis te Parijs zou moeten vervoegen. Hier werd ik op schandelijke wijze ontvangen en onder bewaking naar Brussel terug geleid. Bij het Duitse Rode Kruis aldaar vertelde de Ober Feldführer mij, dat ik zou moeten proberen nieuwe papieren van het Belgische Rode Kruis te krijgen, aangezien er een klacht was binnengekomen, dat ik met valse papieren zou reizen. Deze papieren heb ik onmiddellijk weten te verkrijgen en wel van de directeur-generaal van het Belgische Rode Kruis, die mij ook verder alle hulp toezegde. Toen ik dit schrijven aan het Duitse Rode Kruis overhandigde, belde de Ober Feldführer onmiddellijk generaal Hartmann en generaal Neumann op, leiders van het Duitse Rode Kruis te Berlijn. Laatstgenoemde vertelde mij tijdens dit telefoongesprek, *dat het Hoofdbestuur van het N.R.K. aan het Duitse R. K. schriftelijk verzocht had, mij geen hulp meer te verlenen.* Voormelde Duitsers voegden hieraan toe, dat zij z e l v e geen bezwaar hadden tegen mijn hulpacties ten behoeve der geïnterneerden te Gurs, maar genoopt waren te voldoen aan het verzoek van hun Nederlandse zuster-organisatie, om hieraan een eind te maken. Hierna keerde ik naar Parijs terug en bracht mijn zending tot aan de demarcatieline te Ortès, waar ik, aangezien ik deze lijn niet meer mocht overschrijden, de zending aan de Duitse grensbeambten overgaf, met het verzoek deze aan Gurs door te zenden, waaraan voldaan werd. Echter was het mij uiteraard onmogelijk de voor de toenmalige gouverneur-generaal, Jhr. Tjarda van Starkenborgh, voor onze consul-generaal te Vichy Dr. Sevenster, voor de leider van het Office Néerlandais te Perpignan, de heer Kolkman en voor de heer Janse te Vichy en andere Nederlandse functionarissen bestemde post over de demarcatieline te smokkelen, gelijk ik tot dusver regelmatig op al mijn reizen gedaan had.

Zodra ik in Nederland terug was, wendde ik mij tot Dr. Winckel, hoofdbestuurder van het N.R.K., die mij verzekerde, dat door het Hoofdbestuur geen verzoek tot de Duitsers gericht was, om mij voortaan alle hulp te ontfangen.

Bijlage D. Op 23 Maart 1941 meldde ik mijn wederwaardigheden tijdens mijn laatste reis schriftelijk aan het Hoofdbestuur in Den Haag, tevens melding makende van vorenbedoeld onderhoud met Dr. Winckel.

Bijlage E. Het Hoofdbestuur antwoordde mij op 26 Maart, dat het inderdaad niet aan het Duitse R. K. verzocht had, mij geen hulp meer te bieden, doch dat het wel op 10 Februari 1941 aan het Büro für auswärtige Angelegenheiten te Den Haag geschreven had, dat noch door het Hoofdbestuur, noch door de afdeling Amsterdam mij enigerlei opdracht was verstrekt tot overbrenging van medicamenten enz. naar kampen in onbezet Frankrijk.

Bijlage F. In mijn antwoord aan het Hoofdbestuur, gedateerd 29 Maart, vestigde ik er de aandacht op, dat mij door de afdeling Amsterdam wel degelijk zulke opdrachten verstrekt waren.

Bijlage G. Belangwekkend is het antwoord van het Hoofdbestuur, d.d. 1.4.41. Hierin meldt dit, — met absolute negering van het onderhoud van 24 December 1940 — eerst in Januari kennis te hebben gekregen van mijn reizen naar Gurs. Tevens werd hierin, volkomen ten onrechte, van de veronderstelling uitgegaan, dat mijn reizen zonder kennis der Duitse autoriteiten

Bijlage C. plaats vonden. De onjuistheid hiervan blijkt wel uit het feit, dat ik steeds in het bezit was van een zgn. „Laissez passer” der Duitse autoriteiten. Desalniettemin werd deze foutieve veronderstelling opgegeven als de reden, weshalve het N.R.K. mijn reizen voortaan onmogelijk wilde maken.

Bijlage H. Op 4 April d.a.v. wendde zich Dr. Veldhuyzen schriftelijk tot het Hoofdbestuur. Hierin zette hij het voorgaande, alsmede de gehele voorgeschiedenis, op duidelijke wijze uiteen, tevens aantonende, dat het Hoofdbestuur bij het Büro für auswärtige Angelegenheiten een onjuiste indruk had doen ontstaan, hetgeen voor mijn werk funeste gevolgen dreigde te hebben, — reden waarom Dr. Veldhuyzen het Hoofdbestuur verzocht, de zaak bij deze instantie recht te zetten. Op 9 April antwoordde het Hoofdbestuur aan Dr. Veldhuyzen, dat het desondanks zijn standpunt handhaafde en derhalve niet bereid was zijn schrijven aan voormelde Duitse instantie d.d. 10 Februari te rectificeren.

Bijlage J. Dr. Veldhuyzen diende het Hoofdbestuur op 16 April 1941 op scherpe wijze van repiek. Hierin laakte hij het meer in het bijzonder, dat het Hoofdbestuur zich klaarblijkelijk verschool achter het verschil tussen zijnerzijds gegeven „opdrachten” of „verzoeken” om geneesmiddelen naar de Franse interneringskampen over te brengen. Tevens deelde hij mede, zich het recht voor te behouden, de stappen te ondernemen, die hij ter zake dienstig achtte.

Bijlage K. Het Dagelijks Bestuur van het N.R.K. antwoordde Dr. Veldhuyzen op 24 April, dat het met zijn vorenbedoeld schrijven geen genoegen nam en bedreigde hem met bepaalde maatregelen, indien hij niet bereid ware, zijn kwalificaties omtrent het gedrag van het Hoofdbestuur terug te nemen.

Bijlage L. Tenslotte zag Dr. Veldhuyzen zich genoopt hieraan gevolg te geven, aangezien hij onder de toenmalige omstandigheden vreesde voor een actie door de Duitse autoriteiten. In een aparte nota zet hij zijn standpunt in deze op duidelijke wijze uiteen.

Bijlage M. Hoezeer het inderdaad nodig was om voorzichtigheid te betrachten, blijkt wel uit het feit, dat enige dagen tevoren, omstreeks 19 April, ik bij de Gestapo ontboden werd, waarbij mij — klaarblijkelijk ten gevolge van de démarche van het Hoofdbestuur bij het Büro für auswärtige Angelegenheiten — de beschuldiging ten laste gelegd werd, dat ik bij herhaling illegaal of althans met valse papieren naar Frankrijk gereisd zou zijn. Ik ben er gelukkig in geslaagd, om deze beschuldiging te ontzenuwen, door, met medewerking van Dr. Veldhuyzen, bij een hogere instantie in Den Haag, n.l. de Feldkommandantur, een ten mijnen name gesteld aanbevelingsschrijven te verkrijgen Aldus werd het mogelijk om deze zaak, die voor mij zeer ernstige gevolgen dreigde te zullen hebben, nog tijdig bij de Gestapo te sussen.

Résumé.

Uit het voorgaande — en meer in het bijzonder uit de tussen het Hoofdbestuur en Dr. Veldhuyzen gevoerde correspondentie — blijkt wel hoezeer het N.R.K. niet alleen tekortgeschoten is in zijn taak tot hulpverlening, of althans tot medewerking hiertoe, maar dat het bovendien mijn desbetreffende pogingen bewust en met opzet saboteerde, zich hierbij zelfs niet onthoudende om mijn persoonlijke veiligheid ernstig

in gevaar te brengen, door mij bij de competente Duitse instanties te desavoueren. Opmerkelijk is, dat ik van het Belgische, het Franse, ja zelfs van het Duitse Rode Kruis, steeds alle mogelijke medewerking en hulp ontving, daarentegen van het Nederlandse Rode Kruis te Den Haag slechts tegenwerking en bemoeilijking van mijn werk ondervonden heb. Opmerkelijk is eveneens, dat het N.R.K. te Den Haag oorspronkelijk, n.l. bij gelegenheid van de bespreking op 24 December 1940, zeer welwillend stond ten opzichte van mijn werk in de Franse kampen, dat trouwens niets aan het N.R.K. kostte, aangezien dit geheel door particulieren gefinancierd werd. Daarentegen ondervond ik na het bezoek van de heer van Waveren, omtrent wie ik bepaalde, uit Londen afkomstige berichten over had moeten brengen, niets dan tegenwerking zijdens het Hoofdbestuur. Bizarer pijnlijk treft de wijze, waarop dit zich achteraf heeft trachten te verschuilen achter woordenzifterijen, zoals ten aanzien van het tijdstip mijner reizen en ten aanzien van het verschil tussen het „verstrekken van opdrachten” en het „doen van verzoeken” door de afdeling Amsterdam tot overbrenging of medeneming van medicamenten enz. De indertijd door Dr. Veldhuyzen hieromtrent gebezigde kwalificatie, n.l. „niet van oprechtheid getuigende slimmigheidsjes” wil mij inderdaad juist voorkomen.

Poging tot hulpverlening aan geïnterneerden in Buchenwald.

Van het Belgische Rode Kruis had ik omstreeks September 1941 vernomen, dat dit in staat was, pakketten te doen toekomen aan Belgische civiel-geïnterneerden in sommige Duitse concentratiekampen. Bij nadere informatie werd ik verwezen naar de heer J. C. A. Jansse, Merwedeplein 40, Amsterdam, die klaarblijkelijk over goede relaties met de Duitsers beschikte. Op mijn verzoek schreef hij een brief aan de „Lagerkommandant des Konzentrationslagers Buchenwald”, verzockende om toestemming, aan de geïnterneerden van Nederlandse nationaliteit levensmiddelenpakketten te mogen toezenden. Op 16.9.41 antwoordde de Kommandant-Hauptsturmführer, dat deze ten aanzien van Nederlandse gijzelaars verleend kon worden, n.l. maandelijks één pakket, te verzenden hetzij door familieleden, hetzij door het N.R.K. Hierop verzocht de heer Jansse, dat een afgevaardigde naar Nederland zou komen om dit nader te bespreken. Omstreeks 10 October kwamen inderdaad twee afgevaardigden van de „Kommandant” naar Amsterdam (Michael en Häussermann), met wie ik naar het N.R.K. in Den Haag ben geweest om de zaak daar te bespreken. Bij dit onderhoud gaven de Duitsers te kennen, ook bereid te zijn, de toezending van pakketten aan Nederlandse gevangenen in Buchenwald toe te staan. Op 15 October d.a.v. ontving ik van voormelde Duitsers nog een desbetreffend schrijven uit Buchenwald. Vermeld zij, dat laatstgenoemden tevens bereid bleken, de namen der Nederlandse geïnterneerden op te geven.

Het N.R.K. wenste verder deze aangelegenheid zelf ter hand te nemen. Op mijn herhaalde aanvragen omtrent de verdere ontwikkeling van deze mogelijkheden tot hulp aan onze gedeporteerden heb ik van het N.R.K. steeds ontwijkende antwoorden ontvangen, zodat niet na te gaan is, of deze inderdaad gebruikt zijn.

BIJLAGE A.

Rood-Kruis van België

Midden Bestuur.

De Directeur Generaal van het Roode Kruis van België heeft de eer Mevrouw Wijsmuller—Meyer warm aan te bevelen aan de Administratie der Douanen, die belast is artsenijkundige produkten te vervoeren in Frankrijk ten voordeele van de gevangenen.

Het zou wenschelijk zijn dat, aan deze afgevaardigde, alle mogelijke hulp en bijstand zou verleend worden om haar doorgang in België te vergemakkelijken.

Brussel, den 14. November 1940.

De Directeur-Generaal,
(w.g.) onleesbaar.

Den Heer Ontvanger der douanen
te E s s c h e n (station).

Daar de wederuitvoer van bovenbedoelde artsenijkundige produkten niet twijfelachtig is, mogen zij uitzonderingsgewijs vrij en zonder formaliteiten toegelaten worden. Doorvoer geschiedt op 18 Nov. 1940.

Voor den Directeur-generaal: De Onderdirecteur,
(w.g.) H. Lacourt.

BIJLAGE B.

Office Néerlandais

Toulouse, le 7 décembre 1940

58 Boulevard de Strasbourg

Monsieur Dr. Friedr. Mayer—Alberti
Poste restante
OLORON (Basses Pyrénées)

Monsieur,

En réponse à votre lettre du 23 novembre j'ai l'avantage de vous informer que j'ai entrepris des démarches auprès de la Préfecture des Basses Pyrénées pour obtenir la libération de

Monsieur Ferdinand Verschure

actuellement interné au camp de Gurs.

Vous voudriez bien en informer Madame Wijsmuller de la Croix Rouge Néerlandaise.

Veuillez agréer, Monsieur, mes salutations distinguées

Le Directeur,

Nederlandse vertaling:

Mijnheer,

In antwoord op Uw brief van 23 November heb ik de eer U te melden, dat ik stappen ondernomen heb bij de Préfecture des Basses Pyrénées om de invrijheidstelling te verkrijgen van

de heer Ferdinand Verschure

thans geïnterneerd in het kamp van Gurs.

Zou U zo goed willen zijn om mevrouw Wijsmüller van het Nederlandse Rode Kruis hierover in te lichten.

Hoogachtend,
de directeur,
(w.g.) onleesbaar.

BIJLAGE C.

PASSIERSCHEIN LAISSEZ - PASSER

Nr. 003703

No.

Inhaber dieses Passierscheins 02204 E

Le porteur de ce laissez-passer

Name *Wijsmüller geb. Meijer (Holländerin)*

Nom

Vorname *Gertrude*

Prénom

Geburtsort *Alkmaar*

Lieu de naissance

Geburtsdatum *21.4.1896.*

Date de naissance

Rang — Beruf *Helferin*

Grade — Profession

ist zur einmaligen Einreise in das

est autorisé à entrer une fois

und Wiederausreise aus dem — unbesetzte(n)

en territoire français métropolitain non-occupé

französische(n) Staatsgebiet

et d'en ressortir par une station de passage

über eine amtlich zugelassene Uebergangsstelle der Demarkationslinie

de la ligne de démarcation officiellement reconnue

alle Grenzstellen

bis zum *10. März 1941* berechtigt

jusqu'au

Reisezweck *Dienstreise nach Gurs, Marseille*

Object du voyage

— *5 FEV 1941*

Paris, den *4. Februar 1941.*

Ort

Datum

Ort

Datum

Lieu

Date

Lieu

Date

(Stempel)

Cachet du service français

(w.g.) *J. de Bri.....*

Unterschrift

Signature

(Stempel)

Cachet dus service allemand

(w.g.) *Schumann*

Unterschrift

Signature

BIJLAGE D.

G. Wijsmuller—Meijer

Amsterdam, 23 Maart 1941
Nassaukade 125.Aan het Ned. Rode Kruis,
Prinsessegracht 27, Den Haag.

Mijne Heren,

Toen ik op 3.3.41 op doorreis naar Parijs mij bij het Duitse Rode Kruis in Brussel vervoegde, deelde men mij mede, dat ik in Parijs het Duitse Rode Kruis aldaar op moest zoeken om mijn papieren te krijgen. Hier hoorde ik, dat er iets aan de hand was, en men verzocht mij. naar Brussel terug te keren.

Daar wederom bij het Duitse Rode Kruis gekomen, vernam ik van de heer Keusen, Oberfeldführer, dat hem niets bekend was. Hij belde echter het Duitse Rode Kruis te Berlijn op en vernam toen, dat door Uw instelling een brief aan het Duitse Rode Kruis was geschreven, waarin verzocht werd, mij geen hulp meer te bieden.

Omdat deze brief van een bevriende organisatie kwam, vond het Duitse Rode Kruis te Brussel geen termen om deze terug te leggen en mij verder te helpen.

Het Duitse Rode Kruis gaf mij de raad, deze zaak met U te behandelen, daar van Duitse zijde tegen mij generlei bezwaren bestonden.

Vrijdag j.l. deelde Dr. Winckel mij mede, dat bij het Hoofdbestuur van een brief aan het Duitse Rode Kruis van bovenbedoelde inhoud niets bekend was.

Aangezien ik het werk, dat tot nog toe door mij verricht is in het belang van kinderen van diverse nationaliteit, onder deze omstandigheden niet zou kunnen voortzetten, is het in het belang van dit werk noodzakelijk, dat ik in de mogelijkheid gesteld word, deze zaak in orde te brengen.

In verband hiermede verzoek ik U dringend, mij zo spoedig mogelijk een schriftelijke bevestiging te zenden van het mij door Dr. Winckel medegedeelde.

Hoogachtend,
(w.g.) G. Wijsmuller—Meijer.

BIJLAGE E.

Hoofdbestuur van het
Nederlandse Rode Kruis's-Gravenhage, 26 Maart 1941
Prinsessegracht 27.

No. 554/41.

In antwoord op Uw schrijven van 23 dezer heeft het Hoofdbestuur van het Nederlandse Rode Kruis de eer U mede te delen, dat van het

Nederlandse Rode Kruis aan het Duitse Rode Kruis geen brief is uitgegaan, waarin verzocht werd U geen hulp meer te bieden.

Wel is dezerzijds op 10 Februari j.l. aan het Bureau für auswärtige Angelegenheiten hier ter stede geschreven, dat noch door de afdeling Amsterdam noch door het Hoofdbestuur van het Nederlandse Rode Kruis aan U enige opdracht was gegeven. Deze mededeling vond plaats naar aanleiding van een kort telefoongesprek tussen genoemd bureau en het Hoofdbestuur, welk onderhoud zich had beperkt tot de vraag, of van de zijde van het Nederlandse Rode Kruis een opdracht aan U was verstrekt om U naar Frankrijk te begeven met een transport goederen, medicamenten, tabak, enz.

Mevrouw G. Wijsmuller—Meijer
Nassaukade 125, Amsterdam.

Voor het Hoofdbestuur
de secretaris-generaal
i.o., de secretaris (w.g.) Beelaerts.

BIJLAGE F.

G. Wijsmuller—Meijer
Nassaukade 125.

Amsterdam, 29 Maart 1941

Aan het Hoofdbestuur van het Nederlandse Rode Kruis.
Prinsessegracht 27, 's-Gravenhage.

Mijne Heren,

Hiermede bevestig ik de ontvangst van Uw schrijven van 26 dezer No. 554/41.

De eerste zin van de tweede alinea wil zeggen, dat mij in Februari noch door het Hoofdbestuur, noch door de afdeling Amsterdam van het Nederlandse Rode Kruis enige opdracht was gegeven.

De redactie kan echter de indruk vestigen, dat het de bedoeling was te doen uitkomen, dat ook voordien mij geen opdrachten van de zijde van het Nederlandse Rode Kruis zouden zijn verstrekt.

Aangezien ik redenen heb te veronderstellen, dat Uw antwoord in de laatste zin is opgevat, verzoek ik U beleefd mij te willen bevestigen, dat zulks niet Uw bedoeling was; dat Uw antwoord slechts betrekking had op mijn toenmalige reis, en dat het U echter bekend is, dat ik bij vroegere reizen, n.l. in October, November, a.p. en Januari 1941 een opdracht had van de voorzitter van de afdeling Amsterdam van het Nederlandse Rode Kruis om geneesmiddelen en ontsmettingsmiddelen naar de commandant van het vluchtelingenkamp in Zuid-Frankrijk over te brengen, die deze hulp aan de voorzitter van de afdeling Amsterdam had gevraagd.

Ik voeg hieraan nog toe, dat mijn reis in Februari tot doel had kinderen van hier naar het onbezette Frankrijk te brengen en uit het bezette Frankrijk een kind naar hier mede te nemen. Deze kindertransporten heb ik sedert 1938 in overleg met, of in opdracht van Nederlandse en diverse buitenlandse autoriteiten verricht.

In afwachting Uwer berichten verblijf ik

Met de meeste hoogachting
(w.g.) G. Wijsmuller—Meijer.

BIJLAGE G.

Hoofdbestuur van het
Nederlandse Rode Kruis

's-Gravenhage, 1 April 1941
Prinsessegracht 27.

No. 554/41.

Naar aanleiding van Uw schrijven van 29 Maart j.l. heeft het Hoofdbestuur van het Nederlandse Rode Kruis de eer U mede te delen, dat het gestelde in de eerste zin van de tweede alinea van het tot U gericht schrijven van het Hoofdbestuur d.d. 26 Maart 1941, No. 554/41 inderdaad uitsluitend betrekking heeft op Uw in Februari voorgenomen reis naar Frankrijk. Op vroegere reizen kan het gestelde in die zin, althans van wat betreft aan U van de zijde van het Hoofdbestuur verstrekte opdrachten, geen betrekking hebben, omdat het Hoofdbestuur nimmer toestemming heeft gegeven voor die reizen. Eerst in Januari j.l. bleek aan het Hoofdbestuur, dat aan U van de zijde van de afdeling Amsterdam opdrachten waren verstrekt voor reizen naar Frankrijk. Aan het geven van dergelijke opdrachten zonder medeweten van het Hoofdbestuur is, zoals U bekend is, aanstonds een einde gemaakt, omdat zij werden gegeven, zonder dat de Duitse autoriteit daarin was gekend.

Het gestelde in de laatste alinea van Uw schrijven moet op een misverstand berusten, daar het toch niet alleen Uw bedoeling was om kinderen naar Frankrijk te brengen resp. te halen — refereerde Uw in het Duits gesteld rondschrjven betreffende het zenden van kleding, levensmiddelen, medicamenten enz. naar het kamp Gurs en het onderhoud, dat de heer van Lynden en ondergetekende met U in Januari j.l. mochten hebben.

Voor het Hoofdbestuur de secretaris-generaal
(w.g.) H. H. Thoden van Velzen.

Aan Mevrouw G. Wijsmuller—Meijer
Nassaukade 125, Amsterdam.

BIJLAGE H.

Het Nederlandse Rode Kruis
Afdeling Amsterdam

Amsterdam, 4 April 1941.

Aan het Hoofdbestuur van het Nederlandse Rode Kruis,
Prinsessegracht 27, 's-Gravenhage.

Mijne Heren,

Mevrouw G. Wijsmuller—Meijer toonde mij Uw brieven aan haar gericht, van 26 Maart j.l. No. 554/41 en van 1 April j.l. No. 554/41.

Deze brieven bevatten enige onjuistheden, welke rechtgezet dienen te worden.

Het is in tweeërlei opzicht onjuist, dat eerst in Januari j.l. aan Uw Hoofdbestuur bleek, dat mevrouw Wijsmuller van de zijde van de afdeling Amsterdam opdrachten waren verstrekt voor reizen naar Frankrijk. Op 24 December 1940 heb ik te zamen met mevrouw Wijsmuller een onderhoud gehad met Uw voorzitter en secretaris-generaal, waarbij ook Dr. Offerhaus tegenwoordig was. Daarbij heb ik U mede-

gedeeld, dat mevrouw Wijsmuller, die reeds uit anderen hoofde toestemming had zich naar Frankrijk te begeven, op mijn verzoek zich reeds enkele malen belast had met het overbrengen van genees-, verband- en ontsmettingsmiddelen, waarom mij, in mijn kwaliteit van voorzitter van de afdeling Amsterdam van het Nederlandse Rode Kruis, door de kampcommandant gevraagd was. Het is dus onjuist, dat U dit eerst in Januari wist, en het is onjuist, dat door de afdeling Amsterdam opdrachten waren verstrekt voor reizen naar Frankrijk.

Bij die gelegenheid heeft Uw Hoofdbestuurslid Dr. Offerhaus tot mij gezegd, dat het mijn goed recht was hier te helpen, slechts werd verzocht, dit niet zonder medeweten van het Hoofdbestuur te doen. Ik heb dit toegezegd.

Het was U tevens bekend, dat mevrouw Wijsmuller op 2 Januari 1941 weder naar Frankrijk zou gaan, en wederom bereid gevonden was aan mijn verzoek te voldoen, zich te belasten met het overbrengen van genees- en verbandmiddelen, want dit is U in dezelfde vergadering medegedeeld.

Zulks geschiedde naar aanleiding van de vraag van Uw secretaris-generaal of mevrouw Wijsmuller begin Januari wilde terugkomen, als de heer van Waveren uit Parijs bij U verwacht werd. Toen bleek, dat mevrouw Wijsmuller de heer van Waveren dan juist zou kruisen, is geantwoord, dat zij dan na haar terugkomst verwacht werd. Daarbij werd in uitzicht gesteld de mogelijkheid, dat mevrouw Wijsmuller van Uw Hoofdbestuur opdrachten zou krijgen.

Het is dan ook niet juist, dat aan het geven van dergelijke opdrachten zonder medeweten van het Hoofdbestuur aanstonds een einde is gemaakt. U waart op 24 December 1940 bekend met de opdracht en heeft daaraan niet aanstonds een einde gemaakt.

Eerst bij een bespreking met mij en mevrouw Wijsmuller op 18 Januari 1941 verlangde Uw secretaris-generaal, naast de toestemming van de Duitse autoriteiten die met de reizen van mevrouw Wijsmuller bekend waren, overlegging van de schriftelijke toestemming van „de Duitse Autoriteit”, waarbij hij niet kon aangeven, welke autoriteit dit dan moest zijn.

Na mij vergewist te hebben, bij wie ik zou moeten zijn, ben ik toen met mevrouw Wijsmuller persoonlijk bij de mij aangewezen bevoegde Duitse instantie te 's-Gravenhage geweest, waarbij bleek, dat deze bezwaar had tegen het zenden van geneesmiddelen uit Nederland naar Zuid-Frankrijk. Enige dagen later heb ik van Uw secretaris-generaal de telefonische mededeling ontvangen, dat het crisis-uitvoerbureau geen uitvoervergunningen voor Zuid-Frankrijk meer mocht geven, zoals tot dusver geschied was. Deze mededeling was in zoverre voor mij overbodig, dat ik niet voornemens was te handelen tegen de mij duidelijk kenbaar gemaakte zienswijze van de bevoegde Duitse instantie.

In Februari j.l. is mevrouw Wijsmuller dan ook, zonder enige opdracht van de zijde van het Nederlandse Rode Kruis, naar Frankrijk vertrokken voor kindertransport. Nochtans is het geschrevene in de brief van 26 Maart j.l., dat noch door de afdeling Amsterdam, noch door het Hoofdbestuur van het Nederlandse Rode Kruis aan

mevrouw Wijsmuller enige opdracht was gegeven, in haar algemeenheid onjuist. Deze mededeling in die vorm aan het Bureau für auswärtige Angelegenheiten verstrekt, kan niet nagelaten hebben een verkeerde indruk te vestigen, waarvan mevrouw Wijsmuller in haar werk voor anderen (Departement van Justitie, diverse consulaten, Belgische Rode Kruis, e.a.) de gevolgen ondervindt.

Deze verkeerde indruk kan niet rechtgezet worden door aan mevrouw Wijsmuller mede te delen, dat het uitsluitend haar reis van Februari gold, doch deze rechtzetting dient dan bij het Bureau für auswärtige Angelegenheiten te geschieden.

Gaarne zal ik van U vernemen, op welke wijze Uw Hoofdbestuur zulks gedaan heeft.

De voorzitter der afdeling Amsterdam
van het Nederlandse Rode Kruis.
(w.g.) W. F. Veldhuyzen.

BIJLAGE I.

Hoofdbestuur van het
Nederlandse Rode Kruis

's-Gravenhage, 9 April 1941
Prinsessegracht 27.

No. 554/41.

Naar aanleiding van Uw schrijven van 4 April j.l. deelt het Dagelijks Bestuur van het Nederlandse Rode Kruis U mede, dat van de zijde van het Hoofdbestuur nimmer opdrachten zijn verstrekt aan mevr. Wijsmuller voor reizen naar Frankrijk. In zoverre is de inhoud van het door U aangehaalde schrijven aan het „Bureau für auswärtige Angelegenheiten” derhalve juist.

Volgens het gestelde in Uw schrijven zijn ook door de afdeling Amsterdam geen opdrachten aan mevr. W. gegeven, doch zijn op Uw verzoek genees- en verbandmiddelen door mevr. W. naar Frankrijk overgebracht.

Ook voor wat betreft Uw afdeling is het schrijven aan het „Bureau für auswärtige Angelegenheiten” derhalve juist.

Intussen spreekt mevr. W. in een tot het Hoofdbestuur gericht schrijven van 29 Maart j.l. wel degelijk van opdrachten, welke door U voor reizen naar Frankrijk zouden zijn gegeven. Immers zij schrijft:

„.....

dat uw antwoord slechts betrekking had op mijn toenmalige reis, en dat het U echter bekend is, dat ik bij vroegere reizen, n.l. in October, November, a.p. en Januari 1941 een opdracht had van de voorzitter van de afdeling Amsterdam van het Nederlandse Rode Kruis om geneesmiddelen en ontsmettingsmiddelen naar de commandant van het vluchtelingenkamp in Zuid-Frankrijk over te brengen, die deze hulp aan de voorzitter van de afdeling Amsterdam had gevraagd.

.....”

Overigens acht het Dagelijks Bestuur deze aangelegenheid thans

voldoende belicht. In de ter beschikking staande gegevens vindt het Dagelijks Bestuur geen aanleiding om bij de Duitse autoriteiten terug te komen op het aan het Bureau für auswärtige Angelegenheiten gerichte schrijven van 10 Februari j.l.

Voor het Dagelijks Bestuur
de eerste-ondervoorzitter

(w.g.) W. J. van Lynden

De secretaris-generaal

(w.g.) H. H. Thoden van Velzen

Aan de voorzitter der afdeling Amsterdam
van het Nederlandse Rode Kruis.

BIJLAGE J.

Het Nederlandse Rode Kruis
Afdeling Amsterdam

Amsterdam, 16 April 1941

Aan het Hoofdbestuur van het Nederlandse Rode Kruis,
Prinsessegracht 27, Den Haag.

Ik kwam in het bezit van Uw schrijven van 9 April l.l. No. 554/41, in antwoord op mijn brief van 4 April 1941.

Het zal U duidelijk zijn, dat ik met dat antwoord geen genoeg kan nemen.

De in haar algemeenheid onjuiste mededeling van de zijde van het Hoofdbestuur in Februari j.l. aan het Bureau für auswärtige Angelegenheiten: „dat noch door de afd. Amsterdam, noch door het Hoofdbestuur van het Nederlandse Rode Kruis aan mevrouw Wijsmuller enige opdracht was gegeven”, valt achteraf niet te verdedigen met een, niet van oprechtheid getuigend slimmigheidje, n.l. door in mijn brief van 4 April een scherp onderscheid te lezen tussen de woorden *verzoeken* en *opdracht*. Aan iemand, die niet in bezoldigde dienst van het Rode Kruis is, kunnen geen opdrachten gegeven worden, doch kan slechts verzocht worden een bepaalde taak op zich te nemen. De inwilliging van dat verzoek staat klaarblijkelijk gelijk met het vrijwillig aanvaarden van een opdracht.

In mijn brief van 4 April heb ik doen uitkomen, dat ik geen opdracht voor reizen naar Frankrijk heb gegeven, m.a.w. niet verzocht heb om naar Frankrijk te reizen. Ik schreef U, en het was U reeds bekend, dat mevrouw Wijsmuller uit anderen hoofde naar Frankrijk ging, zodat het verzoek of de opdracht zich beperkte tot het medenemen van genees- en ontsmettingsmiddelen.

De brief van mevr. Wijsmuller van 29 Maart j.l. is daarmee volkomen in overeenstemming, waar zij uitdrukkelijk schrijft, dat zij bij vroegere reizen een *opdracht* had om geneesmiddelen en ontsmettingsmiddelen over te brengen.

Waar mij echter uit Uw antwoord gebleken is, dat U niet bereid bent om aan het Bureau für auswärtige Angelegenheiten de eenvoudige mededeling te doen, dat U reden heeft te vermoeden, dat Uw mededeling

betreffende mevrouw Wijsmuller tot misverstand aanleiding heeft gegeven, dat die mededeling uitsluitend betrekking had op de in Februari door mevrouw Wijsmuller ondernomen reis, doch dat het Uw Hoofdbestuur bekend was, dat mevrouw Wijsmuller bij vroegere reizen van de voorzitter van de afdeling Amsterdam van het Nederlandse Rode Kruis de opdracht aanvaard had om genees-, verband- en ontsmettingsmiddelen over te brengen, — zie ik mij genoodzaakt persoonlijk maatregelen te nemen om dat misverstand op te heffen.

Ik heb daartoe aan mevrouw Wijsmuller afschrift van de met U over deze aangelegenheid gevoerde correspondentie gegeven.

De voorzitter van de afd. Amsterdam,
(w.g.) W. F. Veldhuyzen.

BIJLAGE K.

Hoofdbestuur van het
Nederlandse Rode Kruis

's-Gravenhage, 24 April 1941
Prinsessegracht 27.

No. P/32/41.

Het Dagelijks Bestuur van het Nederlandse Rode Kruis deelt U mede, dat het de inhoud van Uw schrijven van 16 April 1941, in het bijzonder voor wat betreft de woorden: „niet van oprechtheid getuigend slimmigheidje”, niet zonder meer kan aanvaarden.

Indien die woorden door U niet worden teruggenomen, ziet het Dagelijks Bestuur zich, zij het tot zijn leedwezen, genoodzaakt andere maatregelen te nemen.

Voor het Dagelijks Bestuur,
de eerste-ondervoorzitter:
(w.g.) W. J. van Lynden.
de secretaris-generaal:
(w.g.) H. H. Thoden van Velzen.

Aan: de voorzitter der afdeling „Amsterdam”
van het Nederlandse Rode Kruis
Arts W. F. Veldhuyzen, Wilhelmina Gasthuis, Amsterdam.

BIJLAGE L.

Het Nederlandse Rode Kruis
Afdeling Amsterdam.

Amsterdam, 27 April 1941

In antwoord op Uw schrijven van 24 April j.l. No. P/32/41, bericht ik U, dat ik de woorden: „met een, niet van oprechtheid getuigend slimmigheidje, n.l.” uit mijn brief van 16 April j.l. terugneem!

(w.g.) W. F. Veldhuyzen,
Voorzitter der afdeling Amsterdam.

Aan het Dagelijks Bestuur
van het Nederlandse Rode Kruis
Prinsessegracht 27, 's-Gravenhage.

BIJLAGE M.

Amsterdam, 27 April 1941

Nota.

De woorden zijn door mij teruggenomen, op grond van de overweging, dat zij niet tot de objectieve, feitelijke inhoud van het schrijven behoren, doch een zedelijk waarde-oordeel inhouden, hetwelk gevoelig en met vertrouwen aan de lezer overgelaten kan worden; en omdat zij wellicht de heren op een nevenpunt een juridisch succes zouden kunnen bezorgen, daar waar zij ten principale in feite en moreel in het ongelijk zijn.

BIJLAGE N.

Weimar, am 15. Oktober 1941.

Sehr geehrte Frau Wiismüller—Meijer.

Als ich gestern meine sieben Sachen auspackte fand ich ausser meinen Mantel noch den für meine Frau vor.

Bei Jansen behaupte ich frech der Mantel sei bezahlt. Ich wusste nicht, dass 2 Mäntel in dem Päckchen waren. Nun möchte ich aber schnellstens meine Schuld erledigen und bitte Sie deshalb mir den Preis anzugeben. Die Gulden erhalten Sie entweder durch die Post oder durch einen Freund aus Amsterdam.

Wie war die Reise nach dem Süden? Ich sitze wieder an meinem Zeichenbrett und ziehe in aller Seelensruhe meine Striche. Dabei gedenke ich der gemütlichen Tage in Holland.

Für Ihre Mühewaltung möchte ich Ihnen nochmals herzlichen, schönen Dank sagen und grüsse Sie bestens.

Ihr W. Häussermann
Weimar-Buchenwald
Bauleitung der Waffen-SS.

Nederlandse vertaling:

Hooggeachte Mevrouw Wiismuller—Meijer.

Toen ik gisteren mijn boeltje uitpakte vond ik, behalve mijn overjas, nog die voor mijn vrouw.

Bij Jansen beweerde ik brutaal, dat de jas betaald was. Ik wist niet, dat er twee jassen in het pakket zaten. Nu zou ik echter zo spoedig mogelijk mijn schuld willen voldoen en verzoek U daarom mij de prijs te melden. De guldens ontvangt U of over de post of door bemiddeling van een vriend uit Amsterdam.

Hoe was de reis naar het Zuiden? Ik zit weer aan mijn tekenbord en trek in alle gemoedsrust mijn strepen. Daarbij denk ik aan de genoeglijke dagen in Holland.

Voor Uw bemoeiingen zou ik U nogmaals hartelijk dank willen zeggen en groet U hartelijk.

Uw W. Häussermann.

NASCHRIFT

STEUNT HET NEDERLANDSE RODE KRUIS

Naar aanleiding van reacties bij het publiek hebben de vier leden der Pakketten-Commissie, aangewezen door de Grote Advies-Commissie der Illegaliteit, gemeend de navolgende oproep tot alle Nederlanders te moeten richten, alvorens het rapport in gedrukte vorm zou zijn verschenen.

„Met de grootst mogelijke verbazing hebben de ondergetekenden, leden van de Pakketten-Commissie van het Nederlandse Rode Kruis, kennis genomen van het feit, dat een aantal landgenoten op grond van de resultaten van het onderzoek van genoemde commissie, verklaard hebben niet langer door middel van hun lidmaatschap of hun donatie steun te willen verlenen aan het Nederlandse Rode Kruis.

Ten aanzien van de houding van het huidige Bestuur kan alleen met nadruk worden vastgesteld, dat het, zodra de kritiek der politieke gevangenen te zijner kennis kwam, zich gehaast heeft een commissie van onderzoek in te stellen, die door haar samenstelling kon waarborgen, dat elke poging ter verdoezeling of verschoning van door het Nederlandse Rode Kruis in oorlogstijd gemaakte fouten, bij voorbaat uitgesloten kon worden geacht. Voor zover daartoe aanleiding bestond, heeft de huidige leiding van het Nederlandse Rode Kruis alles gedaan, teneinde het onderzoek te bevorderen. Het komt ons voor, dat een en ander niet van iedere instantie uit het naoorlogse Nederland kan worden verklaard. Om die reden menen wij, dat het tegenwoordige Hoofdbestuur van het Nederlandse Rode Kruis een woord van hulde verdient voor zijn uiterst correcte en objectieve houding tegenover de gebeurtenissen uit de bezettingsjaren.

Wij aarzelen niet, allen, die meenden het Nederlandse Rode Kruis hun vertrouwen te mogen opzeggen, op te wekken om op dit besluit terug te komen, terwijl wij alle Nederlanders gaarne oproepen het Nederlandse Rode Kruis bij zijn veelzijdige en zegenrijke arbeid naar vermogen te steunen.”

Mevrouw A. M. BOISSEVAIN—VAN LENNEP

W. A. H. C. BOELLAARD

A. J. TEUNISSEN

K. VORRINK.